Ernst Wilhelm Hengstenberg

Kristologi i Det gamle testamente

Bind 1. Forkortet utgave

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Ernst Wilhelm Hengstenberg: *Kristologi i Det gamle testamente* (Bind 1. Forkortet utgave).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Forord 1
De messianske løftene i Mosebøkene 2
Protevangeliet (1 Mos 3,14–15) 4
Noahs velsignelse over Sem og Jafet (1 Mos 9,18–27) 11
Løftet til patriarkene (1 Mos 12,1–3) 18
Jakobs velsignelse over Juda (1 Mos 49,8–10) 24
Lovgiveren 30
Juda skal dra opp 37
Bileams profeti (4 Mos 24,17–19) 42
En profet som Moses (5 Mos 18,15–19) 45
Herrens engel 50
Løftet til David (2 Sam 7) 56
V. 22–29. Herrens storhet 62
Davids siste ord (2 Sam 23,1–7) 67
Høysangen 71
De messianske løftene hos profetene 73
Profeten Hosea 76
Profeten og kongene 76
Forholdene i Israel 78
Hosea 1–3 84
Hosea 1,1–2,1 88
V. 10–11. Den levende Guds barn 95
Hosea 2,2–23 101
V. 11–17. Gleden tar slutt 107
V. 18–23. En pakt med markens dyr 114
Hosea 3 118
V. 5. De skal vende om og søke Herren 123
Profeten Joel 126
Joel 1,1–2,17 131
Vinkene i kap. 3 137

Læreren til rettferdighet (Joel 2,23) 140
Åndens utgytelse (Joel 3,1–5) 144
V. 1–5. Ånden over alt kjød 144
Joel i Peters pinsetale (Apg 2,16 ff.) 151
Profeten Amos 153
Amos 9 159
V. 4–11. Ikke trygge i fangenskapet heller 165
V. 12–15. Edom og alle hedningefolkene 172
Profeten Obadja 176
Profeten Jona 181
Profeten Mika 185
Mika 1–2 190
Mika 3,1–4,8 198
Kap. 3. Refs over høvdingene, profetene og prestene 198
V. 6–8. Herren samler de haltende 205
Mika 4,9–14 209
V. 14. Israels dommer blir slått 214
Herskeren fra Betlehem (Mika 5,1) 217
Tolkningshistorien (Mika 5,1) 222
Sitatet i Matteus og Mika 5,2–14 225
Sitatet i Matt 2,6 225
V. 6–14. Jakobs rest og Herrens renselse 231
Mika 6–7 233
Om Ernst Wilhelm Hengstenberg 235
Ordforklaringer 237

Forord

Den første utgaven av Kristologien hadde i mange år vært utsolgt. Den kunne ikke komme ut igjen i sin gamle form, for det første bindet var et ungdomsverk, skrevet tjuefem år tidligere, og forfatteren var blitt nokså fremmed for det. Det var lenge ikke tid til å arbeide det om, men nå kunne det ikke vente lenger. Han ville helst ha gått nye veier, og det kostet ham en kamp å vie flere år til å gjennomgå og rette et gammelt verk. Snart fikk han likevel erfare at ordtaket er sant: «Er lydigheten i hjertet, kommer kjærligheten snart.»

Denne utgaven er ordnet på en ny måte. Verket begynner med de enkelte messianske løftene i deres historiske rekkefølge og sammenheng, og de alminnelige drøftingene kommer samlet til slutt. Slik står de på en fastere grunn.

«Ikke oss, Herre, ikke oss, men ditt navn gi du ære» (Sal 115,1).

De messianske løftene i Mose-bøkene

De messianske løftene i 1. Mosebok blir stadig klarere. Det første, som ble gitt like etter syndefallet, er også det mest ubestemte. Mot den fryktelige trusselen står det trøsterike løftet at synden og alt det onde den fører med seg, ikke skal herske evig, men at kvinnens ætt en gang skal overvinne seierherren. Bortsett fra selve seieren er alt ennå uavklart: Vi får ikke vite hvordan den skal vinnes, eller om det skal skje ved en slekt blant kvinnens etterkommere eller ved én enkelt av dem. Bare et svakt vink peker mot det siste.

Etter vannflommen blir løftet noe nærmere bestemt. Frelsen skal komme fra Sem, og Jafet skal få del i den, mens Kam blir forbigått i taushet. Så skiller Herren ut én mann, Abraham, for å gjøre ham til bærer av sine åpenbaringer, og etter ham Isaks og Jakobs slekt. Likevel blir bare velsignelsen varslet, ikke han som skal bringe den. Det er ennå uvisst om alle jordens folk skal velsignes gjennom én mann eller gjennom et helt folk; det første blir bare antydet.

Mørket blir delvis tatt bort i det siste løftet i 1. Mosebok (1 Mos 49,10). Da Jakob like før sin død som profet ga løftene videre til sønnene, gikk løftet over til Juda. Dermed ble det ikke bare snevret inn, men også uventet klart. Her trer Messias' *person* fram for første gang, og hans rikes *vesen* blir tydeligere: Han er Fredsfyrsten, som skal samle alle jordens folk under sitt milde kongespir.

De fire siste Mosebøkene skal derimot berede veien for Messias. De legger en fast grunn for Guds ordninger i Israel og gir loven, som skal vekke erkjennelse av synd og prege hele folkelivet med Guds bilde.

Folket måtte først venne seg til denne ordningen. Likevel mangler det ikke hentydninger til ham som er lovens ende.

I 4 Mos 24,17–19 ser Bileam et israelittisk kongedømme hevet over verdens riker, og han ser det i skikkelse av én konge, i tråd med Jakobs profeti. Her blir jødenes kommende konge hilst midt fra hedningverdenen, slik vismennene fra Østen hilste ham (Matt 2,1–2).

Moses kunne neppe nøye seg med å gjengi en profeti om Messias fra en som ikke var israelitt. Slik han senere vitnet om Kristus på forklarelsens fjell (Matt 17,3), vitner han også selv om ham i 5 Mos 18,15–19 – som den sanne profeten og mellommannen for Guds åpenbaring. Løftet har her form av en spire: Bak den kommende profeten skjuler seg han som er Profeten i fullkommen forstand.

Til sist går læren om Herrens engel allerede gjennom Mosebøkene – han er den usynlige Guds mellommann og åpenbarer. Den er det teologiske grunnlaget for hele læren om Messias. Etter denne oversikten går vi over til de enkelte stedene.

Protevangeliet (1 Mos 3,14–15)

Syndefallet gjorde det nødvendig at Kristus kom, og derfor ble det første dunkle vinket om ham gitt like etter fallet. Det står i dommen over fristeren (1 Mos 3,14–15). Men skal vi forstå dommen rett, må vi først vite hvem fristeren var.

FristerenDet er sikkert at en virkelig slange var med i fristelsen. Beretningen kan ikke leses som en allegori, der slangen bare er et bilde på djevelen. Den står i en bok som fra først til sist er historisk, og den henger sammen med fortellingen om det samme menneskeparet videre. Den tilstanden som her blir varslet som straff, finnes virkelig, og ingenting tyder på at forfatteren ville skrive en lignelse.

Det nye testamente omtaler dessuten syndefallet som en virkelig hendelse (2 Kor 11,3; 1 Tim 2,13–14; Rom 5,12). Når slangen kalles listigere enn alle dyr på marken (1 Mos 3,1), blir den sammenlignet med de andre dyrene, og da er det en virkelig slange det er tale om.

Men slangen kan ikke ha handlet av seg selv; den var bare et redskap for djevelen. Hvis den hadde handlet av seg selv, ville de grensene Skriften overalt setter mellom mennesker og dyr, være brutt. Bare mennesket er skapt i Guds bilde og satt til å råde over dyrene (1 Mos 1,26–28), og bare i mennesket blåste Gud livets ånde (2,7).

Slangens ord springer dessuten ut av ondskap: De vekker tvil om Guds kjærlighet for å lokke mennesket til frafall og føre dødsdommen over det. Slangen står ikke i sannheten, men taler løgn og kaller det høyeste onde for det høyeste gode. En skapning fra de seks skapelsesdagene kan ikke tale slik av seg selv, for alt Gud skapte da, var godt. Også selve forbannelsen peker forbi det synlige redskapet mot en usynlig opphavsmann.

Det var også alminnelig tro blant jødene at Satan selv sto bak fristelsen. Visdommens bok sier: «Ved djevelens misunnelse kom døden inn i verden» (Visd 2,24), og de senere jødiske skriftene kaller ham «den gamle slangen».

Vitnesbyrdet i Det nye testamenteDet som avgjør saken, er Det nye testamente. Først og fremst står den første og den andre Adam side ved side (Rom 5,12 ff.; 1 Kor 15,45 ff.). Kristus måtte fristes av denne verdens fyrste for å ta fra ham herredømmet over menneskene ved å stå ham imot. Det viser at Adam ble angrepet av den samme fristeren, og at Adam la grunnen til dette herredømmet da han ble overvunnet.

Herren sier selv om djevelen: «Han var en drapsmann fra begynnelsen og står ikke i sannheten. For det er ikke sannhet i ham. Når han taler løgn, taler han av sitt eget, for han er en løgner og løgnens far» (Joh 8,44).

Noen vil bare tenke på Kains brodermord. Det ligger noe riktig i det, for også i Kain var den samme morderiske ånd virksom. Men brodermordet var bare en frukt av det onde som kom inn i menneskenaturen ved den første fristelsen. Jesus knytter drapet tett sammen med *løgnen*. Men Kain brukte ikke løgn da han drepte sin bror; det var et åpent drap. I paradiset var det derimot nettopp ved løgn, falske løfter og mistanke mot Gud at Satan forførte de første menneskene.

«Fra begynnelsen» fører oss tilbake til menneskeslektens første tid, og han kan bare kalles «løgnens far» på grunn av den løgnen som gikk forut for all annen løgn på jorden: «Dere skal slett ikke dø» (1 Mos 3,4–5). Ordene «Dere har djevelen til far» peker også på slangens ætt i 1 Mos 3,15.

Når Herren sier at ugresset er den ondes barn, og at fienden som sådde det, er djevelen (Matt 13,38–39), er den ondes barn den samme slangens ætt. Paulus nevner bare den synlige fristeren når han skriver at slangen dåret Eva med sin list (2 Kor 11,3). Men like etter viser han at han ser Satan bak slangen: «Satan selv skaper seg jo om til en lysets engel» (v. 14). Det har han bare gjort i paradiset, der han ga seg ut for å være menneskenes venn og frelser.

I Rom 16,20 – «fredens Gud skal i hast knuse Satan under deres føtter» – er hentydningen til 1 Mos 3,15 umiskjennelig: I løftet om seier over slangen ser apostelen et pant på seieren over Satan. Når Paulus kaller trollmannen Elymas «djevelens barn» og

«fiende av all rettferdighet» (Apg 13,10), tenker han også på slangen i syndefallsberetningen. Johannes skriver at «djevelen synder fra begynnelsen» (1 Joh 3,8), og Åpenbaringen kaller ham «den gamle slangen» (Åp 12,9; 20,2).

Satan i Det gamle testamenteAt Satan ikke nevnes ved navn i beretningen, er ikke noe motbevis. De hellige forfatterne vil ikke undervise om djevelens tilværelse, men fortelle hvordan han virkelig trådte fram; læren knyttet seg senere til det. Leseren får selve hendelsen og kan selv dømme ut fra den.

Det er heller ikke riktig at Det gamle testamente ikke kjenner noen ond ånd før det babylonske fangenskapet. Jobs bok er eldre enn fangenskapet, for Jeremia bygger på den.

Satan i Jobs bok er ingen god engel med et ubehagelig embete, men en som bærer hatet i sitt hjerte. Han farer omkring på jorden for å finne noe han kan anklage og mistenkeliggjøre, og han kjenner ingen annen gudsfrykt enn den som søker lønn. Hele boka viser at han er helt avhengig av Gud, og at han med alt sitt hat mot Guds barn ikke kan gjøre dem noe, men tvert imot må tjene Guds kjærlige tanker med dem. I Sak 3,1 står Satan som anklager mot Guds hellige.

Også i Mosebøkene finnes læren om ham, for Asasel er Satan – det var til ham bukken ble sendt ut i ørkenen (3 Mos 16,10). Handlingen viser at Satan, Guds menighets fiende, ikke har noen makt over dem som er forsonet med Gud. Når syndene deres er tilgitt, kan de tre fram for ham med glede og triumfere over ham. Men da må folket alt ha kjent Satan, og det gjorde de bare fra syndefallsberetningen. Tar vi ham bort derfra, mister læren om Satan sin opprinnelse og grunnvoll.

Slangen var altså med i fristelsen, men bare som redskap for Satan, den egentlige fristeren. Derfor må forbannelsen over fristeren ha en dobbel mening. Først gjelder den redskapet, men i sin egentlige mening gjelder den den virkelige fristeren, for det var han alene som hadde fortjent straff og forbannelse.

V. 14. Dommen over slangen

> «[14]Da sa Herren Gud til slangen: Fordi du gjorde dette, skal du være forbannet fremfor alt fe og fremfor alle markens dyr. På buken skal du krype, og støv skal du ete alle ditt livs dager.»

Hvis vi ikke ser lenger enn til slangen, blir disse ordene uforståelige, for et dyr har ikke det ansvaret som kunne gi grunn til en så hard dom. At slangen skal lide, er ikke vanskelig å forstå. Det deler den med hele den skapningen som er lagt under forgjengelighet for menneskets skyld (Rom 8,20). Men her er det tale om fortjent straff. Slangen blir ikke forbannet for menneskets skyld, slik jorden blir det (1 Mos 3,17), men fordi den «gjorde dette». Straff forutsetter at den som straffes, er skapt i Guds bilde, og det er bare mennesket.

Regner vi derimot med at en usynlig frister sto bak og brukte slangen, får alt som her blir varslet over det synlige redskapet, en billedlig mening. Fornedrelsen og nederlaget i kampen med mennesket blir et bilde på den egentlige fristerens skjebne.

«Forbannet fremfor alt fe» betyr ikke at de andre dyrene også er forbannet, like lite som Debora mener at alle andre kvinner er velsignet når hun sier om Jael: «Priset fremfor kvinner» (Dom 5,24). Meningen er bare: Du skal være mer forbannet enn alle andre dyr.

Slangen skal ikke leve av støv, men den kryper på jorden og må derfor svelge støv med maten. Å slikke støv er et uttrykk for den dypeste fornedrelse. Om kirkens fiender heter det: «De skal slikke støv som ormen» (Mika 7,17), og enda tydeligere viser Jes 65,25 tilbake til dette stedet: «ormen får støv til mat.»

I Jesajas bilde av den nye tiden er det bare støvet som blir tilbake av dommen, mens hælbittet tar slutt. Alle andre skapninger skal slippe fri fra den dommen fallet førte over dem, men slangen, fristelsens redskap, skal etter ordet «alle ditt livs dager» forbli fornedret for alltid. Slik blir den et forbilde på den egentlige fristeren, som ikke har noen del i forløsningen.

Etter fallet ble hele naturen forandret, og dyreverdenen var før fallet en annen enn nå (1 Mos 1,31; Rom 8,20). Det er derfor rimelig å tenke at også slangen ble forvandlet, og at Satan, som gjerne skaper seg om til en lysets engel, hadde valgt et tiltalende redskap.

Med sin motbydelige skikkelse og sin fornedrede tilværelse er slangen nå dømt til å være det synlige bildet på mørkets rike og dets fyrste. Brukt om fyrsten selv betyr ordene: Den dypeste forakt, skam og fornedrelse skal bli din lodd. Satan trodde at han ved syndefallet ville utvide sitt rike og sin makt. Men for Guds øyne så saken helt annerledes ut, for sammen med fallet så han forløsningen.

V. 15. Kvinnens ætt og slangens ætt

«[15]Fiendskap setter jeg mellom deg og kvinnen, mellom din ætt og hennes ætt. Han skal knuse ditt hode, og du skal knuse hans hæl.»

(Hengstenberg: «Den skal knuse ditt hode, og du skal knuse dens hæl.» Han forstår «hennes ætt» som subjekt.)

Ordet *shuf* (שׁוּף) betyr «knuse» både her og de to andre stedene det står (Sal 139,11; Job 9,17). Den betydningen har også den arameiske oversettelsen, og Paulus følger den i Rom 16,20 («knuse Satan under deres føtter»). Med hode og hæl, det edlere og det ringere, blir det varslet en seier for menneskene over slangens ætt. Det så allerede Calvin: «Her ser vi hvor nådig Herren handler også når han straffer menneskene. Han gir ikke slangen makt til mer enn å såre hælen, mens mennesket får makt til å såre dens hode.»

Ordene skildrer altså ikke bare den gjensidige motviljen mellom mennesker og slanger, for da ville det ikke være noen straff over slangen, og det er nettopp slangens straff det her er tale om. Dommen over mennesket kommer først i v. 16. Motsetningen mellom hode og hæl er motsetningen mellom et sår som ikke kan leges, og et som kan leges. At slangen bare kan nå mennesket i hælen, kommer av at den etter Guds forbannelse må krype i støvet, mens mennesket beholder den oppreiste gangen, der Guds bilde lyser fram.

Så langt dommen gjelder fristelsens redskap, bekrefter erfaringen den, for det ligger i menneskets natur å avsky slangen. Calvin sier: «Hver gang synet av en slange fyller oss med gru, blir minnet om vårt frafall vekket på ny.»

Men i slangens skjebne ligger også dommen over den åndelige fristeren. Slangens ætt er de onde menneskene, de som er «djevelens barn». Riktignok hører også de med til kvinnens etterkommere, men når de går over til menneskeslektens arvefiende, har de selv utelukket seg. Slik var Isak alene Abrahams sanne ætt, mens de andre sønnene ble holdt utenfor (1 Mos 21,12). Til slangens ætt hører ikke bare onde mennesker, men også Satans engler (Matt 25,41; Åp 12,7–9).

Kvinnens ættDe fleste av de eldre kristne utleggerne mente at kvinnens ætt direkte betegner Messias. Men mot det taler flere ting. Etter språket kan «ætten» vanskelig være én enkelt person, særlig når slangens ætt må være mange, nemlig Satans åndelige barn, hodene og lemmene i mørkets rike.

Så langt dommen gjelder slangen, kan kvinnens ætt dessuten bare være menneskeslekten, og da må det også være menneskeslekten som seirer over den usynlige fristeren. Ordet «hennes ætt» henger også sammen med ordene «du skal føde dine barn» i v. 16. Og ettersom Messias' person ennå ikke trer tydelig fram i løftene til patriarkene, ville det bryte den jevne veksten i løftene i 1. Mosebok om han allerede sto her.

Når vi forstår kvinnens ætt om alle hennes etterkommere, blir meningen denne: «Du har nå tilføyd kvinnen et hardt sår, og du og dine skal fortsatt angripe henne. Men hvor ivrig du enn er etter å skade, skal du bare kunne gi menneskene sår som kan leges. Kvinnens ætt skal derimot en gang overvinne deg og la deg føle all din avmakt.» Slik forstår allerede de arameiske oversettelsene stedet: Ætten skal overvinne Satan i Messias' dager. Slik forklarer også Paulus det i Rom 16,20, der løftet gjelder de kristne som helhet.

Senere har Calvin forsvart denne forståelsen. Han sier: «Menneskeslekten, som Satan ville ødelegge, skal til slutt seire. Men vi må huske hvordan Skriften sier at seieren skal vinnes. Gjennom alle tider har Satan ført menneskenes barn i fangenskap etter sin vilje, og ennå i dag holder han fram med denne sørgelige seieren. Men fordi en som er sterkere, er kommet ned fra himmelen for å kue ham, skal hele Guds kirke seire under sitt hode og lik ham.»

Også med denne forståelsen bærer stedet med rette det navnet kirken har gitt det: *Protevangeliet*, det første evangeliet. Riktignok blir lysets seier over mørkets rike bare varslet i alminnelige ordelag. Gjenløseren som skal lede kampen og gi kraften til å holde den ut, blir ennå ikke nevnt ved navn. Mer kan vi heller ikke vente ved menneskeslektens begynnelse, for i nådens rike, som i naturens, går det fram skritt for skritt.

Men det er ingen tilfeldighet at kvinnens etterkommere ikke blir delt opp i mange, men omtalt i entall, *zera* (זֶרַע, «ætt») og *hu* (הוּא, «han»). Denne enheten, som foreløpig er en tenkt enhet, er valgt med tanke på Gjenløserens person. Han er den som rommer hele menneskeslekten i seg.

Like betydningsfullt er det at seieren over slangen blir gitt til kvinnens ætt, ikke til Adams etterkommere, og det har sikkert en dypere grunn. At kvinnen ble dåret først, kan være den nærmeste årsaken,

men det forklarer ikke alt. Med dette kommer vi enda nærmere oldkirkens forståelse.[1]

[1]Luther og de lutherske lærerne forstår kvinnens ætt direkte om Kristus, den ene etterkommeren av kvinnen, født av en jomfru uten mann, som knuser slangens hode ved sin død og oppstandelse (Gal 4,4; Hebr 2,14; 1 Joh 3,8). Hengstenberg leser ætten om menneskeslekten som seirer under Kristus som sitt hode, men også han ser seieren fullbyrdet i Kristus.

Noahs velsignelse over Sem og Jafet (1 Mos 9,18–27)

> «[20]Noah var jordbruker, og han var den første som plantet en vingård. [21]Han drakk av vinen og ble beruset, og han kledde seg naken inne i teltet sitt. [22]Da Kam, Kanaans far, så sin fars nakenhet, fortalte han det utenfor til begge brødrene sine. [23]Da tok Sem og Jafet et klede og la det på skuldrene sine og gikk baklengs inn og dekket sin fars nakenhet. De vendte ansiktet bort og så ikke sin fars nakenhet. [24]Da Noah våknet av rusen, fikk han vite hva hans yngste sønn hadde gjort mot ham.»

(Hengstenberg, v. 20: «Noah begynte å dyrke jorden og plantet vingårder.» Han forstår det slik at Noah tok opp igjen jordbruket etter vannflommen, ikke at han var den første som dyrket jorden, for det gjorde allerede Kain, 1 Mos 4,2.)

Opplysningen om jordbruket skal bare forberede beretningen om at Noah ble beruset, og dermed kan ingen forsvare ham. Luther sier skarpt: «De som vil forsvare patriarken i dette, kaster lettsindig bort den trøsten Den Hellige Ånd mente kirken trengte, at også de største hellige stundom kan snuble og falle.»

Det Natan sa til David (2 Sam 12,14), kunne også sies til Noah: Han ga Guds fiender grunn til å spotte. Kam gledet seg over å finne en svakhet hos den faren som med sitt alvor og sin tukt ofte hadde vært en byrde for hans syndige sjel.

Luther skriver: «Vi må ikke se på denne gjerningen som barnestreker uten betydning. Den kom av Satans bitreste hat, som han egger sine lemmer med mot den sanne kirken, og særlig mot dem som er i embetet. Derfor skal de vokte seg vel, så de verken med sin person

eller i sitt embete gir grunn til spott. Men vi har også her et eksempel på Guds dom, så vi kan ta lærdom av Kams fare og ikke dømme overilt, om vi ser at øvrigheten, kirkens tjenere eller våre egne foreldre farer vill og faller.»

Om Sem og Jafet sier Luther: «En slik ytre og vakker ærbødighet kunne de ikke ha vist sin far om de ikke innvendig, i hjertet, hadde stått rett for Gud.» I grunnteksten står verbet «tok» i entall. Det viser at det var Sem som gikk foran, mens Jafet var mottakelig for det gode og villig sluttet seg til broren. Også her ligger et forbilde på det som skulle komme.

Kam var eldre enn Jafet, for sønnene blir alltid regnet opp i rekkefølgen Sem, Kam og Jafet, og Sem kalles uttrykkelig «den eldste broren av Jafet» (1 Mos 10,21). Når Kam likevel her kalles den yngre sønnen, er det fordi beretningen setter Sem og Kam opp mot hverandre, Sem som den gode og Kam som den onde, mens Jafet bare slutter seg til Sem. Dette gir et godt grunnlag for å forstå Noahs profeti om at Jafet skal bo i Sems telter.

V. 25. Forbannelsen over Kanaan

> «[25]Han sa: Forbannet være Kanaan! Trellers trell skal han være for sine brødre.»

Luther sier: «Den gode, gamle Noah, som sønnen så på som en tåpelig gammel mann som bare var verd å spotte, står her fram i sann profetisk majestet og forkynner sønnene en guddommelig åpenbaring om det som skal skje i framtiden. Slik stadfester han det Paulus sier, at Guds kraft fullendes i skrøpelighet» (2 Kor 12,9).

Navnet Kanaan betyr ikke «lavland», for Kanaans land er tvert imot et fjelland. Det kommer av *kana* (כָּנַע, «bøye seg, bli ydmyket»), og det betyr «den underdanige». Det ser vi i Dom 4,23: «Slik ydmyket Gud på denne dagen Jabin, Kanaans konge.» Kam ga sønnen dette navnet fordi han krevde av ham den lydigheten han selv ikke ville vise sin far. Han var like hard mot dem under seg som han var opprørsk mot dem over seg. Han tenkte bare på at sønnen skulle bøye seg for *ham*, men Gud, som i sitt skjulte forsyn råder over slikt, hadde en annen underdanighet for øye.

Hvorfor blir Kanaan forbannet og ikke Kam? Vi kan ikke svare ved bare å vise til Guds suverene rådslutning, og heller ikke med ytre grunner, som at Kanaan var den yngste sønnen. Det ville sette Skrif-

tens lære om gjengjeldelse i et dårlig lys. Det rette svaret er at Kam ble straffet i sin sønn, slik han selv hadde syndet mot sin far. Og han ble straffet i *denne* sønnen fordi Kanaan fulgte farens ugudelighet mer bestemt enn noen annen. Det følger både av hele Skriftens lære om at Gud hjemsøker fedrenes misgjerning på barna, og av 1 Mos 15,16: «For ennå har ikke amorittene fylt sin ondskaps mål.»

Forbannelsen kunne altså først gå i oppfyllelse når Kanaans egen misgjerning var moden. Hvis Kanaan bare skulle straffes for farens skyld, som han selv ikke hadde del i, ville det ikke vært noen grunn til å vente. Det samme viser beretningen om Sodoma og Gomorra, og 3 Mos 18,25, der kanaaneerne er et folk så fullt av vederstyggeligheter at landet spyr dem ut.

Kams andre etterkommere blir forbigått i taushet. Det gir en anelse om at det skal bli vanskeligere å føre dem til frelse enn Jafet. Men når Kanaan blir skilt ut fra dem, gir det likevel et sikkert håp for de andre.

Men heller ikke Kam er dømt til å bli holdt utenfor for alltid. Bare hedenskapet kjenner en slik ubønnhørlig forbannelse. Når forbannelsen har sin grunn i synden, kan en også bli fri fra den. Det vitner løftet til patriarkene om, for det er ikke begrenset til noen. David tok jebusittene, som var kanaaneere, inn i Herrens menighet, og i evangeliene står den kanaaneiske kvinnen fram som et bilde på sitt folk, og som bevis på at de kunne bryte forbannelsens lenker (Matt 15,22–28).

V. 26. Velsignelsen over Sem

> «[26]Han sa også: Lovet være Herren, Sems Gud, Kanaan skal være hans trell!»

(Hengstenberg: «Kanaan skal være deres trell.» Flertallet viser at Sem og Kam ikke står her som enkeltpersoner, men som stamfedre.)

Patriarken Noah var en rettferdig mann som vandret med Gud (1 Mos 6,9), og det han her sier, er ikke bare personlige ønsker, men profetier. Han ser så rike velsignelser i vente for sin sønn at han ikke forkynner dem for ham, men bryter ut i lovsang til Gud, som gir dem, og som også Sems gudsfrykt kom fra.

Måten Gud blir omtalt på, viser hva velsignelsen består i. For det første blir han ikke kalt *Elohim*, som bare uttrykker de mest alminnelige trekkene i hans vesen, men *Jehova*, det navnet som er knyttet til hans åpenbaring og hans frelsesordninger. For det andre kalles han «Sems Gud». Det er første gang Skriften kaller Gud en bestemt manns

Gud. Begge deler viser at Gud skal tre inn i et helt eget forhold til Sems etterkommere: Han skal åpenbare seg for dem, opprette sitt rike blant dem og gi dem del i sine jordiske og himmelske velsignelser.

Luther sier: «Han binder Gud og sin sønn Sem tett sammen og overgir så å si den ene til den andre. Her viser han det mysteriet som Paulus taler om i Rom 11,11 ff., og som Kristus taler om i Joh 4,22, at frelsen kommer fra jødene, men at hedningene likevel skal få del i den. For selv om Sem alene er den egentlige roten og stammen, blir hedningene podet inn i dette treet som en fremmed grein og nyter fetmen og sevjen i det utvalgte treet. Dette lyset ser Noah ved Den Hellige Ånd, og selv om han taler dunkle ord, profeterer han tydelig at Herren Jesu Kristi rike skal plantes i verden og vokse opp i Sems slekt.»

Ennå sto Sem og Jafet likt, og Gud var ennå ikke blitt Sems Gud. Derfor kan han bare kalles det på forhånd, og den fulle tanken er: «Lovet være Gud, som en gang skal åpenbare seg som Jehova og som Sems Gud.» Slik betyr også ordene «Lovet være Herren, min herre Abrahams Gud» (1 Mos 24,27) at han har vist seg som Abrahams Gud, og Sakarjas lovsang «Lovet være Herren, Israels Gud» (Luk 1,68) betyr det samme.

Ser vi bare en takk for den gode sønnen her, mister vi motsetningen mellom forbannelsen og velsignelsen, der «Lovet være Herren» skjuler et «Velsignet være Sem». Vi mister også motsetningen mellom Jehova her og Elohim i neste vers, og grunnlaget for at Jafet skal bo i Sems telter.

V. 27. Velsignelsen over Jafet

> «[27]Gud skal gjøre det vidt for Jafet, han skal bo i Sems telter, og
> Kanaan skal være hans trell!»

(Hengstenberg: «Gud gjøre det vidt for Jafet, og han skal bo i Sems telter, og Kanaan skal være deres trell.»)

Ordene inneholder velsignelsen over Jafet, men de viser samtidig hvilken herlig velsignelse Sem skal få, siden den også blir en kilde til velsignelse for Jafet. Slik fullfører de løftet i v. 26.

Ordet *jaft* (יַפְתְּ, «han skal gjøre vid») spiller på navnet Jafet og betyr ikke at Gud skal «overtale» ham. Det kan heller ikke bare bety at Jafet skal få mange etterkommere og store landområder, for det fikk Kam også (1 Mos 10). Det betyr at Gud skal sette Jafet i en fri og lykkelig

stilling. Slik brukes det tilsvarende ordet om Gad: «Lovet være han som gir Gad vidt rom» (5 Mos 33,20). Men utvidelsen er en velsignelse bare fordi den fører til at Jafet bor i Sems telter.

Det er *Elohim* som skal gjøre det vidt for Jafet, og navnet står med vilje i motsetning til Jehova, Sems Gud. Først når Jafet bor i Sems telter, går han over i Jehovas område; til da hører han til Elohims. Men Elohim leder ham til Jehova. Det er den samme motsetningen som i 1 Mos 14, der Melkisedek taler om «Den Høyeste Gud», mens Abraham sier «Herren, Den Høyeste Gud».

Noen gamle utleggere har gjort Gud til subjekt: «Gud skal gjøre det vidt for Jafet, men selv bo i Sems telter.» Slik leser Onkelos: «hans herlighet (Sjekina) skal bo i Sems telter.» Men subjektet må være Jafet. Hadde Noah ment Guds bolig i Israel, ville han ikke ha brukt det alminnelige navnet Elohim, men sagt Jehova. Skriften taler aldri om at Gud bor i Israels telter, men om at han bor i sitt tabernakel og på Sion. Og hvis de siste ordene om Kanaan hører til Jafet, må også ordene om å bo i Sems telter gjøre det.

Hele sammenhengen viser dessuten en vakker linje: Slik Sem gikk foran i motstanden mot Kams fordervelse og Jafet bare sluttet seg til ham, skal gudsfryktens og frelsens egentlige hjem også i framtiden være hos Sem, og Jafet skal komme til ham fordi han trenger frelse. Det svarer også til løftet til patriarkene om at alle jordens folk skal velsignes i Abrahams ætt. Herren selv hentyder til dette stedet i Luk 16,9, der det er menneskene som tar imot andre i de evige boliger: De som allerede har fått del i frelsen, gir den videre til dem som trenger den.

Hva det betyr å bo i Sems telterMange utleggere har forstått ordene slik at den sanne gudsdyrkelsen skulle bevares hos Sems etterkommere og gå over til Jafets, som skulle tas opp i fellesskapet med dem som dyrker den sanne Gud. Hieronymus sier: «Dette er en profeti om oss, som etter at Israel ble forkastet, har fått del i Skriftenes lære og kunnskap.» Augustin forstår Sems telter om «de kirkene som apostlene, profetenes sønner, har bygd opp».

Denne forklaringen er riktig i hovedsaken, men den må forenes med den andre, at Jafets etterkommere en gang skulle innta Sems land og legge ham under seg. Uttrykket «bo i noens telter» betyr ellers at en seierherre tar en beseiret fiendes land (1 Krøn 5,10). Når Kanaan i v. 27 skal være trell også for Jafet, mens han i v. 26 bare

er Sems trell, må Jafet gå over sine grenser og inn i Sems område. Også Bileam varsler at skip fra Kittims kyst skal underkue Assur og Eber (4 Mos 24,24), og det gikk i oppfyllelse da grekere og romere fikk herredømmet i Asia.

Men Noah ville ikke svekke det strålende løftet til Sem med et sørgelig varsel. Han vil tvert imot løfte Sem like høyt over brødrene som Sem hadde overgått dem i ærbødighet mot sin far.

Løsningen er denne: Når Jafet inntar Sems land, er det veien til at han bor i Sems telter. At dette er en velsignelse for Jafet, følger av det som går foran: Gud åpenbarer seg for Sem som Jehova og blir *hans* Gud. Å bli tatt opp i fellesskapet med Jehova og finne ham i Sems telter, det er Jafets velsignelse. Under motgangen ligger gleden skjult. Her går det i oppfyllelse i dypeste mening: De beseirede gir seierherrene lover.

«Og Kanaan skal være deres trell.» Det var Jafet som fullførte Kanaans trelldom, for blant hans sønner er også Madai (1 Mos 10,2), så også mederriket og perserriket hørte til Jafet. Fønikia ble helt knust av ham, og det stolte Tyrus falt. Om grekernes herredømme sier Sakarja: «Tyrus bygde seg en festning, og dynget opp sølv som støv. … Se, Herren skal … styrte dets murer i havet, og selv skal det fortæres av ild» (Sak 9,3–4).

Riktignok gjorde grekerne og romerne også Sem til trell, men bare i det ytre. Det som v. 26 hadde pekt på som Sems egentlige gode, ble ikke rørt; det strålte tvert imot fram i sin fulle herlighet. Kanaan mistet det han satte høyest. For Kanaan var trelldommen en følge av forbannelsen. For Sem var den ytre trelldommen derimot en følge av velsignelsen og den sterkeste stadfestelsen av ordet: «Lovet være Herren, Sems Gud.»

Verdenshistoriens og frelseshistoriens linjerVi må undre oss og tilbe når vi ser hvor klart og tydelig både verdenshistoriens og frelsens historie her blir tegnet opp. Calvin sier: «Det er en sterk støtte for vår tro at hedningenes kall ikke bare var bestemt i Guds evige rådslutning, men også ble forkynt åpent av patriarkens munn. Vi skal altså ikke tro at arven til det evige liv ble forkynt for alle mennesker ved en plutselig og tilfeldig hendelse.»

Det er ingen tilfeldighet at denne profetien ble gitt like etter vannflommen, den første store hendelsen etter syndefallet. Med

Abrahams kall begynner en ny tid, og der får vi et nytt ledd i kjeden av profetier, som passer like nøyaktig sammen med Noahs profeti som den passet sammen med Protevangeliet. Meningen med Noahs profeti er: «Guds rike skal opprettes i Sem, og Jafet skal tas opp i fellesskapet.» Meningen med løftet til patriarkene er: «I patriarkenes ætt skal alle jordens folk velsignes.»

I løftet til patriarkene blir en snevrere krets skilt ut blant Sems etterkommere, og velsignelsen blir utvidet til alle jordens folk. I Noahs profeti blir Kam derimot forbigått. Det kommer av den historiske anledningen: Her skulle Kam straffes for sin ondskap, og derfor er det motgangen hans etterkommere skulle møte, som blir framhevet, mens Sem og Jafet bare får velsignelser.

Løftet til patriarkene (1 Mos 12,1–3)

Med patriarkenes historie begynner en ny stor tid i 1. Mosebok. Luther sier: «Dette er den tredje tiden der Den hellige skrift begynner kirkens historie med en ny slekt.» Det passer godt at framstillingen åpner med Guds første åpenbaring til Abraham i Haran (1 Mos 12,1–3). Den baner veien for alt som følger, og gir et raskt overblikk over Guds veier. Abraham skal gi opp alt, og så vil Gud gi ham alt.

V. 1–3. Kallet og løftet

> «[1]Og Herren sa til Abram: Dra bort fra ditt land og fra din slekt og fra din fars hus til det landet som jeg vil vise deg! [2]Jeg vil gjøre deg til et stort folk. Jeg vil velsigne deg og gjøre ditt navn stort, og du skal bli en velsignelse. [3]Jeg vil velsigne dem som velsigner deg, og den som forbanner deg, vil jeg forbanne. Og i deg skal alle jordens slekter velsignes.»

Landet Gud vil vise Abraham, står i motsetning til det landet der han hadde slått rot med hele sitt vesen. Det viser hvor stort offer Gud krever av ham. Derfor hoper uttrykkene seg opp, «ditt land», «din slekt», «din fars hus», slik de også gjør da Abraham får befaling om å ofre Isak (1 Mos 22,2). Løftet som følger, skal gjøre offeret lett for ham, for det viser hva han skal få når han gir opp alt som står i veien for at han kan leve for Gud.

Det samme kallet kommer til alle som føler seg drevet til å gi slipp på verden for å tjene Gud. Bare i formen er kallet til Abraham noe eget; i sitt vesen gjentar det seg alltid. Den *ytre* atskillelsen skulle tjene den indre. Synden hadde allerede fått stor makt i den kretsen Abraham levde i, for avgudsdyrkelsen var trengt inn i hans egen slekt

(Jos 24,2). For å trekke ham bort fra denne fordervelsen ble han tatt ut av de omgivelsene han var vokst opp i.

Det særlige kravet til ham var bare en følge av den alminnelige plikten til å fornekte seg selv, som i Abraham ble lagt på hele kirken. Det ser vi av at løftet ble gjentatt da han villig hadde båret fram Isak som et åndelig offer til sin Gud (1 Mos 22,16–18). Den kjødelige kjærligheten til Isak blir altså satt på linje med båndene til landet: Begge kom mellom ham og Gud. Den samme tanken om selvfornektelse finner vi i Sal 45,11: «Glem ditt folk og din fars hus.»

Ordene «du skal bli en velsignelse» sier mer enn «jeg vil velsigne deg», og de står med vilje midt i løftet. Abraham skal så å si være en velsignelse i levende skikkelse: selv velsignet og kilden til velsignelse for alle som velsigner ham, ja, for alle jordens slekter som en gang skal tre inn i dette kjærlige og takknemlige forholdet til ham. Velsignelsen kommer *over* ham, *for hans skyld* og *ved ham*. Den begynner med ham selv og brer seg ut over alle jordens slekter.

«Jeg vil velsigne dem som velsigner deg.» Den som velsigner Abraham, vender seg til Gud, som har satt Abraham til en velsignelse. Det ser vi hos Melkisedek (1 Mos 14,19). De som velsigner, er selv ikke langt fra Guds rike, og derfor er det å velsigne et forberedende skritt mot selv å bli velsignet (Matt 10,40–42).

«Og i deg skal alle jordens slekter velsignes.» Luther sier: «Nå følger det rette løftet, som burde skrives med gullbokstaver og forkynnes i alle land, og som vi burde prise og love Gud for.»

Løftet og skapelsenLøftet henger nøye sammen med skapelsesberetningen. Der bærer mennesket som menneske Guds bilde (1 Mos 1,26) og har fått Guds livsånde (2,7). Når historien begynner slik, kan vi ikke tenke oss at frelsen blir begrenset til ett folk, uten at dette folket samtidig skal være midlet til at frelsen når alle. Derfor ligger det i sakens natur at vi allerede her, der et utvalgt folk blir skilt ut, får et vink om at målet gjelder alle.

Ordet «slekter» brukes ellers bare om underavdelingene i et folk eller en stamme. Når alle jordens folk kalles «slekter», peker det på menneskeslektens høyere enhet, som har sin grunn i at alle har del i Guds bilde.

Velsignelsen fører også tilbake til forbannelsen etter syndefallet: «jorden skal være forbannet for din skyld» (1 Mos 3,17; se 5,29). Ved

Abraham skal denne forbannelsen en gang bli tatt bort. Derfor står det «jordens» slekter, for det var jorden som ble rammet av forbannelsen. Videre peker løftet tilbake på dommen i 1 Mos 11, der menneskeslekten, som etter Guds vilje skulle være én, ble spredt. Da kan vi vente at velsignelsen skal lege dette dype såret, gjenopprette den tapte enheten og samle den spredte menneskeslekten om Abraham som midtpunkt.

Mer blir ikke sagt om hva frelsen er. Men all den velsignelsen Abraham fikk for egen del, kom av at han kunne kalle Gud *sin* Gud. Slik var også Sems velsignelse at Herren skulle være hans Gud, og Jafets at han skulle få del i dette. Derfor ligger det i løftet at frelsen i sitt vesen er fellesskap med Gud, formidlet ved Abraham, og at alt annet strømmer ut fra dette. Hvordan velsignelsen skulle komme til hedningene, sier ordene ikke. Gjenløserens person trer ennå ikke fram; det var forbeholdt et senere trinn i åpenbaringen.

Løftet om velsignelse over alle slekter opphever ikke ordet om at den som forbanner Abraham, skal forbannes. Det viser Sak 14,16–19, som tar opp ordene «jordens ætter»: Alle folkene skal dra opp til Jerusalem for å holde løvhyttefesten, men de som ikke drar opp, skal straffes.

Luther sier: «Vil du med få ord fatte kirkens historie fra Abrahams tid til våre dager, så gi nøye akt på disse versene. For i dem finner du velsignelsen, men du ser også at de som forbanner kirken, selv blir forbannet av Gud, så de må gå til grunne, mens kirkens evige ætt står urokkelig. Derfor stemmer denne teksten med det første løftet i paradiset om ætten som skal knuse slangens hode. For kirken er ikke uten fiender, men blir angrepet og plaget så hun sukker under det. Likevel er hun uovervinnelig ved denne ætten, og til slutt skal hun seire og triumfere over alle sine fiender i evighet.»

Løftet i Salmene og Det nye testamenteAndre steder i Det gamle testamente tar opp dette grunnleggende løftet. I Sal 22,28 sier David: «Alle jordens ender skal minnes det og vende om til Herren, og alle hedningenes ætter skal tilbe for ditt åsyn.» Der er velsignelsen over alle jordens slekter knyttet til den underfulle utfrielsen av den rettferdige. I Sal 72,17 sier Salomo om den store kongen han selv var et forbilde på: «De skal velsigne seg ved ham, og alle hedninger

skal prise ham salig.» Her blir oppfyllelsen av Abrahams velsignelse tydelig knyttet til Gjenløserens person.

Det merkeligste stedet i Det nye testamente er Joh 8,56–58. Jesus sier: «Abraham, deres far, frydet seg til å se min dag. Og han så den og gledet seg.» Judeerne svarer: «Du er ennå ikke femti år og har sett Abraham?» Og Jesus sier: «Sannelig, sannelig sier jeg dere: JEG ER før Abraham ble til.»

Jesus taler ikke om at Abraham så hans dag fra himmelen, for han pleier å føre bevis for jødene ut fra *Skriften*. Jesus så Abraham, og Abraham så Jesus. Det var ikke Kristi person, men hans dag som lå i framtiden for Abraham. Det kan bare forklares ved at Jesus skjulte seg bak Herren, som viste seg for Abraham og ga ham løftet om at alle jordens folk skulle velsignes i ham og hans ætt. Denne velsignelsen over alle jordens slekter er Herrens dag, den dagen han blir herliggjort på jorden.

Nøkkelen er læren om Herrens engel, som møter oss allerede i 1. Mosebok. Noen steder står det uttrykkelig at Herren åpenbarer seg ved engelen, og ut fra dem slutter vi at engelen også formidlet åpenbaringene der bare Herren blir nevnt.

Hele Johannes' lære om *Ordet* peker på at Jesus er den samme som Herrens engel, og det gjør også Joh 12,41. Det er sikkert med vilje at Jesus i Johannesevangeliet så ofte og så jevnlig sier at Gud har *sendt* ham. Det kan knapt ha noen annen mening enn å vise ham som Herrens engel eller sendebud i Det gamle testamente: «Den som tror på meg, tror ikke på meg, men på ham som har sendt meg. Og den som ser meg, ser ham som har sendt meg» (Joh 12,44–45).

At Abraham «frydet seg til å se» Kristi dag, uttrykker hans inderlige, glade lengsel etter å se den. De siste ordene, «han så den og gledet seg», uttrykker at lengselen ble stilt da han fikk løftet om at alle jordens slekter skulle velsignes.

Lengselen forutsetter at han allerede *kjente* Kristus, og det er bare mulig hvis Kristus var skjult i Herren. 1. Mosebok nevner ikke denne lengselen, men den hører uløselig sammen med all levende tro og må gå forut for slike guddommelige meddelelser. Guds løfter blir bare sådd i en vel forberedt jord. Slik var også løftet i 2 Sam 7 svar på Davids lengsel og bønn, selv om beretningen ikke sier det, for Sal 21,3 sier: «Det hans hjerte ønsket, har du gitt ham.»

Kristi dag er ikke tiden da han kom første gang, men tiden da han blir herliggjort, slik Det nye testamente bruker uttrykket (Fil 1,10). Kristi dag er tiden da løftet «i deg skal alle jordens slekter velsignes» går i oppfyllelse.

Peter siterer løftet i Apg 3,25–26. Blant jordens slekter regner han først og fremst folket i den gamle pakt, og med rette, for løftet gjelder ikke bare hedningene. Paulus tenker på det samme løftet når han i Rom 4,13 taler om at Abraham og hans ætt skulle være «arving til verden». En velsignelse over hele verden er en åndelig seier over verden. Uttrykkelig viser han til løftet i Gal 3,8.14.16.

Løftet gjentattLøftet blir gjentatt for Abraham i 1 Mos 18,18, der det står «alle jordens folk» i stedet for «slekter». Der er det ikke slektskapet, men det altomfattende ved velsignelsen som blir framhevet. Tredje gang får Abraham løftet i 1 Mos 22,18, etter at han hadde bestått den største prøven og vært villig til å ofre det kjæreste han hadde. Så blir løftet stadfestet for Isak (26,4) og gitt videre til Jakob (28,14).

De to første stedene sier «i deg», de to neste «i din ætt», og det siste «i deg og i din ætt». Det viser at «i deg» ikke bare betyr «i din ætt». Også Abraham selv skal være kanalen for velsignelsen til folkene – som grunnsteinen i Guds kirkes store bygning, som far til vår Herre Jesus Kristus etter kjødet, og som far til alle troende.

Det har en dyp grunn at entall alltid brukes når patriarkenes ætt nevnes som den som bringer velsignelsen. Det peker Paulus på i Gal 3,16. Han mener slett ikke at ordet «ætt» bare kan bety én person; Rom 4,13 viser at han tvert imot vet at det rommer mange. Men løftet ble utviklet videre (1 Mos 49,10) og oppfylt, og Matteusevangeliet begynner nettopp med å vise at Kristus stammer fra Abraham. Både utviklingen og oppfyllelsen viste at det ikke var hele Abrahams ætt som ga hedningene frelsen, men én av dem, han som hele ætten var samlet i.

Paulus vil bare vise at Herren allerede hadde oppfyllelsen for øye da han ga løftet. Det var med vilje han valgte et uttrykk som både kunne ha den vide betydningen patriarkene først tenkte på, og den snevrere som oppfyllelsen stadfestet. Protevangeliet og løftet om profeten i 5 Mos 18 er helt parallelle med dette, og 2 Sam 7 er det til en viss grad.

To steder, 1 Mos 22,18 og 26,4, står en annen verbform, som betyr «velsigne seg». Den står også i Sal 72,17: «De skal velsigne seg ved

ham, og alle hedninger skal prise ham salig.» Å «velsigne seg i» noen er å ønske seg hans velsignelse. Men det er ingen tilfeldighet at den vanlige formen, som betyr «bli velsignet», står på begge sider av den: både de to første gangene og den siste.

Å velsigne seg i Abrahams ætt er det forberedende skrittet til å bli velsignet ved den. Når folkene ser velsignelsen, vekkes ønsket om å få del i den (Jes 45,14). Det ser vi tydeligst i Sal 72: De samme folkene som velsigner seg ved den herlige kongen som skal komme, skynder seg til ham for å få del i hans rike velsignelser. Han hersker fra hav til hav, ørkenens folk bøyer seg for ham, alle konger tilber ham, og alle folk tjener ham.

Grunnordet betyr altså «bli velsignet». Det sier ikke bare at Abrahams lykke skulle bli til et ordtak blant folkene. Slik forstår også hele Det nye testamente løftet. Det er ut fra denne forståelsen at Herren sier at Abraham så hans dag, at Paulus i Rom 4,13 finner en profeti om at han skal vinne verden, og at han i Gal 3,14 taler om at Abrahams velsignelse kommer til hedningene i Kristus Jesus.

Bare slik blir det en stigning – velsignelse over, for og ved Abraham – og bare slik kan vi forstå at løftet så høytidelig blir gjentatt som toppunktet i løftene til patriarkene. Slik svarer velsignelsen over alle jordens slekter til forbannelsen over jorden etter fallet og til spredningen i 1 Mos 11. Og slik henger løftet sammen med profetien om at Jafet skal bo i Sems telter (9,27), og med herskeren fra Juda, som folkene skal bli lydige (49,10).

Jakobs velsignelse over Juda (1 Mos 49,8–10)

Da Jakob lå for døden, kalte han sønnene sine til seg for å forkynne dem «hva som skal hende dere i de siste dager» (v. 1). Før han kom til Juda, hadde han i Herrens navn måttet si harde ord til tre av dem. Disse ordene stengte dem ikke ute fra den frelsen som var felles for dem alle (v. 28), men skyggen fra dem fikk lyset over Juda til å skinne så mye klarere.

Luther skildrer hvordan sønnene må ha ventet med gråt og angst på det faren ennå hadde å si, etter at de hadde hørt så harde dommer. Også Juda må ha vært redd, for han husket nok sin synd med Tamar og at det var han som rådet til å selge Josef. «Men straks følger en fin dugg og en deilig balsam som kveger hjertet igjen.»

V. 8. Brødrene skal prise Juda

> «[8]Juda, dine brødre skal prise deg! Din hånd skal være på dine fienders nakke. For deg skal din fars sønner bøye seg.»

Alt i dette verset avhenger av hva navnet Juda betyr: «Han (det vil si Gud) skal prises». Det ser vi av 1 Mos 29,35, der Lea sier etter fødselen: «Nå vil jeg prise Herren!», og så heter det: «Derfor kalte hun ham Juda.» Verbet brukes også nesten alltid om å prise Gud, som om det var helliget til det.

Når det straks etter heter at brødrene skal bøye seg for Juda, blir noe guddommelig tilskrevet ham. Da er det ikke rart at navnet løfter ham over det bare menneskelige. Bare den som ikke kjenner løven av Judas stamme, har grunn til å bortforklare at det her skimtes en verdighet som er mer enn menneskelig.

De fleste utleggerne forklarer navnet ut fra ordene «dine brødre skal prise deg» og gir det betydningen «den priste». Den tanken passer godt sammen med forklaringen ovenfor. Den som i fullest mening er en «Gud-være-lovet», og som bare ved å være til får folk til å rope: «Ære være Gud!», han vil også få pris av sine brødre.

«Din hånd skal være på dine fienders nakke» betyr at Juda skal jage alle sine fiender på flukt og sette hardt etter dem mens de flykter. Slik lover Gud i 2 Mos 23,27: «Jeg vil la alle dine fiender flykte for deg.» Og David, som taler på vegne av sin slekt, sier i Sal 18,41: «Du lar mine fiender vende meg ryggen.» I hans slekt hadde Juda sitt midtpunkt, slik Israel hadde det i Juda.

Utvelgelsen og hjemsøkelsen av syndNår vi spør hvordan løftet gikk i oppfyllelse, må vi ikke glemme at det gjelder syndige mennesker. Derfor kunne Gud aldri gi opp sin rett til å hjemsøke deres misgjerning, for den retten har sin grunn i hans eget vesen. Tre dommer går foran velsignelsen over Juda, og det viser at også Juda skal veies på rettferdighetens vekt. Den høyeste ære og den største makt, som i v. 3 ble tatt fra Ruben, blir her gitt til Juda. At Ruben var den førstefødte, kunne ikke berge ham fra å miste sine fortrinn.

Like lite skal den guddommelige utvelgelsen fri Juda fra å bli hjemsøkt for sine synder, selv om utvelgelsen gjør det umulig for ham å miste sine fortrinn helt. Disse to ordningene står side om side: utvelgelsen og hjemsøkelsen av synd hos de utvalgte. Hjemsøkelsen opphørte ikke engang da Juda nådde sin høyde i løven av hans stamme, for selv om hyrden var uten skyld, var flokken det ikke. Men utvelgelsen blir ikke formørket av dette. Den skinner bare klarere.

Juda måtte ofte lide smertelige nederlag. Ofte nok ble løftet «din hånd skal være på dine fienders nakke» snudd til det motsatte, slik det skjedde i hundreårene fra Davids rike gikk under og til Kristus kom. Men vi ser Juda reise seg igjen og igjen til den verdigheten han her får, og hver gang svarer oppreisningen til hvor dypt han var falt, slik Davids tid svarer til dommertiden. Da blir det bare tydeligere at Guds hånd er virksom og fører dette løftet til en sikker oppfyllelse.

I verdenshistorien finnes det bare én makt der løftet går i oppfyllelse på ny tross alle nederlag, og det er Judas. Det er bare én makt som kan overmannes av søvn, men aldri av døden, og bare én som kan si med David i Sal 18,38–40: «Jeg skal forfølge mine fiender, og tar

dem igjen. Jeg vender ikke tilbake før jeg har gjort ende på dem. Jeg knuser dem, så de ikke makter å reise seg. De faller under mine føtter. Du omspenner meg med styrke til krig. Du bøyer mine motstandere under meg.»

Luther sier om dette stedet: «Disse løftene må forstås i ånd og tro. Det ser vi av Davids historie. Ofte så det ut som om Gud helt hadde glemt ham og det han hadde lovet ham. Etter at han var utvalgt, fant han i ti år ikke noe fast sted å bo i hele riket. Og da han endelig tok styret, falt han i stor og grov synd og ble hardt prøvet da han måtte bære straffen for den. Derfor må løfte og tro alltid høre sammen, og den som har et guddommelig løfte, må godt kjenne den kunsten Paulus lærer i Rom 4,18: å tro med håp mot håp.»

Juda som forkjemperOrdene «din hånd skal være på dine fienders nakke» står mellom «dine brødre skal prise deg» og «for deg skal din fars sønner bøye seg». Og straks etter blir Judas seierskraft mot fiendene til Guds folk nevnt på ny. Det lærer oss at Judas høye stilling blant brødrene først og fremst hviler på dette: Han er deres forkjemper i striden mot verden, og Gud har gitt ham kraft til å seire over fiendene til sitt rike.

Davids historie viser best hvor nær disse to tingene henger sammen. Først da han seiret over filisteren Goliat, verdensmaktens forkjemper, ble det tydelig at han var kalt til å stadfeste løftet til Juda. Davids ord gikk i oppfyllelse: «Herren, som har fridd meg av løvens og bjørnens vold, han skal også fri meg av denne filisterens vold» (1 Sam 17,37). Da gikk også de andre ordene i oppfyllelse: «Dine brødre skal prise deg.» Kvinnene kom ut fra alle Israels byer med sang og dans og sa: «Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener!» (1 Sam 18,6–7).

Det heter også: «Hele Israel og Juda hadde David kjær, for det var han som dro ut og dro inn foran dem» (1 Sam 18,16). Og da de ti stammene godtok David som konge, sa de: «Allerede for lenge siden, da Saul var konge over oss, var det du som førte Israel ut og inn» (2 Sam 5,2). David ville aldri ha overvunnet de andre stammenes sjalusi og misunnelse om ikke løftet om hånden på fiendenes nakke hadde gått i oppfyllelse på ham.

Brødrene skal bøye seg«For deg skal din fars sønner bøye seg.» Skriftens Gud vil bli æret i dem som bærer hans bilde og forvalter

hans embeter: i far og mor, i de gamle (3 Mos 19,32), i fyrstene og i dommerne. Å bøye seg er det naturlige uttrykket for denne æren. Den må bare nektes der det er fare for at karet selv blir æret, og ikke den guddommelige herligheten det bærer.

Hva slags hylling Juda skal få av brødrene, ser vi av Jes 45,14. Der kaster hedningene seg ned for Israel i frelsens tid: «For deg skal de kaste seg ned, deg skal de bønnfalle: Bare hos deg er Gud, og det er ingen annen, ingen annen Gud.» Brødrene hyller Juda fordi Guds herlighet hviler synlig over ham. Ved herlige gjerninger og seirer er han merket med seglet: Gud er med oss (Immanuel).

Den herligste oppfyllelsen fikk dette i løven av Judas stamme, i Kristus. Om ham heter det i Fil 2,9–11: «Derfor har òg Gud høyt opphøyet ham og gitt ham det navnet som er over alle navn, for at i Jesu navn skal hvert kne bøye seg, deres som er i himmelen og på jorden og under jorden, og hver tunge skal bekjenne at Jesus Kristus er Herre, til Gud Faders ære.» Jakob visste like sikkert at denne profetien til sist gjaldt Kristus, som han visste at Juda skulle ha sitt midtpunkt i Sjilo.

Det visste også Salomo. I Sal 72,11 tilskriver han sitt store motbilde det samme som her blir sagt om Juda: «Alle konger skal falle ned for ham, alle hedninger skal tjene ham.» Når konger og folk tilber, følger det av seg selv at farens sønner gjør det. Jakob overfører her til Juda det Isak hadde lovet ham selv: «Folk skal tjene deg, og folkeslag skal falle deg til fote. Vær herre over dine brødre, og måtte din mors sønner bøye seg ned for deg» (1 Mos 27,29).

V. 9. Løven fra Juda

> «[9]En ung løve er Juda. Fra rov er du steget opp, min sønn! Han bøyde seg - han legger seg ned som en løve, som en løvinne. Hvem tør vekke ham?»

(Hengstenberg: «… han bøyer seg, han legger seg ned som en løve, som en voksen løve. Hvem tør vekke ham?» Ordet som NB gjengir «løvinne», er etter hans mening bare et dikterisk ord for løven.)

Først kalles Juda en ung løve. Navnet viser at seierskraften han får, ennå bare finnes i spiren. Det måtte gå hundrer av år før han vokste opp og ble en løve, en fullvoksen løve. Den lange tiden mellom løftet og oppfyllelsen får utvelgelsen til å tre så mye tydeligere fram. Ordet betegner en løveunge som ennå ikke kan ta rov selv (se Esek 19,3).

«Fra rov er du steget opp, min sønn!» Rovet er stedet han kommer fra, og målet er hans vanlige bosted, slik det som følger, viser. Vi tenker oss at seierherren og herskeren bor høyt. Å stige opp forutsetter at han først har steget ned i lavlandet for å søke rov. Slik heter det om Herren i Sal 68,19, etter at han har stridd for sitt folk og seiret: «Du for opp i det høye, bortførte fanger, tok gaver blant menneskene, også blant de gjenstridige, for å bo der.» Etter seieren bor han i herlighet på sitt vanlige sted, utenfor rekkevidde for de beseirede.

«Han bøyer seg, han legger seg ned som en løve, som en voksen løve. Hvem tør vekke ham?» Disse ordene peker over mot det som senere blir sagt om Sjilo. Allerede her ser vi et bilde av fred, men ikke av en fred som svekker seierskraften, slik det gikk med Issakar (v. 14–15). Denne freden holder tvert imot kraften uforminsket ved like.

Løftet «fra rov er du steget opp» fikk sin første herlige, men bare foreløpige oppfyllelse under David (se listen over seirene hans i 2 Sam 8). Ordene «han bøyer seg, han legger seg ned» passer best som innskrift over porten til Salomos rike. Men i Kristus er det beste fra både krigens og fredens rike forent.

V. 10. Kongespiret og Sjilo

> «[10]Kongespir skal ikke vike fra Juda, ikke herskerstav fra hans føtter, inntil fredsfyrsten kommer og folkene blir ham lydige.»

(Hengstenberg: «Kongespir skal ikke vike fra Juda, ikke lovgiver fra hans føtter, inntil Sjilo kommer, og ham skal folkene lyde.»)

Til ordene «kongespir skal ikke vike fra Juda» er det en motsats i Sak 10,11: «Kongespiret skal vike fra Egypt.» Alt det herredømmet verden har over Guds folk, er bare for en tid. Men Guds folks herredømme over verden, som har sitt midtpunkt i Juda, kan bare bli avbrutt for en tid. Når det ser ut til å vike, viker det bare tilsynelatende, og når det viker, er det for å komme igjen med større tyngde.

Spiret er tegnet på herredømme. «Et spir løfter seg fra Israel» i 4 Mos 24,17 blir forklart i v. 19: «En hersker går ut fra Jakob.» Hvem Juda skal herske over, må vi finne ut av ordene foran. Det som ikke skal vike fra ham, er det han der har fått. Det gjelder altså både brødrene og Israels fiender. Fiendene kan ikke utelukkes, for hele det foregående verset handler om dem.

Spiret er framfor alt kongenes tegn. Løftene til patriarkene varslet allerede at et kongerike skulle stå fram blant etterkommerne deres,

og at det skulle nå ut over deres egen ætt: «Konger skal utgå fra deg», «konger over mange folk skal fremgå av henne» (1 Mos 17,6.16; se også 35,11). Det løftet som før var gitt hele patriarkenes ætt, blir her lagt særskilt på Juda. Han skal ha spiret til gagn for hele folket.

Derfor begynte profetien først å gå i oppfyllelse med David. Fram til da hadde Juda bare vært «en ung løve». Calvin sier: «Med Saul var det et mislykket forsøk, men til sist trådte Judas herredømme fram i David, etter Guds myndighet og rettmessige ordning, slik Jakob hadde forutsagt.» Ordene krever at Judas herredømme varer, også over hedningene. Ellers måtte vi rive dem voldsomt løs fra det som står foran.

Spiret viker bare tilsynelatendeDet kan se vanskelig ut å vise at dette gikk i oppfyllelse. Ser vi bare på overflaten, hva var det igjen av Judas forrang da Kristus kom? Men ser vi dypere, er det ingen grunn til å svekke ordene. Da Kristus kom, bodde det tross den dypeste fornedrelse ennå full kraft i Judas spir, og det ble åpenbart nettopp ved at han kom, løven av Judas stamme. Motløsheten, som bare ser det som ligger rett foran øynene, kunne ha sagt: «Spiret er veket fra Juda.» Men for alle som ikke var blinde, måtte det være klart i samme øyeblikk som Kristus kom, at spiret ikke var veket fra Juda.

Vi må ikke la oss forvirre av hendelser og grunner som skal vise at spiret er veket. De samme hendelsene og grunnene ville tale mot det evige herredømmet som ble lovet Davids hus, og gjøre oss i tvil også om det. De mister sin vekt når vi ser at spiret bare viker tilsynelatende og ikke for godt. Gud binder aldri hendene på sin straffende rettferdighet ved sine løfter. Utvelgelsen går alltid hånd i hånd med hjemsøkelsen av de utvaltes synder, men til sist skal utvelgelsen stå ved full kraft.

Om Juda gjelder nøyaktig det som blir sagt om David i Sal 89,31–35: «Dersom hans barn forlater min lov og ikke vandrer etter mine bud, dersom de krenker mine forskrifter og ikke holder mine befalinger, da vil jeg hjemsøke deres synd med riset og deres misgjerning med slag. Men min miskunn vil jeg ikke ta fra ham, og min trofasthet skal jeg ikke svikte. Jeg vil ikke bryte min pakt og ikke endre det som gikk over mine lepper.» Jo dypere Juda var fornedret, desto mer trøstefullt er dette løftet.

Davids og Judas herredømme gikk tilbake etter Salomo. Etter babylonernes erobring syntes Davids rike å være helt borte, og det varte i hundrer av år. For den som bare så det synlige, var tilstanden helt uten trøst, slik Jeremia skildrer den: «Vår livsånde, Herrens salvede, ble fanget i deres fallgraver. Det var om ham vi sa: I hans skygge vil vi leve blant folkene» (Klag 4,20; se også 1,3; 5,8).

Likevel hindret ikke noe av dette at ordet gikk i oppfyllelse: «Kongespir skal ikke vike fra Juda inntil Sjilo kommer.» Da Kristus kom, ble det herlig åpenbart at herredømmet ennå var hos Juda. Hvorfor skulle vi da bli motløse om Guds rikes elv en tid forsvinner i sanden? Hvorfor skulle vi ikke stole fast på at den i rette tid skal bryte fram igjen med klart og mektig vann?

Calvin sier det slik: Det Gud lovet om kirkens ytre kår, var avgrenset slik at han i mellomtiden kunne straffe menneskenes synder og prøve sitt folks tro. Det var ingen lett prøve da Judas stamme mistet det meste av landet sitt allerede i tredje slektsledd. Hardere ble det da kongens sønner ble drept for øynene hans, han selv ble blindet og ført til Babel. Den tyngste prøven kom da folket vendte hjem og ble spredt i stedet for å se håpet sitt oppfylt. «Men selv da så de hellige med troens øye spiret som var skjult under jorden.»

Også i fornedrelsens tid måtte det finnes enkelte tegn på at spiret ennå var der, og slik var det i tiden før Kristus. Under Josjafat, Ussia og Hiskia skjøt Judas spir nye blader. Etter hjemkomsten fra fangenskapet pekte Serubabel i det minste ut den plassen Davids rike en gang skulle innta igjen. Makkabeernes seirer viste klart at løvens styrke og mot ennå ikke var veket fra Juda, enda de selv ikke var av Judas stamme. Det er ikke uten betydning at Judas Makkabeus bar nettopp det navnet. Og gjennom alt dette holdt Davids slekt seg atskilt, så den kunne spores.

Lovgiveren

Ved siden av spiret nevnes lovgiveren. Jes 33,22 forklarer stedet: «For Herren er vår dommer, Herren er vår lovgiver, Herren er vår konge, han skal frelse oss.» Her står lovgiveren på linje med dommeren og kongen.

Lovgiveren skal ikke vike «fra hans føtter». Det er et dikterisk uttrykk for «fra ham»: Hvor han går og står, skal han ha lovgiveren

hos seg. Det en har mellom føttene, er det området en ferdes på (se Dom 5,27).

Navnet SjiloSpiret og lovgiveren skal ikke vike fra Juda «inntil Sjilo kommer». Her avhenger alt av hvor ordet kommer fra og hva det betyr. Det er ingen tvil om at det kommer av verbet som betyr «å hvile», og det innrømmer nå nesten alle. *Sjilo* (שִׁילֹה) er en forkortet form av *Sjilon*, slik også byen Sjilo ble kalt Sjilon, og ruinene av den heter Seilun den dag i dag. Navnet Salomo er dannet og forkortet på samme måte. En slik forkortet endelse finnes bare i egennavn. Sjilo kan derfor ikke være et vanlig ord for «hvile», men er et navn.

Dette er det første stedet der Frelserens person møter oss, og Sjilo er det første *navnet* på Frelseren. Det er et navn som uttrykker hans vesen, helt i samsvar med navnene i Jes 9,6 og med navnet Immanuel i Jes 7,14. Som Salomo betyr Sjilo «hvilens mann». Det svarer til «Fredsfyrste» i Jes 9,6, og som egennavn ligner det på det tyske Friedrich, «rik på fred», «den fredelige».

«Og ham skal folkene lyde.» Ordet *jikkehat* (יִקְּהַת, «lydighet») står ellers bare i Ordsp 30,17: «Et øye som spotter far og forakter lydighet mot mor.» Det betyr ikke enhver lydighet, men den frivillige lydigheten som har sin rot i gudsfrykt, slik et barn lyder sin mor. Ikke bare ett eller noen få folk, men alle folk uten unntak skal bindes til Sjilo med et slikt bånd.

Selv om Luther ikke forsto navnet Sjilo rett, har han grepet meningen i hele stedet på en vakker måte: «Dette er en gyllen tekst og vel verdt å huske: Kristi rike skal ikke bli et slikt rike som Davids, han som var en krigsmann og hadde utøst mye blod (1 Krøn 28,3). Sjilos rike er ikke så mektig og blodig, men består i at ordet som det styres ved, blir hørt, trodd og adlydt. Alt skal skje ved prekenen. Det er tegnet som skiller Kristi rike fra de andre rikene i denne verden, som styres med sverd og ytre makt.»

Luther viser også at profetien gir en sterk støtte til ordets tjenere: «Det skal skje ved at løftet blir forkynt, og Sjilo skal være til stede ved det og være virksom og mektig gjennom vår tunge og munn.»

Med folkene menes verken kanaaneerne eller Israels stammer, men alle folk. Det viser både sammenhengen, for de som nå villig lyder, er de samme fiendene som v. 8–9 taler om, og de tidligere løftene i 1. Mosebok, som alle gjelder hele menneskeslekten. De parallelle

messianske stedene sier det samme: «Han skal herske fra hav til hav, fra elven inntil jordens ender» (Sal 72,8; se også Jes 11,10).

I Sjilo skal hele Judas verdighet som herre og hersker samles. Derfor må de folkene som ikke villig vil lyde ham som Sjilo, få kjenne den knusende kraften i spiret hans (4 Mos 24,17; Sal 2,9). Bak fredsriket, som drar folkene til seg, skjuler løvens knusende herredømme seg.

«Inntil»Noen har forstått stedet slik at Judas herredømme skulle vare til Sjilo kom, men så gå tapt. Etter vår mening er meningen denne: Judas stamme skal ikke miste herredømmet før det når sin høyeste virkeliggjørelse i Sjilo, som skal komme fra Juda, og som alle jordens folk skal lyde.

Ordet «inntil» står ikke i veien for denne forklaringen. Det er sant at det bare peker fram til et endepunkt. Men svært ofte nevnes et endepunkt som ikke er det siste, bare et særlig viktig et, slik at det som ligger på den andre siden, blir ute av syne. Var spiret og lovgiveren sikret Juda til Sjilo kom, var de det selvsagt også etterpå. Når Jakob legger slik vekt på at spiret ikke skal vike før den tid, viser det at store farer skal true det før Sjilo kommer. Vi må vente forhold der det nesten ser ut som om spiret viker.

Den egentlige grunnen er at resten av ordene til Juda har en helt lys tone. Den ville ikke stemme med et varsel om at stammens herredømme en gang skulle ta slutt. Dessuten ville Jakob i så fall ikke ha latt det messianske løftet stå ubestemt. Etter det som gikk forut, måtte vi vente at han ga det til en av sønnene. Og til sist viser både de andre messianske profetiene og historien at Judas herredømme ikke kan settes opp mot Messias' rike. Det tar ikke *slutt* i Kristus, men har sitt *midtpunkt* i ham.

Det står ikke uttrykkelig at Sjilo skal komme fra Juda, men det sier seg selv. Ellers ville det ikke gi mening å nevne Sjilo i ordene til Juda. Og i v. 8–9 blir seier og herredømme lovet Juda uten noen grense.

Et løfte om en personlig MessiasVi skal nå se på grunnene for at stedet gjelder en personlig Messias. For det første er tradisjonen her enig på en måte vi sjelden ser. Hvor mye tolkerne enn skiller lag i enkelthetene, særlig om Sjilo, er hele oldtiden enig om at stedet gjelder en personlig Messias. En slik enighet er vanskelig å tenke seg uten en saklig grunn.

Septuaginta forsto stedet om Messias, for den fortsetter: «og han skal være folkenes forventning». Det samme gjorde Targumene, Talmud og de gamle jødiske skriftene, og også samaritanene. I den kristne kirken har den messianske tolkningen rådet fra de eldste tider, allerede hos Justin Martyr og siden hos de greske og latinske kirkefedrene.

Men allerede i Skriften selv blir stedet forstått om en personlig Messias. David, Salomo, Jesaja og Esekiel leser det slik, som vi skal se nedenfor.

Mosebøkene er grunnvollen for hele den senere hellige litteraturen, og de inneholder i spiren alt som siden blir utfoldet. Vi kan derfor vente at tanken om Messias også har fått sitt uttrykk i dem. Jo mer plass budskapet om en personlig Messias får i de senere bøkene, desto mindre rimelig er det at det skulle mangle i Mosebøkene. Det gjelder særlig Messias som konge, for det er dette embetet som i Det gamle testamente vanligvis står fremst. Finnes løftet om en personlig Messias som konge i Mosebøkene, må det stå på dette stedet.

Løftene som først ble gitt Jakobs foreldre og så overført til ham, inneholdt to ting: en tallrik ætt som skulle eie Kanaan, og den velsignelsen som ved dem skulle komme over alle folk. Kan vi da tenke oss at Jakob helt tapte av syne det andre og langt viktigste løftet, som var gjentatt så ofte, når han ga velsignelsen videre til sønnene og i ånden så dem allerede i det lovede landet? Er det ikke tvert imot rimelig at han nå, slik det var gjort blant Abrahams og Isaks sønner, pekte ut den av Jakobs sønner som etter Guds vilje skulle bære dette løftet, som fikk en stadig fastere form?

Det motsatte er desto vanskeligere å tenke seg fordi Jakob etter v. 1 skal forkynne hva som skal hende sønnene «i de siste dager». Uttrykket brukes alltid om det som ligger ytterst på den veien den som taler, kan se framover. Jakobs forkynnelse må altså omfatte hele den framtiden han hadde innsyn i. Hvis stedet ikke gjelder Messias, blir et helt område av framtiden som Jakob kjente til, liggende urørt.

Fra begynnelsen av 1. Mosebok møter vi forventningen om en frelse for alle, og ved hvert nytt skille blir det pekt ut hvem som skal bære denne frelsen og formidle den til resten av verden. Først blir frelsen lovet hele menneskeslekten, så Sems ætt, så Abraham, Isak og Jakob.

Nå var de tre patriarkene blitt til tolv stammer, og spørsmålet melder seg: Fra hvilken av dem skal frelsen og velsignelsen for folkene komme? Skulle 1. Mosebok ikke svare på et spørsmål den selv har reist? Men svaret står bare her hvis Sjilo er Frelserens navn. Uten kunstige forklaringer kan vi bare finne her at Juda bærer frelsen, hvis vi samtidig ser det første tegnet på Messias' person.

Hvis vi bortforklarer at stedet gjelder en personlig Messias, blir det vanskelig å finne hvor grunnprofetien om ham skulle stå. Vi ville bli henvist til de messianske salmene, særlig Sal 2 og 110. Men det er profetien, ikke salmene, som fører helt nye sannheter inn i menighetens kunnskap. Salmene kan derfor ikke være opphavet til forventningen om en personlig Messias. De blir forståelige først når vi kjenner Sjilo igjen som det første navnet på Messias.

Dette stedet, sammen med profetordet om Davids hus' evige herredømme, ga salmene hele deres saklige grunnlag. Det evige herredømmet som her blir lovet Juda, ble etter 2 Sam 7 overført til David. Den opphøyde personen som Judas herredømme skulle nå sin høyde i, måtte da høre til Davids hus. Når vi forstår stedet om Messias, har vi en herlig kilde for alle profetiene om en personlig Messias, og med sin korte, gåtefulle og innholdsrike form passer stedet godt til det. I Davids salmer ligner det messianske profetordet allerede mer på en elv enn på en kilde.

InnvendingerNoen sier at patriarkenes tid var for tidlig for forventningen om en personlig Messias. Folket skulle først vokse til et stort folk, og først etter Moses, Josva og David kunne tanken om én frelser oppstå. Men å lenke profetien slik til historien er i virkeligheten å oppheve den. Den som tenker slik, måtte også stryke løftet i 1 Mos 12,3 om at i Abraham skal alle slekter på jorden velsignes.

Det er heller ikke sant at profetordet om en personlig Messias, som her lyser opp mørket som et lyn, mangler et historisk holdepunkt. Når velsignelsen over hedningene får stå, må forventningen om en personlig frelser vokse fram av historien selv og møte Guds direkte åpenbaring om ham. Hele patriarkenes historie har preg av levnetsskildring. Det er enkeltmennesker som bærer Guds løfter og er kanaler for det guddommelige livet. Alle frelsens velsignelser menigheten eide da Jakob ga sin velsignelse, var kommet til den gjennom

enkeltpersoner. Hvorfor skulle da den høyeste frelsen komme på en annen måte?

Hvorfor skulle ikke Abraham være et like godt forbilde på Messias som Moses, Josva og David? Om ham sier Gud til hedningkongen Abimelek: «Han er en profet, og han skal be for deg, så du får leve» (1 Mos 20,7). Eller hvorfor ikke Josef, som «forsørget sin far og sine brødre og hele sin fars hus» (1 Mos 47,12), og som de takknemlige egypterne kalte «verdens frelser»?

De som går mot den messianske tolkningen, kan aldri bli enige med hverandre. Noen leser «inntil han kommer til Sjilo», som om Juda skulle lede stammene til de kom til byen Sjilo. Men byen fantes trolig ikke under det navnet på Jakobs tid, og fram til de kom dit, hadde Juda verken spir eller lovgiver. Moses og Josva var av andre stammer, og med Josva begynte Efraims forrang, som varte hele dommertiden. Andre forstår Sjilo som et vanlig ord for «hvile». Men vi har sett at Sjilo etter sin form må være et egennavn.

Versene 11–12 fullfører bildet av Judas lykke ved å skildre hvor rikt og fruktbart landet hans er. Det Juda får der, får han som en del av helheten, som medarving til landet som flyter med melk og honning, slik det også blir sagt om Josef og Asjer. Det samme lovet Isak Jakob og i ham hele folket: «Gud gi deg av himmelens dugg og jordens fruktbarhet - korn og most i overflod!» (1 Mos 27,28).

Jakobs velsignelse gjennom historienLa oss nå følge Jakobs velsignelse over Juda gjennom historien. Da vil vi se hvor dypt den preget paktsfolket, og hvordan Skriften henger sammen som ledd i en kjede.

I 4 Mos 2 blir det bestemt hvordan stammene skal slå leir rundt helligdommen og bryte opp. Mot øst, der inngangen var, altså på forsiden, ligger Juda: hovedstammen på hovedsiden. Denne utmerkelsen hviler ikke på noe Juda hadde gjort til da, og det står ikke at Moses fikk noen åpenbaring om den. Den blir tatt som en selvfølge.

Likevel må den ha hatt en grunn, ellers ville de andre stammene, særlig Efraim, ha protestert. En slik grunn finnes bare i Jakobs velsignelse, der Judas stamme står som den ledende. Den fulle oppfyllelsen var lagt i Guds hånd, men den som skulle få så stor ære, måtte allerede nå ha en viss utmerkelse, om enn ikke herredømme.

Også Rubens plass peker tilbake til 1 Mos 49. Som den førstefødte burde han stå først, men etter Jakobs ord «du skal intet fortrinn ha» står han som nummer to, like etter Juda.

Da høvdingene bar fram gavene ved alterets innvielse, kom Juda også først (4 Mos 7,12), og da de brøt opp fra Sinai, gikk Juda foran (4 Mos 10,14).

Bileams profetier bygger særlig på Jakobs velsignelse over Juda. I 4 Mos 23,24 knuser Bileam Balaks tomme håp om seier: «Se, et folk reiser seg som en løvinne, springer opp som en løve!» Det som ble sagt om Juda, blir her overført til Israel, som Juda er forkjemper for.

I 4 Mos 24,9 overfører han ordrett til Israel det Jakob hadde sagt om Juda: «Han legger seg, han hviler som en løve, som en løvinne. Hvem våger å vekke ham?» Og spiret i 4 Mos 24,17 peker tilbake til 1 Mos 49,10. Jakob har forholdet mellom etterkommerne sine for øye og taler derfor om Juda og om Sjilos rettferdige og fredelige herredømme. Bileam har med Israels rasende fiender å gjøre. Han taler bare om Israel og om den seierskraften som stjernen og spiret skal vise mot dem.

I Mose velsignelse heter det om Juda: «Hør, Herre, Judas røst, og før ham hjem til sitt folk! Med sine hender strir han for det. Du skal være hans hjelp mot hans fiender» (5 Mos 33,7). Allerede det at ordet er så kort, peker tilbake til Jakobs velsignelse, mens velsignelsen over Levi, som Jakob hadde behandlet hardt, er lang. Hele ordet forutsetter at Juda er Israels forkjemper. Det er for sitt folk Juda fører krig ute, og Herren oppfyller ordet «fra rov er du steget opp» og fører ham trygt hjem til sitt folk.

Byen SjiloDet kan ikke være tvil om at stedsnavnet Sjilo peker tilbake til 1 Mos 49,10. Den sjeldne og særegne formen kan ikke være tilfeldig. I Mosebøkene forekommer Sjilo ikke som stedsnavn. Første gang det står, i Jos 16,6, heter stedet Ta'anat-Sjilo. Da stedet ble helligdommens sete, tok det hellige navnet Sjilo plassen for det gamle.

Hvorfor det fikk dette navnet, antyder Jos 18,1: «Hele Israels barns menighet samlet seg i Sjilo, og der reiste de sammenkomstens telt. Landet hadde de nå lagt under seg.» Se også Jos 21,44 og 22,4, der det står at Herren da ga dem ro rundt omkring. At landet var lagt under dem og Herren hadde gitt dem ro, så de på som et pant og en forsmak:

Alle folk skulle en gang lyde, og den fullkomne hvilen skulle komme når Sjilo kom. Seier og fred! Det var løsenet for folket i den stunden.

Det samme møter vi ofte i Salmene. Når folket har erfart Herrens seierskraft, ser troen i den et pant på at verdensmakten en gang skal legges under hans spir, og håpet våkner om at hedningene skal tas inn i Guds folk (Sal 68,30–32; 47; 87).

Juda skal dra opp

Da kanaaneernes hovedmakt var knust under Josva, begynte Juda etter Guds bud å drive kanaaneerne ut av sitt område. Israels barn spurte Herren: «Hvem av oss skal først dra opp mot kanaaneerne og kjempe mot dem? Herren sa: Juda skal dra opp. Se, jeg har gitt landet i hans hånd» (Dom 1,1–2). De ville vite hvilken stamme Gud hadde bestemt som forkjemper for brødrene. Det korte svaret «Juda skal dra opp» hadde neppe vært rimelig om ikke Gud allerede tidligere hadde gjort sin vilje kjent. Det viser at Jakobs velsignelse fremdeles hadde sin kraft.

På samme måte gikk Juda etter Guds anvisning først i krigen mot Benjamin (Dom 20,18). Men dette var bare en fattig begynnelse på den fulle oppfyllelsen. I mellomtiden var det nok å antyde den plassen Juda en gang skulle få, med noen lette strøk. Gud tar seg alltid god tid når han fører sin utvelgelse igjennom, for alt menneskelig må først vike.

Etter disse to antydningene trer Juda tilbake, og gjennom hele dommertiden hadde Efraim forrangen. Under David trådte utvelgelsen plutselig fram, og Jakobs ord fikk en herlig oppfyllelse, men bare en som pekte fram mot en enda herligere. Men før den kom – før Sjilo kom, han som folkene skulle lyde – skulle Judas lampe slukkes enda en gang og være usynlig for menneskeøyne i mange hundre år.

I 1 Krøn 28,4 sier David: «Herren, Israels Gud, valgte meg ut av hele min fars hus til å være konge over Israel for all tid. For Juda utvalgte han til å være fyrste. Og av Judas hus utvalgte han min fars hus.» David peker her på en hendelse som gjorde Juda til den herskende stammen, og en slik utvelgelse finnes ingen andre steder enn i 1 Mos 49. Ordet «fyrste» peker tydelig tilbake til spiret og lovgiveren. Det samme gjør 1 Krøn 5,2: «For Juda ble den mektigste blant sine brødre, og fyrsten skulle være en av hans etterkommere.»

Salomo, et forbilde på SjiloDavid ga utvilsomt sønnen navnet Salomo fordi han håpet at han i sitt rettferdige og fredelige styre skulle bli et forbilde på Sjilo, han som folket villig skulle lyde. Under Davids eget styre hadde jo Jakobs ord om Judas løvemot og løvestyrke, om spiret og lovgiveren, fått sin første store oppfyllelse. Dette svarer til at Israels barn ga helligdommens sete navnet Sjilo. Både navnet og saken peker mot Sjilo. Navnene ligner hverandre, de betyr det samme og er dannet på samme måte.

Om saken heter det i 1 Krøn 22,9: «Han skal være en fredens mann, og jeg vil la ham få fred for alle sine fiender rundt omkring. Salomo skal være hans navn. Og jeg vil la Israel ha fred og ro i hans dager.» Salomo sier selv til Hiram: «Nå har Herren min Gud gitt meg ro rundt omkring» (1 Kong 5,4). Og det står: «Han hersket over hele landet vest for elven … og hadde fred på alle kanter. Juda og Israel bodde trygt, hver mann under sitt vintre og under sitt fikentre» (1 Kong 4,24–25).

Sal 72 viser at Salomo bare kunne være et forbilde, og at ingen noen gang håpet at han selv var Sjilo. I samsvar med Herrens ord i Matt 12,42, «her er mer enn Salomo», peker Salomo i denne salmen ut over seg selv. I sitt eget rettferdige og fredelige herredømme ser han et forbilde på Fredsfyrstens rike. Ved sin rettferdighet og kjærlighet skal Fredsfyrsten vinne herredømme over verden, og alle konger skal falle ned for ham, alle hedninger tjene ham.

I Sal 60,9, som David skrev, betyr «Juda er min herskerstav» at Juda er Israels herskende stamme. Det peker tilbake til 1 Mos 49,10, der herskerstaven ikke skal vike fra Juda.

ProfeteneDen som har sett hvordan Salomo og Sal 72 henger sammen med Sjilo, vil ikke tvile på at Fredsfyrsten i Jes 9,6–7, han som skal ha et stort herredømme og en fred «uten ende», er den fredelige som folkene lyder. Han vil også høre en klang av Sjilo på alle de stedene hos profetene der Messias skildres som den som gir hvile og fred, for eksempel Mika 4,1–4, Jes 2,2–4 og Sak 9,10.

Jesaja peker også på velsignelsen andre steder. I Jes 29,1–2 sier han: «Ve Ariel! Ariel, du by hvor David slo leir! … Da vil jeg gjøre det trangt for Ariel, og det skal være sorg og jammer. Men så skal det bli meg et virkelig Ariel.» *Ariel* (אֲרִיאֵל) betyr «Guds løve». Jerusalem skal en gang lide hardt under Assur, men Guds rikes kraft, som overvinner verden, skal vise seg når byen blir fridd. I navnet gir profeten Guds menighet

et pant på at hun skal bli fridd. Det Jakob hadde sagt om Juda, Guds uovervinnelige løve, blir her brukt om Sion, byen der David slo leir, midtpunktet i Judas rike.

Esekiel klager over Israels fyrster, som i hans tid sto ved avgrunnens rand: «Hva er din mor? En løvinne!» (Esek 19,2). Moren er menigheten i Juda, og løvebildet peker tilbake til Jakobs velsignelse. I Esek 21,10.13 varsler Herren, tydelig med tanke på 1 Mos 49,10, at spiret til hans sønn, det vil si Juda, skal knuses for en tid, det spiret som forakter alle andre spir.

«Inntil han kommer som retten tilhører»Litt senere i samme kapittel varsler Esekiel i Herrens navn en fullstendig omveltning, der særlig Davids kongedømme blir styrtet, og der det ikke er ro og trygghet noe sted. Det skal vare «inntil han kommer som retten tilhører, og jeg gir ham den» (Esek 21,27). Det kan ikke misforstås at dette peker tilbake til 1 Mos 49.

Etter ordene «inntil Sjilo kommer» skulle vi vente «han som freden tilhører». Men Esekiel har utfylt 1 Mos 49,10 med Sal 72,1–5, der rett og rettferdighet er grunnlaget for den freden den salvede skal bringe. Også hos Esekiel ligger freden i bakgrunnen. Når han som retten tilhører, kommer, blir det slutt på strid, forvirring og ødeleggelse, for han står i motsetning til den urett og ugudelighet som hersket hos dem som til da hadde båret spiret. Esekiel nevner årsaken i stedet for virkningen. Det hadde han desto større grunn til, fordi han så at mangelen på rett i hans tid hadde ført med seg ufred, forvirring, elendighet og undergang.

Esekiel fant altså en personlig Messias i 1 Mos 49,10, og måten han viser til stedet på, forutsetter at dette var den vanlige forståelsen på hans tid. Som patriarken i 1 Mos 49 ser et lys stige opp langt borte og spre sin glans over hundreårenes mørke, slik lyser den samme strålen av herlig håp også for Esekiel gjennom den mørke natten av forvirring og usigelig elendighet som han ser seg omgitt av.

Esekiel motsier ikke 1 Mos 49,10, selv om han varsler ødeleggelse som skal vare til han kommer som retten tilhører. Han gir bare det tillegget som trengs for at stedet ikke skal bli tatt som et frikort for synd og en støtte for falsk trygghet. Også Esekiel forutsetter at herredømmet består. Hvis herredømmet ikke var skjult bak ødeleggelsen,

hvordan kunne da hans komme sette en grense for den? Treet blir hogd ned, men roten står igjen i full kraft.

Elver som renner over og under jordenNår Jakob sier at spiret ikke skal vike før Sjilo, Fredsfyrsten, kommer, kan han bare mene at det ikke skal vike for godt. Ellers ville han ha talt mot sin egen erfaring. Av den veien Herren hadde ført ham, hadde han lært at Guds løfter til syndige mennesker aldri utelukker at de utvalgte blir hjemsøkt for sine synder, og at Gud først til sist fører alt fram til en herlig oppfyllelse.

Da Jakob dro til Mesopotamia, sa Gud til ham: «Se, jeg er med deg og vil bevare deg hvor du går» (1 Mos 28,15). Likevel ble sviket mot faren og broren gjengjeldt ham der ved Labans bedrag, og han måtte si: «Om dagen fortærtes jeg av hete, og av kulde om natten. Søvnen flydde fra mine øyne» (1 Mos 31,40).

Da han kom tilbake, velsignet Gud ham og ga ham æresnavnet Israel (1 Mos 32). Men snart etter måtte han lide tung nød for Dinas og Josefs skyld. Om ham står det: «Han ville ikke la seg trøste. Han sa: Med sorg må jeg gå ned til min sønn i dødsriket» (1 Mos 37,35).

I Guds rike finnes det ingen andre løfter enn de som ligner elver som skiftevis renner over og under jorden. For alle som får løftene, er syndere.

Også Esek 43,15–16 peker tilbake til Jakobs velsignelse over Juda. Brennofferalteret i det nye templet kalles der først *Harel*, «Guds berg», og deretter *Ariel*, «Guds løve». NB gjengir begge ordene med «ildstedet». Det viser at det Juda ble lovet i 1 Mos 49, løvens natur og uovervinnelige kraft, har sin rot i alteret, det vil si i at Guds folk er et folk som har fått syndene sine tilgitt, og som vier seg til Gud og gir ham takk og pris.

Oppfyllelsen i KristusAllerede på terskelen til Det nye testamente møter vi en påfallende henvisning til 1 Mos 49. Den himmelske hærskaren lovpriser Gud: «Ære være Gud i det høyeste, og fred på jorden» (Luk 2,14). «Ære være Gud» peker på Juda, «han skal prises», og på det herlige som 1 Mos 49 sier om ham som har sitt midtpunkt i Kristus. Kristus er den sanne Juda, han som Gud blir herliggjort ved (Joh 14,13). Og «fred på jorden» forklarer navnet Sjilo, det første navnet Frelseren blir lovprist med i Det gamle testamente.

Ordene som Frelseren blir ført inn i verden med, peker altså på 1 Mos 49. Slik peker også Herren selv på denne messianske grunnprofetien før han går bort: «Fred etterlater jeg dere. Min fred gir jeg dere» (Joh 14,27), og: «Dette har jeg talt til dere for at dere skal ha fred i meg» (Joh 16,33). Etter oppstandelsen sier han midt blant disiplene: «Fred være med dere!» (Joh 20,19.21.26).

Også Skriftens siste bok peker tilbake til den store profetien om Kristus ved slutten av Skriftens første bok: «Gråt ikke! Se, løven av Judas stamme, Davids rot, har seiret» (Åp 5,5). At Kristus kalles løven av Judas stamme, bygger på 1 Mos 49,9. Der står Juda som en løve for å vise hans styrke i krig og seier. Men etter den døende Jakobs velsignelse skal Juda selv en gang ha sitt midtpunkt i Messias. Som forbilde hadde han allerede hatt det i David, der løvenaturen i Judas stamme trådte fram. Dette viser at også v. 8–9 først fikk sin fulle oppfyllelse i Kristus.

Bengel sier om Åp 5,6: «Den eldste hadde vist Johannes til en løve, men Johannes så et lam. Herren Jesus kalles løve bare én gang i denne profetien, og det helt i begynnelsen, før navnet Lammet kommer. Det viser at hver gang vi minnes Lammet, skal vi også minnes ham som løven av Judas stamme.»

Slik navnet løven peker tilbake til det Jakobs velsignelse sier om løvenaturen i Judas stamme, slik har navnet Sjilo tatt skikkelse i Lammet, bildet på uskyld, rettferdighet, stille tålmodighet og mildhet.

Bileams profeti (4 Mos 24,17–19)

Ånden fører Bileam langt inn i framtiden. Der ser han en stjerne stige opp av Jakob og et spir løfte seg fra Israel, og han ser spiret slå Moab, det folket som hadde hentet ham langt bortefra for å ødelegge Israel. Også Edom, nabofolket i sør, skal legges under, ja, herskeren fra Jakob skal slå til jorden alle fiendene til Guds folk.

V. 17–19. Stjernen og spiret

> «[17]Jeg ser ham, men ikke nå. Jeg skuer ham, men ikke nær. En stjerne stiger opp av Jakob, et spir løfter seg fra Israel. Han knuste Moabs tinninger og utryddet ufredsætten. [18]Edom blir ham underlagt, Se'ir, hans fiende, blir ham underlagt. Stort velde vinner Israel. [19]En hersker går ut fra Jakob, han utrydder dem som har reddet seg inn i byene.»

(Hengstenberg: «… et spir løfter seg fra Israel og knuser Moabs grenser og ødelegger alle ufredens sønner.»)

I Skriften er stjernen et bilde på maktens glans. Spiret fører oss tilbake til 1 Mos 49,10, og alt det Bileam forkynner, bygger på patriarkenes løfter og håp. Som i grunnstedet står spiret for selve herredømmet. Hva de to bildene betyr, blir sagt kort i v. 19: «En hersker går ut fra Jakob.»

Fra de eldste tider forsto jødene stedet om Messias. Targum Onkelos oversetter: «Når en konge står fram av Jakob, og Messias blir salvet av Israel.» Den falske messias på keiser Hadrians tid tok tilnavnet Bar Kokhba, «stjernesønnen», med tanke på dette stedet. De kristne overtok tolkningen og fant med rette en stadfestelse av den i stjernen som vismennene fra Østen så. Også i den evangeliske kirken ble den rådende: Stedet gjelder først David, men i høyeste og egentlige mening Kristus.

Et ideelt kongerikeDet avgjørende spørsmålet er om stjernen og spiret betegner én bestemt konge eller en ideell person: det israelittiske kongedømmet framstilt som én person. Det siste er det rette. Mosebøkene forkynner ingen enkelt konge i framtiden, bortsett fra Messias, men løftet til patriarkene varsler et *kongerike*: «Konger skal utgå fra deg» (1 Mos 17,6; se også 35,11). Spiret betegner dessuten ikke en hersker, men herredømme. Og i grunnstedet får Juda ikke løfte om én konge, men om det riket som til sist skal fullendes i Sjilo.

Slik er det også med kongen i v. 7: «Mektigere enn Agag skal hans konge være, opphøyet skal hans kongerike være!» Agag er tilnavnet på alle amalekittkongene. Amalek var da det mektigste av Israels fiendefolk, «det første blant hedningefolkene» (v. 20), og står for verdensmakten. Israels kongerike skal vise seg sterkere enn all verdens makt.

Profetien har sitt midtpunkt i KristusProfetien gjelder altså verken bare David eller bare Kristus, men den har likevel til sist Kristus som sitt innhold. Kongedømmet nådde først sitt fulle mål i og med Messias, og uten ham er det en kropp uten hode. Bileam visste dette. Kongedømmet viser seg for ham i skikkelse av én ideell konge, fordi han vet at det en gang skal bli fullt virkeliggjort i én konges person. Av samme grunn skildrer Moses profetstanden som én ideell profet (5 Mos 18,15).

At Bileam visste at kongedømmet skulle ha sitt midtpunkt i Messias, ser vi av at han bygger på 1 Mos 49,10, der hele Judas verdighet som herre over hedningeverdenen skal samles i én person, Sjilo. At Bileam nevner Israel i stedet for Juda og taler om riket bare generelt, kommer av at profetien hans var vendt utad, mot fiendene. En nærmere bestemmelse hadde bare betydning for dem som sto innenfor.

Innholdet fører til det samme. Bileam stanser ikke ved seieren over Moab og Edom, som han ser som fullstendig og varig – i motsetning til den underkastelsen David vant for en tid. Fra det enkelte går han i v. 19 over til det allmenne: Hele den fiendtlige verdensmakten skal styrtes. Allerede «alle ufredens sønner» i v. 17 viser at det gjelder hele hedningeverdenen. Dens vesen er uro, stridslyst og erobringstrang, det motsatte av den saktmodighet og mildhet som kjennetegner borgerne i Guds rike.

Messias som dommer over fiendeneNoen innvender at Messias' dommergjerning blir framstilt for ensidig. Men Bileams tale var svaret på Balaks bud: «Kom nå og forbann dette folket for meg» (4 Mos 22,6). Emnet måtte derfor være Israels stilling til fiendene (v. 14). Den andre siden blir ikke fornektet, for v. 9 sier: «Velsignet være den som velsigner deg.»

Andre innvender at moabittene var borte da Kristus kom. Men her, som i Jes 11,14, blir moabittene bare sett som fiender av Guds menighet. Da kan ikke grensen for deres liv som folk være grensen for profetiens oppfyllelse. Slik kaller også Mika fiendene av Guds rike i Messias' tid for Assur (Mika 5,4–5), enda han visste at Assur lenge før den tid ville være borte.

Bileams stjerne og vismennenes stjerneNår profetien er messiansk, er det lett å se sammenhengen mellom Bileams stjerne og stjernen til vismennene fra Østen (Matt 2,2). Bileams stjerne er bildet på det kongeriket som skal stå fram i Israel. Vismennenes stjerne er tegnet på den herskeren som hele kongsmakten er samlet i. At stjernen viste seg og ga profetens bilde synlig skikkelse, viser at hans profetier nå skulle få sin siste og høyeste oppfyllelse.

En profet som Moses (5 Mos 18,15–19)

> «[15]En profet av din midte, av dine brødre, likesom meg, skal Herren din Gud reise opp for deg. På ham skal dere høre - [16]slik som du ba Herren din Gud om ved Horeb den dagen dere var samlet der og du sa: Jeg kan ikke lenger høre på Herrens, min Guds røst! Og denne store ilden kan jeg ikke lenger se på, for da må jeg dø! [17]Da sa Herren til meg: De har talt vel i det de har sagt! [18]En profet vil jeg reise opp for dem av deres brødre, likesom deg. Jeg vil legge mine ord i hans munn, og han skal tale til dem alt det jeg byr ham. [19]Og hver den som ikke hører på mine ord, som han skal tale i mitt navn, ham vil jeg kreve til regnskap.»

Noen forstår «profeten» som et samlenavn for profetene til alle tider. Andre mener at stedet bare gjelder Kristus. Slik har de fleste i kirken forstått det fra de eldste tider, og Luther holdt fast ved det, så det ble det rådende synet i den lutherske kirken. Atter andre går en mellomvei: Profeten er et samlenavn, men løftet ble først fullt oppfylt i Kristus, for i ham ble profetembetet fullkomment virkeliggjort.

Vitnesbyrdet i Det nye testamenteDet nye testamente viser at den messianske tolkningen var den rådende på Jesu tid. Peter og Stefanus siterer stedet uten å finne det nødvendig å bevise at det gjelder Messias. Filip tenkte nok først og fremst på dette stedet da han sa til Natanael: «Ham som Moses har skrevet om i loven … ham har vi funnet: Jesus» (Joh 1,45). Etter at Jesus hadde mettet de fem tusen, sa folket: «Dette er i sannhet profeten som skal komme til verden» (Joh 6,14). Hele folket delte altså denne forståelsen.

Også samaritanene, som bare godtok Mosebøkene, forsto stedet om Messias. Kvinnen ved brønnen sier: «Jeg vet at Messias kommer … Når han kommer, skal han forkynne oss alt» (Joh 4,25). Ordene stemmer påfallende med 5 Mos 18,18: «Han skal tale til dem alt det jeg byr ham.» Joh 1,21 og 7,40–41 viser riktignok at noen mente stedet kunne gjelde en annen framstående profet ved siden av Messias. Men usikkerheten gjaldt bare personen. Alle var enige om at 5 Mos 18 forkynte én bestemt person.

Jesus taler om seg selvFørst og fremst står Herrens egne ord i Joh 5,45–47: «Tenk ikke at jeg vil anklage dere hos Faderen. Den som anklager dere, er Moses - han som dere har satt deres håp til. For hvis dere trodde Moses, så hadde dere trodd meg. For det er meg han har skrevet om. Men hvis dere ikke tror hans skrifter, hvordan kan dere da tro mine ord?»

Herren må her ha hatt et bestemt ord av Moses i tankene. Et allment vink om det forbilledlige i gudstjenesten kunne ikke kalle motstanderne fram for Guds domstol. Hvis han tenkte på ett direkte messiansk profetord, kan bare dette stedet være ment. Det er det eneste profetordet om Kristus som Moses uttalte i sitt eget navn, og det eneste i Mosebøkene som truer med dom over dem som forakter Messias.

Også de foregående ordene peker hit. «Den han har sendt, ham tror dere ikke» (Joh 5,38) svarer til 5 Mos 18,18: «Jeg vil legge mine ord i hans munn.» Den som forkaster Guds sendebud, forkaster hans ord. Og «jeg er kommet i min Fars navn, og dere tar ikke imot meg» (Joh 5,43) får sitt alvor fra v. 19: «… mine ord, som han skal tale i mitt navn, ham vil jeg kreve til regnskap.» Jødene anklaget Jesus for å bryte Moseloven (Joh 5,10–18). Nå vender han anklagen mot dem: Moses, som de var så nidkjære for, er den som anklager dem.

Det er da et indirekte angrep på Kristi guddom å si at han her bare føyde seg etter tidens tolkning. Nettopp denne henvisningen er kjernen i talen, og med den gir han motstanderne dødsstøtet. Hvis støtet bare var et skinnangrep, ville hans ære stå på spill – Gud bevare oss fra å tro noe slikt!

Herren viser også til seg selv som denne profeten i Joh 12,48–50, som bygger på v. 18–19: «Det ordet jeg har talt, det skal dømme ham på den siste dag. For jeg har ikke talt av meg selv. Men Faderen, som

har sendt meg, han har gitt meg befaling om hva jeg skal si og hva jeg skal tale.»

Peter og forklarelsesbergetPeter siterer stedet i Apg 3,22–23: «Herren deres Gud skal reise opp for dere en profet likesom meg av deres brødre. Ham skal dere høre på i alt han sier dere. Men det skal skje, hver sjel som ikke hører denne profeten, han skal utryddes av folket.» Han taler om «denne profeten», ikke om en flokk av profeter der Kristus bare er én. Også Stefanus viser stedet til Kristus (Apg 7,37).

Da Kristus ble forklaret, lød en røst ut fra skyen: «Dette er min Sønn, den elskede! I ham har jeg velbehag: Hør ham!» (Matt 17,5). Første del er hentet fra Jes 42,1, andre del fra 5 Mos 18, og slik blir meningen klar. Jes 42 er det første profetordet som tar 5 Mos 18 opp igjen, og der er det profetene selv som forkynner *profeten*. Også stedene i Jes 49, 50 og 61 om den store profeten som skal komme, henger nær sammen med det.

Grunner i teksten selvDen som tror på Kristus, vil vente at også grunner i teksten selv viser at den gjelder ham, og slik er det. Ordet «profet» står hele tiden i entall, og det samme gjør pronomenene, mens samlenavn vanligvis veksler mellom entall og flertall. Folket ventet allerede da en Messias. Hvordan kunne de da forstå et løfte om én person uten å tenke på ham de ventet?

Sammenligningen med Sjilo i 1 Mos 49,10 peker samme vei. Allerede der skimtes profetembetet i kongeembetet. Herskeren fra Juda er den fredelige som folkene lyder villig og av gudsfrykt, og han hersker ikke med tvang, men ved ordet.

Profeten blir dessuten stilt ved siden av ett bestemt menneske, Moses: en profet «likesom meg», «likesom deg». Det kan ikke bare bety at han også skal være profet. Han skal være like fullt rustet for sin gjerning som Moses var for sin. Ellers ville løftet mangle den trøsten det skal gi. «Herren skal reise opp en profet som riktignok står under meg» – det ville klinge helt galt.

Større enn MosesMoses forutså at frafallets ånd, som alt i hans tid begynte å vise seg, siden ville vokse fryktelig (5 Mos 32). Mot den ville vanlige gaver ikke nytte. Framtiden har dessuten som oppgave å føre hele hedningeverdenen inn i Guds rike. Da skal Jafet bo i Sems telt, og alle jordens folk skal få del i velsignelsen over Abraham. Stilt overfor

en slik oppgave ville en vanlig profet, eller en flokk av slike, krympe til en dverg.

«Det sto ikke mer fram noen profet i Israel som Moses, han som Herren kjente ansikt til ansikt» (5 Mos 34,10). Da Mirjam og Aron mente at Herren også hadde talt med dem, svarte han: «Når det gjelder en profet som dere, så gir jeg, Herren, meg til kjenne for ham i syner og taler med ham i drømmer. Men slik er det ikke med min tjener Moses. Han er tro i hele mitt hus. Munn til munn taler jeg med ham, klart og ikke i gåter» (4 Mos 12,6–8).

Her blir Moses stilt over hele flokken av vanlige profeter, for han fikk ikke et enkelt oppdrag, men omsorgen for hele Guds hus i den gamle pakt (Hebr 3,5). Flokken av vanlige profeter kan derfor umulig være profeten «likesom Moses». Men jo større framtidens gjerning er, desto mer nødvendig er det at framtidens profet står langt over Moses i hele sin person og i alle sine gaver, for å være lik ham (Hebr 3,6). Hos Jesaja, i kap. 42, 49, 50 og 61, er det da også Messias som står fram som *profeten*, han som skal reise opp igjen Jakob og være Herrens frelse helt til jordens ende.

Stedet gjelder også profetstandenLikevel finnes det tunge grunner for at stedet ikke kan skilles fra profetstanden i den gamle pakt. I 5. Mosebok blir det sørget for tiden etter Moses' død. Fra 17,8 av blir øvrighetene nevnt: først de borgerlige (17,8–20), så prestene (18,1–8). Overalt handler det om embeter og ordninger. Her blir profeten, redskapet for Guds direkte åpenbaring, stilt ved siden av prestene, lovens lærere, for å veie opp for det de ikke maktet. Men når Moses kjente de messianske løftene, kunne han ikke her unnlate å tenke på Kristus, hodet for alle framtidens øvrigheter.

Moses har også nettopp forbudt alle de midlene som hedningene brukte for å trenge ut over grensene for menneskelig kunnskap: «Men deg har Herren din Gud ikke tillatt slikt» (v. 14). Det de søker forgjeves på syndig vis, skal Gud virkelig gi Israel. Her var det naturlig å minne om Messias, Guds fullkomne åpenbaring. Men det ville vært like underlig om Moses her gikk forbi de åpenbaringene som skulle komme i den nærmeste framtiden.

Ved HorebI v. 16–18 forteller Moses at han fikk løftet ved Horeb. Der ble folket grepet av redsel for Guds fryktelige majestet og ba om at Gud ikke lenger skulle tale direkte til dem, men gjennom en mellom-

mann. Da sa Herren: «De har talt vel i det de har sagt!» (se 5 Mos 5,28). I 5 Mos 5 får vi høre det som gjaldt den gang, at Moses ble satt som mellommann. Her får vi høre det som ble fastsatt for folkets framtid.

Om noen gang, så var det her rett tid for en åpenbaring om Kristus. Som mellommann mellom Gud og mennesker skjulte han sin guddom og førte Gud nær til menneskene i menneskelig skikkelse. Men vi skulle også vente at de mindre sendebudene fra Gud som skulle gå foran ham, ble nevnt. Dessuten gir v. 20–22 kjennetegnene på en falsk profet, og det henger bare sammen hvis det foregående også gjelder de sanne profetene.

I Luk 11,50–51 sier Jesus at «alle profeters blod» skal «bli krevd av denne slekt». Ordet «krevd» peker tilbake til «ham vil jeg kreve til regnskap» her i 5 Mos 18,19. Fordi de har syndet mot *profeten*, Kristus, blir hans blod krevd først, og med det alt det blodet som ble utøst før.

Én profet, med sitt midtpunkt i KristusMoses hadde altså utvilsomt Messias for øye, og likevel gjelder stedet også profetene generelt. Den enkleste løsningen er at profeten er en ideell person som omfatter alle de sanne profetene fra Moses til Kristus, Kristus medregnet.

Men Moses taler ikke om profetene som en flokk der Kristus til sist hører med som én av mange, nærmest tilfeldig. Han fatter de mange profetene i en ideell enhet nettopp fordi han, på grunnlag av 1 Mos 49,10 og opplyst av Den Hellige Ånd, visste at profetstanden en gang skulle ha sitt midtpunkt i én virkelig person, i Kristus. Dette gjelder desto mer fordi det etter 1 Pet 1,11 var Kristi Ånd som talte i profetene. I en viss mening er altså Kristus den eneste profeten.

Herrens engel

Det nye testamente skiller mellom den skjulte Gud og den åpenbarte Gud, Sønnen eller Ordet, som er ett med ham i vesen. Fra evighet av, og alt ved skapelsen, har Sønnen fylt den umålelige avstanden mellom Skaperen og skapningen. Han har vært mellommann i alt Gud har med verden å gjøre, og han var verdens lys alt før han ble menneske i Kristus. Til ham var det særlig overlatt å lede den gamle pakt.

Denne læren er den teologiske grunnvollen for læren om Messias. Den som ser menneskenaturen slik Skriften viser den, kan ikke vente stort av en frelser som bare er menneske, selv om han var utrustet med så mange av Åndens gaver som en begrenset og syndig natur kan bære.

Men hvis det ikke finnes et personskille i det ene guddommelige vesen, kan vi ikke bekjenne at Frelseren er Gud uten å sette Guds enhet i fare, den enheten Skriften så sterkt lærer. Er Ordet derimot virkelig hos Gud, kan vi ikke tenke oss at Gud skulle nøye seg med lavere og forbigående former for åpenbaring. De kan bare være forberedelser og forspill til den høyeste og sanneste åpenbaringen.

Hagar (1 Mos 16)Finnes det alt i Det gamle testamente innsikt i denne læren? Sunn kristen teologi har sett omrisset av et slikt skille mellom den skjulte og den åpenbarte Gud i stedene som taler om Herrens engel.

Det første av dem er fortellingen om Hagar. Herrens engel finner henne (1 Mos 16,7) og tilskriver seg selv en guddommelig gjerning: «Jeg vil gjøre din ætt så tallrik at den ikke kan telles» (v. 10). I v. 11 sier han at Herren har hørt hennes nød, og sier altså om Herren det han

nettopp har sagt om seg selv. Og i v. 13 undrer Hagar seg over at hun har sett Gud og likevel er i live.

Allerede fra kirkefedrenes tid har mange ment at Herrens engel er en lavere, skapt engel som Gud handler og taler gjennom. Andre mener at engelen er Herren selv, bare den formen han viser seg i, og ikke en egen person. Vi skal se hva hovedstedene i Mosebøkene og Josvas bok lærer om dette.

Hagars ord i v. 13 forstår vi slik: «Ser jeg ennå her, etter at jeg har sett?» Å se betyr her å leve, for døden truet så å si med å komme inn gjennom øynene. Hagar må ha vært viss på at hun hadde sett Gud selv, uten en skapt engel imellom, ellers kunne hun ikke ha undret seg over at hun fikk beholde livet. Et menneske blir redd når det møter den usynlige verden, også når det møter engler (Dan 8,17–18; Luk 2,9). Men frykten blir dødsangst først når det møter Herren selv.

Det nærmeste stedet er 1 Mos 32,30: «Jeg har sett Gud ansikt til ansikt, og enda berget livet.» Herren sier: «Intet menneske kan se meg og leve» (2 Mos 33,20), og Manoah sier: «Nå må vi dø, for vi har sett Gud!» (Dom 13,22). Israels Gud er i sitt vesens fulle kraft «en fortærende ild» (5 Mos 4,24; Hebr 12,29). Det var synet av den trefoldig hellige som fikk Jesaja til å rope: «Ve meg! Jeg er fortapt» (Jes 6,5). Allerede det første stedet han nevnes, viser altså at Herrens engel ikke kan være en skapt engel.

Hvorfor skulle Ordet vise seg først for en egyptisk trellkvinne? Åpenbaringen gjaldt egentlig ikke henne, men Abraham. Rett før står det: «Da åpenbarte Herren seg for Abram» (1 Mos 12,7), og rett etter: «Da Abram var nittini år gammel, åpenbarte Herren seg for ham» (17,1). Slik forklarer stedene hverandre. Der det står at Herren viste seg, må vi tenke oss at det skjedde ved hans engel, og det er ingen vesensforskjell mellom de stedene som nevner Herren selv, og dem som nevner Herrens engel.

Abraham og Lot (1 Mos 18–19) Med oldkirken holder vi fast ved at det i 1 Mos 18 var Ordet som viste seg, fulgt av to lavere engler. Abraham vender seg fra første stund til én av de tre og kaller ham «Herre» (18,3), mens han ser de to andre som følgesvenner. Det er alltid bare den ene som taler, og han taler uten unntak som Gud selv.

Lot har derimot med de to å gjøre. De taler først som tjenende ånder og skiller seg fra Herren: «Herren har sendt oss for å ødelegge

den» (19,13). I kap. 18 taler Moses om «tre menn» og unngår å kalle dem engler, men i 19,1 står det straks: «De to englene kom.» Ellers kunne Herrens engel lett ha blitt regnet sammen med de to lavere englene.

Hvis han som talte med Abraham, var en engel som de andre, skjønner vi ikke hvorfor han ikke gikk med til Sodoma. Men var han Herrens engel, er grunnen klar: Det sømmet seg ikke for hans guddommelige verdighet. Likevel tilskrives dommen over Sodoma ham hele veien (18,17 ff.), selv om det var de to andre som fullbyrdet den. Og 18,22 setter ham opp mot dem: «Så vendte mennene seg bort og gikk til Sodoma. Men Abraham ble fortsatt stående for Herrens åsyn.»

Når det står at «Herren lot det regne ned over Sodoma og Gomorra svovel og ild fra Herren, ut av himmelen» (19,24), må vi med de sunne kristne utleggerne forstå det om Kristus, slik at de to englene er hans tjenere og det de gjør, er hans verk. Her ligger det en motsetning mellom den himmelske og den jordiske Herre – mellom den skjulte Gud og ham som åpenbarer seg på jorden. Også når Gud er på jorden, blir han i himmelen, slik Menneskesønnen «er i himmelen» (Joh 3,13).

Når Hebr 13,2 sier at noen «har hatt engler til gjester», holder brevet seg til det som var felles for Abraham og Lot. Navnet «engel» sier dessuten ikke noe om vesenet, men om sendelsen.

Guden fra Betel og kampen ved PnielI 1 Mos 31,11–13 viser Guds engel seg for Jakob i en drøm og sier: «Jeg er den Gud som møtte deg i Betel.» Der, i 28,12–13, stilles Herren opp mot englene. Først ser Jakob Guds engler stige opp og ned på stigen, og så står Herren over den og sier: «Jeg er Herren, din far Abrahams Gud og Isaks Gud.» Engelen er altså mellommann også der bare Herren nevnes.

Han som kjemper med Jakob (32,24 ff.), gir seg til kjenne som Gud. Han gir ham navnet Israel, «han som kjemper med Gud», og velsigner ham, og Jakob kaller stedet Pniel, «Guds ansikt». Svaret han får når han spør om navnet, svarer påfallende til det Herrens engel sier i Dom 13,18: «Hvorfor spør du om mitt navn? Det er et underfullt navn!» Hosea kaller ham først Gud og så engelen: «I sin manndomskraft kjempet han med Gud. Han kjempet med engelen og vant, han gråt og ba om nåde» (Hos 12,4–5). I v. 6 kaller han den samme «Herren, hærskarenes Gud».

Det er en vesensforskjell om Jakob kjempet med Gud selv eller med en vanlig engel. Var det en skapt engel, blir navnet Israel, som bestemte paktsfolkets innerste vesen, en usannhet. Jakob har overvunnet allmakten selv, og i denne ene motstanderen har han overvunnet alle andre som kunne stå ham imot: «Du har kjempet med Gud og med mennesker og vunnet» (1 Mos 32,28). Kan Gud gi en skapning allmakt? Jakob ville heller ikke ha gått Esau i møte så frimodig om han bare hadde sett en engel i den han vant over med gråt og bønn.

Da ville også trøsten i hendelsen gå tapt for kirken til alle tider. En skapt engel hadde Jakob ikke noe å gjøre opp med for sin synd, men det var nettopp den ydmykende erkjennelsen av synden kampen dreide seg om. Motbildet i Det nye testamente ville også gå tapt. Jesus, den sanne Israel, kjemper ikke med en engel – en engel kommer bare for å styrke ham (Luk 22,43) –, men med Gud (Hebr 5,7). Og hvis det var en engel Jakob gråt og ba til, ville stedet tale for å påkalle engler.

Engelen som forløste (1 Mos 48,15–16)

> «[15]Så velsignet han Josef og sa: Den Gud som var Abrahams og Isaks Gud – for hans åsyn vandret de – den Gud som var min hyrde fra jeg ble til og inntil denne dag, [16]den engel som forløste meg fra alt ondt, han velsigne guttene, så de må kalles med mitt navn, og med Abrahams og Isaks, mine fedres navn. Og må de vokse til en stor skare på jorden.»

Her nevnes Gud først to ganger i allmenne ord, og så særskilt som engelen som har tatt seg av Jakob og hans etterkommere. Han kan ikke være en flyktig utstråling fra Gud, for hele Jakobs bevarelse og velsignelsen over Efraim og Manasse føres tilbake til ham. Like lite kan han være en skapt engel. Som i den tredelte velsignelsen til Aron (4 Mos 6,24–26) nevnes Gud tre ganger, den siste gangen som engelen, og ingen skapning kan settes ved siden av Gud som selvstendig og likestilt med ham.

Entallsverbet «han velsigne» viser at engelen er uatskillelig ett med Gud, og at hans område er like vidt som Guds. (*Dette så alt kirkefaren Novatian i det tredje århundre: Hadde Jakob ment en annen engel, ville han ha brukt flertall.*) I Jakobs historie er det ikke lavere engler som bevarer ham. De nevnes bare to ganger (1 Mos 28,12; 32,1), og da som en flokk. Om noen skytsengel som var satt til å vokte Jakob, finner vi ikke spor.

Engelen med Guds navn (2 Mos 23,20–21)

«[20]Se, jeg sender en engel foran deg, for å vokte deg på veien og for å føre deg til det stedet jeg har gjort i stand. [21]Ta deg i vare for ham og hør på hans røst. Vær ikke gjenstridig mot ham! Han skal ikke bære over med deres overtredelser, for mitt navn er i ham.»

Om engelen sies det samme som Josva sier om den høyeste Gud: «Han vil ikke bære over med deres overtredelser og synder» (Jos 24,19). Han reagerer så sterkt mot alt som krenker hans ære fordi Guds navn er i ham. Guds navn er alt han har gjort og vist av sitt vesen og sin herlighet. «Mitt navn er i ham» betyr med Calvin: «Min herlighet og majestet bor i ham.»

Det nye testamente sier det samme om Kristus: «Det han gjør, det gjør Sønnen likeså» (Joh 5,19); «for at alle skal ære Sønnen slik som de ærer Faderen» (5,23); «Jeg og Faderen er ett» (10,30); «Tror du ikke at jeg er i Faderen, og Faderen i meg?» (14,10); «For i ham bor hele guddommens fylde legemlig» (Kol 2,9). Gud gir ikke noen annen sin ære (Jes 42,8). Hans navn kan bare bo i den som fra opphavet er av samme vesen som han.

Herrens åsyn (2 Mos 32–33)Etter synden med gullkalven sa Herren at han ikke lenger selv ville føre folket, men sende sin engel foran dem: «Jeg vil ikke selv dra opp med deg, for du er et hardnakket folk. Jeg ville da komme til å ødelegge deg på veien» (2 Mos 33,3; se 32,34). Da folket hørte denne harde talen, sørget de (33,4).

Hvis engelen i kap. 23 var en vanlig engel, blir trusselen uforståelig og sorgen ubegripelig. Men alt blir klart når kap. 23 taler om Herrens engel i egentlig forstand, som er ett med Herren i vesen og like nidkjær som han både når han straffer og når han frelser. I 32,34 er det derimot tale om en lavere engel.

Fordi folket angret og Moses ba for dem, tok Herren trusselen tilbake: «Mitt åsyn skal gå med, og jeg vil føre deg til hvile.» Moses svarte: «Dersom ditt åsyn ikke går med, da la oss ikke dra opp herfra!» (33,14–15). Herrens åsyn er her han selv, i egen person (se 5 Mos 4,37). Nå er alt som i 23,20–21, og åsynet er den samme som engelen.

Det bekrefter Jes 63,9: «Hans åsyns engel frelste dem. I sin kjærlighet og sin store mildhet gjenløste han dem.» Uttrykket er satt sammen av «engelen» i 2 Mos 23,20 og «åsynet» i 2 Mos 33,14. Det betyr ikke bare en engel som ser Guds åsyn, for sammenhengen krever et

uttrykk som løfter engelen opp i Guds høyde. Åsynets engel er han som Herren selv viser seg i, engelen som har Herrens navn i seg.

Høvdingen over Herrens hær (Jos 5,13–15)Josva sto motløs foran den sterke byen Jeriko da en mann med dradd sverd viste seg for ham. På spørsmålet om han var for dem eller med fiendene, svarte han: «Nei, jeg er høvdingen over Herrens hær. Nå er jeg kommet» (Jos 5,14). Han krever guddommelig ære, akkurat som Herrens engel i 2 Mos 3: «Dra skoen av din fot! For det stedet du står på, er hellig» (v. 15). I 6,2 kalles han Herren. Herrens hær er den himmelske hæren (1 Kong 22,19; Sal 103,21; 148,2), og etter den heter Herren «hærskarenes Gud».

Høvdingen taler som om alt var avgjort ved at han kom. Var han en lavere engel, kunne hans begrensede makt hindres av en høyere. Og om han var englenes fyrste, kunne vi ikke si at den guddommelige æren han tar imot, egentlig gjaldt den som har sendt ham, for jo høyere verdigheten er, desto skarpere må grensen trekkes. Når han selv får æren, må han ha del i den guddommelige naturen.

Jesus sier tydelig at han selv er denne høvdingen: «Tror du ikke jeg kunne be min Far, og så ville han nå sende meg mer enn tolv legioner engler?» (Matt 26,53). Her står Herrens engel høyt over alle lavere engler.

Grunnlaget for læren om KristusAllerede på Moses' tid fantes altså den viktigste grunnvollen for læren om Kristus. Den som kjenner forholdet mellom Mosebøkene og den senere åpenbaringen, vil vente nettopp dette. I stedet for å overse disse små begynnelsene, som ligger der som spirer, vil han pleie dem med kjærlighet og omsorg.

Først sent, i Mal 3,1, blir Herrens engel uttrykkelig knyttet til Messias: «Brått skal han komme til sitt tempel, Herren som dere søker, paktens engel som dere inderlig lengter etter.» Men kunnskapen om Messias' guddommelige natur finnes langt tidligere, og vi kan sikkert ikke tenke oss at læren om Herrens engel og læren om en sann guddommelig Frelser sto side om side uten at mange ante den nære sammenhengen mellom dem.

Løftet til David (2 Sam 7)

Som vi har sett, begynte de messianske løftene lenge før Davids tid, og alt i 1. Mosebok ble de stadig tydeligere. Først kom det generelle løftet om at kvinnens ætt skulle seire over den ondes rike. Så fikk vi vite at frelsen skulle komme gjennom Sems etterkommere. Blant dem ble Abraham utpekt, av hans sønner Isak, av Isaks sønner Jakob, og av Jakobs tolv sønner Juda. Han skulle bære herredømmet, og fra ham skulle den herlige kongen til sist komme, han som skulle herske i fred over alle jordens folk.

Til nå var det bare stammen som var utpekt, den stammen der et uforgjengelig herredømme skulle grunnlegges, og som Frelseren til sist skulle komme fra. Under David kom det et nytt trekk til, for nå ble også slekten bestemt. Det skjedde ved det profetordet Herren sendte David gjennom profeten Natan i 2 Sam 7, da David hadde bestemt seg for å bygge et fast tempel for Herren i stedet for det flyttbare tabernaklet.

V. 1–2. Davids ønske

> «[1]Kongen bodde nå i sitt hus, og Herren hadde latt ham få ro for alle sine fiender rundt omkring. [2]Da sa han til profeten Natan: Se, jeg bor i et hus av sedertre, mens Guds ark bor mellom telttepper.»

Dette skjedde ikke lenge etter at David var blitt konge over hele Israel. Han hadde inntatt Jerusalem, bygd palasset sitt og hentet paktens ark, og ifølge 1 Krøn 17,1 våknet ønsket om en fast helligdom straks han hadde fått palasset.

Krigene i kap. 8 kom etterpå (8,1), og av v. 12 ser vi at Salomo ennå ikke var født. Freden David hadde fått etter seieren over filisterne, var altså ikke endelig. Han tok hvilen for varig fred og tenkte trolig på 5 Mos 12,10–11, der Herren knytter valget av et sted for sitt navn

til at han gir ro for alle fiender rundt omkring. Men først under Salomo kom den tiden: «Nå har Herren min Gud gitt meg ro rundt omkring» (1 Kong 5,4).

V. 3–5. Natans første svar

> «[3]Natan sa til kongen: Gjør alt det du har i sinne! For Herren er med deg. [4]Men samme natt kom Herrens ord til Natan, og det lød slik: [5]Gå og si til min tjener David: Så sier Herren: Skulle du bygge meg et hus til å bo i?»

V. 5 stiller spørsmålet, og resten av talen svarer på det. Til nå har Herren ikke hatt noe fast tempel (v. 6) og heller ikke ønsket noe (v. 7). Av nåde er David blitt fyrste over folket (v. 8), og Herren har hjulpet ham herlig (v. 9) og gjennom ham sitt folk (v. 10). Til denne velgjerningen legger Herren nå en ny: Han vil bygge David et hus (v. 11). Når David dør, skal hans ætt sitte på tronen (v. 12), og den skal bygge Herren et hus, og Herren skal trygge dens trone til evig tid (v. 13–16).

Slik blir Davids nidkjærhet for Herrens hus anerkjent (Sal 132,1), og Natans første svar står ved lag; det blir bare nærmere bestemt. David skal bygge huset, men ikke selv. Det skal skje ved hans ætt, når Herren har begynt å oppfylle løftet om å bygge David et hus.

Hvorfor fikk ikke David selv bygge huset? Til Hiram nevner Salomo bare den ytre grunnen, krigene (1 Kong 5,3), for en hedning kunne ikke forstå den dypere grunnen. Den står i det Gud senere sa til David: «Du skal ikke bygge hus for mitt navn, for du er krigsmann og har utøst blod» (1 Krøn 28,3; se 22,8). Det betyr ikke at David ble nektet fordi han var uverdig. Han sto Gud nærmere enn Salomo, og krigene hans var «Herrens kriger» (1 Sam 25,28), som han førte som Herrens tjener.

Grunnen er snarere billedlig. Krig kan være nødvendig for Guds rike, slik Frelseren sier at han ikke kom med fred, men med sverd. Men den hører ikke til rikets vesen; det er menneskenes fordervelse som har gjort den nødvendig. Guds rikes egentlige vesen er fred. Allerede i Det gamle testamente kalles kirkens Herre «Fredsfyrste» (Jes 9,6), og «Menneskesønnen er ikke kommet for å ødelegge menneskeliv, men for å frelse» (Luk 9,56). For at dette skulle feste seg, måtte templet, bildet på kirken, ikke bygges av krigsmannen David, men av Salomo, «en fredens mann» (1 Krøn 22,9).

V. 6–7. Teltet og det faste huset

> «[6]Jeg har jo ikke bodd i hus helt fra den dagen jeg førte Israels barn opp fra Egypt, og til denne dag, men jeg har vandret om i et telt, i et tabernakel. [7]Har jeg vel, hvor jeg så har vandret om med alle Israels barn, noen gang talt slik til en av dem som førte herskerstav i Israel, en som jeg hadde satt til å vokte mitt folk Israel: Hvorfor har dere ikke bygd meg et hus av sedertre?»

Disse ordene betyr ikke at Gud ikke trengte noe tempel, og at byggingen var uten betydning. Det ville ikke stemme med den store vekten David senere la på templet, eller med Salomos jubel da det sto ferdig: «Nå har jeg bygd et hus til bolig for deg, et sted hvor du kan bo til evig tid» (1 Kong 8,13). Til nå hadde alt i styret vært foreløpig, og derfor også helligdommen. Men når det endelige kongedømmet nå var kommet med David etter uroen under dommerne og Saul, skulle også den endelige helligdommen bygges – bare ikke av David selv, men av hans ætt.

Helligdommen ble ofte flyttet, fra leirplass til leirplass i ørkenen og så til Gilgal, Sjilo, Nob og Gibeon. Ingen av stammene fikk noe ord om å bygge, for ingen av dem hadde varig forrang. Telttemplet viste at alt var foreløpig. Den faste helligdommen skulle komme samtidig med et varig kongedømme som Guds nåde hvilte over.

V. 8–10. Herrens velgjerninger

> «[8]Derfor skal du si så til min tjener David: Så sier Herren, hærskarenes Gud: Jeg tok deg fra beitemarken, der hvor du fulgte saueflokken, og satte deg til fyrste over mitt folk Israel. [9]Og jeg var med deg overalt hvor du gikk. Jeg utryddet alle dine fiender for deg, og jeg har latt deg vinne et stort navn, så stort som de største på jorden har det. [10]Jeg vil gjøre i stand et bosted for mitt folk Israel og plante det der. De skal få bo på sitt sted og ikke uroes mer. Urettferdige mennesker skal ikke plage dem lenger,»

Her regnes det opp sju velgjerninger fra Gud: én i v. 8, som er grunnlaget for alle de andre, og tre i hvert av de to neste versene – i v. 9 det Herren har gitt David, og i v. 10 det han gjennom ham har gitt Israel. Alle er tegn på at en endelig ordning har tatt den foreløpiges plass, og at den flyttbare helligdommen snart skal følges av en fast.

V. 11. Herren vil bygge David et hus

> «[11]slik det har vært like fra den dagen jeg satte dommere over mitt folk Israel. Jeg har latt deg få ro for alle dine fiender. Og nå forkynner Herren deg at Herren vil bygge deg et hus.»

Første del av verset samler alle velgjerningene, og andre del legger til en ny som henger nøye sammen med dem. At Herren først ga David ro, og gjennom ham folket, var et tegn på at David var utvalgt, og utvelgelsen måtte siden vise seg i Herrens omsorg for hans hus. Løftet om at Herren vil bygge ham et hus, var for David en bønnhørelse (Sal 21,3–5; 61,6; 138,3).

V. 12–13. Sønnen som skal bygge huset

> «[12]Når dine dagers tall blir fullt, og du hviler hos dine fedre, da vil jeg etter deg oppreise din sønn som skal utgå av ditt liv, og jeg vil grunnfeste hans kongedømme. [13]Han skal bygge et hus for mitt navn, og jeg vil trygge hans kongetrone til evig tid.»

(Hengstenberg: «da vil jeg etter deg oppreise din ætt». Ætten er Davids etterkommere, som kan bestå av én eller bli representert av én.)

«Oppreise» betyr å opphøye til kongeverdighet. Løftet om å grunnfeste kongedømmet ble først oppfylt i Salomo, som selv sier: «Herren har oppfylt det ordet han talte. Jeg er trådt fram i min far Davids sted og sitter på Israels trone» (1 Kong 8,20). Det var i ham forskjellen mellom Davids og Sauls hus først ble synlig.

At sønnen skal bygge et hus for Herrens navn, gjelder først templet Salomo bygde (1 Kong 5,5). Men vi kan ikke stanse ved det Salomo gjorde. Byggingen av huset går hånd i hånd med kongedømmets evighet, så det kan ikke være tale om en bygning som bare står en tid. Det sier Salomo selv: «et sted hvor du kan bo til evig tid» (1 Kong 8,13). Ødeleggelsen av templet kan da bare være forbigående, en følge av at Davids ætt falt fra og ble straffet (v. 14–15), og bare Davids ætt kunne bygge det opp igjen. Derfor er også Serubabels tempel innbefattet i løftet.

Men vi må gå enda lenger. Templet er i sitt vesen et bilde av Guds rike i Israel. Det egentlige innholdet i løftet er altså at Davids rike og Guds rike fra nå av skal være uløselig knyttet sammen. Det tredje trinnet i oppfyllelsen er derfor Jesu ord: «Bryt dette templet ned, så skal jeg gjenreise det på tre dager» (Joh 2,19).

Allerede i 1 Krøn 17,14 står «mitt hus» om menigheten, side om side med «mitt rike», slik som i Hebr 3,6 og 1 Tim 3,15. I de to første

trinnene er huset bygd av vanlige steiner, selv om det åndelige ligger skjult bak det materielle. I det tredje er det materielle helt lagt bort, og huset er åndelig, bygd av levende steiner (1 Pet 2,5).

«Til evig tid» må tas i full forstand, for ordet gjentas tre ganger, og i Sal 89 svarer «til evig tid» til «som himmelens dager» (v. 30), «som solen» (v. 37) og «som månen» (v. 38). Den endelige oppfyllelsen ser vi i engelens ord til Maria: «Han skal være stor og kalles Den Høyestes Sønn. Gud Herren skal gi ham hans far Davids trone, og han skal være konge over Jakobs hus til evig tid, og det skal ikke være ende på hans kongedømme» (Luk 1,32–33).

V. 14–15. Far og sønn

> «[14]Jeg vil være hans far, og han skal være min sønn. Når han gjør det som ondt er, vil jeg tukte ham med menneskers ris og med menneskebarns plager. [15]Men min miskunnhet skal ikke vike fra ham, slik som jeg lot den vike fra Saul, han som jeg lot vike plassen for deg.»

Når Det gamle testamente kaller Gud far, peker det på hans dypeste kjærlighet, den en far har til sin sønn. Slik er det også her, for straks etter følger løftet om en kjærlighet som ikke kan svikte.

Men i sin høyeste og nærmeste form kan dette forholdet ikke bestå mellom Gud og et menneske som bare er menneske. Ordene får sin fulle sannhet først når Davids slekt sees samlet i Kristus. Det peker Hebr 1,5 på: «For til hvem av englene har han noen gang sagt: Du er min sønn, jeg har født deg i dag! – og et annet sted: Jeg vil være far for ham, og han skal være sønn for meg?»

Hvor dypt ordet går, viser Sal 89,27–28: «Han skal rope til meg: Du er min far, min Gud og min frelses klippe. Ja, jeg vil gjøre ham til den førstefødte, den høyeste for kongene på jorden.» Sønneforholdet innebærer altså herredømmet over verden, slik også Sal 2,7–9 viser.

Hvis Davids ætt synder, skal den tuktes «med menneskers ris». Det er de straffene alle mennesker er underlagt fordi de er syndere, og som ingen behøver å undre seg over. Nåden skal ikke frita Davids slekt fra menneskenes felles lodd eller gi den lov til å synde. Mildningen kommer først i v. 15, der slutten tar opp igjen begynnelsen: «Jeg vil være hans far.»

Denne mildningen gjelder ikke hver enkelt. Det ville stride mot det David selv sier til Salomo: «Dersom du søker ham, skal han la seg

finne av deg. Men dersom du forlater ham, skal han forkaste deg for evig» (1 Krøn 28,9).

Motsetningen er snarere denne: Synden blir hjemsøkt på de enkelte, men nåden blir værende over slekten, så løftet blir uten forbehold. Det utlegges i Sal 89,31–35: «Dersom hans barn forlater min lov … da vil jeg hjemsøke deres synd med riset og deres misgjerning med slag. Men min miskunn vil jeg ikke ta fra ham, og min trofasthet skal jeg ikke svikte.» I 1 Krøn 17,13 mangler ordene om tuktelsen, og dermed står det desto klarere at miskunnen varer.

V. 16. Huset skal stå fast

> «[16]Ditt hus og ditt kongedømme skal stå fast til evig tid for ditt åsyn, og din trone skal være grunnfestet til evig tid.»

Hvor grunnleggende Natans profeti er, ser vi av at nesten hvert ord i dette verset får gjenklang senere. «Stå fast» kommer igjen i Sal 89,29 og i Jes 55,3, der «Davids rike nåde, den visse» skal gis paktsfolket når Kristus kommer. Da ble det til fulle åpenbart at Davids hus består. «Grunnfestet» kommer igjen i Mika 4,1, og «til evig tid» i Sal 45,7; 72,17; 89,37 og 110,4. Når folket sier: «Vi har hørt av loven at Messias blir til evig tid» (Joh 12,34), tenker de først og fremst på dette stedet.

V. 18–21. Davids takkTil utlegningen av Natans profeti føyer vi også Davids takkebønn, for takken får løftet til å tre enda klarere fram. Herren har gjort store ting for sin ringe tjener og lovt ham enda herligere (v. 18–21). Slik har han vist seg som den trofaste Gud, i samsvar med det han har åpenbart før (v. 22–24). Så følger en bønn om at løftet må bli oppfylt, blandet med ord om håp (v. 25–29).

> «[18]Da gikk kong David inn og ble der inne for Herrens åsyn. Og han sa: Hvem er jeg, Herre Herre! Og hva er mitt hus, at du har ført meg så langt! [19]Og enda var dette for lite i dine øyne, Herre Herre. Du talte også om din tjeners hus langt fram i tiden. Og dette er loven for menneskene, Herre Herre! [20]Hva mer skal så David si til deg? Du kjenner jo din tjener, Herre Herre! [21]For ditt ords skyld og etter ditt hjerte har du gjort alt dette store og forkynt det for din tjener.»

Som en sann etterkommer av Jakob, som sa: «Jeg er uverdig til all den miskunnhet og trofasthet som du har vist mot din tjener» (1 Mos 32,10), bekjenner David at han ikke er verd de store

velgjerningene. Han sier det samme i Sal 144,3: «Herre, hva er et menneske, at du kjenner ham, et menneskebarn at du akter på ham!»

«Loven for menneskene» i v. 19 er den loven Gud har gitt for hvordan mennesker skal handle mot hverandre: «Du skal elske din neste som deg selv», og: «Hva krever Herren av deg uten at du skal gjøre rett og gjerne vise kjærlighet» (Mika 6,8). At Gud mot fattige dødelige følger den regelen han har gitt menneskene, og viser seg full av miskunn og kjærlighet, må fylle den som kjenner Gud og seg selv, med tilbedende undring.

Gudsnavnet «Herre Herre» får motsetningen til menneskets ringhet til å stå enda sterkere fram og viser hvor dypt Gud bøyde seg ned. Denne åpenbaringen var et forspill til at «Ordet ble kjød». (*Luther så her en direkte henvisning til at Gud skulle bli menneske, og oversatte: «Dette er skikken for et menneske som er Gud Herren», fordi ingen kan være konge for evig uten å være Gud og menneske på en gang. Hengstenberg leser «Herre Herre» som tiltale, slik det står ellers i bønnen.*)

David behøver ikke mange ord for å takke, for hans takknemlige hjerte ligger åpent for Gud: «Du kjenner jo din tjener» (v. 20). «Ditt ord» i v. 21 er et tidligere løfte til David, som rommet spiren til det nye, særlig ordet da han ble salvet: «Stå opp og salv ham, for det er han!» (1 Sam 16,12). «Etter ditt hjerte» betyr: «Barmhjertig og nådig er Herren, langmodig og rik på miskunn» (Sal 103,8). «Alt dette store» er løftet om det evige herredømmet over hans hus.

V. 22–29. Herrens storhet

> «[22]Derfor er du stor, Herre Gud! Det er ingen som du, og det er ingen Gud uten deg, etter alt det vi har hørt med våre ører. [23]Og hvor er det på jorden et eneste folk som ditt folk, som Israel? Et folk som Gud kom og fridde ut, så det skulle være hans eget folk – for å gjøre seg et navn, og for å gjøre dette store for dere – forferdelige gjerninger for ditt land, for ditt folks skyld som du fridde ut av Egypt, fra hedningefolk og deres guder? [24]Og du dannet deg ditt folk Israel, så det skulle være ditt folk til evig tid. Og du, Herre, er blitt deres Gud.»

Fra det Herren har gjort mot ham selv, løfter David seg til hele rekken av Guds herlige gjerninger i folkets historie, slik også i Sal 40,6. Ordene bygger på 2 Mos 15,11 og 5 Mos 4,7.34–35, der det Israel har fått av sin Gud, prises som noe uten like.

V. 25–29. Bønnen om oppfyllelse

> «[25]Så oppfyll nå, Herre Gud, for evig tid det ordet du har talt om din tjener og hans hus, og gjør som du har sagt! [26]Da skal ditt navn bli stort til evig tid. Da skal folk si: Herren, hærskarenes Gud, er Gud over Israel. Og din tjener Davids hus skal være grunnfestet for ditt åsyn. [27]For du, Herre, hærskarenes Gud, Israels Gud, har åpenbart for din tjener at du vil bygge meg et hus. Derfor har din tjener fått frimodighet til å be denne bønn til deg. [28]Og nå, Herre Herre, du er Gud, og dine ord skal bli sannhet. Du har lovt din tjener denne lykken. [29]Så la det nå behage deg å velsigne din tjeners hus, så det må bli stående for ditt åsyn til evig tid! For du, Herre Herre, har talt. Og for din velsignelses skyld skal din tjeners hus bli velsignet i all evighet.»

Etter takken ber David om at løftet må bli oppfylt. Bønnen er båret av tillit, for David vet ut fra Guds ord at dette er etter Guds vilje. Uten løftet ville hjertet ha sviktet ham, og han ville verken ha hatt lyst eller mot til å be. Men nå har han «fått frimodighet til å be denne bønn» (v. 27).

Hvem løftet gjelderHvem gjelder dette løftet? Noen vil begrense det til Salomo og hans nærmeste etterkommere. Men da må de gjøre den evigheten som her loves Davids hus, om til en lang tid. At «til evig tid» ikke kan bety det, viser Sal 89,30: «Jeg vil la hans ætt bli fast til evig tid og hans trone som himmelens dager.» Det bygger på 5 Mos 11,21, der Guds folk loves en slik varighet, og når Davids hus settes på linje med folket, er også dets varighet uten ende. Ellers kunne David heller ikke si: «Du har gjort ditt ord større enn alt ditt navn» (Sal 138,2).

Andre vil bare la løftet gjelde Kristus. Men v. 14–15 taler mot det, for der lover Gud at han ikke vil forkaste Davids etterkommere helt om de synder. Det kan bare gjelde etterkommere som er mennesker og derfor syndere. Etter v. 13 skal ætten bygge et tempel for Herren, og det må først forstås om det jordiske templet Salomo bygde. Både David og Salomo forsto det først om Salomo (1 Krøn 22,9 ff.; 1 Kong 5,5).

Augustin og andre finner en dobbel henvisning, til Salomo og hans jordiske etterfølgere og til Kristus. I saken har de rett, men de uttrykker det ikke helt riktig. Løftet gjelder ikke to ulike personer på en gang, men ser Davids hus som en enhet. Det gis til Davids hus (v. 11.16.19.25–27.29) og hans ætt (v. 12). Det er Davids hus som får løfte

om en varighet uten ende, om Guds nåde som aldri tas bort, om et forhold til Gud som en sønns til sin far, og om at herredømmet deres er uløselig knyttet til Guds rike i Israel.

Løftet peker mot MessiasMessias' person nevnes ikke direkte, men i sin fulle rekkevidde peker ordene likevel mot ham. Slekten kan bare bestå uten ende hvis den til sist samles i en person som er mer enn menneske.

Enda tydeligere blir dette når vi ser sammenhengen med 1 Mos 49. Herredømmet som der ble lovt Juda, blir her overført til David. Da må også den opphøyde personen som Judas herredømme etter 1 Mos 49,10 skal samles i, høre til Davids ætt. At David selv knyttet løftet sammen med 1 Mos 49,10, viser 1 Krøn 28,4 og navnet Salomo, «fredens mann», som han ga sønnen sin. At Salomo bygde sitt håp på de to stedene sammen, viser Sal 72.

Men David ble ikke overlatt til seg selv. Han fikk mer lys fra den samme kilden som løftet kom fra. Det var ikke egentlig hans kall å være profet, men hos ham går profetisk inspirasjon og hellig sang ofte over i hverandre. Israels glade sanger sier selv: «Herrens Ånd taler gjennom meg, og hans ord er på min tunge» (2 Sam 23,2). Peter sier at David var en profet og visste at Gud med ed hadde lovt å sette en av hans etterkommere på tronen (Apg 2,30–31). Herren selv sier at David talte «i Ånden» i Sal 110 (Matt 22,43).

I en rekke salmer går David ikke lenger enn grunnløftet og taler bare om den nåden Herren har vist hans slekt ved løftet om et herredømme som skal vare lenger enn alt jordisk. Slik er det i Sal 18, 21 og 61, og i salmene 138–145, Davids profetiske testamente, der han med løftets fakkel lyser opp mørket i de lidelsene som skal komme over huset hans.

I andre salmer, Sal 2 og 110, ser David Messias, han som løftet i 2 Sam 7 skal få sin endelige og fullkomne oppfyllelse i. Han ser ham så tydelig at det bare kan forklares ved guddommelig åpenbaring. Her viser David ham som sitt motbilde, den veldige seierherren som ikke hviler før hele jorden er underlagt ham. Salomo viser ham i Sal 72 som den sanne fredsfyrsten med et rettferdig og fredelig styre. På samme måte bygger skildringen av Messias i Sal 45 på forholdene under Salomo.

Også noen av Davids salmer om den rettferdige har et personlig messiansk innhold: Den rettferdige lider i en syndig verden, men når ved Herrens hjelp en herlig utgang. David visste av egen erfaring at tunge lidelser ville komme over slekten hans og over ham som den skulle samles i, men også at utgangen ville bli herlig. Tydeligst er dette i Sal 22, 102 og 109.

Hva Davids tid førte framDet messianske løftet kom et godt stykke videre på Davids tid. Da folkets øyne ble rettet mot en bestemt slekt, fikk håpet større fasthet, og de korte hintene fra før kunne bli til utførlige skildringer. Messias var lovt David som hans etterfølger på tronen, som konge, og derfor ble menighetens jordiske overhode et bilde av den kommende Frelseren. Den nakne tanken fikk kjøtt og blod, og håpet ble både klarere og mer levende.

Det svake hintet om at Messias var mer enn menneske, i Jakobs velsignelse (1 Mos 49,8–10), blir grunnlaget for den kunnskapen som vokser fram i Davids og Salomos dager. Løftet «Jeg vil være hans far, og han skal være min sønn» (2 Sam 7,14) og løftet om et herredømme uten ende måtte vekke store og høye forventninger.

I Sal 2,12 er Messias Guds Sønn i egentlig forstand: «Salige er alle som tar sin tilflukt til ham», mens hans vrede fører til undergang. I Sal 110,1 er han menighetens og Davids egen Herre, som sitter ved den allmektiges høyre hånd og har full del i Guds makt over himmel og jord. I Sal 72 får han et evig herredømme, og i Sal 45,7 kalles han Gud.

Av Kristi embeter er det særlig kongeembetet som her kommer fram i klart lys: «Han skal herske fra hav til hav, fra elven inntil jordens ender» (Sal 72,8). Men i Sal 110 åpenbares det for første gang for menigheten at Messias er den evige yppersteprest. Han soner alle synder som henger ved hans folk, han er deres talsmann og forsvarer hos Gud, og han er mellommann for det nærmeste samfunn med Gud. Her er omrisset som Jesaja senere skulle fylle ut. Frelserens profetiske embete trer ikke tydelig fram i salmene; det var Moses som hadde antydet det, og Jesaja som skulle kaste klarere lys over det.

Det var naturlig at David, som selv var prøvd under korset, skulle være den første som lot menigheten kjenne en lidende Messias. Men hos ham er læren ennå en spire. Han blander fortsatt det som gjelder Messias, med det som gjelder hans forbilder. Fra dem løftet han seg til Messias, og ut fra det som rammet dem, forsto han ved Den Hellige

Ånd hva som skulle ramme Messias. Men ingen steder har David direkte og bare med den lidende Messias å gjøre, slik Jesaja senere har.

Salmene må vi la ligge her. Men «Davids siste ord» i Samuelsbøkene skal vi se nærmere på, for de binder sammen de to gruppene av salmer som bygger på løftet i 2 Sam 7: dem som gjelder Davids hus og slekt, og dem som gjelder Messias' person. Herskeren over menneskene som vi møter i disse siste ordene, er først en tenkt person, Davids slekt sett som én person. Men bildet peker mot den virkelige personen, han som alt som var forutsagt om Davids slekt, en gang skulle bli fullt virkeliggjort i. Det er med tanke på ham at slekten er framstilt som en person.

Davids siste ord (2 Sam 23,1–7)

Davids siste ord fyller sju vers, og de faller i to deler, på fem og to vers. Først skildres fylden av velsignelse som den rettferdige herskerens herredømme fører med seg, og så undergangen som skal ramme den fiendtlige ondskapen.

Det er ingen tilfeldighet at disse ordene ikke står i Salmenes bok. Det profetiske ligger i Davids sanger overalt der de taler om hans hus' framtid, men her, ved slutten av livet, stiger det til ren profetisk inspirasjon. Disse ordene står på linje med Natans profeti i 2 Sam 7 og krever samme myndighet.

V. 1–2. Herrens Ånd taler

> «[1]Dette er Davids siste ord: Så sier David, Isais sønn, så sier mannen som høyt var satt, Jakobs Guds salvede og Israels glade sanger:
> [2]Herrens Ånd taler gjennom meg, og hans ord er på min tunge.»

Ordene henger nøye sammen med Sal 18, som står i kapitlet før og hører til Davids siste tid. Der har David også slektens framtid for øye, og her kommer den profetiske avslutningen på det han sang der. Innledningen bygger tydelig på Bileams profeti: «Så sier Bileam, Beors sønn, så sier mannen med lukket øye» (4 Mos 24,3). Det viser hvor mye David var opptatt av det Guds menn før ham hadde sett av framtiden. Ordet som gjengis «så sier», brukes ellers om Guds ord og åpenbaring. David kan bruke det om seg selv fordi han har tatt imot ordet og bringer det videre.

«Mannen som høyt var satt», er David som grunnlegger av kongehuset som til evig tid skulle være kilde til velsignelse for Herrens menighet, og som til sist skulle få all makt i himmelen og på jorden. Han er satt høyt, men mer i sine etterkommere enn i egen person (Sal 18,44). Han er «Jakobs Guds salvede», ikke bare som enkeltper-

son, men som slektens representant (Sal 18,51). Han er Israels glade sanger fordi han sang som menighetens munn, og fordi salmene hans var satt til gudstjenesten.

Men dette navnet hører bare hjemme her hvis David talte i Ånden i salmene sine (Matt 22,41–46), for ingen menneskelig sangkunst, hvor høy den er, kan være grunnlag for utsagnet i v. 2. Når Ånden derimot så ofte har brukt David som sitt redskap, er det ikke underlig at han i v. 2 sier at han nå i Ånden forutsier framtiden.

V. 2 gjelder det nye ordet David nå bringer, ikke tidligere åpenbaringer. Ordet trenger dypt inn i ham, og den indre åpenbaringen går foran det han forkynner. (*Se 1 Pet 1,11 og 2 Pet 1,21.*)

V. 3–4. Den rettferdige herskeren

> «[3]Israels Gud har talt, til meg har Israels Klippe sagt: Det skal være en hersker over menneskene, en rettferdig, en hersker i gudsfrykt.
> [4]Han skal være lik morgenens lys når solen går opp, en morgen uten skyer, når gresset spirer fram av jorden ved solskinn og ved regn.»

(Hengstenberg: «en hersker – gudsfrykt», det vil si en hersker som er gudsfrykten selv.)

At Gud kalles Israels Klippe, viser at åpenbaringen gjelder det som skjer til beste for Guds folk, hans kirke. Navnet peker på at Gud er uforanderlig, pålitelig og trofast (5 Mos 32,4; Sal 18,3). Ordknappheten passer til Guds ords korte og brå stil. Herskeren er så å si gudsfrykten selv, slik det heter om Messias: «Han skal være fred» (Mika 5,4), og: «Herrens Ånd skal hvile over ham … den Ånd som gir kunnskap om Herren og frykt for ham» (Jes 11,2).

En kunne være fristet til å la dette bare gjelde Messias' person. Men forbindelsen med Sal 18 og med v. 5, der David taler om sitt hus, viser at herskeren først er en tenkt person, Davids ætt (Sal 18,51). Så herlige ting kan likevel bare sies om ætten med tanke på den opphøyde personen den skal samles i ved dagenes ende, «en rettferdig spire» for David som «skal gjøre rett og rettferdighet i landet» (Jer 23,5; 33,15). David visste for godt hva som bor i mennesket, til å vente noe slikt av slekten som sådan.

Morgenen er også ellers, særlig i salmene, et bilde på frelsen. Før herskeren kommer, er menneskenes kår som en mørk natt. Solskinnet kommer fra herskeren, for han er den åndelige sol og frelsens sol, slik det står i Mal 4,2: «For dere som frykter mitt navn, skal rettferdig-

hetens sol gå opp.» Regnet er det milde regnet, et bilde på velsignelse, og gresset som spirer fram, er frelsens frukter (Jes 45,8). Salomo sier det samme om sitt motbilde: «Han skal komme ned som regn på en nyslått eng» (Sal 72,6).

V. 5. Den evige pakt

> «[5]For har ikke mitt hus det slik med Gud? En evig pakt har han jo gjort med meg, ordnet i alle deler og trygget, all min frelse og alt godt – skulle han ikke la det gro fram?»

Her knyttes den særlige åpenbaringen ved slutten av livet til grunnløftet i 2 Sam 7, som dermed blir stadfestet på nytt. «Ordnet i alle deler» står i motsetning til det som er halvferdig, ubestemt og avhengig av vilkår og unntak. Alle hindringer er tatt med i beregningen på forhånd. Etter 2 Sam 7,14–15 skulle ikke engang det verste gjøre pakten til intet eller oppheve nådeløftet til slekten – ikke engang at de som bar pakten, falt fra. Pakten er trygget fordi den er gitt av ham «som holder sin pakt og bevarer sin miskunn» (5 Mos 7,9). Det David lengter etter, er hans frelse, hans hus' herlighet.

V. 6–7. De ondes undergang

> «[6]Men de onde, de er alle sammen lik torner som ryddes bort, som folk ikke tar i med hånden. [7]Den som vil nærme seg dem, må væpne seg med jern og spydskaft, og så brennes de opp med ild der hvor de står.»

Nå gjelder det herskeren og fiendene hans. For dem er han like fryktelig som han er velsignet for dem som overgir seg til ham. Også Sal 18 priser den uovervinnelige makten Herren gir sin salvede og hans ætt mot alle fiender: «Jeg forfulgte mine fiender og nådde dem» (v. 38). Salmene 138–145 taler om farene som truer Davids hus, og Sal 2 viser Messias som den som seirer over sine fiender. David fikk øynene opp for dette fordi han selv hadde måttet kjempe mot så mange motstandere.

De onde, kirkens fiender, sammenlignes med torner fordi de stikker, og derfor får de også tornenes ende: De blir kastet bort. Slik heter det etter dommen over nabofolkene: «Det skal ikke mer være noen stikkende torn eller brennende tistel for Israels hus» (Esek 28,24). V. 6 nevner først straffen og så det fiendtlige vesenet som førte til den; v. 7 nevner først årsaken og så følgen. Enhver berøring med dem er

fiendtlig, og de skal rammes av gjengjeldelsen i sitt eget land, «der hvor de står».

Høysangen

Høysangen er et viktig ledd i kjeden av messianske håp. Den hører nøye sammen med Sal 72, som Salomo skrev, og som viser Messias som Fredsfyrsten. Salomo selv var et ufullkomment forbilde på ham. Som i salmen er det Messias' komme Høysangen hele tiden handler om, og han kommer fram under navnet Salomo, «den fredelige». Før han kommer, skal det komme tunge trengsler, framstilt som solens brennende hete, vinter, regn, mørke netter og ørken. Når han kommer, blir hedningefolkene tatt inn i hans rike, og det skjer gjennom det gamle paktsfolket.

Så langt går første del, til 5,1. Andre del handler om Sions datters synd mot den himmelske Salomo og om dommen. Så kommer omvendelsen og gjenforeningen, som skjer ved hjelp av Jerusalems døtre, altså de hedningefolkene som før hadde fått frelsen gjennom henne. Det gamle kjærlighetsforholdet blir helt gjenopprettet, så Sions datter igjen står i sentrum av Guds rike, og den nye kjærlighetspakten kan ikke brytes, i motsetning til den gamle.

Høysangen er ikke profetisk i egentlig forstand. Den bringer ingen nye åpenbaringer, men framstiller, som salmene, i sangens form det som alt var kjent. Første del har ikke ett trekk som ikke fantes i de messianske løftene på Salomos tid.

Andre del er noe annerledes. Fra tidligere tid finnes det ingen parallell til tanken om at en stor del av folket skulle forkaste frelsen i Kristus og dermed dra dom over seg. Men også det er bare en anvendelse av en sannhet paktsfolket hadde kjent fra begynnelsen av. Den som kjente menneskenaturen og Israels art, slik loven hadde innprentet folket den, og som hadde sett historien, kunne ikke vente at hele folket skulle ta imot Messias av hjertet når han kom.

Samtidig fantes grunnlaget for læren om at folket til sist skal bli gjenopprettet. Allerede i Mosebøkene er Guds utvelgelse av Israel ugjenkallelig, og derfor må den til sist seire over alt frafall og paktsbrudd fra folkets side.

Høysangen åpenbarer altså ingen hemmeligheter som var ukjent før, slik 2 Sam 7 åpenbarer at Messias skal komme av David, Mika 5,1 at han skal fødes i Betlehem, eller Jes 53 hans yppersteprestlige embete og stedfortredende fyllestgjørelse. Likevel kan innholdet ikke bare komme av Salomos ettertanke. Sannhetene som var åpenbart til da, var ennå bare spirer og kunne ikke av seg selv smelte sammen til et så klart og sikkert hele.

Salomo må også ha vært i en løftet sjelstilstand, «i Ånden», der Guds Ånd åndet på menneskeånden. Slikt var ikke fremmed for Salomo. To ganger står det at Herren åpenbarte seg for ham (1 Kong 3,5; 9,2), og av en slik tilstand kom også bønnen hans ved tempelinnvielsen (1 Kong 8) og Sal 72.

De messianske løftene hos profetene

Etter Salomos tid tidde de messianske løftene en god stund. Først skriftprofetene, som begynte under Ussia, tok dem opp igjen og førte dem videre. Det var et virkelig opphold, og ingen viktige mellomledd er gått tapt, for løftene hos de eldste skriftprofetene knytter seg direkte til det som fantes på Davids og Salomos tid.

Det er ingen tilfeldighet at profetien alt blomstret under Samuel, mens skriftprofetene kom langt senere. Det er heller ikke tilfeldig at vi ikke har skrifter fra Elia, som sto fram ved Herrens forklarelse som representant for alle profetene i Den gamle pakt, eller fra Elisa, og at en hel rekke profeter sto fram på én gang under Ussia. Alt dette henger sammen med at først da var store hendelser under oppseiling for paktsfolket.

Nå nærmet de katastrofene seg som de asiatiske rikene skulle føre over dem, og de holdt tritt med Israels synd, etter hvert som syndens mål ble fullt. Skriftprofetene fikk i oppdrag å vise kirken hva disse dommene betydde, så dommene kunne virke også i alle tider som skulle komme.

Også de messianske løftene hos profetene henger nøye sammen med dommene. Truslene rystet den falske tryggheten. Og når profetene pekte fram mot Frelseren som skulle komme, holdt de motløsheten borte, for den står like mye i veien for en sann omvendelse.

Like lite som salmistene gir profetene løftet i hele dets omfang. De viser alltid bare enkelte sider av det. Salmistene tar fram de trekkene som berørte deres eget liv og deres egen tid. David skildrer den lidende Messias, omgitt av mektige fiender, som etter harde kamper

vinner seier og herredømme. For Salomo er han herskeren over et stort og fredelig rike, som de fjerneste folk bringer gaver. Profetene styres mer av hva tilhørerne trenger.

Står de overfor motløshet som skjelver for hedningeverdenens tilsynelatende allmakt, viser de Messias som den uovervinnelige seierherren som skal legge hele jorden under Guds rike. Møter de stolthet, som stoler på paktsfolkets innbilte forrett og utfordrer Guds dommer over hedningene, viser de Messias som den som skal skille skarpt også innenfor paktsfolket, til trøst for de gudfryktige og til ubønnhørlig dom over de ugudelige. Og til dem som sørger i Sion, dem Herrens dommer har ført til dyp sorg over synden, viser de Messias som den som en dag skal ta bort landets synd, og som skal bære deres sykdommer og smerter.

Fordi profetien strekker seg over flere hundre år med de mest ulike kår og behov, folder løftet ut sin rikdom stadig fullere og langt mer levende enn en lærebok kunne ha gjort. Når Messias slik ble vist fra så mange sider og overalt som målet for hele utviklingen, måtte han mer og mer bli sjelen i folkets liv.

Hos profetene kan vi ikke spore den samme gradvise veksten i klarhet som i Mosebøkene. Det er feil å tro at de først bare hadde et alminnelig håp om bedre tider, uten noen person, for alt Mosebøkene, salmene og Høysangen ser fram mot en personlig Messias.

Selv om Hosea, Joel og Amos går forbi mange vesentlige punkter, betyr det ikke at de var ukjent med dem. Også Jeremia og Esekiel går forbi dem, enda de sikkert kjente Jesajas klarere profetier. Hver profet fikk sin del av den profetiske Ånden ovenfra, og hvor stor den var, avhang dels av hvor mottakelig han var, dels av hva de han talte til, trengte og kunne ta imot.

Jesaja står i midten blant de messianske profetiene. Heller ikke han gir noe fullstendig bilde av Messias, men mens de andre bare fikk gi enkelte åpenbaringer, gir han i alle sine messianske profetier til sammen stoffet til et helt bilde. Derfor har kirkefedrene med rette kalt ham evangelisten blant profetene. Men fra salmene og Høysangen kunne ikke overgangen til ham være direkte. Hosea, Joel, Amos, Obadja, Jona og Mika er mellomleddene. De går ut fra løftet slik det var på Davids og Salomos tid, gir det plass i det profetiske budskapet,

gir det nytt liv ved den sammenhengen de setter det i, og føyer til enkelte nye trekk.

Vi vil utlegge de messianske stedene hos profetene i tidsrekkefølge. Når vi begynner med Hosea, følger vi dem som samlet skriftene. De kan ha satt ham først fordi han er den viktigste profeten på Jeroboams tid i Israel og Ussias tid i Juda, eller fordi han virkelig sto fram først, så profetien i kap. 1–3 er begynnelsen på de skrevne profetiene. Det siste ligger nærmest.

Profeten Hosea

Profeten og kongene

Hosea virket i Israel, nordriket. Noen har ment at han var fra Juda og ble sendt derfra, fordi overskriften først og fullstendig nevner kongene i Juda og bare én konge i Israel. Men den som mener det, overser hvordan de gudfryktige i Israel, og særlig profetene, så på Juda. De regnet hele atskillelsen, både den politiske og den åndelige, som et frafall fra Gud. Hvordan kunne de mene noe annet, når Gud hadde gitt Davids hus det evige herredømmet over sitt folk?

Jeroboam og alle hans etterfølgere visste at de ikke kunne holde på makten uten å gjøre bruddet så stort som mulig også i gudsdyrkelsen. Da Elia, den største profeten i tistammeriket, tok tolv steiner «etter tallet på Jakobs barns stammer» (1 Kong 18,31), sa han tydelig at atskillelsen ikke svarte til det Gud ville med sitt folk, og at den en gang måtte bli opphevet.

Ingen sier dette så klart som Hosea. Herren sier gjennom ham: «De har valgt seg konger som ikke kom fra meg. De valgte høvdinger uten at jeg visste om det» (Hos 8,4). Hele grunnlaget for kongedømmet i Israel er gudløshet. Fordi de har valgt konger og fyrster uten Gud og mot hans vilje, skal Gud ta dem fra dem (3,4). Frelsen kan ikke komme før Judas barn og Israels barn tar seg én høvding (1,11), før Israels barn søker «Herren sin Gud og David, sin konge» (3,5). De to hører uløselig sammen: Ingen kan vende om til teokratiets usynlige overhode uten også å vende om til det synlige, Davids hus.

Det folket som helhet en gang skulle gjøre når det ble omvendt, måtte den enkelte omvendte gjøre alt nå. Hosea så kongene i Juda som sine sanne konger, selv om han var lydig mot Israels styre i borgerlige

ting, til Gud selv tok bort det kongedømmet han i sin vrede hadde gitt folket.

At Hosea også nevner Jeroboam, kommer av at begynnelsen på hans virke måtte tidfestes nøyaktig. Ussia levde nesten tjueseks år lenger enn Jeroboam. Hvis Jeroboam ikke var nevnt, kunne en tro at Hosea først sto fram mot slutten av Ussias tid. Da ville det han sa om fallet til Jeroboams hus og om undergangen for det blomstrende riket, se ut som spådom i etterkant, for begge deler kom fort etter Jeroboams død. Hvis det skulle bli synlig at framtiden ligger åpen for Gud og hans tjenere, og at han lar dem høre om tingene «før de spirer fram» (Jes 42,9), måtte begynnelsen tidfestes nøye.

Jeroboam hadde dessuten en viss rett til tronen. Han hadde den ved arv, han hørte til Jehus hus, som hadde stått mot det verste frafallet, og han var den siste kongen Herren frelste tistammefolket ved (2 Kong 14,27).

Profetene talte som Åndens redskaper rett ut, uten å gjøre forskjell på folk. Enten Hosea var fra Juda eller Israel, ville han tale likt om Judas folk: Han refset deres synder strengt, men framhevet også deres fortrinn, for «frelsen kommer fra jødene». Det var dessuten svært sjelden at profeter fra Juda ble sendt til Israel. Hele historien kjenner bare to, gudsmannen i 1 Kong 13 og Amos, og overskriften hos Amos sier uttrykkelig at han var fra Juda.

TidenEtter overskriften virket Hosea under kongene Ussia, Jotam, Akas og Hiskia, minst seksti år til sammen. Det kunne vekke mistanke mot overskriften, men boka selv krever en like lang tid. Begynnelsen kan ikke legges senere, for i 1,4 varsles fallet til Jeroboams hus som noe som skal komme, og riket står hele den første talen igjennom som blomstrende. Slutten kan heller ikke legges tidligere, for i 10,14 er Sjalmans felttog mot Israel alt forbi, og et nytt blir truet med. Dette svarer til det første felttoget til Salmanassar mot kong Hosea (2 Kong 17,3), som falt nesten sammen med begynnelsen av Hiskias regjering.

Også 12,2 fører oss til rikets aller siste tid, da kong Hosea prøvde å komme seg fri fra Assur med Egypts hjelp: «De inngår pakt med Assur, de fører olje til Egypt.» Løgnen er at de sender olje til Egypt enda de har sluttet pakt med Assur. Den går hånd i hånd med ødeleggelse, mens de tror at den skal frelse dem.

Folket, hardt presset av Assur, søker hjelp i Egypt mot Assur og prøver så å blidgjøre Assur. Slik skildres stillingen i 7,11: «De kaller på Egypt, de går til Assur.» Bare Assur har fått Guds oppdrag til å holde dom (11,5), mens Egypt er en forbundsfelle det ikke går an å stole på (7,16; se Jes 30,1–5). Under Menahem var det ennå ikke slik. Assurs undertrykkelse begynte egentlig først med Tiglat-Pileser under Akas.

Selv om vi ikke kunne bekrefte overskriften fra andre kilder, ville den selv være borgen nok. Den har samme myndighet som resten av boka og kan ikke skilles fra den. V. 2 sier uttrykkelig at det som følger, skjedde i begynnelsen av Hoseas virke. Det har bare mening når v. 1 viser når denne begynnelsen var: under Jeroboam, da ingenting synlig ga grunn til slike framtidsutsikter som i de tre første kapitlene.

Langt mer fruktbart enn all tvil er det Calvin sier om at Hosea virket så lenge: «Hvor tungt er det ikke for oss når Gud krever vår tjeneste i tjue eller tretti år, og særlig når vi må stri med ugudelige mennesker som ikke vil ta åket på seg, ja, som gjenstridig står oss imot! Da ønsker vi straks å bli fri og bli satt på pensjon. Men la oss ta denne profetens lange tjeneste som et eksempel på tålmodighet, så vi ikke fortviler om Herren ikke straks tar byrden fra oss.»

Det er forgjeves å prøve å fordele de enkelte delene av boka på de ulike tidene i dette lange tidsrommet. Vi har ikke alle Hoseas profetier, bare hovedinnholdet i en oversikt han selv ga mot slutten av sitt virke. Det ser vi av overskriften, «Herrens ord», av at alle tidsangivelser mangler unntatt i 1,2, og av at hentydningene til historien er ubestemte og generelle. Dessuten kan utleggerne ikke bli enige om hvor de enkelte stykkene begynner og slutter, og stil og språk er det samme boka igjennom.

Forholdene i Israel

Fra første stund bar Israels rike i seg en dobbel spire til undergang: kalvedyrkelsen og opprøret mot Davids kongehus. Det som så ut som et enkelt brudd på en lov fra Moses, rakk langt videre enn en kunne tro. Også her viste det seg at litt surdeig syrer hele deigen.

Forbudet mot gudebilder var så klart det kunne være. Israels konger forkastet det ikke, men fant en tolkning som gjorde at det ikke skulle gjelde det de hadde innført. Når de først mot bedre vitende hadde vridd og bortforklart loven i en så viktig sak, gjorde de det

samme også i andre ting når det fordervede hjertet ønsket det. All utroskap som en vet om, og likevel holder fast ved og unnskylder for samvittigheten og for mennesker, må til sist føre til full undergang, både for et samfunn og for den enkelte. Det sier 2 Kong 17,9 treffende: «Israels barn tildekket Herren sin Gud med ord som ikke var rette.»

Dessuten var det kongemakten som gjorde den første endringen i gudsdyrkelsen, og slik la kongemakten den åndelige makten under seg. De levittene som sto imot kalvedyrkelsen, ble drevet bort, og kongens folk ble satt til å tjene ved helligdommen. Den ble nå «en kongelig helligdom og et rikstempel» (Amos 7,13), og alt i gudsdyrkelsen ble lagt under kongens vilkårlige makt, stikk imot Moseloven. Følgene ble desto verre jo verre kongene var, og kongene måtte bli dårlige fordi kongemakten hvilte på en dårlig grunn.

Billeddyrkelsen ble snart fulgt av avgudsdyrkelse. Bare under én konge, Akab, gikk de åpent mot den sanne Gud. Men Skriften ser bort fra alle de usle unnskyldningene og kaller alt som i virkeligheten var frafall, for frafall, også når det ikke viste seg utad. Utad var de tro mot Herren. De holdt hans høytider, bar fram de offer loven foreskrev, og innrettet gudsdyrkelsen etter den.

Men de fant en måte å forene lys og mørke på, avgudsdyrkelsen med dyrkelsen av Herren. Det var ikke så vanskelig, for øyet deres var ikke klart. Hedningefolkene rundt dem godtok gjerne hverandres guder som ulike former av ett og samme guddommelige vesen, og alle kalte sin høyeste gud Baal. De var villige til å godta også Israels Gud, så lenge hans dyrkere ikke var uforsonlige mot dem.

Slik trodde israelittene at de kunne tilfredsstille sin Gud og samtidig blidgjøre avgudene hos de mektige nabofolkene, særlig fønikerne, om de bare rev ned skilleveggen mellom dem. Herren og Baal var i vesen det samme for dem. Herren var den formen som var deres egen, og som de først og fremst dyrket slik han selv hadde foreskrevet. Men Baal skulle ikke forsømmes, for slik kunne de også få del i de velsignelsene denne gudsformen kunne gi. Derfor kalte de også Herren Baal (Hos 2,16), og de holdt både Herrens høytider (2,11) og Baalenes dager (2,13).

Slik forstår vi hvorfor alt hos Hosea og Amos er fylt av baalsdyrkelse, mens Kongebøkene kunne få oss til å tro at den tok slutt med

Akab. Det som tok slutt, var bare den åpne fiendskapen mot dyrkelsen av Herren. I stedet kom en langt farligere åndelig blanding.

Det er ingen tvil om hvem som vant på denne blandingen. Det var den samme som alltid vinner når hjertet er delt mellom sannhet og løgn. Utad var Herrens dyrkelse den rådende, men innad fikk avgudsdyrkelsen nesten hele makten.

Når grensene først var revet ned, måtte den gudsdyrkelsen vinne som passet best med folkets ånd. Det var ikke den strenge dyrkelsen av Herren, som ikke drar Gud ned til menneskets fornedrelse, men krever at mennesket skal løftes opp til ham, og som setter Guds hellighet i sentrum og krever at hans folk skal være hellige. Det var den myke, sanselige avgudslæren som smigret menneskets fordervelse, fordi den var sprunget ut av den.

Slik ble israelittenes Herre i virkeligheten det de av og til kalte ham, en Baal. Og det var langt farligere enn om de også utad hadde forlatt ham, for nå fortsatte de å stole på hans pakt og løfter og rose seg av gudstjenesten, og slik styrket de seg i sin falske trygghet.

Den naturlige følgen av frafallet var en forferdelig sedelig fordervelse. På den åndelige hor fulgte den kjødelige, for vellyst var grunntrekket i de asiatiske religionene. Men følgene rakk enda lenger. Der det ikke er noen hellig Gud, strever mennesket heller ikke etter hellighet. Alle Guds og menneskers lover blir tråkket ned, og alle bånd av kjærlighet, rett og orden blir brutt.

Slik skildrer begge landets profeter forholdene: «Det finnes ingen sannhet og ingen kjærlighet og ingen gudskunnskap i landet. De sverger og lyver, myrder og stjeler og bryter ekteskapet. De farer fram med vold, og mord følger på mord» (Hos 4,1–2). Den moralske fordervelsen førte til at staten gikk i oppløsning innad og ble svak utad.

Den overnaturlige følgen var de tunge straffene Herren sendte over folket. Når Gud har gått i nært samfunn med et menneske og gitt det sin nåde, vil han bli herliggjort i det – ved helliggjørelse, eller ved straff om det ved egen skyld ikke skjer. Nettopp fordi Israel hørte til paktsfolket, kunne de ikke få beholde det ytre skinnet av paktsfolket når det ikke var et spor igjen av det innvendig.

Den andre spiren til undergang var opprøret mot Davids hus. Davids herredømme hvilte på Guds rett, mens det nye kongedømmet i Israel hvilte på den sandgrunnen som er menneskers lune. Den første

kongen hadde vunnet tronen ved egen makt og klokskap og ved folkets gunst, og den som hadde de samme midlene, mente at han hadde rett til å gjøre det samme.

Så fortrengte det ene kongehuset det andre, og kongemord fulgte på kongemord. Folket ble mer og mer lovløst, og evnen til å stå imot de ytre fiendene ble brutt. Ingen konge kunne stanse dette uten å gi opp sin egen stilling. Var den åndelige skilleveggen mot Juda først revet ned, truet også den politiske med å falle.

Under slike forhold sto Hosea fram, som de andre profetene i Israel. Forholdene var langt vanskeligere enn i Juda. Også der var fordervelsen stor, men den var ikke så fast vevd inn i selve grunnlaget for staten. Der var gjennomgripende reformer mulige, som under Hiskia og Josjia, og en hel stamme hadde sin interesse knyttet til at den sanne gudsdyrkelsen ble bevart.

Fra Jeroboam til undergangenUnder Jeroboam 2., da Hosea begynte sitt virke, gikk det riket godt utad. Men frafallet og fordervelsen vokste, og slik ble grunnen lagt for de ulykkene som begynte straks etter hans død og raskt førte folket til full undergang. Lykken gjorde dem bare enda tryggere. I stedet for å la seg lede til omvendelse av Guds ufortjente miskunn (2 Kong 14,26–27), så de lykken som en lønn for frafallet, et segl på at Herren-Baal godkjente deres veier. De falske profetene styrket dem i villfarelsen, mens de sanne profetene talte for døve ører.

Straks etter Jeroboams død ble det klart hvem som hadde rett. Det fulgte en tid på elleve–tolv år uten konge. Så kom Jeroboams sønn Sakarja på tronen, men han ble drept av Sjallum etter et halvt år (2 Kong 15,10), og Sjallum ble drept av Menahem etter en måned. Under Menahem, som ble skattskyldig til Assurkongen Pul, ble katastrofen alt forberedt.

Hans sønn Pekahja ble drept av Pekah, Remaljas sønn, som regjerte i tjue år og fremskyndet Israels undergang ved å gå i forbund med Syria mot sine brødre i Juda (Jes 7). Assyrerne under Tiglat-Pileser, som Akas hadde kalt til hjelp, førte da alt stammene øst for Jordan i fangenskap. Pekah ble drept av Hosea, som etter en ny tid uten konge begynte å regjere i Akas' tolvte år (2 Kong 17,1). Han ble skattskyldig til Salmanassar, og da han søkte forbund med Egypt, kom Assurkongens

hevn over ham og folket. Slutten på hans regjering var også slutten på tistammeriket.

Trolig ble boka skrevet på den tiden. Da Herrens sverd ble løftet for å gi Israel dødsstøtet, skrev Hosea ned hovedinnholdet av det han hadde profetert gjennom mange år, fra Jeroboams siste tid, da folket i manges øyne levde i den største lykke. Slik ga også Jeremia i Jojakims fjerde år en oversikt over det han hadde profetert over Juda i tjuetre år (Jer 25).

Hoseas budskapHos Hosea, som hos Amos, er det truslene som rår. De utvalgte i Israel var få, og dommen sto for døren. Også hos Jeremia og Esekiel er profetiene før ødeleggelsen mest trusler. Først når Guds vrede hadde vist seg i gjerning, brøt løftenes strøm fram uhindret.

Likevel svikter ikke Hosea sitt navn, som betyr det samme som Josva, «Herren er frelse». Det var ikke uten Guds styrelse han hadde fått det. Nidkjærheten for Herren fyller ham. Den viser seg ikke bare i kraften i truslene, men også i den dype vissheten om at Herrens tilgivende miskunn og legende kjærlighet skal seire til sist. Her knytter Hosea seg nær til Høysangen, som han viser til flere ganger.

Det er ingen tilfeldighet at lyset bryter særlig klart fram i begynnelsen (1,10–2,1; 2,14–23; 3,5) og ved slutten (14,2–10), der grunntanken står i v. 4: «For det er hos deg den farløse finner miskunn.»

Men også i de mørkere midtpartiene bryter det plutselig igjennom: «Han har revet i stykker, men han vil også lege oss. Han slo, men han vil også forbinde oss» (6,1). Etter trusselen mot Israel heter det brått: «Også for deg, Juda, er det fastsatt en høst, når jeg gjør ende på mitt folks fangenskap» (6,11).

Etter vreden kommer miskunnen: «Hvordan skal jeg kunne oppgi deg, Efraim?» (11,8). Og vissheten om at Herrens menighet aldri kan gå under, lyder i 13,14: «Av dødsrikets vold vil jeg frelse dem ut. Fra døden vil jeg forløse dem. Død, hvor er din pest? Dødsrike, hvor er din sott?»

Disse brå overgangene fra trussel til løfte forklares av at miskunnens sol skjuler seg også bak de mørkeste vredesskyene som samler seg over Herrens menighet. Hos profetene bryter den av og til fram brått og uten varsel. Slik er det også i historien, der nattens dypeste mørke ofte plutselig lyses opp av Herrens komme: «Men midt på natten lød det et rop: Se, brudgommen kommer!» (Matt 25,6).

Hovedinnholdet i Hoseas budskap er dette: Israel faller ved Assur, men Juda, hovedstammen, skal bli bevart i denne katastrofen. (*Hans ømme omsorg for Juda ser vi i 4,15. Slik Hengstenberg forstår verset, formaner Hosea Israel heller å forlate Herren helt enn å drive sin blandingsdyrkelse, så ikke Juda skal bli forført av hykleriet.*) Senere skal også Juda falle under Guds dom (5,5.12), selv om Hosea ikke nevner hvem som skal fullbyrde den.

Men etter de dommene de to husene i Israel drar over seg ved sine gjerninger, skal frelsen komme av nåde. Juda og Israel skal igjen samles under én høvding (1,11), og en herlig konge av Davids hus skal ikke bare gjenreise det som var tapt, men løfte Herrens menighet til en herlighet ingen før hadde tenkt seg: «Deretter skal Israels barn vende om og søke Herren sin Gud og David, sin konge. Bevende skal de søke Herren og hans gaver i de siste dager» (3,5).

Det nye i Hoseas messianske løfter, sammenlignet med løftene på Davids og Salomos tid, er at løftet knyttes til truslene om dom, og at Messias står fram som lyset for dem som vandrer i det dypeste mørket under Guds dommer. Dette skrittet måtte tas før dommene brøt inn. Ellers ville de ha slukket håpet om Messias, for det lå bare altfor nær å se dommene som et bevis på at håpet var en drøm. Men nå fikk de utvalgte en stav å støtte seg til, så de trygt kunne gå gjennom dødsskyggens mørke dal.

Bokas inndelingHoseas bok deler seg i to etter de to hovedtidene i hans virke. Den første er Jeroboams tid, da alt ennå gikk godt utad, og det kjødelige øyet ikke så uværet av Guds vrede som trakk seg sammen. Den andre er tiden under de neste kongene, helt til kong Hosea, da straffen alt hadde begynt og raskt gikk mot fullbyrdelsen.

Den første delen, kap. 1–3, har profetier knyttet til en symbolhandling, mens den andre har direkte profetier. Den første delen er som et omriss, som alle de senere profetiene fyller ut, slik som Jes 6 og Esek 1–2. Vi skal utlegge den i sin helhet, for den gir oss et levende inntrykk av hele Hoseas stilling, og det er der det messianske løftet møter oss i sin mest utviklede form.

Hosea 1–3

Det første spørsmålet disse kapitlene reiser, er om det som fortelles, virkelig skjedde i det ytre. Svarene kan deles i tre. Mange, blant dem kirkefedrene Teodoret, Kyrillos og Augustin og de fleste lutherske og reformerte utleggere, mener at alt skjedde virkelig og ytre. Andre, blant dem Calvin, leser det som en lignelse profeten fortalte folket, uten at noe skjedde, verken ytre eller indre. Atter andre mener at det skjedde virkelig, men ikke i det ytre: Profeten opplevde det i et syn. Det mente Hieronymus, og flere av de lærdeste jødiske utleggerne holdt fast ved det samme.

Hengstenberg avviser straks at det er en lignelse. Teksten gir ikke det minste tegn på at noe skal underforstås, som «Gud har befalt meg å si til dere». Det som står, er handling og ikke annet enn handling. Men mot den ytre forståelsen og for synet taler flere grunner som han regner for avgjørende.

Synet er det naturligeDet ligger nærmest å tenke seg at en profets symbolhandling skjedde i synet. Når profetene ser og hører, og når de taler med Herren, må det forstås som noe indre, så sant ikke noe tydelig sier det motsatte. De beveger seg da i en annen verden enn den vanlige – i den åndelige verden. Det som gjelder det de ser, gjelder også det de gjør, for symbolhandlingen er bare en art av synet.

Dermed er det ikke sagt at alle symbolhandlinger bare skjedde i det indre. Bak dem lå alltid noe indre, men iblant ble det også framstilt i det ytre (1 Kong 20,35 ff.; 22,11; Jer 19; 28). Det er altså den ytre handlingen som må bevises, ikke omvendt.

En indre handling mistet heller ikke kraften. Fortalt og skrevet ned var den fortsatt mer levende og slående enn en naken framstilling av den samme sannheten. Her ville tvert imot en ytre handling ha virket

mot sin hensikt. Den ville ha strukket seg over flere år, så ingen kunne se den under ett, og det ytre ville ha tatt oppmerksomheten bort fra tanken. Profetens hjem ville blitt gjenstand for sladder, og budskapet ville bare blitt husket for å gjøre spotten skarpere.

Gud befaler ikke syndTyngst veier det etiske. Gud kan ikke løse oss fra sine egne bud, for de er et uttrykk for hans vesen og et bilde av hans hellighet. Å tillegge Gud vilkårlighet her ville være å oppheve både tanken om Gud og loven.

Loven forbød prestene å ta til ekte en horkvinne, «for presten er hellig for sin Gud» (3 Mos 21,7). Etter sin ånd gjelder forbudet profetene like mye, ja, enda mer. Guds tjenere skal vise fram hans hellighet og må ikke gjøre seg urene ved så nær omgang med synd.

Calvin sier treffende at profeten heller burde ha gjemt seg hele livet enn å tre fram som profet etter en slik vanære. Det er utenkelig at Gud ved begynnelsen av profetens tjeneste skulle befale ham noe som nødvendigvis måtte ødelegge den.

Bildet krever dessuten at kvinnen var kysk da hun ble gift, og falt etterpå. Ifølge v. 2 skal ekteskapet vise at folket drev hor og forlot Herren, og åndelig hor forutsetter at det åndelige ekteskapet alt er inngått. Før pakten ved Sinai var Israel viet til Herren i trofast kjærlighet: «Jeg minnes din ungdoms hengivenhet, dine forlovelsesdagers kjærlighet, hvordan du fulgte meg i ørkenen» (Jer 2,2; se også Esek 16).

Men hvis handlingen var ytre, ville dette bare gjøre vanskeligheten større. Profeten måtte da ta en kysk kvinne som måtte bli utro og forbli det lenge, ellers mistet handlingen sin mening. Var det et syn, visste alle at profeten bare var et bilde, og spotten måtte vike for skam. Et ekteskap inngått i det ytre er derimot aldri bare et bilde. Det har sin egen betydning og må kunne forsvares for sin egen skyld.

Det teksten selv viserFlere trekk i teksten peker samme vei. Profeten går fritt fra symbolhandlingen til et rent bilde og videre til saken selv, og tilbake igjen. I kap. 1 holdes handlingen ganske fast, i 1,10–2,1 er den nesten borte, og i 2,2–23 er den bare et bilde som saken selv stadig bryter fram bak. I kap. 3 kommer den tydeligere fram igjen. Slik kan bare en indre handling skildres. Hvis handlingen var ytre, ville tanken vært bundet altfor fast til det ytre.

Kap. 3 skaper store vansker for den ytre forståelsen. Profeten får befaling om å elske «en kvinne som er elsket av sin venn og likevel bryter ekteskapet» (Hos 3,1). Det kan ikke være Gomer igjen, for ordet er ubestemt, og han kjøper henne, så hun har ikke vært hans før. Hvis det er en ny hustru etter at Gomer er forstøtt eller død, faller bildet bort på det viktigste punktet. Det gjaldt nettopp å vise at den forstøtte menigheten skulle få miskunn, at Lo-Ruhama skulle bli Ruhama. Men to kvinner ville få en til å tenke på to folk.

I et syn faller spørsmålet om det er Gomer eller en annen, bort. Begge er bilder av det samme, og derfor kan profeten nøye seg med å nevne det som er nytt, og la resten forstås ut fra kap. 1.

Det samme gjelder barna. De er født i hor, og hvis handlingen var ytre, kunne profeten aldri regne dem fullt ut som sine egne. I synet er det mulig, slik det er mulig i det de står for: De som før ikke var Guds barn, blir Guds barn. Moren står ikke ved siden av barna; hun er det hele, og de er delene. Derfor glir mor og barn umerkelig over i hverandre i 2,23.

NavneneNavnene på kvinnen og hennes far peker også mot et syn. *Gomer* (גֹּמֶר, «fullendelse») er en som har gått så langt det går i sitt hor. Slik viser også Sak 5,5–11 Israels fulle syndemål som en kvinne i en efa. *Bat diblajim* (בַּת דִּבְלָיִם, «fikenkakenes datter») er en som er gitt over til nytelse. Fikenkaker var en av de største lekkerbiskenene, og det var nettopp sanseligheten som drog Israel bort fra Herrens strenge og alvorlige gudsdyrkelse til nabofolkenes bløte og utuktige avgudsdyrkelse.

Hos 3,1 bekrefter forklaringen. Ordene «de vender seg til andre guder og elsker rosinkaker» er bare en omskrivning av «Gomer, Diblajims datter». Barnas navn alene ville ikke bevist noe, for profeten ga dem navn selv, slik Jesaja ga sønnene sine navn. Men kvinnen hadde navnet sitt før profeten tok henne. Var hun en virkelig hustru, er det vanskelig å forstå hvorfor profeten ikke også nevner navnet på den andre kvinnen, men bare kaller henne «en kvinne».

Prisen i 3,2Hengstenberg legger også vekt på 3,2. Verbet *kara* (כָּרָה, «grave») kan her forstås om å stikke hull i øret, slik det ble gjort med en trell som skulle tjene sin herre for alltid (2 Mos 21,5–6; 5 Mos 15,17). Prisen peker samme vei: femten sekel sølv og en homer og en letek bygg, det vil si femten efa bygg. Hvis en efa bygg var verdt omtrent en

sekel, ble prisen tretti sekel. Det var prisen for en trell (2 Mos 21,32; Sak 11,12), og bygg var den ringeste kornsorten.

Kvinnen var altså ikke fri, men profeten måtte først løse henne ut av trelldom. Slik var det med Israel. Herren valgte ikke et fritt folk, men et folk han først måtte fri ut av trellehuset: «Men fordi Herren elsket dere, og fordi han ville holde den eden han hadde sverget deres fedre, derfor førte Herren dere ut med sterk hånd og fridde deg ut av trellehuset» (5 Mos 7,8). På denne utfrielsen bygger formaningen om å tjene ham alene, slik som i innledningen til de ti bud. Når et trekk så tydelig er hentet fra det bildet står for, viser det at handlingen var indre.

Ekteskapet som bildeBildet av Guds forhold til Israel som et ekteskap har sine første spirer i Mosebøkene, der avgudsdyrkelse og frafall kalles hor (2 Mos 34,15–16; 3 Mos 20,5–6; 4 Mos 14,33; 5 Mos 32,16.21). Men først gjennom Høysangen ble det vanlig å framstille den høyere kjærligheten i bildet av den lavere.

Det er ikke tilfeldig at bildet står så sterkt nettopp hos Hosea, der det går gjennom de tre første kapitlene og stadig kommer igjen i bokas andre del. Som en av de eldste profetene skulle Hosea føye seg inn som et nytt ledd etter Høysangen, det siste leddet i den hellige litteraturens kjede. Grunnlaget for hele bildet er 1 Mos 2,24. Der står ekteskapet som det innerste av alle jordiske kjærlighetsforhold, og nettopp derfor må det være helt eksklusivt.

Hosea 1,1–2,1

Kap. 1–3 skiller seg fra resten av boka ved at Herrens forhold til Israel hele veien framstilles i bildet av ekteskapet. Andre steder i boka slippes bildet snart. Avsnittet har tre deler som henger nøye sammen – kap. 3 må fylles ut fra de to foregående – men som samtidig er hele i seg selv. Stoffet er ikke fordelt slik at den første delen skildrer frafallet, den andre straffen og den tredje omvendelsen. Hver del har alle tre trekkene, men legger vekt på ulike sider, så bildet blir helt først når alle tre tas sammen.

I denne første delen framstilles pakten Herren sluttet med Israel, ved et ekteskap profeten inngår på Herrens befaling. Folkets frafall, særlig de ti stammenes, som profeten først var sendt til, vises ved kvinnens hor og ved de ulykkesvarslende navnene barna hennes får. I 1,10–2,1 følger så frelsesbudskapet mer direkte, bare med en hentydning til bildet. (*Hengstenberg følger den hebraiske versinndelingen, der* 1,10–11 *og* 2,1 *er* 2,1–3.)

V. 1–2. Befalingen

> «[1]Dette er Herrens ord som kom til Hosea, Be'eris sønn, i de dager da Ussia, Jotam, Akas og Hiskia var konger i Juda, og da Jeroboam, Joasjs sønn, var konge i Israel. [2]Da Herren begynte å tale til Hosea, sa Herren til ham: Gå og få deg en horkvinne og horebarn! For landet driver hor og følger ikke Herren.»

Ordene «Da Herren begynte å tale» legger vekt på at dette var begynnelsen: Det første Herren sa til Hosea, var denne befalingen. Uttrykket «tale til» kan på hebraisk antyde at ordene så å si legges inn i den som hører, så de blir værende der. Det står særlig ofte når Herren selv taler, kanskje fordi de himmelske ordene har en egen kraft til å trenge dypt inn i hjertet.

Kvinnen hører horelivet til fordi hun er gitt over til det, med sjel og legeme, og barna fordi de er født av det. Hor betyr her ekteskapsbrudd, som de neste ordene viser: Landet «følger ikke Herren». At profeten skal «få seg» også barna, betyr at han skal ta imot dem sammen med kvinnen, enda de er født av henne uten ham. Barna er ikke hans. Senere tales det bare om at kvinnen blir med barn og føder, aldri om at profeten blir far, slik som i Jes 8,3. Det bildet står for, krever det samme: Mor og barn skal stå like fremmede for den rette mannen og faren.

At hun «fødte ham en sønn» (v. 3), sier bare at hun lot som barna var hans. Samtidig viser det tålmodigheten hos mannen, som tar imot dem og oppdrar dem som sine, enda han vet at de ikke er det. Slik behandlet Herren i hundrevis av år de opprørske israelittene som sine barn og ga dem den arven som bare var ment for barna. Til sist erklærte han dem for uekte ved å føre dem bort i fangenskap.

De siste ordene gir grunnen til symbolhandlingen. Det hebraiske uttrykket for «driver hor» er forsterket. Ved å kalle saken med sitt rette navn tar profeten på forhånd bort enhver unnskyldning, for folket hadde ikke tanke på at de var blitt troløse mot sin Gud. Omgangen med avgudene regnet de for små og tillatelige høfligheter. Hor er her avgudsdyrkelse.

Men i sin dypeste mening er hor å vende seg bort fra Gud til det som ikke er Gud, og da omfatter det like mye å sette sin lit til mennesker. Derfor blir skildringen aldri foreldet, selv der den grove avgudsdyrkelsens dårskap for lengst er gjennomskuet. Guds folks åndelige kyskhet består, som Calvin sier, i at det følger Herren.

V. 3. Gomer og barna

> «[3]Da gikk han og tok til ekte Gomer, Diblajims datter, og hun ble med barn og fødte ham en sønn.»

Mange mener at de tre barna betegner tre slekter, og at folket synker dypere og dypere. Men det er ingen stigning her, for allerede ved det første barnets navn varsles hele rikets undergang (v. 4). Kvinne og barn er begge Israels folk, bare sett fra ulike sider: kvinnen som en enhet, barna som mangfoldet som kommer fra denne enheten.

At det fødes barn, og bare tre, forklares av navnene. Barna er der for å få navn, og de tre navnene må ses sammen. Da gir de et samlet bilde av det som venter Israel. Skillet mellom mor og barn har Hosea fra

Høysangen. Moren er folket i dets historiske sammenheng, døtrene eller sønnene er folket slik det er til enhver tid.

V. 4. Jisreel

> «[4]Og Herren sa til ham: Kall ham Jisre'el! For om kort tid vil jeg hjemsøke Israels blodskyld på Jehus hus og gjøre ende på kongedømmet i Israels hus.»

(Hengstenberg: «… hjemsøke Jisreels blodskyld på Jehus hus …», som grunnteksten har.)

De fleste forklarer navnet her med «Gud sprer». Men verbet brukes aldri om å spre mennesker; om mennesker står det alltid i god mening (Hos 2,23; Esek 36,9). Forklaringen som følger, sier heller ikke et ord om at folket skal spres. Jisreel står her som stedsnavn, og først i frelsesbudskapet spilles det på hva navnet betyr.

Jisreel var stedet der Guds siste store dom over Israels rike ble fullbyrdet. Der hadde Jehu, stamfaren til den kongeslekten som regjerte i profetens dager, hevnet frafallet fra Herren og det uskyldige blodet av hans tjenere, som Jesabel og hele Akabs hus hadde utøst. Ved Guds befaling ble han salvet til konge: «Du skal gjøre ende på din herre Akabs hus, for jeg vil hevne mine tjenere profetenes blod og alle Herrens tjeneres blod på Jesabel» (2 Kong 9,7). På Nabots jordstykke ved Jisreel ble Joram, Akabs sønn, drept, der fant Jesabel en vanærende død, og der drepte Jehu alt som var igjen av Akabs hus (2 Kong 9–10).

Nå skal kongehuset og hele Israel på ny bli et Jisreel: Den samme straffende rettferdigheten som den gang ble åpenbart der, skal åpenbares igjen. De skal bli et Jisreel i straff fordi de er blitt et Jisreel i skyld, og fordi utøst blod på ny roper til Herren om hevn. Der et nytt åtsel er, må ørnene på ny samle seg.

Profeten bruker gjerne navnet på noe gammelt om noe nytt av samme art. Den nye skylden kalles blod fordi den gamle først og fremst var blodskyld, og Jisreels blod fordi den gamle skylden var pådratt og straffet der. (*Under Jehus hus tok skylden ofte form av blodskyld; se Jes* 1,21.)

Nettopp denne måten å si det på må ha gjort et dypt inntrykk. Hele folket, og særlig kongehuset, som bygde hele sin rett på denne erkjennelsen, så at det som skjedde i Jisreel, var synd, og minnet om den fryktelige straffen satt ennå i alle.

Men ingen trodde at de selv hadde del i den samme skylden og kunne vente den samme straffen. Det de regnet for forbi, fører profeten med ett ord inn i nåtiden og den nære framtiden. Med ett fryktelig ord skremte og vekket han dem opp av den kjødelige tryggheten og av selvbedraget, som ikke vil kjenne igjen sin egen synd i bildet av andres. Slik kalles også den frafalne kirken i Åpenbaringen Sodoma og Egypt (Åp 11,8).

Mange tenker her på blodbadet Jehu gjorde på Akabs hus. Det er riktig at en gjerning Gud har befalt, kan bli gjenstand for hans straff når den ikke gjøres av kjærlighet og lydighet mot ham, men av syndig egennytte. Calvin sier: «Sett fra Gud var dette drapet en rettferdig hevn, sett fra Jehu var det åpent mord.»

Men det var ikke hovedsynden til Jehu og hans hus. For gjerningen mot Akabs hus blir han rost (2 Kong 10,30). Skylden hans var at han ikke vendte seg bort fra de synder Jeroboam hadde fått Israel til å gjøre (2 Kong 10,31), og bare den skylden legges hele slekten hans til last, helt til Sakarja, som slekten gikk under med (2 Kong 15,9). Jisreels blod svarer altså til horelivet i v. 2.

Straffen har to ledd. Først Jehus hus og så hele Israel skal bli et Jisreel i straff, slik de alt er det i skyld. Ordspillet må ikke overses: *Israel* er navnet på folkets verdighet, *Jisreel* på det lave i gjerning og kår. «Gjøre ende på kongedømmet i Israels hus» betyr at all egen kongemakt og dermed hele folkets selvstendighet skal ta slutt. Det gikk lang tid mellom de to leddene, men de henger nøye sammen. Med Jehus hus falt Israels styrke, og fra da av var riket bare et levende lik.

Om det første leddet hadde Hosea en eldre profeti for seg. Jehu hadde fått løfte om at sønnene hans skulle sitte på Israels trone til fjerde ledd (2 Kong 10,30). Siden Jeroboam var Jehus oldebarn, måtte slektens glans ta slutt med sønnen hans. Men aldri syntes Jehus hus og Israels rike så langt fra undergangen som under Jeroboam. Derfor var tiden nå inne til å vekke den glemte profetien til live og utvide den.

V. 5. Buen brytes

«[5]Det skal skje på den dagen at jeg bryter Israels bue i Jisre'els dal.»

I Jisreels dal skal Israel bli i straff det de alt er i skyld, et Jisreel. Den som får buen brutt, er forsvarsløs og maktesløs (1 Mos 49,24; 1 Sam 2,4;

Jer 49,35). Her kan en bare tenke på at assyrerne slo Israel, og at riket gikk under som følge av det.

Men mens bokas andre del ofte nevner assyrerne uttrykkelig som Guds redskap, nevnes de slett ikke i den første delen, som hører til Jeroboams tid. Assyrerne hadde ennå ikke kommet inn på den historiske synsranden. Profetien skulle vise seg som profeti ved at dommen ble varslet før redskapene for den var gjort i stand, slik Elia hørte suset av regnet før det var en sky på himmelen (1 Kong 18,41).

Historiebøkene forteller ikke hvor Israel ble slått av assyrerne, men det er svært sannsynlig at det var i Jisreels dal. Den er den største og mest fruktbare sletten i Israels land, og i alle kriger innenfor de ti stammenes område, særlig når fiendene kom nordfra, var den den naturlige slagmarken. Der falt Saul og Jonatan ved Gilboafjellene, og ved Megiddo ble Josjia dødelig såret i kampen mot farao Neko.

V. 6. Lo-Ruhama

> «[6]Hun ble igjen med barn og fødte en datter, og han sa til ham: Kall henne Lo-Ruhama! For jeg vil ikke mer miskunne meg over Israels hus, så jeg skulle tilgi dem.»

(Hengstenberg: «For jeg vil ikke mer miskunne meg over Israels hus, for jeg vil ta fra dem.»)

Hvorfor var det andre barnet en jente? Profeten holder seg ellers tett til saken og føyer ikke til trekk bare for å gjøre bildet levende. Grunnen må søkes i navnet.

Verbet *racham* (רָחַם, «forbarme seg») betegner ikke hvilken som helst kjærlighet, men den kjærligheten den høye har til den lave, den sterke til den svake: miskunn. Derfor brukes det aldri om menneskets kjærlighet til Gud, bare om Guds kjærlighet til mennesket, og derfor gjengir 1 Pet 2,10 det mer nøyaktig enn Rom 9,25: «dere som før ikke hadde funnet miskunn». Kvinnen er den svakeste og trenger mer medlidenhet. Slik setter jenta folkets nød og hjelpeløshet i skarp motsetning til at han som alene kan hjelpe, nekter dem hjelp.

«Ikke mer» peker tilbake på de store prøvene på Guds miskunn, sist under Jeroboam, som folket ennå nøt godt av: «Men Herren var nådig mot dem og forbarmet seg over dem. Han vendte seg til dem på grunn av den pakten som han hadde gjort med Abraham, Isak og Jakob» (2 Kong 13,23). På denne bakgrunnen blir det milde uttrykket sterkere enn noe annet. Miskunnen nektes likevel ikke for alltid, men

for en tid, til Guds straffende rettferdighet har fått sitt. Hun som her kalles Lo-Ruhama, kalles senere Ruhama (2,1), og slik skal Lo-Ammi en gang bli Ammi igjen.

De siste ordene gjengir de fleste med «så jeg skulle tilgi dem». Men da er det vanskelig å se hvorfor verbet er forsterket, og meningen blir svak, for det er alt sagt med «jeg vil ikke mer miskunne meg». Hengstenberg oversetter derfor «jeg vil ta fra dem». Det står ikke hva, nettopp fordi alt er ment.

Verbet *nasa* (נָשָׂא, «løfte, bære bort») står i motsetning til miskunnen, som gir, og til det faste uttrykket for å ta bort skyld. Herren vil ta fra dem, ikke som hittil deres skyld, men alt de har. Se Hos 5,14: «Jeg river i stykker og går min vei. Jeg sleper byttet bort, og det er ingen som frelser.»

V. 7. Miskunn over Juda

> «[7]Men over Judas hus vil jeg miskunne meg. Jeg vil frelse dem ved Herren deres Gud. Jeg vil ikke frelse dem ved bue eller sverd eller krig, ved hester eller ryttere.»

Miskunnen over Juda gjelder den tiden da Israel ikke finner miskunn. Vi må ikke foregripe den tiden 1,10–2,1 skildrer, da begge får miskunn. Profeten vil stikke dypere med brodden: Han vil vekke Israel av den falske tryggheten og vise dem hvor dårlig grunnen var under hele deres ordning i stat og gudsdyrkelse. Først og fremst gjelder ordet de ulike skjebnene under assyrernes herredømme. Jesaja varsler Judas underfulle redning på lignende måte: «Assur skal falle for et sverd som ikke er en manns» (Jes 31,8). Men også i fangenskapet fikk Juda beholde en rest av Guds miskunn. Profeter virket fortsatt blant dem, og trengselen varte langt kortere enn Israels.

Nettopp denne motsetningen viser at profeten så lenger enn et menneske kan se. At et så svakt rike som Israel, klemt mellom de store asiatiske rikene og Egypt, ikke kunne holde seg lenge, var sannsynlig. Men det var enda mer sannsynlig for Juda, som var mindre og svakere. Det som hindret det, lå helt utenfor all menneskelig beregning. Israels og Judas lodd kunne ikke bli annet enn ulike når de en gang sto så ulikt overfor paktens Gud.

Slik går profetien stadig i oppfyllelse på ny, for Gud handler med kirker og stater etter hvordan de står seg overfor ham. Men bare det å kjenne denne sannheten er en overnaturlig gave. Guds veier er ikke

våre veier, og ingen kjenner dem uten ham og dem han vil åpenbare dem for.

Ordene «ved Herren deres Gud» gir grunnen til frelsen. Herren er Judas Gud og derfor kilden til deres frelse, en kilde som ikke tørker ut selv om alle menneskelige kilder tørker inn. Grunnen til at Israel ikke får miskunn, må da være at Herren ikke er deres Gud. Det bekrefter 3,5: «Deretter skal Israels barn vende om og søke Herren sin Gud og David, sin konge.»

Det de en gang skal søke og finne frelse i, har de mistet nå, og dette tapet er kilden til deres ulykke. Calvin sier treffende at det er som om profeten sa: «Dere bekjenner nok Guds navn, men dere dyrker djevelen og ikke Gud. Dere har ingen del i Herren.»

I motsetning til ham som alene kunne hjelpe, regner profeten så opp de hjelpemidlene som ikke kunne gi virkelig hjelp. I dem var Israel den gang langt rikere enn Juda, og til dem satte de en falsk lit: «du har satt din lit til din ferd og til dine mange helter» (Hos 10,13).

Herren er det eneste sanne vernet: «Salig er du, Israel! Hvem er som du, et folk som har sin frelse i Herren. Han er ditt hjelpende skjold og ditt høye sverd» (5 Mos 33,29). Calvin sier: «Selv om alle forakter Judas rike for dets svakhet, skal det ikke hindre at det blir frelst ved Guds nåde, selv om det ikke finnes hjelp hos mennesker.»

V. 8–9. Lo-Ammi

> «[8]Da hun hadde avvent Lo-Ruhama, ble hun igjen med barn og fødte en sønn. [9]Og han sa: Kall ham Lo-Ammi! For dere er ikke mitt folk, og jeg vil ikke være JEG ER for dere.»

(Hengstenberg: «… og jeg vil ikke være deres.»)

Calvin mener at avvenningen nevnes for å prise Herrens langvarige miskunn og tålmodighet mot folket. Men det ligger nærmere at den skiller Lo-Ruhama fra neste fødsel og vekker tanken om at det nå kunne komme et barn med et bedre budskap.

Slutten av verset lyder ordrett «og jeg vil ikke være for dere», det vil si: Jeg vil ikke lenger høre dere til. Slik sier Herren i Esek 16,8: «Jeg sluttet pakt med deg … og du ble min.» Den høyeste lykke er å eie Gud selv med alle hans gaver og velsignelser, og den største ulykke å miste ham. Om oppfyllelsen sier 2 Kong 17,18: «Da ble Herren meget vred på Israel og støtte dem bort fra sitt åsyn.»

V. 10–11. Den levende Guds barn

> «[10]Men likevel skal tallet på Israels barn bli som havets sand, som ikke lar seg måle eller telle. Og det skal skje: På det stedet hvor det ble sagt til dem: Dere er ikke mitt folk! - skal det bli sagt til dem: Den levende Guds barn!»

De tre neste versene hører med til kap. 1, for de har frelsesbudskapet som fullfører den første profetien. Verset gjelder de ti stammene, for de som nettopp ble kalt Lo-Ammi, skal nå kalles den levende Guds barn. I sak er også Juda med, for i neste vers blir begge ett folk av brødre. Men profeten ser bare på den ene delen, fordi trusselen og hele hans sendelse gjaldt den.

Ordene om havets sand viser tilbake til løftene i 1. Mosebok: «Jeg vil storlig velsigne deg og gjøre din ætt så tallrik som stjernene på himmelen og som sanden på havets strand» (1 Mos 22,17; se også 32,12). Løftene var vel kjent i Israel, og de ugudelige styrket seg i sin falske trygghet med dem. De beskyldte profetene for å gjøre Gud til en løgner når de varslet rikets undergang før løftet var oppfylt. Ved å gjenta løftet nesten ordrett viser profeten at truslene ikke utelukker det. Han lærer, som Calvin sier, at folket skulle forkastes slik at utvelgelsen likevel sto fast.

Slik er det også når falne kirker forherder seg i tillit til løftet om at Herren er med dem alle dager, og at dødsrikets porter ikke skal få makt over hans menighet. Herren vet å fullbyrde sine dommer slik at løftene ikke lider under dem, ja, slik at de nettopp derved kan gå i oppfyllelse. Men Hosea har like mye de gudfryktige for øye. De skal få se at også her gjelder ordet: «Gud er ikke et menneske så han skulle lyve … Skulle han si noe og ikke gjøre det?» (4 Mos 23,19)

Verset spiller på alle tre barna: første del og v. 11 på Jisreel, andre del på Lo-Ammi og 2,1 på Lo-Ruhama. Men nå tas navnet Jisreel i god mening. Det betyr «Gud sår», og byen fikk trolig navnet fordi grunnleggerne håpet at Gud skulle gi en rik høst av en liten såing, en herlig slutt av en liten begynnelse. Slik vil Gud nå så Israels lille sæd, og av den skal det komme en uendelig rik høst. (*Sletten er så fruktbar at kornet synes å vokse vilt, uten noen hånd som sår eller høster.*)

Hvem løftet gjelderLøftene i 1. Mosebok gjelder ikke bare patriarkenes kjødelige etterkommere, for Herrens menighet var aldri stengt

for hedningene. Hver trell skulle omskjæres og dermed tas inn i Guds folk; en fremmed som ville holde påske, kunne omskjæres og «være som en innfødt i landet» (2 Mos 12,48), og edomitter og egyptere kunne tas inn i Herrens menighet (5 Mos 23,7–8). Hedninger som ble tatt inn, ble regnet som patriarkenes barn ved adopsjon. Løftet gjelder altså også hedningene, så langt de kom til tro på Israels Gud og sluttet seg til Israel: «Én skal si: Jeg hører Herren til! En annen skal kalle seg ved Jakobs navn» (Jes 44,5).

Etter både Det gamle og Det nye testamentes lære er det bare én Guds kirke fra Abraham til de siste dager, ett hus under to ordninger. Døperen Johannes forutsetter at også medlemmene av den nye pakt må være Abrahams barn. Men kjødelig avstamning er ingen trygghet mot å bli skilt ut fra hans ætt; Ismael var det første eksemplet. På den andre siden kan Gud i sin suverene frihet gi Abraham utallige adoptivbarn i stedet for hans vanslektede barn etter kjødet. De skal sitte til bords med Abraham, Isak og Jakob i himlenes rike, mens rikets barn kastes ut (Matt 8,11–12).

En er Abrahams sønn bare så langt en er Guds sønn. Derfor knyttes «Israels barn» og «den levende Guds barn» sammen her. Det betyr ikke at den kjødelige avstamningen er likegyldig. Patriarkenes etterkommere sto nærmest, og det var dem midlene først ble gitt: «Dem tilhører barnekåret og herligheten og paktene og lovgivningen og gudstjenesten og løftene» (Rom 9,4). Men alle disse fortrinnene hjalp dem ikke når de lot dem ligge ubrukt.

Derfor gikk løftet først virkelig i oppfyllelse på Messias' tid, da patriarkenes familie vokste så mektig. Og det skal oppfylles enda fullere, dels ved at en utallig mengde adoptivbarn tas inn, dels ved at de som bare var sønner i lavere mening, løftes opp til å være sønner i høyeste mening. Hjemkomsten fra Babylon var bare et lite forspill. «Det stedet hvor det ble sagt til dem» er landflyktighetens land, der de først fikk kjenne den fulle meningen med navnet Lo-Ammi, for elendigheten var Guds tale i gjerning.

Guds folk og Guds barnIsraelittene var Guds folk fordi han var deres konge, og Guds barn fordi han var deres far – ennå ikke som i Det nye testamente ved en åndelig fødsel (Joh 1,12–13), men ved en inderlig kjærlighet lik en fars til sønnen. Hele Israel kalles Guds sønn: «Min sønn, min førstefødte, er Israel» (2 Mos 4,22), og israelittene kalles

Guds barn: «Dere er barn av Herren deres Gud» (5 Mos 14,1). Men den enkelte kalles aldri slik Guds sønn, for i den gamle pakt hadde den enkelte del i barnekåret som et ledd i det hele.

Likevel er veien kort fra det gammeltestamentlige barnekåret til det nytestamentlige, for det første kan slett ikke nå sin fullkommenhet uten det siste. Først når de enkelte medlemmene er født av Gud, kan menigheten være Guds barn i full forstand og få hele fylden av hans kjærlighet. For bare den som er født av Gud, blir lik ham, og uten den nye fødselen får ingen barnets rett. Barnekåret i den gamle pakt var altså selv en profeti om den nye pakts tid, og dit viser løftet til slutt – ikke bare til begynnelsen av Messias-tiden, men helt til den er fullendt.

Hvorfor kalles Gud her «den levende»? For å sette den sanne Gud opp mot de døde avgudene, som ikke kan elske fordi de ikke lever, og for å vise hvor stort det er å være barn av en slik Gud: «Hvor er nå deres guder … Nå ser dere hvem jeg er, og at det er ingen Gud uten meg. Jeg tar liv og gir liv. Jeg sårer, og jeg leger» (5 Mos 32,37–39).

Denne motsetningen står ennå ved lag; verden har bare skiftet avguder. Den søker fortsatt livet hos de døde, fra syndens grove avgud til den fine avguden i en selvlaget, abstrakt gud, enten han er formet av tankebegreper eller av følelser. Hvor mye de enn strever for å gi avgudene sine liv, forblir de døde. Den sanne Gud lever derimot og blir ved å leve, hvor mye de enn strever for å drepe ham. Han viser seg som den levende, enten ved å slå og drepe dem om de blir i sin ubotferdighet, eller ved å lege og gjøre dem levende om de blir hans barn.

Hosea i Det nye testamenteDet nye testamente siterer stedet to ganger. Peter skriver til menigheter som ikke bare var jødekristne: «dere som før ikke var et folk, men nå er blitt Guds folk» (1 Pet 2,10). Paulus siterer det uttrykkelig og beviser med det at hedningene er kalt: «Det som ikke er mitt folk, vil jeg kalle mitt folk … På det stedet hvor det ble sagt til dem: Dere er ikke mitt folk! - der skal de bli kalt den levende Guds barn» (Rom 9,25–26). Men hvordan kan et sted som etter hele sammenhengen bare gjelder Israel, brukes direkte om hedningene?

Svaret ligger nær når vi går til grunntanken i profetien. Det er Guds miskunn, som frafall og troløshet nok kan hindre i å vise seg, men som aldri kan slokne, for den har sin grunn i Guds vesen: «Derfor

røres mitt hjerte av medynk med ham, jeg må forbarme meg over ham, sier Herren» (Jer 31,20).

Paulus bruker altså ikke stedet bare som en anvendelse, men som et virkelig bevis. Fordi Gud hadde lovt å ta Israels barn til nåde igjen, må han også ta imot hedningene, ellers ville hans rådslutning bygge på et lune. Selv om hedningene ikke står så nær som Israel, viser han likevel miskunn også mot dem som står fjernere, nettopp fordi han viser miskunn mot dem som står nær.

Slik må en gå tilbake til grunntanken både i løftene og i budene. I Mosebøkene betyr «bror» israelitten, og Paulus begrunner formaningen om å tale sannhet med at «vi er jo hverandres lemmer» (Ef 4,25). Følger det at kjærligheten til alle mennesker blir mindre? Tvert imot. Når forholdet til Gud som felles gjenløser gir grunnlag for den særlige kjærligheten, gir forholdet til ham som skaper og oppholder grunnlag for kjærligheten til alle. Når en forstår lovene og profetiene slik, strømmer det vann ut av klippen, og det blir bekker i ørkenen.

V. 11. Én høvding

> «[11]Og Judas barn og Israels barn skal fylke seg sammen og ta seg én høvding og dra opp over landet. For stor er Jisre'els dag.»

(Hengstenberg: «… og dra opp fra landet.»)

Profeten venter ikke en hvilken som helst forening av Juda og Israel, men en som bygger på at Israel vender tilbake til den sanne Gud og til Davids hus, som 3,5 viser. At de «tar seg» en høvding, hentyder til 5 Mos 17,15: «da skal du sette den til konge over deg som Herren din Gud utvelger». Gud velger kongen, og folket velger ham, og det ene utelukker ikke det andre. Det er tvert imot fordi Gud har utvalgt kongen, at folket nå også velger ham.

Calvin sier: «Profeten uttrykker med dette ordet troens lydighet. Det er ikke nok at Kristus blir gitt og stilt fram for menneskene som konge; de må også erkjenne ham og ta ærbødig imot ham som konge. Når vi tror evangeliet, velger vi så å si Kristus til vår konge.»

Hele verset bygger på utgangen fra Egypt, som nå skal gjentas. Før utgangen ble folket samlet, og høvdingen viser tilbake til Moses. Både for ham og senere for David var folkets valg bare en erkjennelse av at Gud hadde kalt ham. Ordene «dra opp fra landet» er hentet fra 2 Mos 1,10, der farao frykter at israelittene skal «dra ut fra landet». «Landet» er altså fangenskapets land. Hosea forklarer seg selv i 2,15:

«som den dagen hun dro opp fra landet Egypt». Andre steder er Assur et nytt Egypt: «de skal vende tilbake til Egypt» (Hos 8,13; se også 9,3).

Også hos de andre profetene er utfrielsen fra Egypt grunnlaget for den andre store utfrielsen (Mika 2,12–13; Jer 23,7–8). Begge kom fra den samme Gud, og den første var en profeti i gjerning og et pant på den andre. Utfrielsen fra Egypt beseglet folkets utvelgelse, og av utvelgelsen fulgte den nye utfrielsen. Det samme gjentar seg hos den enkelte. Derfor priser de troende i Salmene Guds tidligere miskunn og viser ut fra den, for Gud og for seg selv, at han må hjelpe nå også. Den sanne gudsdyrkelsen har en levende Gud og kjenner derfor ikke noe som er helt forbi.

At også Judas barn drar opp, forutsetter at også Juda skal føres bort, selv om profeten ikke sier det rett ut. Det utfyller 1,7 og viser at miskunnen over Juda bare er relativ. Slike forutsetninger viser hvor tydelig framtiden sto for profetens øyne.

OppfyllelsenNoen tenker på hjemkomsten fra Babylon og ser den ene høvdingen i Serubabel. Der har vi utvilsomt en liten begynnelse på oppfyllelsen, og det gjelder også parallellstedene (Jer 3,18; 50,4; Esek 37,19–20). Men hvis det var hele oppfyllelsen, ville Hosea likne mer på en drømmer enn en sann profet for den levende Gud. Profeten lover ikke bare at de skal eie landet på ny, men en bestemt måte å eie det på: Landet skal være helt Guds land og ha del i hele fylden av hans velsignelse. En kan være i Kanaan og likevel i Babylon.

Under den gamle pakt hang den ytre og den høyere måten å eie landet på sammen. Hvis folket fikk landet igjen, og det kunne bare skje når de vendte om til Herren, fikk de også i en viss grad eie det på den høyere måten, alt etter hvor alvorlig og oppriktig omvendelsen var. Men etter Babylon var omvendelsen overfladisk, den nye kolonien var fattig, og de eide ikke landet fritt, men under fremmed herredømme. Det var ikke det sanne Kanaan de eide, like lite som en eier den en elsker når en bare favner liket. Der Herren ikke er nærværende med sine gaver og velsignelser, kan ikke Kanaan være.

Derfor må vi ikke begrense oppfyllelsen til den gamle pakts tid, og heller ikke drømme om at Israel en gang skal vende tilbake til Kanaan. Luthers forklaring, «De skal dra opp fra dette utlendighetens sted til det himmelske fedrelandet», er helt riktig, ikke etter bokstaven, men etter ånden. Profeten har ikke formen, men kjernen i Guds

arv for øye. Under den nye pakt er hele jorden blitt et Kanaan, men kjernen er den samme.

Å klynge seg til formen ville være like urimelig som om en som har forlatt alt for Kristi skyld, bebreidet ham for at han ikke etter bokstaven hadde fått hundrefold igjen av hus, brødre og søstre (Mark 10,30). Guds ord, som er ånd og liv, må forstås med ånd og liv.

Skulle Israels barn en gang vende tilbake til Kanaan, har det ingenting med denne profetien å gjøre, og det kunne ikke bevise Guds paktstroskap. De tre stasjonene, Egypt, ørkenen og Kanaan, står ved lag til evig tid, men under den nye pakt går vi fra den ene til den andre bare med åndens føtter.

Oppfyllelsen begynte i Babylon og ble ført videre da Kristus kom, og mange fra Juda og Israel tok ham til sitt hode og felles fører til Kanaan. Den skjer ennå hver dag i hver israelitt som følger deres eksempel. En gang skal den få sin siste oppfyllelse i den største åpenbaringen av Guds paktstroskap mot Israel, som Det nye testamente, Gud være lovet, lover like sikkert som Det gamle.

«Stor er Jisreels dag»: Her står navnet med tanke på det det betyr. Israel er en sæd som Gud sår i fruktbar jord, og som skal gi rik høst (se 2,23; Jer 31,27). Såingen kan bare skje i Herrens land og forutsetter derfor at de drar opp fra fangenskapets land. Er dagen for såingen stor for Gud, må også kornet spire.

Kap. 2,1. Ammi og Ruhama

«[1]Si da til brødrene deres: Ammi! Og til søstrene: Ruhama!»

«Ammi», «mitt folk», er en kort måte å si «dere som Herren har kalt mitt folk». Brødrene og søstrene viser tilbake til guttene og jenta i profetens familie, og «si» betyr i sak: Da kan dere si. Profeten ser for seg Herrens folk som har fått miskunn, og ber dem hilse hverandre med glede med det nye navnet Gud har gitt dem.

Hosea 2,2–23

I dette avsnittet glir det symbolske paret over i det det står for: Israel selv står fram som horkvinnen. Det er den eneste vesentlige forskjellen fra det forrige avsnittet, og den er ikke stor, for allerede mot slutten av kapittel 1 gikk den symbolske handlingen over i et rent bilde. Ellers veksler også dette avsnittet mellom straff og trussel på den ene siden og løfte på den andre, og løftet begynner i v. 14. Det som her males ut tydeligere enn før, er hvordan den utro hustruen blir støtt bort, og hvordan hun litt etter litt blir tatt inn igjen.

V. 2. Strid mot deres mor

> «[2]Strid mot deres mor! Gå i strid med henne! For hun er ikke min kone, og jeg er ikke hennes mann. Få henne til å ta bort sine horeminer fra ansiktet og sine utroskaps tegn mellom brystene,»

«Strid mot deres mor» betyr at det er på høy tid å stille henne til ansvar, hvis barna ikke skal gå til grunne sammen med henne. Det betyr ikke at barna sto moralsk høyere enn moren, men at deres eget beste krever det. Mor og barn er jo ett og samme folk: det kalles «mor» sett som helhet og «barn» sett i de enkelte som blir født av det (jf. Jes 50,1).

Formaningen betyr heller ikke at det fortsatt var håp om å avverge dommen, for det følgende viser at hustruen er uforbederlig. Grunntanken er bare at folket må vende om hvis dommen skal avverges. Profeten så at det ikke ville skje, og taler derfor ubetinget i det som følger.

Likevel var ordene hans ikke forgjeves. Enkelte kunne bli omvendt, og det var viktig at hele folket fikk et rett syn på ulykken før den brøt inn, for den som blir rammet, må vite hvorfor. Den kristne undervisningen en forbryter fikk som barn, kan i mange år se ut til å ha vært forgjeves, men når straffen har myknet hjertet, bærer den frukt.

«For hun er ikke min kone, og jeg er ikke hennes mann» gir grunnen til formaningen. Ordene gjelder ikke straffen, den ytre oppløsningen av ekteskapet, men kvinnens skyld: Ekteskapet er i virkeligheten oppløst. I det åndelige ekteskapet blir en slik oppløsning alltid før eller senere fulgt av den rettslige, alt etter hvor stor Guds tålmodighet er. Uten bilde: Der det er synd, kommer straffen.

Gud bærer over med mye svakhet hos sitt folk. Men der forholdet til ham i sitt vesen er oppløst, opphever han det helt. Herrens ord om skilsmisse «av noen annen grunn enn hor» (Matt 5,32) gjelder også det åndelige ekteskapet. Når vi gir de fremste kreftene i vår natur til noe som ikke er Gud, er det det samme som ekteskapsbrudd.

Synden kalles først hor og så utroskap. Overført til det åndelige betegner hor verdsligheten hos dem som Gud ikke har gått inn i et særlig forhold til, og utroskap verdsligheten hos dem han har inngått et ekteskap med. Deres frafall veier langt tyngre.

Horeminene sitter i ansiktet og utroskapstegnene mellom brystene, for det er der horenaturen åpent viser seg. Slik uttrykker profeten den høyeste grad av frekkhet: Det finnes ingen vakling lenger og ingen kamp mellom det bedre og det onde. Lik en slik frekk hore er den som uten skam viser for all verden at han har gitt seg over til verden.

V. 3. Ellers kler jeg henne naken

> «[3]for at jeg ikke skal kle henne naken og stille henne fram som hun var den dagen hun ble født, og gjøre henne lik en ørken, et tørt land, og la henne dø av tørst!»

Mannen i dette ekteskapet hadde først løst hustruen ut av den dypeste elendighet. Han ble hennes velgjører før han ble hennes mann (jf. Hos 3,2 og Esek 16,4 ff., der Herren forbarmer seg over et nakent, utsatt barn og velger det til sin brud).

Gavene var gitt med tanke på ekteskapet. Nå skal de opphøre, for hennes skyld har brutt båndet, og hun må tilbake til elendigheten hun var i før hun ble forent med Herren. Når Gud trekker sine gaver tilbake, blir følgene uendelig forferdelige, for han er ikke som en menneskelig ektemann, men har alt i sin makt. Gir han ikke noe å drikke, dør hun av tørst.

Den evige sannheten bak verset er at alle Guds gaver, til enkeltmennesker og til hele folk, gis enten for å føre dem inn i livsfellesskap

med ham eller fordi dette fellesskapet allerede finnes. Slik sier også vår Frelser at den som søker Guds rike, skal få alt det andre i tillegg (Matt 6,33). Hvis vi ikke tar imot gavene som Guds gaver, eller hvis vi avviser det åndelige ekteskapet eller bryter det, blir gavene før eller senere tatt bort.

«Som den dagen hun ble født» betegner den fullstendige nakenheten (Job 1,21), men trolig også folkets tilstand i Egypt (jf. Esek 16), for Israel blir i dette avsnittet ikke sammenlignet med en kvinne, men er kvinnen selv. Profeten skildrer en håpløs tilstand der alt som trengs for å holde liv, mangler, som i den solsvidde ørkenen (jf. 5 Mos 28,48).

V. 4–5. Horebarna og elskerne

> «[4]Og hennes barn vil jeg ikke miskunne meg over, for de er horebarn. [5]For deres mor har drevet hor, hun som fødte dem har båret seg skammelig at – hun sa: Jeg vil gå etter mine elskere, de som gir meg brød og vann, ull og lin, olje og vin.»

(Hengstenberg: «For deres mor har drevet hor, hun som fødte dem, er blitt til skamme; for hun sa: …»)

Barna blir forkastet fordi de er horebarn, altså på grunn av sitt opphav (jf. Hos 5,7). I virkeligheten er et syndig opphav og en syndig natur det samme. Moren «er blitt til skamme»: Hun er grepet på fersk gjerning og kan ikke lenger nekte.

Elskerne er avgudene. Den samme villfarelsen møter vi i Jer 44,17–18, der folket svarer Jeremia: «Fra den tid vi holdt opp med å brenne røkelse for Himmeldronningen og utøse drikkoffer for henne, har vi manglet alt.» Også motsetningen i Jer 2,13 mellom kilden med det levende vann og de sprukne brønnene gjelder denne villfarelsen.

Men det som fører til det grove horelivet, er selv en følge av det fine. Det indre frafallet må allerede ha skjedd når noen taler som kvinnen her. Så lenge et menneske trofast lever i fellesskap med Gud, ser det med troens øye hånden i skyene. Fra den får det alt, den leder det, og av den avhenger alt, også det som ser mest selvstendig og mektig ut.

Men så snart det ved vantro har mistet fellesskapet med Gud og himmelen er stengt for det, lar det blikket vandre over alt det synlige. Det ser seg om etter alt i verden som synes å ha egen makt og overlegen styrke, og gjør det til gjenstand for sin kjærlighet, søker dets gunst og gjør det til sin gud.

Når israelittene så seg om på denne måten, måtte blikket falle på avgudene, for nabofolkene var rike og mektige og tilskrev avgudene sin makt. Nå tilskrev også Israel avgudene de gavene de hadde fått. Det falt dem lett, for det var lettere å tilfredsstille avgudenes krav enn den sanne Guds. Han krever nettopp det som er vanskeligst å gi, nemlig hjertet og ikke noe annet.

Fordi de var fast bestemt på ikke å gi ham hjertet, kjente de godt at de ikke kunne vente noe godt fra ham. Alt det gode han fortsatt lot dem beholde, kunne de bare se på som en gave av ufortjent miskunn, gitt for å føre dem til omvendelse. Men den tanken får det naturlige mennesket til å vike tilbake, for i sitt forhold til Gud tenker det alltid bare på fortjeneste.

Det samme gjentar seg den dag i dag. Vi trenger bare å sette en tenkt og fjern gud, menneskets egen kraft eller andre menneskers makt i avgudenes sted, så ser vi at «Jeg vil gå etter mine elskere, de som gir meg brød …» fortsatt er verdens løsen. Når hun sier «mitt brød», er det et uttrykk for hengivenhet: Dette er det hun vil søke framfor alt annet.

V. 6–7. Herren stenger veien

> «[6]Se, derfor stenger jeg veien for deg med torner. Jeg reiser en mur foran henne, så hun ikke finner sine stier. [7]Når hun løper etter sine elskere, skal hun ikke nå dem. Når hun søker dem, skal hun ikke finne dem. Da skal hun si: Jeg vil vende tilbake til min første mann. For den gang hadde jeg det bedre enn nå.»

Tornegjerdet og muren er et dobbelt bilde av den samme saken (jf. Jes 5,5). Gjengjeldelsen svarer til synden: Hun hadde sagt «Jeg vil gå etter mine elskere», men Gud sperrer veien. «Se» peker på at det kommer uventet. Hun trodde at hun trygt kunne gå sin vei og tenkte ikke en gang på mannen, som til da hadde latt henne gå – av svakhet, mente hun. Men med ett ser hun seg stengt inne bak en fast mur.

Tornene og muren er tunge lidelser som stenger folket inne og hindrer enhver fri bevegelse. Lidelsene er Guds faste middel mot at Israel faller fra ham: «Når du er i trengsel, … da skal du omvende deg til Herren din Gud» (5 Mos 4,30), og «I sin trengsel skal de søke meg med alvor» (Hos 5,15; jf. Job 19,8; Klag 3,7).

Men hvordan kan lidelsene skille henne fra elskerne? Et ytre hinder kan det ikke være, for i eksilet, midt blant hedenske folk, ble

fristelsen snarere sterkere. Det må være et indre hinder: at avgudene er helt ute av stand til å gi trøst og hjelp i nøden. Når vi har erfart det, mister vi tilliten til dem og søker hjelp der den alene finnes.

Allerede 5 Mos 32,37–38 viser hvordan nøden avslører at de falske gudene er ingenting (jf. Jer 2,28). Det gudene ikke kan avverge, kan de heller ikke ha sendt. Og er lidelsen sendt av Herren, er det naturlig å søke hjelp hos ham: «Kom, la oss vende om til Herren! For det er han som har revet i stykker, men han vil også lege oss» (Hos 6,1).

«Løper» betegner en vill iver. Først gjør nøden bare iveren i avgudsdyrkelsen større (Jer 44,17). Men når hjelpen uteblir – og hvordan skulle det gå annerledes, når de som blir påkalt, bare er *elilim* (אֱלִילִים, «intet»)? – kommer de omsider til seg selv, ser at avgudene er ingenting, og vender tilbake til den sanne Gud (jf. Hos 14,2–4).

Ordene «Jeg vil vende tilbake til min første mann» står i vakker motsetning til «Jeg vil gå etter mine elskere» i v. 5. Utfallet viser at Guds miskunn er størst og virker sterkest nettopp når den synes å være helt borte og bare hans straffende rettferdighet ser ut til å være virksom. Den straffende rettferdigheten er nemlig slett ikke utelukket. Det finnes ingen lidelse som ikke også kommer fra den, og ingen straff som bare blir gitt for å bedre.

V. 8. Hun skjønte ikke at det var jeg som ga

> «[8]Hun skjønte ikke at det var jeg som ga henne kornet og mosten og oljen, og at det var jeg som ga henne sølv og gull i mengdevis – som de brukte til Ba'al.»

Profeten begynner på ny med hennes skyld og straff. Først fra v. 14 utfolder han det han antydet i v. 7 om hennes omvendelse og om at hun får miskunn.

Kornet, mosten og oljen var i en særlig forstand Guds gave til Israel, gitt av ham som paktsgud og ektemann, og de står i samme rekkefølge som i løftene i 5 Mos 7,13 og 11,14. Gjennom høytidene og førstegrødeofrene skulle Israel bekjenne at de hadde fått gavene i kraft av pakten.

Men det Herren ga dem, viet de til Baal. Det var ikke nok for dem å ta fra den sanne Gud den takken han hadde krav på. De ga den til hans fiende og verdiløse rival. Det vitner om hvor dypt menneskenaturen er fordervet, og det gjentar seg stadig, for fordervelsen er den samme. I bunn og grunn er det det samme at israelittene viet sitt gull til Baal,

og at våre store diktere vier de rike åndsgavene de har fått av Gud, til verden og dens fyrste.

«Hun skjønte ikke» viser at de i begge tilfeller er like skyldige. Giveren har ikke skjult seg, men de har lukket øynene for ikke å se ham som de ikke vil takke. Helst ville de at velgjøreren slett ikke fantes, så tanken på ham ikke skulle forstyrre dem når de nøt gavene, og så de uhindret kunne vie dem til en gud som er lik dem selv – sitt eget jeg, satt opp utenfor seg selv (jf. Esek 16,17).

Når Baal nevnes, blir synden betegnet ut fra sin verste form, men også kalvedyrkelsen i Nordriket er tatt med, for den sidestilles med avgudsdyrkelsen (1 Kong 14,9).

V. 9. Gud tar gavene tilbake

> «[9]Derfor vil jeg ta tilbake mitt korn i skurdtiden, og min most i frukthøstens tid. Jeg vil ta bort min ull og mitt lin, som tjener til å skjule hennes nakenhet.»

(Hengstenberg: «Derfor vender jeg tilbake og tar mitt korn i sin tid og min most i sin tid …»)

«Derfor» har stor tyngde. Det peker på den evige loven i Guds verdensstyre: På dem som ikke har helliget ham, viser han seg hellig (jf. 3 Mos 10,3), og det desto mer jo nærmere de sto ham og jo større gavene var. Den som ikke blir rørt av gavene, skal miste dem, og den som før var så rikt utstyrt, får ikke beholde noe annet enn sin naturlige fattigdom og nakenhet.

Det er godt for ham om gavene blir tatt mens han ennå kan kjenne igjen giveren i ham som tar, angre sin utakknemlighet og vende tilbake til ham (jf. Hos 3,5). Da er han ennå ikke bare gjenstand for Guds rettferdighet; Guds miskunn venter ham. Men jo lenger Gud lar sine gaver bli hos de utakknemlige, desto mørkere blir framtiden deres. Det han ga i miskunn, lar han da bare bli hos dem i vrede.

Hosea sier at Gud «vender tilbake og tar». Skriften sier at Gud kommer også når han bare viser seg i det hans allmakt, rettferdighet og kjærlighet virker, for troen ser den usynlige opphavsmannen bak virkningen (jf. 1 Mos 18,10). Før viste Gud seg for Israel som giveren. Nå som de ikke ville kjenne ham som giver, vender han tilbake som den Gud som tar.

Det er en slående parallell til Hos 3,5. Før kom Gud og ga, og Israel tok. Nå vender Gud tilbake og tar, og Israel vender tilbake og gir. Det gir innsikt i hele Guds ordning med lidelsene.

«Mitt korn» står i motsetning til v. 5, der Israel kalte alt dette sitt eget. Det Gud gir, forblir alltid hans, for han gir bare til låns og på bestemte vilkår. Han tar nettopp «i skurdtiden», når de var så sikre på gavene at de nærmest hadde dem i hendene. Det er som om foreldre i julen holdt tilbake de vante gavene fra barna og la et ris i stedet.

Det er Herren som må dekke nakenheten. I hele verden eier mennesket ikke en fille som er dets egen, ikke en gang nok til å skjule sin skam. Den tanken ydmyker stoltheten: Hva har vi som vi ikke har fått (1 Kor 4,7), og som giveren ikke når som helst kan ta tilbake? Jf. Esek 16,8: «Jeg bredte min kappe over deg og skjulte din nakenhet.»

V. 10. Skammen blir blottet

> «[10]Ja, nå vil jeg blotte hennes skam for hennes elskeres øyne, og
> ingen skal rive henne ut av min hånd.»

«For hennes elskeres øyne» betyr at Herren vil gjøre henne avskyelig også for dem som før søkte henne. Den som forlater Gud for verdens skyld, skal Gud gjøre til skamme selv i verdens øyne, og det så mye mer jo nærmere han før sto Gud. Blottelsen som skyld blir fulgt av blottelsen som straff, og alle, elskerne først, vender seg bort fra synet (jf. Nah 3,5; Klag 1,8). Hun som hadde stilt seg til skue i den rettmessige mannens klær og gods, står nå fram i sin sanne skikkelse, som et visnet uhyre.

«Og ingen skal rive henne ut av min hånd» skildrer også hvor forferdelig Guds dom er (jf. Hos 5,14).

V. 11–17. Gleden tar slutt

> «[11]Jeg vil gjøre ende på all hennes glede, hennes fester, hennes
> nymåner og sabbater og alle hennes høytider.»

Høytidene var både hellige dager og gledesdager (4 Mos 10,10). Israel hadde krenket dem som hellige dager – slik de hellige dagene i det meste av kristenheten nå bare er hellige av navn – og som fortjent straff tar Gud dem bort som gledesdager. De hadde tatt helligheten fra høytidene. Nå tar Gud gleden fra dem.

Festene, nymånene og sabbatene er de tre årlige høytidene, den månedlige og den ukentlige, en rekke som går igjen helt inn i Det nye testamente (Kol 2,16). Det er tale om høytidene Gud selv hadde innstiftet, for han tar bare det de hadde tatt fra ham. For Baalenes dager blir de straffet i v. 13.

V. 12. Vintreet og fikentreet

> «[12]Jeg vil ødelegge hennes vintre og hennes fikentre, som hun har talt om og sagt: De er min horelønn, som mine elskere har gitt meg! Og jeg vil gjøre dem til skog, og markens dyr skal ete dem.»

Vintreet og fikentreet er landets edleste vekster og står for de rike gavene Gud har velsignet landet med.

«Horelønn» er et grovt ord, hentet fra horehusets språk. De hellige forfatterne skammer seg ikke over å bruke det. De taler om grove ting med grove ord, for det grove ordet passer for den grove saken. Ja, et folks moral kan måles på om det gjør det. Der språket har byttet ut ordet «hore» med fine omskrivninger, har noe lignende skjedd i virkeligheten.

Det folket fikk fra avgudene, kalte de nok lønn for ekte kjærlighet. Men profeten river ned de vakre forestillingene ved å legge det rette ordet i munnen på dem. Det må ha lydt rått i de fine ørene deres, for tungen og øret blir finere i samme grad som hjertet blir grovere.

Dette er en god rettesnor for vårt språk, vårt syn på tingene og våre hjerter, som så lett blir narret. All kjærlighet til verden, all jakt på dens gunst og hver gang vi gir oss over til tidsånden, er hor. Alt verden gir oss tilbake, er horelønn, som ikke må bringes inn i Herrens hus (5 Mos 23,18), og som horelønn skal det smelte bort: «For av horelønn har hun samlet dem, og til horelønn skal de igjen bli» (Mika 1,7).

Egenkjærligheten er grunnen til all lengsel etter det som ikke er Gud, særlig hos dem som har kjent den sanne Gud, og derfor sto Israels avgudsdyrkelse lavere enn hedningenes. Egenkjærligheten er dessuten dårskap, for den stoler på en som bare har lånt og stjålet gods, som den rettmessige eieren når som helst kan ta fra ham. For at dårskapen skal bli tydelig, kommer Herren og tar det han hadde gitt av miskunn, men som de innbilte seg at de hadde fått av avgudene som lønn. De velstelte hagene skal bli til skog og overlates til de ville dyrene (jf. Jes 7,23 ff.; Mika 3,12).

V. 13. Baalenes dager

«[13]Jeg vil straffe henne for de dagene da hun brente røkelse for
Ba'alene og prydet seg med nesering og halssmykke og gikk etter
sine elskere, men glemte meg, sier Herren.»

Baalenes dager er festdagene deres, i motsetning til Herrens dager i v. 11. Flertallet «Baalene» betyr Baal og hans like (jf. 1 Kong 18,18), og da er også kalvene tatt med, som var den rådende gudsdyrkelsen i Nordriket på Hoseas tid.

«Prydet seg med nesering og halssmykke» er et bilde. De hellige forfatterne kan fritt veksle mellom å tale rett ut om den åndelige saken og å bruke trekk fra det ytre bildet. «Brente røkelse» er det den åndelige horkvinnen gjør. Smykkene står for alt hun gjør for å vinne sine åndelige elskere, og blant det veier røkelsen og offrene tyngst (jf. Jer 4,30). Targum forstår det slik: «Israels menighet var lik en kvinne som forlot sin mann, pyntet seg og løp etter sine elskere.»

«Gikk etter sine elskere» og «glemte meg» får synden til å stå fram i et enda mørkere lys. Synden har alt forgiftet hele hjertet når en selv oppsøker anledningen til den. Calvin sier: «Når en hustru som lenge har levd med sin mann og er blitt behandlet vennlig og gavmildt av ham, selger seg til elskere og ikke lenger har noen kjærlighet til ham, da er en slik fordervelse ikke annet enn dyrisk.»

V. 14. Herren lokker henne ut i ørkenen

«[14]Se, derfor vil jeg lokke henne og føre henne ut i ørkenen og tale
vennlig til henne,»

Trøsten og løftet begynner like brått her som i det første avsnittet. Nå blir det fortalt hvordan Herren litt etter litt fører sin utro hustru tilbake til omvendelse og nytt samliv med ham.

«Derfor» betyr det samme som i v. 6 og 9, og grunnen er alle tre steder kvinnens frafall. Fordi hun har glemt Gud, minner han henne om seg selv, først ved straffen og så, når straffen har nådd sitt mål og hun har sagt «Jeg vil vende tilbake», ved beviser på sin kjærlighet. Hennes troløshet er grunnen til at hun blir ført til Egypt, ut i ørkenen og inn i Kanaan. Den driver Gud, både etter hans rettferdighet og etter hans miskunn, til å ta landet fra henne, føre henne tilbake ut i ørkenen og derfra inn i det lovede landet.

Straffen var altså ikke forgjeves. Der trengslene – de trengslene vi må gå gjennom inn i Guds rike (Apg 14,22) – ikke nytter, nytter heller ikke noe annet. Guds strenghet må gå foran hans kjærlighet.

«Lokke» er et ord fra kjærlighetens språk og betyr å vinne ved øm overtalelse. Slik lokket Gud folket til seg i Egypt og fikk det til å følge ham ut i ørkenen. Etter lidelsene følger alltid lokkingen. Først tar Gud bort det den syndige kjærligheten hang ved. Så kommer han og overtaler oss til å velge ham som den eneste som er verdig vår kjærlighet. Han nøyer seg ikke med strengt å kreve sin rett, men vil gjøre plikten søt for oss og ved sin kjærlighet få oss til å gjøre den av kjærlighet.

Ørkenen er den ørkenen som skiller Egypt fra Kanaan, men den står her som forbilde. Ferden gjennom ørkenen skal gjentas i sitt vesen, og det vesentlige ved den første ferden viser 5 Mos 8,2–5. Herren selv viste til dette stedet da han ble ført ut i ørkenen for å bli fristet (Matt 4,4): «Kom i hu hele den veien Herren din Gud har ført deg i disse førti år i ørkenen, for å ydmyke deg og prøve deg og for å kjenne hva som var i ditt hjerte … fordi han ville la deg vite at mennesket ikke lever av brød alene, men at mennesket lever av hvert ord som går ut av Herrens munn.»

Det vesentlige ved ørkenvandringen er altså prøvelsen. Da Israel ble fridd ut av Egypt, vakte Herrens allmakt og miskunn en inderlig kjærlighet til ham i folket. Vi ser den i sangen i 2 Mos 15 og i Jer 2,2: «Jeg minnes din ungdoms hengivenhet, dine forlovelsesdagers kjærlighet, hvordan du fulgte meg i ørkenen» (jf. Hos 9,10).

Slik var den første stasjonen nådd, og folket håpet å få arven med en gang. Men Herren kjente menneskenaturen. Den første kjærligheten er mer eller mindre alltid bare en flakkende flamme. Synden er ikke drept, bare holdt nede, og venter på en anledning til å vinne tilbake sitt gamle herredømme. Hvis kjærligheten i følelser og fantasi skal bli en inderlig og gjennomgripende kjærlighet, må den prøves. Da lærer den at den til nå har vært ingenting, og hvor nødvendig det er at den slår dypere røtter.

Gud prøver oss ved å ydmyke oss, skjule seg for oss, føre oss på en annen vei enn vi ventet og tilsynelatende forlate oss. Men han er den barmhjertige, som ikke lar oss bli fristet over evne (1 Kor 10,13), og som har lært oss å be: «Led oss ikke inn i fristelse.» Derfor lar han sine gaver gå side om side med sin tukt. Han som lot Israel sulte og

tørste, ga dem også mat og drikke, og på den brennende sanden ble ikke skoene deres utslitt.

Men også gavene blir en fristelse. Slik Satan prøver å felle oss både ved lyst og ved smerte, prøver Gud oss like mye ved det han gir, som ved det han tar. Når han tar, viser det seg om vi elsker Gud *uten* gavene hans, og når han gir, om vi elsker ham i gavene. For mange blir denne andre stasjonen den siste; mange faller i ørkenen. Men Guds menighet går alltid over til den tredje stasjonen, til å eie Kanaan. For henne er fristelsens tid alltid samtidig en tid med sikting og rensing. Det som er en ulykke for den enkelte, er en velsignelse for henne.

Kristi fristelse bekrefter dette. Den kom rett etter at han hadde fått Ånden, og svarte til ørkenvandringen, så langt det var mulig for ham som ble prøvd i alt, men uten synd (Hebr 4,15); hos oss finnes det ingen fristelse uten synd, heller ikke den vi seirer over. Han var i ørkenen i førti dager, og han svarte fristeren med et ord fra nettopp det stedet som handler om ørkenvandringen.

Det viktigste parallellstedet er Esek 20,34–38: «Jeg vil føre dere ut fra de folkene … Jeg vil føre dere til folkenes ørken, og der vil jeg gå i rette med dere, ansikt til ansikt. Likesom jeg gikk i rette med deres fedre i ørkenen ved landet Egypt … Jeg vil skille ut fra dere de gjenstridige.» Også her er ørkenen en tid med prøvelse mellom oppholdet blant folkene, som svarer til trelldommen i Egypt, og det å eie Kanaan. Noen går til grunne, andre blir styrket i fellesskapet med Herren. Hosea ser menigheten som én person og tenker mest på det siste.

«Folkenes ørken» er ikke et bestemt stykke ørken. Folkene de føres til, må være de samme som de føres ut fra. Første gang Israel ble ført ut, var de to tilstandene også ytre atskilt: Egypt og ørkenen. Nå skal israelittene bare åndelig føres ut fra folkene, mens de i det ytre ennå lever iblant dem. Ørkenen ligger i det andre Egypt selv.

Den føringen Gud her varsler, er altså ikke bundet til et bestemt sted eller en bestemt tid, og det samme gjelder inngangen til Kanaan. Egypt kunne begynne allerede i Israels land, der folket var i åndelig og legemlig trelldom. Og oppholdet i ørkenen kunne fortsette i Kanaan, selv om hele folket hadde vendt hjem med Serubabel.

Det som gjør Kanaan til det lovede landet, er nettopp at Herren er til stede der med alle sine gaver og velsignelser. Det var han ikke i den nye bosetningen etter eksilet. Da døperen Johannes sto fram

i *ørkenen*, forkynte omvendelse og kunngjorde at inngangen til det sanne Kanaan var nær, viste han at ørkentilstanden fortsatte. Når han kalte seg røsten som roper i ørkenen (Jes 40,3), viste han hvor galt det kjødelige synet er som forstår ørkenen i profetien som et avgrenset stykke land.

Også hos oss er disse tilstandene bare relativt atskilt. Den som på ett område alt er ført inn i Kanaan, er på et annet fortsatt i ørkenen. Kanaan i full forstand hører til den kommende verden, både for den enkelte og for hele kirken (jf. Jer 31,2; Åp 12,6.14).

«Tale vennlig til henne» betyr egentlig å tale til hennes hjerte (jf. Jes 40,2). Kvinnen blir trøstet etter at hun er blitt dypt nedslått av sin troløshet og dens bitre følger. Vi skal ikke bare tenke på profetenes trøsteord, men først og fremst på det Herren taler gjennom gjerninger, på alle bevisene på hans ømme kjærlighet. Ved dem gir han hvile til dem som strever og har tungt å bære (Matt 11,28), og får dem som var troløse, til å stole på ham, slik han sørget for Israel i ørkenen «for at dere skulle kjenne at jeg, Herren, er deres Gud» (5 Mos 29,6).

V. 15. Akors dal blir en håpets dør

> «[15]og så snart hun kommer derfra, vil jeg gi henne vingårdene tilbake og gjøre Akors dal til en håpets dør for henne. Hun skal takke der, som i sin ungdoms dager, som den dagen hun dro opp fra landet Egypt.»

(Hengstenberg: «… og hun skal svare dit, som i sin ungdoms dager, og som den dagen hun dro opp fra landet Egypt.»)

Den samme trofaste kjærligheten som førte henne ut i ørkenen, fører henne nå inn i Kanaan. Straks hun kommer inn i landet, får hun alle dets gaver. Nå tilhører de med rette den *trofaste* hustruen – det er «hennes» vingårder – mens giveren tok dem fra den troløse (v. 12).

Akors dal, «ulykkens dal», minner om det som hendte der (Jos 7). Da folket skulle inn i Kanaan, mistet de straks Guds gunst ved Akans overtredelse. Den var bare én frukt av syndens tre, som alle hadde del i. Men Gud viste dem selv i sin miskunn hvordan de kunne vinne gunsten tilbake, og slik ble det som så ut til å være undergangens dør, en håpets dør (Jos 7,25–26).

Denne framferden har sin grunn i Guds vesen, og derfor gjentar den seg hver gang lignende forhold oppstår. Selv de som alt er kommet inn i det lovede landet og nyter frelsen fullt ut, trenger fortsatt

Guds miskunn. Uten den ville de snart miste frelsen igjen. Fylden er bare relativ. Først når frelsen er fullendt og det ikke er noe igjen av ørkenen, når også synden er helt borte, vil dette ikke skje lenger.

Men miskunnen får de i rikt mål. Hele Guds ledelse av dem som har fått miskunn, er en forvandling av ulykkens dal til en håpets dør. Han ordner alt slik at båndet mellom ham og dem som alle ting samvirker til gode for (Rom 8,28), ikke blir brutt av synden – slik det ville bli om han bare var rettferdighet – men blir enda sterkere. Den samme tanken kommer igjen i v. 19.

«Hun skal svare dit»: Et spørsmål trenger ikke å være uttalt med ord, det kan ligge i selve saken. Herrens tiltale er hans velsignelser. Ved alt Gud gir, spør han: Hva gjør du mot meg, når jeg gjør dette mot deg? Slik heter det om ravnungene at de skriker til Gud (Sal 147,9), og om Gud at han svarer før de roper (Jes 65,24). Den som ikke har noe, ber nettopp ved det, også uten ord.

Tiltalen kommer fra stedet svaret sendes til: Den er vingårdene og alle det lovede landets gode gaver. Med dem blir hun tatt imot av Herren, sin mann, og der svarer hun. Som Israel svarte Herren med en lovsang for utfrielsen fra Egypt (2 Mos 15), skal hun nå svare med en lovsang for at hun er ført inn i Kanaan. Grunntanken er de forløstes inderlige takknemlighet. Bare formen er lånt fra den første sangen, slik også i Jes 12 og Åp 15,3.

V. 16–17. Ikke lenger «min Baal»

> «[16]Og det skal skje på den dagen, sier Herren, at du skal rope: Min mann! Du skal ikke mer rope til meg: Min Ba'al! [17]Jeg vil ta Ba'alenes navn bort fra hennes munn, og de skal ikke mer nevnes ved navn.»

Når hun fullt ut får sine rettigheter igjen, oppfyller hun også fullt ut sine plikter. Ekteskapspakten krevde at hun hørte ham alene til, og begge formene for frafall skal ta slutt. Den ene var at dyrkelsen av Herren ble blandet med hedenskap, så de kalte den sanne Gud «Baal» og dyrket ham som Baal. Den andre var den rene avgudsdyrkelsen. V. 16 varsler at den første skal ta slutt, og v. 17 at også den andre skal ta slutt.

De to står på samme måte ved siden av hverandre i Sak 14,9: «På den dagen skal Herren være én og hans navn ett.» Det siste leddet gjelder det skjulte frafallet, som ikke våger å forlate den sanne Gud åpent, men blander ham sammen med verden.

At hun roper «Min mann» og ikke lenger «Min Baal», er et løfte og et verk av Guds nåde. Det viser 5 Mos 30,6: «Og Herren din Gud skal omskjære ditt hjerte … så du elsker Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel.» Det samme viser «Jeg vil ta bort» i v. 17 og Jer 24,7: «Jeg vil gi dem hjerte til å kjenne at jeg er Herren … For de skal vende om til meg av hele sitt hjerte» (jf. Esek 11,19).

Folket skal få en slik avsky for avgudsdyrkelsen at de frykter for å bli urene bare ved å nevne avgudenes navn (jf. 2 Mos 23,13).

V. 18–23. En pakt med markens dyr

> «[18]På den dagen vil jeg gjøre en pakt for dem med markens dyr og med himmelens fugler og med jordens kryp. Bue og sverd og krig vil jeg ødelegge og utrydde av landet. Jeg vil la dem bo i trygghet.»

Til beste for Israel slutter Gud en pakt med dyrene, det vil si at han pålegger dem ikke å skade folket. De tre slagene av dyr står i samme rekkefølge som i 1 Mos 9,2. Den rette ordningen fra den gang kommer tilbake når forstyrrelsen som synden førte med seg, blir tatt bort.

Profeten har trolig hatt for øye 3 Mos 26,3 ff.: «Dersom dere følger mine forskrifter … Jeg vil gi fred i landet … Jeg vil utrydde de ville dyrene av landet, og sverdet skal ikke fare gjennom deres land» (jf. Esek 34,25). På grunn av det skjebnesvangre «dersom» var løftet til da bare svært ufullkomment oppfylt. Men nå er vilkåret oppfylt – Gud gir selv det han krever, som v. 16–17 og 19–20 viser – og da skal løftet fullt ut bli virkelighet.

Så lenge verden går sin nåværende gang, blir dette håpet likevel stående som et mål, for heller ikke vilkåret er nådd fullt ut. Tanken er denne: Slik det onde som straff alltid følger synden, er velferd og frelse alltid rettferdighetens følgesvenner. Det blir virkelighet allerede nå, ved at alt må tjene til de rettferdiges beste. Men den fulle virkeligheten hører til gjenfødelsen (Matt 19,28), når det onde skal bli utryddet sammen med synden. Her trengs det onde fortsatt, også for å rense de rettferdige (jf. Jes 2,4; 11,6–9; Sak 9,10).

V. 19–20. Forlovet for evig tid

> «[19]Jeg vil forlove meg med deg for evig tid. Jeg vil forlove meg med deg i rettferdighet og rett, i miskunnhet og barmhjertighet. [20]Og jeg vil forlove meg med deg i troskap, og du skal kjenne Herren.»

«Forlove» er valgt med vilje, for det gjelder et helt nytt ekteskap, med ungdommens brud. «Som om folket aldri hadde brutt ekteskapets troskap», sier Calvin, «lover Gud at det skal bli hans brud, slik en mann gifter seg med en ren jomfru.» Det hadde vært stor miskunn om den troløse hustruen bare ble tatt inn *igjen*. Med rette kunne hun ha blitt støtt bort for alltid, for hun hadde levd i utroskap i årevis.

Men Guds miskunn går enda lenger. De gamle overtredelsene blir ikke bare *tilgitt*, men *glemt*. Et helt nytt forhold begynner. Fra den ene siden kommer det ingen mistanke og ingen bitterhet inn i det, og fra den andre ingen smertefulle minner, slik det kan bli i lignende menneskelige forhold, der syndens følger aldri helt forsvinner og et smertelig minne alltid blir igjen. Den samme framferden fra Guds side gjentar seg hver dag. Hver troende kan fortsatt juble: «Det gamle er forbi, se, alt er blitt nytt» (2 Kor 5,17).

Løftet er så stort at Herren nå taler direkte til hustruen. Hun skal høre det store ordet fra hans munn ansikt til ansikt, så hun kan være viss på at det gjelder henne. Det blir gjentatt tre ganger fordi det er så stort og gledelig og så vanskelig å tro. Calvin sier: «Det var vanskelig å fri folket fra frykt og fortvilelse, og de visste hvor grovt de hadde syndet. Derfor måtte Gud bruke mange trøstegrunner, så troen deres kunne bli styrket.»

Hva kunne et menneske som fortviler over sine synder, ha vanskeligere for å fatte enn det største av alle under, at alle hans synder skulle bli tatt bort på én gang og for alltid? Og hver gjentakelse følges av en ny velsignelse: først den evige varigheten, så som pant på den de egenskapene Gud vil vise, og til sist de gavene han vil gi sin brud.

«For evig tid» peker tilbake på den smertelige oppløsningen av den første pakten. Den nye skal ikke kunne oppløses: «Min miskunnhet skal ikke vike fra deg, og min fredspakt skal ikke rokkes» (Jes 54,10).

Gavene er delt i to. Først oppfyller Gud trofast alle en ektemanns plikter, og så gir han hustruen kraft i hennes indre til å oppfylle sine. Barmhjertighet kan jo ikke sies om kvinnens forhold til Gud, og kjennskap til Gud ikke om Guds forhold til kvinnen.

De fire tingene Gud viser, er to par. Rettferdighet er det å *være* rettferdig, med det sinnelag og de handlinger som springer ut av det. Rett er den *ytre retten*. Et menneske kan gi en annen hans rett uten selv å være rettferdig. Men Guds rettferdighet og rett mot menigheten

består i at han trofast oppfyller de forpliktelsene han påtok seg da han gikk inn i pakt med henne.

Men det er ikke nok, for forpliktelsene går begge veier. Hva håp har menigheten om pakten blir brutt fra hennes side? For å trøste hustruen, som visste av erfaring hva hun kunne vente av rettferdighet og rett alene, legger Herren til miskunnhet og barmhjertighet. Miskunnheten er roten, og barmhjertigheten er den formen den tar når den allmektige og hellige Gud møter det svake og syndige mennesket. Kjærlighet kan mennesket også ha til Gud, men bare Gud kan ha barmhjertighet med mennesket.

Likevel kunne og måtte en tung tanke melde seg hos hustruen. Guds miskunn og kjærlighet har sine grenser. De stanser ved det ene som oppløser også et menneskelig ekteskap. Og det menneskelige ekteskapet er forbildet på det himmelske ekteskapet, det store mysteriet som apostelen viser til Kristus og menigheten (Ef 5,32). Hva om det skulle skje igjen? Riktignok er hjertet hennes nå fylt av ren kjærlighet. Men hvem vet om ikke denne kjærligheten blir kald, om hun ikke igjen gir etter for fristelsen?

Den nye nøden får en ny trøst. Gud vil selv gi det som ikke står i menneskets makt å gi, nemlig troskap mot ham og kjennskap til ham. Troskapen står i motsetning til horelivet i Hos 1,2. Kunnskapen om Gud er her en kunnskap med innhold: Den som kjenner Gud slik, kan ikke annet enn elske ham og være ham tro. All avgudsdyrkelse og all synd har sin grunn i at mennesket mangler kunnskap om Gud.

V. 21–22. Himmel og jord skal bønnhøre

> «[21]Det skal skje på den dagen at jeg vil bønnhøre, sier Herren. Jeg vil bønnhøre himmelen, og den skal bønnhøre jorden. [22]Jorden skal bønnhøre kornet og mosten og oljen, og de skal bønnhøre Jisre'el.»

Løftet står i motsetning til trusselen i 5 Mos 28,23: «Himmelen over ditt hode skal være som kobber, og jorden under deg som jern.» Det første «jeg vil bønnhøre» står for seg selv og gjelder alle bønnene som blir bedt av dem og for dem (jf. Jes 58,9).

Med en dristig personifisering lar profeten himmelen be om å få gi jorden det den trenger. Til nå var himmel og jord hindret, for Gud måtte ta gavene fra det uverdige folket (v. 9). Nå er hindringen borte. Slik gjør profeten synlig at det ikke finnes noe godt i verden som er uavhengig av Gud. Alt er bestemt til å være vårt og ville virkelig vært

det om vi sto i det rette forholdet til ham. Men alt er hans, og det blir tatt fra oss om vi vil ha gaven uten giveren.

Calvin sier: «Profeten viser hvor og når menneskenes lykke begynner, nemlig når Gud tar dem til sine barn og forlover seg med dem etter å ha tatt bort deres synder.» Hele naturens orden er så helt i Guds hånd at ikke en dråpe regn faller uten hans vilje, og uten hans velsignelse ville hele naturen være gold.

V. 23. Jeg vil så henne for meg i landet

> «[23]Jeg vil plante henne for meg i landet. Jeg vil miskunne meg over Lo-Ruhama, og jeg vil si til Lo-Ammi: Du er mitt folk! – og det skal svare: Min Gud!»

(Hengstenberg: «Og jeg sår henne for meg i landet og miskunner meg over Lo-Ruhama, og jeg sier til Lo-Ammi: Du er mitt folk, og de sier til meg: Min Gud.»)

Her kommer de tre symbolske navnene på profetens barn igjen for siste gang. *Jisreel* (יִזְרְעֶאל, «Gud sår») står i verset foran, og «henne» viser tilbake til det, for i hele dette avsnittet glir tegnet over i det det betegner. Jisreel er Israel som skal sås på ny. Det er noe annet enn å plantes på ny, for den som sår, ser alltid fram mot grøden.

Hosea 3

Det betydningsfulle paret kommer tilbake, nå med en ny side av saken. Først forteller v. 1–3 om den symbolske handlingen. På Herrens befaling tar profeten en hustru som stadig bryter ekteskapet, enda han elsker henne ømt og trofast. Han støter henne ikke helt bort. Men for at hun skal komme til seg selv og angre, setter han henne der hun må holde seg borte fra elskerne sine.

V. 4 tyder tegnet: Israel skal være forlatt av verden og leve lenge i trist ensomhet. Til slutt ser profeten, uten bilder, inn i den fjernere framtiden: Tukten skal føre folket til omvendelse, så Israel vender tilbake til Herren sin Gud og til David, sin konge.

V. 1. Elsk en kvinne som bryter ekteskapet

> «[1]Og Herren sa til meg: Gå igjen bort og elsk en kvinne som er elsket av sin venn og likevel bryter ekteskapet, likesom Herren elsker Israels barn, men de vender seg til andre guder og elsker rosinkaker!»

For å forstå avsnittet må vi merke oss at den symbolske handlingen her, som i kapittel 1, omfatter hele Herrens forhold til Israel, og ikke bare tiden fra fangenskapet begynte. Profeten hopper over viktige ting i fortellingen og venter at leseren fyller dem inn fra de foregående kapitlene. Fra det første ekteskapet går han rett til det som er hovedsaken her: den tukten mannen setter hustruen under, og som Herren setter Israel under. Mellom v. 2 og v. 3 må vi altså tenke oss: «Og jeg tok henne til hustru og elsket henne, men hun brøt ekteskapet.»

Profeten vil gi folket et rett syn på fangenskapet, som sto for døren. De skulle verken se det som en tilfeldig hendelse uten sammenheng med syndene deres, eller som et rent utslag av Guds vrede, som ville utslette dem helt. De skulle se det som et verk både av straffende rettferdighet og av kjærlighet som vil bedre.

At handlingen gjelder hele forholdet, ser vi av v. 2. Som vist tidligere går verset tilbake til begynnelsen, da Herren vant sin eiendomsrett til folket ved å fri det ut av Egypt. Ordene «likesom Herren elsker Israels barn» bekrefter det samme. De gjelder hele Herrens kjærlighet til Israel, en kjærlighet som har gått side om side med folkets frafall: «men de vender seg til andre guder.»

«Elsk» sier mer enn «ta» i Hos 1,2. Der var det bare tale om ekteskap, her om ekteskap av kjærlighet og i kjærlighet. Det understrekes ennå sterkere av «som er elsket av sin venn», som står i motsetning til «likevel bryter ekteskapet». Meningen er: «Ta i kjærlighet en kvinne som bryter ekteskapet, enda hun er elsket av deg, hennes venn. Jeg sier deg på forhånd at du skal leve med henne i en stadig strid mellom kjærlighet og utakknemlighet, den groveste krenkelse av kjærligheten.» «Elsk» gjelder kjærligheten som går forut for ekteskapet og fører til det, «elsket» kjærligheten som varer i ekteskapet, enda hun stadig bryter det.

Det står «elsket av sin venn» og ikke «elsket av deg», og det gjør bare motsetningen skarpere. Vennen er profeten selv, som står for Herren. Det kan ikke være elskerne, for det er alltid Israels kjærlighet til avgudene det er tale om, aldri avgudenes kjærlighet til Israel. Ordet betyr venn, motsetningen til fiende, slik også fariseerne forsto det (Matt 5,43). Men de mente bare den som deres kjærlighetsløse hjerte faktisk elsket, ikke den Gud hadde knyttet til dem, og slik ble det som skulle ha vakt kjærlighet, en unnskyldning for hatet.

Det er altså ikke en streng mann hustruen svikter så skammelig, men sin kjærlige venn. Hun har selv før kjent ham som det, og han er alltid den samme. Helt parallell er Jer 3,20: «Men sannelig, som en kvinne er troløs mot sin venn, slik har dere vært troløse mot meg, Israels hus!» (jf. 3,4: «Min far, du er min ungdoms venn!»). Calvin sier det slik: Når en mann har glede av sin hustru og behandler henne vennlig, har hun mindre å unnskylde seg med. «Her blir folkets skammelige utakknemlighet uttrykt og satt opp mot Herrens uendelige miskunn og godhet.»

Siste halvdel av verset stemmer så nøye overens med Mosebøkene at det ikke kan være tilfeldig: «Fordi Herren elsket dere» (5 Mos 7,8) og «vendt seg til andre guder» (5 Mos 31,18). Rosinkakene står for selve avgudsdyrkelsen, men uttrykket legger til et vesentlig trekk: Det viser

hvor avgudsdyrkelsen har sin syndige rot. Den alvorlige og strenge gudsfrykten er fast og sunn mat, mens avgudsdyrkelsen er bløt mat, som bare de forvente og kresne søker. Det samme gjelder all tjeneste for synden og verden. I Job 20,12–14 blir den sammenlignet med mat som er søt i munnen, men blir til ormegift i innvollene.

V. 2–3. Kjøpt og satt til side

> «[2]Da kjøpte jeg meg en slik kvinne for femten sekel sølv og en homer bygg og en letek bygg. [3]Og jeg sa til henne: I mange dager skal du få sitte alene her hos meg. Du skal ikke få drive hor. Du skal ikke ha med noen mann å gjøre. På samme vis skal jeg bære meg at mot deg.»

V. 2 er forklart tidligere. Å «sitte» har her bibetydningen å være forlatt og alene: Den som ikke blir bedt med, blir sittende igjen. Tamar skal «bo som enke» i sin fars hus (1 Mos 38,11), og Babylon sier: «Jeg skal ikke sitte som enke» (Jes 47,8). Ordene er ingen befaling, og mannen setter ikke hustruen på en moralsk prøve. Han stenger henne inne, så hun må sitte alene og ikke kan drive hor. Det viser v. 4 og parallellen i Hos 2,6–7.

Men alt i strengheten begynner mildheten. «Hos meg» – hos meg som du har behandlet så uverdig, men som likevel er din mest kjærlige mann, og som ikke vil glemme deg, selv om jeg nå holder meg borte. Ordene viser at hun sitter alene for profetens skyld. Og utfallet i v. 5 viser at han ikke bare gir henne en fortjent straff i rettferdig harme. Vi må først og fremst tenke på hans medlidende kjærlighet, som bruker dette middelet for at de igjen kan bli forent.

«Drive hor» betyr å gi seg til den ene og så den andre, «ha med en mann å gjøre» å binde seg fast til én. Begge deler gjelder forholdet til elskerne. Israels forhold til avgudene hadde til da vært hor. Etter som det passet dem, dyrket de snart den ene, snart den andre av nabofolkenes guder. Et ekteskap ville det ha blitt om de hadde bundet seg varig og bare til én av dem, slik de før var bundet til Herren.

Hvordan skulle dette bli virkelighet? Hvordan skulle avgudsdyrkelsen bli utryddet av folket? Svaret står i Hos 2,6–7. Israel trodde at gavene de fikk, kom fra avgudene. Når disse gavene blir tatt fra folket, og det blir helt avkledd og styrtet ned i nød og elendighet, må det se hvor forfengelig alt strevet var, og hvor forfengelig det var som de dyrket. Da må kjærligheten til avgudene dø. At avgudene er helt ute

av stand til å gi trøst og hjelp i lidelsene, må gjøre ende på troskapen mot dem.

«På samme vis skal jeg bære meg at mot deg» betyr at profeten skal gjøre som hun. Som hustruen ikke skal ha med noen annen mann å gjøre, skal heller ikke profeten ha nærmere samkvem med henne. Det samme viser v. 4, der også forbindelsen med Herren blir avbrutt.

Grunnen er at angeren hennes ennå mer består i å vende seg bort fra noe enn i å vende seg til ham. Nød og ensomhet skal knuse hennes harde hjerte og vekke sann anger. Slik skal inderlig omvendelse og kjærlighet bli tent i henne, kjærlighet til den mannen som hun lønnet så dårlig for hans trofasthet. Først i v. 5 blir omvendelsen fortalt, og da med et «deretter».

V. 5 er et tillegg uten bilde, som viser hva denne ytre tukten skal virke i folket. Tegnet og tydningen går bare så langt som profetens hovedhensikt her rekker: å vise det forestående fangenskapet i sitt rette lys og slik verne folket mot både lettsindighet og fortvilelse når det kom.

V. 4. Uten konge og offer

> «[4]For i mange dager skal Israels barn sitte uten konge og fyrste, uten offer og billedstøtte, uten efod og husguder.»

«For» står fordi grunnen til den symbolske handlingen ligger i det den betyr. Å «sitte» er som i v. 3 (jf. Klag 1,1: «Hvor ensom hun sitter, byen som var full av folk! Hun er blitt som en enke»).

Det som regnes opp, er en bevisst blanding. Billedstøtten hørte bare til avgudsdyrkelsen. Slike støtter var alltid viet til avgudene, særlig til Baal, og loven forbød dem (3 Mos 26,1; 5 Mos 16,22). Efoden, yppersteprestens skulderklede med urim og tummim, hørte derimot bare til dyrkelsen av Herren. Offer er alle slags offer, også dem som ble båret fram for Herren. Husgudene var midler til å utforske framtiden, og de hørte i virkeligheten til avgudsdyrkelsen. Her står de trolig mot efoden som det ulovlige middelet til å kjenne framtiden mot det lovlige (jf. 1 Sam 23,9; 30,7).

Denne merkelige blandingen av det som hørte avgudene til, og det som hørte Herren til, må være gjort med vilje. Den peker på den mørke blandingen som fantes i folket på den tiden, og er en slags ironisk hentydning til den. Ved sine hjemsøkelser lærer Herren dem å avsky avgudsdyrkelsen og alt som hører til den. I nøden søker de

forgjeves hjelp hos avgudene og får grundig kjenne hvor forfengelige de er.

Men samtidig blir alle pantene på hans nåde tatt fra dem, så de blir stående helt alene. Han tar fra dem det selvstendige styret, alteret og prestedømmet. Det første er en rettferdig straff for opprøret mot det kongehuset Gud hadde innsatt (jf. Hos 8,4: «De har valgt seg konger som ikke kom fra meg»), et opprør som først Israel og senere Juda gjorde seg skyldig i.

Hvilken tid gjelder profetien? Det avgjøres først og fremst av hva vi skal forstå med «Israels barn». Hvis det er hele folket, er det vilkårlig å sette trangere grenser for Guds *ord* enn for hans *gjerning*. Da må profetien omfatte hver gang det den sier, blir virkelighet. Det gjelder desto mer fordi profetens åndelige øye er rettet mot selve tanken og vanligvis ikke ser tidsrommene mellom de ulike gangene den blir oppfylt.

Ordene «David, sin konge» i v. 5 kan få oss til å tro at profeten først tenker på Israel i snevrere forstand, for de ti stammene hadde den gang falt fra Davids hus. Men at også Judas barn en gang skulle falle fra David, sin konge, kan like godt være forutsatt her. I Hos 1,11 heter det jo at Judas barn og Israels barn skal «ta seg én høvding», og det forutsetter at begge er uten overhode. Høysangen hadde dessuten alt skildret hvordan hele folket skulle gjøre opprør mot Davids herlige ætling, den himmelske Salomo, og de ti stammenes frafall fra Davids hus var bare et forspill til det.

Ingenting i kapittel 3 gjelder bare de ti stammene. Både hos Hosea og hos Amos ses Juda og Israel under ett, både i frafall og straff og i frelse (Hos 5,5.12; 6,1–4). Særlig viktig er Asarjas profeti i 2 Krøn 15,2–4, fra Asas tid. Den ligger så nær dette avsnittet at Hosea kanskje hentyder til den:

> «[2]Hør på meg, Asa og hele Juda og Benjamin! Herren er med dere så sant dere er med ham. Dersom dere søker ham, så skal han la seg finne av dere. Men dersom dere forlater ham, skal han forlate dere. [3]I lange tider var Israel uten den sanne Gud og uten prest som lærte dem, og uten lov. [4]Men i sin trengsel omvendte de seg til Herren, Israels Gud. De søkte ham, og han lot seg finne av dem.»

Når Asarjas profeti, som Hosea bygger på, gjelder hele Israel, må det samme gjelde profetien her. Begge profetiene skildrer med påfallende

klarhet den tilstanden jødene har vært i helt til i dag. Derfor kan vi med full tillit håpe at også det skal bli oppfylt som de og Høysangen har sagt om det herlige utfallet av Guds førelser med dem.

V. 5. De skal vende om og søke Herren

> «[5]Deretter skal Israels barn vende om og søke Herren sin Gud og David, sin konge. Bevende skal de søke Herren og hans gaver i de siste dager.»

«Vende om» og «søke» er to selvstendige handlinger, som i Hos 2,7: «Jeg vil vende tilbake til min første mann» (jf. Hos 5,15; 6,1; Jer 50,4; Jes 10,21). Det de vender om til, er Herren sin Gud og David, sin konge, som de så skammelig hadde falt fra.

Israelittene trodde at de fortsatt hadde den sanne Gud i det gudebildet de ga Herrens navn. Ordene «Herren sin Gud» avslører denne villfarelsen og refser deres utakknemlighet. Gud hadde, som Calvin sier, båret dem ved sitt bryst slik en far bærer sine sønner.

Hvem er «David, sin konge»? Ordene «vende om og søke» viser at Messias ikke blir kalt David her som enkeltperson, slik han blir det andre steder (Jer 30,9). Å vende om forutsetter at de har vært der før og gått bort, og å søke forutsetter at de har forsømt.

«Sin konge» står i motsetning til kongen i v. 4 (jf. Hos 8,4). De skal ikke velge seg en ny konge, men vende tilbake til den kongen Gud har innsatt for dem, og som de burde lyde allerede nå.

Med «kong David» menes hele Davids hus, sett som en enhet, slik det gjøres i 2 Sam 7 og i en hel rekke salmer som priser den miskunn som er vist og skal vises David og hans hus. Også i 1 Kong 12,16 står David for kongehuset.

Denne miskunnen er samlet fullt ut i Kristus. Først når han kom og fikk sitt evige herredømme, skulle løftene til David bli fullt oppfylt. Profeten nevner hele Davids slekt for å få fram motsetningen mellom frafallet og hjemkomsten. Men at han særlig har Kristus for øye, og venter at Israels barn skal vende tilbake til David i Kristus, viser uttrykket «i de siste dager». Hos profetene betyr det aldri annet enn Messias-tiden. At en del av Nordrikets folk sluttet seg til Serubabel, Davids ætling, kan likevel ses som et forspill til den store hjemkomsten.

Vi må også merke oss den nære sammenhengen mellom å søke Herren sin Gud og David, sin konge. Gud hadde utvalgt David og hans hus til å være mellommann mellom seg og folket. Gjennom dem skulle alle hans velsignelser strømme ned over folket. De var det synlige bildet av den usynlige kongen, og i de siste dager skulle dette bildet gjenspeile hans herlighet fullkomment i Kristus. Da israelittene vendte seg bort fra David, sin konge, vendte de seg samtidig bort fra Herren sin Gud. Det viste seg altfor snart i de andre tegnene på frafall, som kalvedyrkelsen.

Den som ikke vil kjenne Gud i det han selv har kalt sitt synlige bilde – fra Kristus og ned til hvert forhold som på noen måte gjenspeiler ham, som farens forhold til sønnen og kongens til undersåttene – vil snart slutte å kjenne Gud selv. Ved å falle fra David stengte folket seg ute fra alle de godene Guds folk hadde, for de kunne bare komme til dem gjennom ham. Først når de vender tilbake til David ved å vende tilbake til Kristus, kommer de fra den guden de har laget seg selv, til den sanne Gud og inn under hans velsignelser.

Det samme gjentar seg blant oss hos dem som har forlatt Kristus, sin konge, og likevel innbiller seg at de har Gud. Bare ved å vende tilbake til ham som er avglansen av Guds herlighet (Hebr 1,3), kan de komme i sann forening med Herren sin Gud og få del i de velsignelsene han gir.

Calvin sier: «David var så å si Herrens sendebud, og derfor var de ti stammenes frafall det samme som å forkaste den levende Gud. Herren hadde sagt til Samuel: ‹Det er ikke deg de har forkastet, men det er meg de har forkastet› (1 Sam 8,7). Hvor mye mer gjaldt ikke dette David, som Samuel hadde salvet på Guds befaling? Riktignok var David da død, men Hosea framstiller i hans person hans evige herredømme, som skulle vare så lenge sol og måne.»

«Bevende» skildrer et menneske som skjelver av skrekk og angst fordi fare og nød omgir ham, og som flyr til ham som alene kan hjelpe og frelse. Det er ikke den skjelvingen som kommer av at velsignelsen er ufattelig stor, og heller ikke den frykten som følger av å kjenne sin dype synd og uverdighet. Det viser Hos 11,11: «Bevende skal de komme som en fugl fra Egypt, som en due fra Assurs land.» Fuglen og duen er bilder på hjelpeløshet. I samme retning går Hos 5,15: «I sin trengsel skal de søke meg med alvor.»

Skjelvingen velger de ikke selv. Herren tvinger den fram. Men at de skjelver til *Herren* og lar frykten føre seg til ham, er ikke tvang. Det skjer bare ved nåden, som drar dem, og ved den vender de seg til ham av hjertet.

«Hans gaver» forstås best ut fra Hos 2,7: «Jeg vil vende tilbake til min første mann. For den gang hadde jeg det bedre enn nå.» Da de mistet Herren, mistet de også hans godhet og gavene som strømmer fra den. Men nøden driver dem igjen til å søke Herren og hans godhet, som ikke kan skilles fra ham selv. Det bekrefter Jer 31,12: «De skal stråle av glede over Herrens gode ting, over korn og most og olje og unge får og okser», og v. 14: «Mitt folk skal mettes med mine gode ting, sier Herren.»

Profeten Joel

De som samlet de små profetene, ordnet dem utvilsomt etter tiden. Hosea og Amos virket under Jeroboam og Ussia, og når samlerne har satt Joel mellom dem, er det like godt som et uttrykkelig vitnesbyrd om at også han virket på den tiden. Det vitnesbyrdet står fast så lenge sikre kjensgjerninger ikke velter det – og alt det samlerne ellers sier, holder når vi prøver det.

Joel kan ikke settes senere. Amos setter et av Joels ord øverst i en av sine profetier, som en tekst han skal utlegge (Am 1,2; Joel 3,21), og Jesaja låner på samme måte en setning fra Joel (Jes 13,6; Joel 1,15). Slike ordrette gjentakelser er ikke ubevisste minner. Med dem viste profetene at de anerkjente hverandre som Den Hellige Ånds redskaper og sto i en sammenhengende rekke. Dessuten skildrer Joel dommen i kap. 1–2 like allment som de eldste profetiene vi har, hos Amos og i de første kapitlene hos Jesaja og Hosea. De senere profetene nevner som regel ved navn de redskapene Gud skal bruke, assyrerne og babylonerne.

Joel kan heller ikke settes tidligere. Det er ikke tilfeldig at ingen av de store gudsmennene før denne tiden, som Elia og Elisa, har etterlatt seg skrevne profetier. Først da Guds store dommer ble forberedt og nærmet seg, var tiden inne til å vekke dem som hadde glemt Gud, av den trygge søvnen, og til å åpne håpets og trøstens skatter for de troende. Før var profetenes levende, muntlige ord det viktigste. Men nå åpnet Gud et videre utsyn for dem, og kallet deres gjaldt ikke bare samtiden, men også framtiden. Da fikk det skrevne ordet like stor verdi.

Flere har ment at Joel skrev under kong Joasj, omkring 870–865 f.Kr., særlig fordi syrerne fra Damaskus ikke er nevnt blant fiendene,

slik de er hos Amos. Men syrernes tog under Joasj (2 Kong 12,17 f.; 2 Krøn 24,23 ff.) gjaldt filisterne, og innfallet i Juda var en enkelt fiendtlighet som snart ble glemt. Fønikerne og filisterne som Joel nevner, bar derimot på et stadig hat mot paktsfolket. Joel nevner dem dessuten bare i et innskudd (3,9–13). Amos har også med fiendene til Israels rike å gjøre, og blant dem var syrerne de farligste. Derfor begynner han med dem.

Heller ikke de andre grunnene for en så tidlig tid holder. Joel lar ikke folket hjelpe seg selv med våpen. Gud fullbyrder dommen over hedningene ved sine himmelske helter: «Herre, la dine mektige helter stige ned!» (3,16; jf. Sal 103,20; Åp 19,14). I spissen for dem må vi tenke oss paktens engel.

Folkets omvendelse ligger i framtiden, og når Joel truer med en dom som skal gå helt til templets ødeleggelse, viser det hvor dypt frafallet alt var. At Messias ikke er nevnt som person, beviser heller ikke noe. Allerede Jakob, David og Salomo kjente den personlige Messias, og profetene forkynner ikke alt de vet hver gang. Hos Joel samler dessuten alt seg om «læreren til rettferdighet». Joel står altså på rett plass i kanon.

Bokas innholdBoka er én sammenhengende skildring. Den begynner med et levende bilde av den ødeleggelsen som Gud skal la komme over sin frafalne menighet ved fremmede fiender. For profetens åndelige blikk står disse fiendene fram som en gresshoppesverm som ødelegger alt.

Grunntanken er denne: «Der hvor åtselet er, der skal gribbene samles» (Matt 24,28). Der fordervelsen kommer fram i Herrens menighet, kommer straffen. Gud har helliget seg i menigheten og av nåde gitt den del i sin hellighet. Derfor må han også hellige seg på den og vise sin hellighet ved å straffe den når den er blitt lik den vanhellige verden. Når Ånden er borte, kan han ikke la det døde legemet fortsatt se ut som hans rike. Han river hykleriets maske av sin vanslektede kirke, så den også i det ytre blir det den ved sin skyld er blitt i det indre.

Vanligvis nevner profetene det folket som Herren nærmest skal bruke til dette. Her nøyer Herren seg med å peke på sin egen verdighet og makt. Fienden kalles bare «fienden fra Norden» (2,20), og det var nettopp fra nord, fra Syria, at alle de store innfallene i Israels land

kom. Det er derfor ingen grunn til å tenke på bare ett av dem, eller til å utelukke noe av dem.

Hvor omfattende skildringen er, ser vi tydelig allerede i 1,4. Helt fra begynnelsen antyder profeten der at hedningene skal falle inn i landet fire ganger – Israel skal bli bytte for fire store riker etter hverandre. Joel sto ved begynnelsen av den skrevne profetien, og derfor gir han bare omrisset, som de senere profetene skulle fylle ut ved å nevne hvert enkelt rike ved navn etter hvert som tiden gikk. Det var nok at Joel varslet ødeleggelsen ved disse rikene før noen av dem hadde trådt fram på historiens scene, og at han kunne peke på at de var fire.

Trusselen om straff går til 2,17. Den er knyttet til formaninger om omvendelse, og folket hører villig på dem og ydmyker seg for Herren. Så kommer frelsesbudskapet, som går til 3,2. Miskunnen begynner med at Gud sender *læreren til rettferdighet*. Han viser folket hva lidelsene skal tjene til, og innbyr de trette og tyngede til å komme til Herren, så han kan gi dem hvile. De som har et sønderbrutt hjerte, hører hans røst, og så følger rik velsignelse fra Gud, som fullendes når Ånden blir utøst.

Både løftet om læreren og løftet om Ånden har hatt foreløpige oppfyllelser: først kort etter at ødeleggelsen begynte, på assyrernes tid, så etter ødeleggelsen ved babylonerne, og til sist etter det greske tyranniet på makkabeernes tid. Men profetien sikter hele veien først og fremst til Kristus, og til den velsignelsen og den utgytelsen av Ånden som har sin kilde i at han er mellommann.

Dommen over folkeneI den tredje og siste delen kommer det motsatte av frelsesbudskapet: dommen over fiendene til Guds menighet. De hater menigheten fordi de hater Gud. Gud bruker riktignok dette hatet til å tukte og rense sin kirke, men hatet blir likevel rammet av hans straffende rettferdighet. Grunntanken i denne delen står i 1 Pet 4,17 f.: «For tiden er kommet da dommen skal begynne med Guds hus. Men begynner den med oss, hvordan skal det da ende med dem som ikke vil tro Guds evangelium? Og er det med nød og neppe den rettferdige blir frelst, hvordan skal det da gå med den ugudelige og synderen?»

Også her er skildringen omfattende. Det som i historien skjer gjennom en lang rekke av Guds inngrep mot kirkens fiender, er samlet i

ett bilde. Profetien omfatter fallet til Assyria, Babylon og det persiske og greske riket, men den endelige oppfyllelsen må vi søke i den messianske tiden. Det går fram av hvordan denne delen henger sammen med den andre. Fordi menigheten har hørt på læreren til rettferdighet og fått Ånden utøst over seg, er den gjenstand for Guds kjærlige omsorg, og derfor rammer dommen fiendene. Når løftet om læreren og om Ånden er messiansk i sitt innhold, må også dommen være det.

Det samme viser 3,23: Samtidig med dommene veller en kilde fram fra Herrens hus og vanner Sjittims dal. Det er frelsens vann, som vanner den tørre jorden der menneskene lider nød (jf. Esek 47; Sak 14,8; Åp 22,1). Dette trekket peker tydelig på den messianske tiden.

Vi må likevel skille innholdet fra formen, tanken fra den drakten profeten gir den. I det profetiske synet må alt åndelig nødvendigvis framstilles i ytre bilder. Formen er denne: Alle folk blir samlet i Josjafats dal, det stedet nær templet som kunne romme en stor folkemengde, og Herren, som troner i templet, holder dom over dem. Trolig har dalen fått navnet sitt nettopp her, av profeten, som ville vise hva den er bestemt til, for Josjafat betyr «Herren dømmer».

Gjennom dette ytre bildet kommer tanken fram at dommen over hedningene er en virkning av Guds rike. De blir ikke straffet for at de har brutt naturens lov, men fordi de har stilt seg fiendtlig mot dem som bærer Guds åpenbarte sannhet, ja, mot Herren selv, som bor i sin kirke. (*Josjafats dal må søkes like ved templet, der Herren etter v. 21 f. holder dom, og ikke i Tekoa-ørkenen, der fiendene ble slått under kong Josjafat. Dalens naturlige navn er trolig «Kongedalen»,* 1 Mos 14,17; 2 *Sam* 18,18.)

Langt hardere enn dommen over dem som bare har brutt naturens lov, blir straffen for dem som har forkastet, ikke en Gud som er stengt inne i himmelen, men den Gud som åpenbarer seg med makt på jorden, i sin kirke.

Så lenge denne åpenbaringen ennå var ufullkommen, som under den gamle pakt, var skylden ved å forkaste ham mindre, og det kunne fortsatt vises miskunn. Moab ble ødelagt så det ikke lenger var et folk, fordi det hadde opphøyet seg mot Herren, og likevel lyder det: «Men i de siste dager vil jeg gjøre ende på Moabs fangenskap, sier Herren» (Jer 48,47).

Men når åpenbaringen av Guds nåde er blitt fullkommen, blir også hans rettferdighet fullkomment åpenbart mot alle som forkaster den og reiser seg mot dem som bærer den: «Deres orm skal ikke dø, og deres ild skal ikke slokkes, og de skal være en gru for alt kjød» (Jes 66,24). Her ligger nøkkelen til alt det Herren sier om den kommende dommen, som først blir fullendt i den kommende verden.

Joel 1,1–2,17

Den billedlige tolkningen av gresshoppene er den eldste. Den finnes allerede i Targum og hos de jødene som Hieronymus nevner, og den kan ikke forklares ut fra dogmatiske hensyn alene. Mange som hadde slike hensyn, ville ikke vite av den, og blant dem som forsvarte den, var flere som hadde helt motsatte hensyn. Før vi kan gå løs på hovedspørsmålet, må vi svare på to forspørsmål: Skildrer Joel en ulykke i samtiden eller i framtiden? Og betegner de forskjellige navnene på gresshoppene ulike arter?

Dommen ligger i framtidenLuther og Calvin mente at Joel skildrer en ulykke i samtiden, men ingenting taler for det. At han ofte bruker fortidsformer, beviser ikke noe i en profeti. De samme formene står i kap. 3, og det kapitlet forstår alle tolkere om framtiden. Ingen andre steder hos profetene finner vi dessuten en så lang og inngående skildring av samtiden eller fortiden. Og hvis ulykken ikke ligger i framtiden, må den alt være forbi, for i 2,18 f. knytter profeten frelsen direkte til ulykken. Da må også frelsen være noe som alt er kommet.

Flere ganger sier Joel at Herrens dag er nær. Det kommer av at Guds dom over hans kirke er en nødvendig følge av hans rettferdighet, som aldri hviler, men alltid er virksom. Når frafallet alt er der, må også dommen ventes, om ikke den siste og høyeste, så en dom som er et forspill til den. Herrens dag er derfor alltid i ferd med å komme og er aldri helt fjern. At den er *nær*, følger av ordet: «Der hvor åtselet er, der skal gribbene samles» (Matt 24,28). Det er grunnet i Guds vesen og er derfor alltid sant.

> «[15]Ve oss, for en dag! For nær er Herrens dag. Den kommer med ødeleggelse fra Den Allmektige.»

Noen har ment at Herrens dag her er en annen og hardere dom, som gresshoppene bare er forspill til. Men i den nesten ordrette parallellen Jes 13,6 kan Herrens dag ikke være noe annet enn det som skildres like før. I resten av Joel er det heller ikke spor av noen annen dom enn ødeleggelsen ved gresshoppene. Når den er slutt, er hele lidelsestiden slutt for paktsfolket, og tiden for velsignelse over dem og dom over fiendene begynner. Enda tydeligere viser 2,1 f. at Herrens dag er selve gresshoppenes ødeleggelse:

> «[1]Blås i horn på Sion! Blås alarm på mitt hellige berg! La alle som er i landet beve. For Herrens dag kommer – den er nær. [2]En dag med mørke og mulm, en dag med skyer og skodde som folder seg ut over fjellene som morgenrøde – et stort og mektig folk. Det har ikke hatt sin like i svunnen tid, og skal heller ikke få sin like i år som kommer, fra slekt til slekt.»

Ordene «et stort og mektig folk» kan bare forstås om gresshoppene, og de står som en forklarende tilføyelse til «Herrens dag» og «en dag med mørke». De siste ordene framstiller dessuten denne dommen som den mest fryktelige og den siste som skal ramme landet. Vi kan altså slett ikke tenke på en senere Herrens dag.

Fire navn, ett slags gresshopperNoen har ment at de fire navnene i 1,4 betegner ulike arter eller utviklingstrinn hos gresshoppene, så Joel skulle skildre to generasjoner gresshopper over to år. Mot det taler allerede at profeten da måtte gå så dypt inn i gresshoppenes naturhistorie at en fagmann kunne lære av ham. Noe slikt finner vi ikke ellers i Skriften. Det inntrykket profeten vil gi, ville dessuten tape på en så detaljert skildring av en framtidig naturhendelse.

> «[4]Det gnageren har levnet, åt vrimleren opp. Det vrimleren levnet, åt slikkeren opp. Det slikkeren levnet, åt ødeleggeren opp.»

Profeten kjenner bare ett slags gresshopper, som han deler i fire hærer. Bortsett fra *arbe* (אַרְבֶּה), som er det vanlige navnet, er navnene ikke naturhistoriske, men poetiske, hentet fra det gresshoppene gjør. *Jelek* (יֶלֶק, «slikkeren») er ikke ungen, men den bevingede gresshoppen. Det viser Nah 3,15–17, der fiendene kommer over Ninives kjøpmenn som en gresshoppesverm som «bredte ut sine vinger og fløy bort», og Sal 105,34, som bruker ordet om den ene hæren av flygende gresshopper i Egypt.

Ordet forekommer aldri i prosa, og det gjør heller ikke *gasam* (גָּזָם, «gnageren»). Den har navnet sitt av at den gnager på trærne (Am 4,9). I 2,25 snur profeten dessuten rekkefølgen og setter gnageren sist. Rekkefølgen i 1,4 er altså ikke tidsbestemt.

Bilde eller virkelige gresshopper?I seg selv taler ingenting mot den ene eller den andre tolkningen. Loven truer dem som bryter den, med virkelige gresshopper (5 Mos 28,38 f.). Herren brukte dem mot egypterne, og Amos framstiller en gresshoppeplage i Israel som en virkning av Guds vrede (Am 4,9). På den andre siden er slike bilder svært vanlige. Hos Jesaja er assyrerne og egypterne fluer og bier (Jes 7,18), og fiendtlige hærer blir ofte sammenlignet med gresshopper, både fordi de er mange, og fordi de kommer brått og ødelegger (Dom 6,5; Jer 46,23; 51,27). Hos Nahum framstår assyrerne som gresshopper (Nah 3,15–17).

Mest lik er Am 7,1–3. Der ser profeten den kommende dommen som en gresshoppesverm, og like etter som en ild (v. 4) og som en loddsnor (v. 7). Alle tre bildene betyr det samme, som v. 9 sier: Isaks offerhauger skal legges øde, og Israels helligdommer skal ødelegges. Gresshoppene står for de fiendtlige hærene som ødelegger. Det var desto mer nærliggende å framstille Guds dom som en gresshoppeplage, slik også Åp 9,3 ff. gjør, fordi Guds dom en gang virkelig hadde rammet Egypt på den måten. Profetene har nettopp for skikk å skildre framtiden i bildet av en lignende fortid, som liksom står opp igjen i den.

Avgjørelsen ligger derfor i skildringen selv. Et bilde må gi seg til kjenne ved tydelige vink, og der de mangler, er det vilkårlig å anta et bilde. Vi går gjennom teksten og samler det som peker i den retningen.

Vinkene i kap. 1Allerede innledningen gjør det vanskelig å tenke på virkelige gresshopper: «Har slikt skjedd i deres dager eller i deres fedres dager? Fortell deres barn om det» (1,2 f.). Bare ved den groveste overdrivelse, som lå fjernt fra enhver profet og ikke minst fra den milde Joel, kunne han framstille en forbigående gresshoppeplage som den største ulykken som noen gang hadde rammet eller skulle ramme folket. Oppfordringen om å fortelle det til de seneste slekter forutsetter at ingen senere lidelse skal bli så stor at denne blir glemt.

I 1,6 heter det: «For et folk er dratt opp mot mitt land.» Ordet *goj* (גּוֹי) rommer ikke bare det fiendtlige, men også det vanhellige; derfor

blir også det frafalne paktsfolket noen ganger kalt slik. Motsetningen ligger i ordene «mitt land». Profeten taler på vegne av Guds folk: Noe uhørt har skjedd, en hedensk hær har trengt inn i Guds folks land! Motstykket står i 2,18: «Da blir Herren nidkjær for sitt land, og han sparer sitt folk.»

I samme vers står det at folkets tenner er løvetenner (jf. Åp 9,8). Det passer på rasende fiender (Jes 5,29; Jer 4,7; Dan 7,4), men ikke på naturlige gresshopper, for løven er ikke et bilde på bare grådighet. Påfallende er det også at gresshoppenes flukt ikke er nevnt noe sted i den inngående skildringen. Mørket i 2,2 og 2,10 kommer ikke av svermen; det er tegnet på Guds vrede, på at han nærmer seg som dommer.

Bare den tyngste og mest langvarige lidelse kan forklare oppfordringen i 1,8: «Klag som en jomfru som bærer sørgedrakt for sin ungdoms brudgom!» Dette knytter Joel til Hosea, der det bildet som her bare er tegnet i omriss, er ført helt ut. Sion har mistet sin ungdoms venn, Herren (jf. Ordsp 2,17; Jes 54,6; Jer 2,2).

Like viktig er 1,9 og 1,13: «Matoffer og drikkoffer er revet bort fra Herrens hus.» Det er utenkelig at matmangel etter en gresshoppeplage skulle få folket til å holde tilbake disse offrene, som var så små i verdi – og enda mer at det skulle være høydepunktet i ulykken, slik det er her. Under Pompeius' beleiring av Jerusalem ble offrene ført videre midt i blodbadet, forteller Josefus. Men hvis hedningene skjuler seg bak gresshoppene, er Dan 9,27 parallellen, der det heter at han skal «bringe matoffer og slaktoffer til å opphøre». Også Amos varsler templets ødeleggelse (Am 2,5; 9), og senere Mika (Mika 3,12).

Ordene i 1,15 om Herrens dag peker på noe uendelig høyere enn en gresshoppeplage. Jesaja tar dem nesten ordrett og bruker dem om Herrens dom over hele jorden (Jes 13,6).

Hvordan skulle profeten kunne se en så liten og forbigående ulykke som Herrens dag i særlig forstand, som avslutningen og fullendelsen av alle dommene over paktsfolket? En slik tanke ville røpe så lave tanker om Guds rettferdighet og en så fullstendig misforståelse av hvor stor menneskets skyld er, at vi ikke finner noe lignende hos noen av Skriftens forfattere. Det gudsmennene i den gamle pakt varsler, fra Moses av og til den siste, er at folket skal drives helt ut av det landet de har gjort urent ved sine synder.

I 1,19 f. skifter bildet brått: «Ild har fortært beitene i ødemarken, flammer har forbrent alle markens trær.» Vi kan ikke tenke på bokstavelig ild, og da er det klart at også versene før er billedlige. Ild og flamme brukes heller aldri om solens hete, og i 2,3 er ilden knyttet direkte til gresshoppene: «Foran dem fortærer ild, etter dem brenner flammen.»

Guds brennende vrede blir framstilt som en fortærende ild, med en hentydning til Sodoma og Gomorra. Ild står også ofte for krig, en av Guds fremste straffer (4 Mos 21,28; Am 1,4; Jer 49,27). Når ilden her står for krigens ild og gresshoppene for de hedenske fiendene, løser vanskeligheten seg. Am 7 er igjen nøkkelen: Der kommer først gresshoppene og så ilden som fortærer de store vanndypene og holder på å fortære Herrens arvedel.

Markens dyr er de barbariske, hedenske folkene. V. 19 skildrer hva krigens ild gjør i Israel, v. 20 hva den gjør blant hedningene; jf. motsetningen mellom markens dyr og Sions barn i 2,22 f. og Jes 56,9, der markens dyr også står for hedningene.

Det avgjørende er 2,22: «Frykt ikke, dere markens dyr! For beitene i ødemarken grønnes. Trærne bærer frukt, fikentreet og vintreet gir av sin rikdom.» Det dyrene skal glede seg over, blir først skildret i bilde og så uten bilde, og trærnes frukt blir nevnt som om den var markens dyrs vanlige føde. Men etter 1 Mos 1,29 f. er trærne gitt mennesket og gresset dyrene. Også i Apg 11,6 framstår hedningene i bildet av urene, ville dyr. Heller ikke bekkene i 1,20 kan forstås bokstavelig. Vannet i elver, bekker og kilder er i Skriften det vanlige bildet på kildene til næring, trivsel og velstand.

Vinkene i kap. 2I 2,2 viser Joel hvorfor han valgte dette bildet. Ordene «Det har ikke hatt sin like i svunnen tid, og skal heller ikke få sin like» er nesten ordrett hentet fra 2 Mos 10,14. Profeten flytter altså fortiden over på framtiden, som i sitt vesen ligner den. Det som den gang ble sagt om gresshoppeplagen, sier han nå om den ulykken som plagen var et forbilde på.

Blant alle dommene over paktsfolket er denne den høyeste og den siste, og det kunne profeten bare si hvis hele summen av Guds dommer, helt til de fullendes, sto for hans indre blikk i bildet av en gresshoppeplage. Ordene «Som Edens hage er landet foran dem» (2,3) viser tilbake til 1 Mos 2,8 og 13,10.

I 2,6 heter det: «Folkeslag skjelver for dem.» Det passer dårlig om virkelige gresshopper, men godt om hedenske erobrere. Når de store hedenske rikene flommet over landet, rammet det ikke bare Israel, men en hel rekke folk. Amos skildrer hvordan krigens og erobringslystens ild raste blant alle folkene omkring (Am 1; 7,4), og hos Habakkuk og i Jer 25 er babylonernes dom over Juda bare en del av en dom over alle folk. Etter 2,7–9 tar gresshoppene byen med storm. De klatrer over muren, fyller gatene og trenger inn i husene. Virkelige gresshopper er ikke farlige for byer, bare for markene.

I 2,11 taler alt mot den bokstavelige tolkningen: «Herren lar sin røst høre foran sin fylking. For hans hær er veldig stor, og sterk er den som fullbyrder hans ord.» Ingenting gir grunn til å tenke seg en gresshoppehær som Guds hær og leir, med ham selv i spissen som hærfører og tordenen som hans basun. Jes 13,2–5 er parallellen, der Herren drar i spissen for en stor hær for å ødelegge hele jorden.

I 2,17 legger profeten bildet helt bort og lar virkeligheten, at hedenske fiender herjer landet, komme fram uten dekke:

> «[17]Mellom forhallen og alteret skal prestene, Herrens tjenere, stå gråtende og si: Herre, spar ditt folk! Overgi ikke din arv til vanære, så hedninger får herske over den! Hvorfor skal de si blant folkene: Hvor er deres Gud?»

Noen har villet oversette «så hedninger får spotte dem». Men verbet *mashal* (מָשַׁל) med preposisjonen *be* betyr alltid «herske over» (5 Mos 15,6; Sal 106,41; Klag 5,8), og slik har alle de gamle oversettelsene forstått det. Vanæren var nettopp at Herrens arv kom under hedningenes herredømme. Den samme motsetningen ligger i v. 18: «Da blir Herren nidkjær for sitt land.» Herren kan ikke være nidkjær mot naturlige gresshopper, bare mot hedenske fiender. Sitt land og sitt folk kan han ikke gi til bytte for hedningene.

Fienden fra Norden (2,20)

> «[20]Fienden fra Norden vil jeg drive langt bort fra dere, og jage ham til et tørt og øde land – hans fortropp til havet i øst, hans baktropp til havet i vest. Stank skal stige opp fra ham, en motbydelig lukt. Altfor store ting har han satt seg fore.»

Dette verset gir flere bevis. Gresshoppene kommer aldri til Israels land fra nord, fra Syria, men fra de varme, tørre landene i sør. Og når

Herren vil jage dem «til et tørt og øde land», er det nettopp sør som er ment. Profeten uttrykker tanken «fiendene skal drives tilbake dit de kom fra» ved å nevne det landet de virkelige gresshoppene pleide å komme fra.

Nord nevnes derimot stadig som hjemlandet til Israels farligste fiender, assyrerne og babylonerne, som alltid kom inn i landet fra Syria etter at de hadde lagt det under seg (Sef 2,13; Jer 1,14; 4,6; 6,1). Allerede Hieronymus sa: «Profeten nevner Norden, så vi ikke skal tenke på virkelige gresshopper, som pleier å komme fra sør, men forstå gresshoppene om assyrerne og babylonerne.»

At skildringen er poetisk, viser også stedene gresshoppene skal drives til: den arabiske ørkenen, Dødehavet i øst og Middelhavet i vest. Fortroppen og baktroppen til samme hær skal drives i hvert sitt hav i samme øyeblikk, og det er fysisk umulig.

Ordene «Altfor store ting har han satt seg fore» gir grunnen til at fienden går til grunne. Han blir straffet fordi han har syndet i sitt overmot. Fordi han har gjort seg stor, gjør Herren nå store ting mot ham (v. 21). Synd og straff forutsetter ansvar, og noe slikt tilskriver ingen profet ufornuftige skapninger, heller ikke i et bilde. Om Israels hedenske fiender er tanken derimot svært vanlig. Når 2,25 taler om «de årene» gresshoppene åt opp, går profeten også fra bildet over til saken selv, til de fiendtlige innfallene som strakte seg over lange tider.

Vinkene i kap. 3

Også kap. 3 gir sterke grunner. Hele forkynnelsen om straff og dom over hedningene har bare mening dersom profeten før har talt om den forbrytelsen de har begått mot Herren og hans folk. Da har vi profetiens tre hovedemner: Guds dommer over sitt folk ved hedenske fiender, folkets benådning, og straffen over fiendene. I 3,6 f. knyttes Israels lidelser og dommen over hedningene sammen:

> «[6]For se, i de dager og på den tid, når jeg gjør ende på Judas og Jerusalems fangenskap, [7]da vil jeg samle alle hedningefolk og føre dem ned til Josjafats dal. Der vil jeg holde rettergang med dem på grunn av Israel, mitt folk og min arv, fordi de spredte dem blant hedningefolkene og delte mitt land.»

«Alle hedningefolk» er de folkene som er omtalt i bildet av gresshoppene. Og når det heter at de har spredt Israel og delt landet mellom

seg, kan det ikke gjelde noe som skjedde før Joel. Uansett når han levde, var Israel ennå ikke spredt blant hedningene. Filisterne er nevnt for seg i v. 9, atskilt fra dem som spredte folket. Profeten kan heller ikke tale om noe framtidig som han ikke hadde berørt da han truet paktsfolket, for gresshoppene er den siste og største ulykken i framtiden. Altså skildrer han under bildet av gresshoppene hvordan hedenske fiender skal herje landet og spre innbyggerne.

Til slutt lover 3,22: «Jerusalem skal være et hellig sted. Fremmede skal aldri mer trenge inn der.» Løftet står i motsetning til den tidligere trusselen og blir bare forståelig ut fra den. De fremmede må altså ha vært framstilt i bildet av gresshoppene.

Bildet og sakenMed denne forståelsen, og bare med den, blir Joels profeti en harmonisk og fullendt helhet, der profeten holder seg nær til de omrissene Moses alt hadde gitt, og som alle profetene arbeider med å fylle ut.

Innvendingene mot den billedlige tolkningen kommer av at en overser hva poesi, billedtale og allegori er. Profeten ser ikke fiendene som fiender og sammenligner dem i forbigående med gresshopper. I hans indre syn sto de fram som gresshopper. Det særegne ved allegorien er at bildet får selvstendig liv og har saken, ikke ved siden av seg, men i, med og under seg. Nettopp derfor kommer det inn trekk som ikke hører til bildet, men til saken, og derfor kan bildet igjen sammenlignes med selve saken, som når gresshoppene ligner hester og stiger over murer som krigsmenn.

Fire riker1,4 antyder tydelig at verdensmakten ikke skal hjemsøke Israel bare én gang, men i flere skikkelser. De fire hærene eter ikke samtidig; den andre eter det den første har levnet. I synet går det raskt, men hvis verdensmakten virkelig skal møte Israel i store riker etter hverandre, må det i virkeligheten gå lang tid mellom dem. Antallet fire må tas på alvor. De fire hornene i Sak 2,1–4, de fire dyrene i Daniel og de sju hodene på dyret i Åpenbaringen, som er de sju skikkelsene verdensmakten tar i sin strid mot Gud, avgjør saken.

Da må vi gi jødene rett, slik Hieronymus gjengir dem: Den første svermen er assyrerne sammen med babylonerne, den andre meder og persere, den tredje de greske rikene og den fjerde romerne. Slik svarer de fire svermene nøyaktig til de fire dyrene i Daniel, det babylonske, det medisk-persiske, det greske og det romerske riket.

At assyrerne er tatt sammen med babylonerne, er ikke merkelig. Allerede i Bileams profeti er Assur og Eber, makten på den andre siden av Eufrat, stilt opp mot det nye riket som kom fra vest (4 Mos 24,24). Det var desto mindre grunn til å gi assyrerne en egen plass her, siden Joel først og fremst har med Juda å gjøre, og assyrerne aldri påførte Juda noen virkelig stor dom.

Læreren til rettferdighet (Joel 2,23)

> «[21]Frykt ikke, du åkerjord! Fryd deg og vær glad! For store ting har Herren gjort. [22]Frykt ikke, dere markens dyr! For beitene i ødemarken grønnes. Trærne bærer frukt, fikentreet og vintreet gir av sin rikdom. [23]Og dere Sions barn, fryd og gled dere i Herren deres Gud! For han gir dere læreren til rettferdighet, og så sender han regn ned til dere, tidligregn og senregn, som før.»

(Hengstenberg: «… og så sender han regn ned over dere, tidligregn og senregn, først.»)

Ordene «i Herren deres Gud» er lagt til bare for Sions barn. Til jorden, som gresshoppene hadde lagt øde, heter det bare: «Frykt ikke! Fryd deg og vær glad!» (v. 21). Markens dyr er hedningeverdenen, som verdenserobrerne holdt nede, men som Herren fridde ut ved sine store gjerninger. Til dem heter det bare: «Frykt ikke!» (v. 22). Bare Sions barn kjenner og elsker frelsens opphavsmann, og de får av ham særskilte gaver i tillegg til de allmenne.

Lærer eller regn? De fleste oversetter ordene *et-hammore litsdaka* (אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה) med «læreren til rettferdighet». Slik har Targum, Vulgata og nesten alle utleggerne i den eldre lutherske kirken forstått dem. Andre, med Calvin og mange reformerte og nesten alle nyere utleggere, tar *more* i betydningen «regn». Vi holder den første forklaringen for riktig, av disse grunnene.

For det første passer ikke *litsdaka* («til rettferdighet») til regnet. De som forstår ordet om regn, er svært uenige om hva tillegget betyr, og den vanligste forklaringen, «i rett mål», holder ikke. Ordene for rettferdighet brukes aldri i fysisk, men alltid i moralsk betydning. Også

«rettferdighetens stier» i Sal 23,3 er en åndelig vei: Stiene er selve rettferdigheten, som består i at Gud erklærer en rettferdig og rettferdiggjør, og som er gitt med frelsen. Forklaringen «lærer» støttes også av Hos 10,12, der det å lære og rettferdighet står sammen: «til han kommer og lar rettferdighet regne over dere» (Hengstenberg: «og lærer dere rettferdighet»).

For det andre må gaven i første halvdel av verset være en annen enn i andre halvdel. Ellers ville tidligregnet bli nevnt to ganger, og det ville være en tom gjentakelse. Verbformen i «og så sender han» betegner dessuten noe som *følger* av det første.

For det tredje betyr *more* (מוֹרֶה) ellers alltid «lærer», aldri «regn» eller «tidligregn». Det vanlige ordet for tidligregn er *jore* (יוֹרֶה). I andre halvdel har Joel altså brukt den uvanlige formen *more* om tidligregnet bare fordi den lyder likt med *more* rett før, og har lagt til «regn» for ikke å bli misforstått.

RettferdighetogvelsignelseFor det fjerde finner vi en lignende sammenheng mellom læreren og regnet i det stedet i loven som profeten trolig har hatt for øye:

> «[13]Dersom dere nå er lydige mot mine bud som jeg gir dere i dag, og elsker Herren deres Gud og tjener ham av hele deres hjerte og hele deres sjel, [14]da vil jeg gi landet regn i rette tid, tidligregn og senregn, så du skal samle i hus ditt korn og din most og din olje.» (5 Mos 11,13 f.)

Både der og her står folkets rettferdighet først, og Guds miskunn og velsignelser følger. Men den rettferdigheten fantes ikke. Derfor begynner Gud sin miskunn med å sende ham som skal virke den. Dette svarer også på innvendingen at læreren til rettferdighet ikke passer når profeten bare taler om jordiske velsignelser. For paktsfolket fantes det ingen rent jordiske goder. De var alltid tegn og pant på Guds velvilje. Den hang sammen med folkets rettferdighet, og den rettferdigheten var igjen avhengig av at Gud sendte en lærer til rettferdighet.

For det femte taler ordet *barishon* («først») for vår forklaring. Det står i nær sammenheng med «deretter» i 3,1. At læreren til rettferdighet blir sendt, får to følger: *først* det jordiske regnet, som står for alle slags ytre velsignelser og er valgt med tanke på 5 Mos 11 og på skild-

ringen av ulykken som en gresshoppeplage, og *deretter* det åndelige regnet, utgytelsen av Den Hellige Ånd.

Herren som lærerSkulle det ennå være tvil, blir den fjernet av Jes 30,20 f., som så tydelig bygger på Joel at det må regnes som den eldste utleggingen av stedet:

> «[20]Herren skal gi dere nødens brød og trengselens vann, men da skal dine lærere ikke mer skjule seg, men dine øyne skal se dine lærere.
> [21]Når du viker av til høyre eller til venstre, skal dine ører høre et ord lyde bak deg: Dette er veien, gå på den!»

(Hengstenberg leser entall: «da skal din lærer ikke mer skjule seg, men dine øyne skal se din lærer».)

Når folket har lagt bort det onde, gir Herren regn til såkornet (v. 22 f.). Læreren er ikke et menneske, men Gud. Menneskelige lærere hadde ikke skjult seg, men versene før sier at Herren hadde skjult seg. «Dine øyne skal se din lærer» peker på at Herrens herlighet skal åpenbares (jf. Jes 40,5; 52,8). Herren må først vise seg som lærer før han kommer som frelser. Hos Jesaja og i Hos 10,12 er det Herren selv som er læreren, mens det hos Joel er Herren som gir læreren. Begge deler går sammen når vi forstår at Herrens herlighet blir åpenbar i den læreren han gir.

Hvem er læreren?En lærer til rettferdighet er en som lærer folket «hvordan de skulle frykte Herren» (2 Kong 17,28). Nesten alle kristne utleggere som forstår ordet slik, tar det om Messias. Det gjør også flere jødiske, for eksempel Abarbanel: «Denne læreren til rettferdighet er kong Messias, som skal vise den veien vi skal gå, og de gjerningene vi skal gjøre.» Allerede den bestemte artikkelen gjør det umulig å tenke på en enkelt menneskelig lærer. Vi må velge mellom Messias som den lenge lovede læreren i særlig forstand og den *ideelle* læreren, det vil si alle Guds lærere sett under ett.

Men den ideelle læreren er noe høyere enn en vanlig samling av lærere. Jes 30 viser at Herrens herlighet skal åpenbares i læreren, og det passer like lite på mange menneskelige lærere som på en enkelt av dem. Grunnstedet 5 Mos 18,18 f. samler riktignok profetstanden i én ideell person, men grunnen er at profetembetet en gang skulle bli virkeliggjort i en virkelig person. Messias framstår som lærer også i Høys 8,2 og Jes 55,4, og i andre del av Jesaja er han Profeten i særlig forstand.

Forstått slik kan den ideelle læreren være å foretrekke framfor å ta ordet om Kristus alene. For det taler at Joels profetier gjennomgående er så omfattende og ideelle. For det taler også selve uttrykket, som bare framhever det Kristus har felles med Guds tjenere før ham, at han lærer rettferdighet, og ikke minst grunnstedet 5 Mos 18.

Åndens utgytelse (Joel 3,1–5)

V. 1–5. Ånden over alt kjød

> «[1]Og deretter skal det skje at jeg vil utgyte min Ånd over alt kjød. Deres sønner og døtre skal tale profetiske ord. Deres gamle menn skal ha drømmer, og deres unge menn skal se syner.»

Paktsfolket har alltid hatt del i Guds Ånd. Det ligger i selve tanken om et paktsfolk, for Guds Ånd er det eneste indre båndet mellom Gud og det skapte, og et paktsfolk uten et slikt indre bånd er en umulighet. I Jes 63,11 er Ånden paktsfolkets faste eie. Der minnes folket i sin dypeste forlatthet Guds miskunn og spør: «Hvor er han som ga sin Hellige Ånd midt iblant dem?»

Men det hørte med til den gamle pakts vesen at Ånden ble gitt mindre rikt, at hans virkninger var svakere, og at færre hadde del i dem. Først da Guds forhold til verden var forandret ved Kristi død, kunne *Kristi* Ånd gis. Det er Guds Ånd med en høyere kraft, og han står i samme forhold til Ånden i den gamle pakt som det Ord som ble kjød, står til Herrens engel.

Under den gamle pakt var det langt vanskeligere å ta imot Den Hellige Ånd. Folket hadde ikke Kristus for øye i hans historiske skikkelse, i hans liv, lidelse og død. Gud var uendelig nærmere jødene enn hedningene, men han var likevel forholdsvis fjern. Grunnen til Guds miskunn, Kristi fortjeneste, var ennå ikke så klart åpenbar. Derfor var den vanskelig å gripe, og lovtrelldommens villsti lå langt nærmere. Slik ble Guds Ånd gitt direkte bare til noen få, særlig profetene, mens de fleste, også de beste, hadde sitt åndelige liv bare gjennom fellesskapet med dem, og derfor var det svakere.

Det lå i sakens natur at Guds Ånd en gang måtte bli utøst rikere og sterkere. Derfor ønsket Moses at hele folket måtte bli profeter: «Gi at alt Herrens folk var profeter, at Herren ville legge sin Ånd på dem!» (4 Mos 11,29).

Ønsket er samtidig en profeti. Moses ønsket bare at Guds folk måtte nå så langt at det ble det et Guds folk skal være, og det måtte en gang skje, for den allmektige og trofaste Gud kunne ikke la sitt verk bli uferdig.

Dette løftet tar Joel opp, og senere knytter Jes 32,15, Jer 31,33 f., Esek 36,26 f. og Sak 12,10 seg til ham. Løftet sikter til sist til den messianske tiden, men det utelukker ikke trinnene som forbereder den.

Når Gud dømmer og kommer nær til sitt folk, vekker det lengsel etter fellesskap med ham. Lærere som Gud sender, gir lengselen den rette retningen, og så blir Ånden utøst. Dette gjentar seg stadig i paktsfolkets historie. Den fullkomne oppfyllelsen på Kristi tid kunne ikke ha kommet om ikke ufullkomne oppfyllelser hadde gått forut for den gjennom hele den tidligere historien. Det er like vilkårlig å utelukke disse forstadiene som å skille én enkelt hendelse, den første pinsedagen, ut fra alt det som utgjør hovedoppfyllelsen i den messianske tiden.

Vi kan bare si at profetien ble endelig oppfylt på pinsedagen i den forstand at dagen var et pant på oppfyllelsen: Hele den videre utviklingen lå alt i den, og Joels profeti i ord ble da til en uendelig mektigere profeti i gjerning. Allerede Calovius skrev at profetien begynte å bli oppfylt på en påfallende måte på pinsefesten, men at den gjelder hele den nye pakts tid, «slik som andre allmenne løfter».

Joel peker på fire undertrykkelser av Israel ved verdensmakten. Hovedoppfyllelsen må vi vente i den fjerde undertrykkelsens tid, men den kan neppe være den første oppfyllelsen. Vi kan ikke tenke oss at de tidligere ulykkene gikk helt sporløst forbi folket, og Guds gave av Ånden går alltid hånd i hånd med at folket er blitt mottakelig for den.

«Deretter» viser tilbake til «først» i 2,23. Ordet angir ikke så mye en rekkefølge i tid som i betydning. Av de to virkningene av at læreren til rettferdighet blir sendt, ser profeten først den lavere og så den høyere. Likevel ble profetien også oppfylt i denne rekkefølgen i tid. Etter babylonernes ødeleggelse fikk folket de jordiske velsignelsene

tilbake før hovedoppfyllelsen av løftet om Ånden kom (jf. Sal 107,33–42 med Joel 2,25–27).

«Utgyte» viser tilbake til regnet i 2,23. Ordet rommer tanken om overflod i motsetning til knappheten før, men også tanken om det regnet gjør: Det gir liv til det som var dødt, og får det til å bære frukt.

«Alt kjød» blir forklart av det som følger: sønner og døtre, gamle og unge, treller og trellkvinner. «Alt» opphever altså ikke grensen mot andre folk, men skillene mellom kjønn, alder og stand i folket selv. Som Calvin sier: «Profeten antyder at verken alder eller kjønn skal gjøre noen forskjell, men at Gud skal føre dem alle uten forskjell inn i sin nådes fellesskap.» At hedningene skulle få del i Ånden, kom ikke i første rekke på tale her, for trusselen som frelsesbudskapet knytter seg til, gjaldt bare paktsfolket.

Løftet om Ånden bygger på 1 Mos 2,7 sammenholdt med 1,26: Menneskets ånd er, i motsetning til alt annet levende på jorden, et pust fra Gud. Kjød og ånd står mot hverandre som i 1 Mos 6,3 og Jes 31,3: «Egypterne er mennesker og ikke Gud. Deres hester er kjøtt og ikke ånd.» Kjød er menneskenaturen i dens svakhet og hjelpeløshet, ånden er prinsippet for liv og kraft.

«Deres sønner» og det som følger, utdyper «alt kjød». På samme måte utdyper «tale profetiske ord, ha drømmer, se syner» ordene «jeg vil utgyte min Ånd». Gavene er ikke nevnt for sin egenart, men for det de har felles som virkninger av Guds Ånd. Vi skal derfor ikke spørre hvorfor det er sønnene og døtrene som profeterer, og så videre.

Profeten vil gi grunntanken, at Åndens virkninger skal nå alle, et konkret og fyldig uttrykk. Derfor velger han de overordentlige gavene, som er lettere å se enn de vanlige, og blant dem igjen de som var vanlige i den gamle pakt. (*Å profetere betyr her som ellers å tale henrykt i Ånden, men ikke nødvendigvis om framtiden. Syner og drømmer er de to hovedformene for åpenbaring til en profet*, 4 Mos 12,6.) Meningen er altså: De skal få del i Guds Ånd med alle hans gaver og velsignelser. Hvordan kunne Peter ellers så frimodig si at pinsedagen, da det verken var drømmer eller syner, var en oppfyllelse av Joels profeti?

Det ligger likevel i sakens natur at de overordentlige gavene i de store oppfyllelsene følges av de vanlige. De overordentlige gavene vitner om de vanlige og er midler for dem, men de er også grunnlaget de vanlige hviler på. Derfor må tider som dem i 1 Sam 3,1, da «Herrens

ord var dyrt», også være fattige på de vanlige nådegavene. De overordentlige gavene skiller seg ikke fra de vanlige i vesen, bare i den måten de viser seg på, slik Kristi ytre under skiller seg fra hans indre.

V. 2. Også over trellene

> «[2]Ja, også over treller og trellkvinner vil jeg utgyte min Ånd i de dager.»

Som skillet mellom kjønn og alder ble opphevet i v. 1, skal heller ikke stand gjøre noen forskjell. «Også» viser at det er noe uventet og overordentlig at Åndens gaver skal nå også treller og trellkvinner, som for det kjødelige øyet syntes uverdige til en slik ære.

Flere har prøvd å gjøre velsignelsen mindre for trellene. Septuaginta setter «mine treller og mine trellkvinner», altså Guds tjenere i stedet for menneskers. Abarbanel mener at Ånden her er noe lavere enn profetgaven, som bare blir gitt de frie. Men «jeg vil utgyte min Ånd» i v. 2 er de samme ordene som i v. 1, og som i Jes 11,2 rommer «Herrens Ånd» alt det som følger.

Det er ikke uten grunn at Det nye testamente så sterkt framhever at evangeliet blir forkynt for de fattige, og at Gud utvelger det som er ringe og foraktet i verdens øyne. Det naturlige mennesket tror alltid at det verden setter høyt, også må være høyt aktet hos Gud. Det viser fariseernes dype forakt for folkemengden (Joh 7,49).

V. 3. Tegn på himmelen og på jorden

> «[3]Og jeg vil gjøre underfulle tegn på himmelen og på jorden: blod og ild og røksøyler.»

(Hengstenberg: «blod og ild og røykskyer».)

Miskunnen mot Guds menighet følges av dommen over fiendene. Når menigheten igjen er gjenstand for Guds velvilje, ikke minst fordi Den Hellige Ånd er utøst over den, må han verne den mot verdens forfølgelse og hevne den på verden. I v. 3–4 skildres dommens forbud, og i 3,6 ff. selve dommen. Profeten hentyder til plagene over Egypt, som nå skal gjentas i større målestokk: «Herren gjorde store og ødeleggende tegn og under på egypterne, på farao og på hele hans hus for våre øyne» (5 Mos 6,22).

Tegnene er ikke blodige nederlag og brennende byer, men overordentlige naturfenomener. Den onde samvittighet tyder deres billedspråk og kjenner dem igjen som forbud for dommen. Blodet er hentet

fra den første plagen, da vannet i elven ble til blod (2 Mos 7,17), ilden fra haglet med ild i (2 Mos 9,24), og mørket i v. 4 fra mørket over Egypt (2 Mos 10,21). Det er ikke virkelig blod, men det som minner om blod ved sin røde farge. Blodet varsler blodsutgytelse, og ildfenomenene varsler at Guds vredes ild og krigens ild skal bli tent.

Ordet som NB gjengir «røksøyler», betyr egentlig skyer eller virvler av røyk. Vi skal tenke på slikt som skjedde ved Sinai: «Hele Sinai berg sto i røk, fordi Herren var steget ned på det i ild» (2 Mos 19,18). Ilden og røyken gjør synlig at «vår Gud er en fortærende ild» (Hebr 12,29).

Den troen som går gjennom hele oldtiden, at den vrede Gud varsler sine dommer ved naturens billedspråk, er påfallende. Den kan ikke være et rent bedrag, men må ha dype røtter i hjertet. Naturen er et ekko og et speilbilde av menneskets sinn. Når det er fylt av en fryktelig forventning om det som skal komme, fordi det kjenner sin egen og sitt folks synd, stemmer alt det ytre med denne forventningen.

Med tanke på dette lar Gud slike forbud vise seg oftere og sterkere enn i naturens vanlige gang før store katastrofer. Det skjedde på en særlig påfallende måte før Jerusalems ødeleggelse, forteller Josefus. Slike tegn skal aldri helt mangle, like sikkert som straffen aldri kommer uten synd, og synden aldri er der uten at en vet og venter at dommen er fortjent. Men hovedsaken er ikke tegnet selv, men sinnet som tyder det: skyldbevisstheten som fyller sjelen med tanken på en Gud som hevner.

V. 4. Sol og måne

> «[4]Solen skal forvandles til mørke og månen til blod, før Herrens dag kommer, den store og forferdelige.»

Calvin har gitt den beste utleggingen av dette verset: «Dette er billedlige uttrykk. Profeten antyder at Herren skal vise tegn på sin vrede til jordens ender, som om hele naturen skulle bli snudd opp ned, for at menneskene skal bli rystet av redsel. Sol og måne vitner om Guds farskjærlighet mot oss så lenge de i sin vekslende gang gir jorden lys. Slik skal de nå bli budbærere for den vrede og krenkede Gud. Hvor menneskene enn vender øynene, oppover eller nedover, skal de se mye som fyller dem med redsel.»

Profeten har Egypt for øye. Mørket over hele Egypt, mens det var lyst i israelittenes boliger, viste på en dypt gripende måte Guds vrede i motsetning til hans nåde, som himmellysene er et bilde på.

At lysene slukner, er i Skriften ofte forbud for Guds dommer eller bilde på dommer som alt er kommet. Slik er det allerede i Joels skildring av den tidligere dommen (2,2.10), og slik kommer det igjen i 3,19 f.: «For nær er Herrens dag i avgjørelsens dal. Sol og måne sortner, og stjernene slutter å skinne.» Det gjelder ikke bare ett enkelt fenomen. Alt som skygger for himmellysene – formørkelser, jordskjelv og uvær – fyller den som har mistet nådens sol i sitt hjerte, med frykt.

V. 5. Hver den som påkaller Herrens navn

> «[5]Og det skal skje: Hver den som påkaller Herrens navn, skal bli frelst. For på Sions berg og i Jerusalem skal det være en flokk som har sluppet unna, slik som Herren har sagt. Og blant de overlevende skal de være som Herren kaller.»

Det hebraiske ordet *pelejta* (פְּלֵיטָה) betyr ikke «redning», men «det som har sluppet unna», slik det brukes konsekvent i Skriften (Jes 37,31 f.; Ob 17). Å «påkalle Herrens navn» brukes aldri om en rent ytre påkallelse, men alltid om den som er uttrykk for hjertets tro. Allerede derfor kan det ikke handle om at Israels blandede mengde skulle bli frelst i motsetning til hedningene. Meningen er slett ikke at alle som bor på Sion og i Jerusalem, skal bli frelst, men at det skal være noen som slipper unna, de som påkaller Herrens navn. De som ikke gjør det, blir fortært av Guds dom.

Det andre profeten nevner, at de blir kalt av Herren, er også noe indre. De som *påkaller* Herren, er de samme som *han kaller* ut av den allmenne ulykken og inn i sitt vernende nærvær. Profeten har valgt ordene for å få fram den nære sammenhengen mellom de to. De som påkaller Herren, og de som Herren kaller, er de samme som Åndens fylde etter v. 1–2 er utøst over. «Slik som Herren har sagt» viser at de troende trygt kan trøste seg med dette løftet, for det er ikke menneskers, men Guds ord.

Det er naturlig for de troende å frykte at straffene som truer verden, også skal ramme dem som lever i verden. Hele Åp 7 vil stille en slik engstelig frykt. I v. 3–4 nevnte profeten forbudene for Herrens store og forferdelige dag. Nå peker han på den eneste og helt sikre måten å bli stående på den dagen, og i 3,6 ff. skildrer han selve dommen.

Hva dommen sikter tilUtleggerne har knyttet v. 3–5 til mange ulike hendelser: babylonernes ødeleggelse av Jerusalem, Herrens

oppstandelse, Åndens utgytelse, romernes ødeleggelse av Jerusalem, dommen over fiendene etter hjemkomsten fra Babylon og den siste dom.

Uenigheten kommer bare av at en ikke har ført profetien tilbake til grunntanken. Den er denne: Guds straffende rettferdighet blir åpenbart over alt som står hans rike imot, side om side med at hans nåde blir åpenbart for rikets borgere. Tanken står her helt allment, uten noen grense i tid. Derfor kan ingen av disse forklaringene være riktig alene. Noen av dem er helt feil, fordi hendelsene ikke hører inn under grunntanken, som oppstandelsen og Åndens utgytelse. Andre er begrensede og ensidige syn på sannheten.

Babylonernes ødeleggelse var riktignok en åpenbaring av Guds straffende rettferdighet, men den hører til dommen over Guds hus i kap. 1–2, mens det her er tale om dommen over dem som er utenfor. Ødeleggelsen ved romerne hører i større grad med til det profetien taler om, for den hang langt nærmere sammen med at folket forkastet Messias. De som da ble dømt, var ikke lenger frafalne barn som skulle tuktes til bedring, men sto fiendtlig mot Guds rike. Malaki viser at en slik tid skulle komme, da han bruker Joels ord om Israels egen dom: «før Herrens dag kommer, den store og forferdelige» (Mal 4,5).

Nå ser vi også hva tegnene ved Kristi død betyr, mørket over landet og jordskjelvet da klippene revnet (Matt 27,45.51; Luk 23,44 f.). De var virkelige vitnesbyrd om Guds vrede og forbud for dommen som nærmet seg, og samvittigheten tydet dem: «Og folkemengden, alle som var kommet sammen for å se dette syn, slo seg for sitt bryst og vendte tilbake» (Luk 23,48).

Men vi må ikke begrense dommen til det forherdede paktsfolket. Det ser vi av forholdet mellom kap. 1–2 og 3,7, og særlig av Åp 14,14–20, der bildet av vinhøsten og vinpressen er hentet fra Joel (3,18). Der rammer dommen hedningefolkene fordi de har stått fiendtlig mot Guds folk – det folket som først ved Kristus og ved den Ånd han har vunnet, fullt ut har nådd denne verdigheten. Heller ikke der er dommen enkeltstående. Alt det som i historien skjer gjennom en hel rekke av dommer, og som til slutt fullendes i den siste dom, er samlet i én stor høst, i én stor vinhøst.

Joel i Peters pinsetale (Apg 2,16 ff.)

Bare trangsyn og fordommer kan nekte for at Peter fant en virkelig oppfyllelse av v. 1–2 i pinseunderet. Det viser at han gjengir «deretter» med «i de siste dager», som i Det nye testamente alltid betegner den messianske tiden, og den uttrykkelige forsikringen i v. 39 om at løftet tilhørte slekten som da levde.

Like sikkert er det at Peter ikke mente at hele løftets rikdom var uttømt med pinseunderet. For ham var det bare begynnelsen på oppfyllelsen, en begynnelse som rommer fullendelsen slik spiren rommer treet. Det går fram av v. 38: «Omvend dere, og la dere alle døpe på Jesu Kristi navn til syndenes forlatelse, så skal dere få Den Hellige Ånds gave.» Hvordan kunne Peter love de omvendte den gaven som profetien lover, hvis profetien alt var helt oppfylt?

Enda tydeligere er v. 39: «For løftet tilhører dere og deres barn, og alle dem som er langt borte, så mange som Herren vår Gud kaller til seg.» De som er langt borte, er hedningene.

Peter var i tvil om *hvordan* de skulle tas inn i Guds rike, men ikke om *at* de skulle det; det viser måten han siterer løftet til Abraham på i Apg 3,25 f. Ordene «så mange som Herren vår Gud kaller til seg» hentyder til slutten av Joel 3,5. Dermed viser Peter at frelsen, som forutsetter at en får del i Åndens utgytelse, ikke avhenger av noen menneskelig årsak, men bare av Guds kall, av hans frie nåde.

På samme måte beviser Paulus ut fra begynnelsen av Joel 3,5 at hedningene har del i Messias' rike: «Her er ikke forskjell på jøde og greker. Alle har de samme Herre, som er rik nok for alle som påkaller ham. For hver den som påkaller Herrens navn, skal bli frelst» (Rom 10,12 f.). Når det er den som påkaller Herren, som blir frelst, står veien like åpen for hedningene som for jødene. For apostelen var profetien altså ikke uttømt med pinsedagen, men rekker like langt som det den lover, utgytelsen av Ånden. Det viser også hentydningene til den i beretningene om senere utgytelser (Apg 10,45; 11,15; 15,8).

Hvorfor siterer apostelen også v. 3–5, når det ser ut til at v. 1–2 var nok? Svaret står i v. 40: «Også med mange andre ord vitnet han, og han formante dem og sa: La dere frelse fra denne vrange slekt!» Peter brukte trusselen for å drive tilhørerne til å søke del i det løftet som

alene kunne frelse dem fra den varslede dommen. At det lyktes, viser v. 43: «Og det kom frykt over hver sjel.»

I v. 22 taler Peter om de kraftige gjerningene, under og tegn, som Gud gjorde ved Jesus. De som i sitt hjertes hardhet ikke vil kjenne igjen de tegnene og undrene som fulgte nådens åpenbaring, skal møte tegn og under av en helt annen art, og den fryktelige virkningen av dem skal de ikke slippe unna.

Peter følger i hovedsak Septuaginta, men avviker på noen punkter. «I de siste dager» for «deretter» gjør det videre uttrykket mer bestemt, så det blir tydelig hvilken tid profetien sikter til. «Sier Gud» er hentet fra v. 5 og viser at profetien har sitt opphav i Gud og derfor må bli oppfylt. De gamle og de unge har byttet plass, trolig for å sette de unge sammen med sønnene og døtrene og gi de gamle æresplassen.

«Mine treller» følger Septuaginta og framhever noe som virkelig ligger i profetien. Trellene skal få del i løftet fordi de som var menneskers treller, også var Guds tjenere, og derfor likestilt med de frie i åndelige ting: «For den som var trell da Herren kalte ham, han er Herrens frigitte» (1 Kor 7,22; jf. Gal 3,28). Det samme vil tilføyelsen «og de skal tale profetiske ord» framheve. Med «oppe» og «nede» gjør Peter motsetningen mellom himmel og jord tydeligere. Alle avvikene er av samme slag. De vil få klarere fram det som ligger i stedet selv, og ingen av dem skyldes at apostelen siterte etter hukommelsen.

Profeten Amos

Innledningen til Hosea kan langt på vei gjelde for Amos også, for de to profetene virket under de samme forholdene. Etter overskriften hører Amos' profetier til den tiden da Hosea begynte sin tjeneste: den siste delen av Jeroboam IIs regjering, etter at Ussia var blitt konge i Juda.

Gjeteren fra TekoaOm profetens egne kår får vi vite at han var «en av gjeterne fra Tekoa» (Am 1,1). Hvis det ikke sto mer, kunne han godt ha vært en velstående mann med egne flokker – David var jo sønn av en slik mann. Men Am 7,14–15 viser at han var en fattig gjeter i andres tjeneste. Da presten Amasja ba ham dra hjem til sitt eget land, svarte han:

> «[14]Jeg er ikke noen profet, heller ikke disippel av noen profet. Jeg er bare en gjeter, og jeg dyrker morbærfiken. [15]Men Herren tok meg fra buskapen, og Herren sa til meg: Gå og vær profet for mitt folk Israel!»

(Hengstenberg: «… en gjeter og en som sanker morbærfiken.») Frukten av morbærfikentreet var føde for de fattigste. Det er som om Amos sa at han var av ringe ætt og levde av karrig kost, og at han aldri hadde tenkt på å bli profet i Israel før en høyere makt drev ham til det.

«Jeg er ikke noen profet»Men i hvilken mening nekter Amos at han er profet? Han kan ikke mene at han mangler profetisk gave eller kall, for da hadde han selv gitt motstanderen våpen i hånden, mens han jo vil vise at han har rett til å tale. Svaret ligger i profetskolene. I Juda finner vi ingen spor av at de skolene Samuel grunnla, levde videre; der står hver profet for seg. Men i Nordriket hadde profetene en helt annen stilling. Etter at levittene var drevet bort, måtte de vokte over

alt som gjaldt gudslivet, og profetskolene fikk en svært viktig oppgave.

Disse skolene var en slags klostre. De fleste av «profetsønnene» ble der hele livet, og også de som bodde rundt omkring i landet, sto under skolenes ledelse, slik historiene om Elia og Elisa viser. Når Amos sier at han verken er profet eller profetsønn, betyr det at han verken var lærer eller elev i profetstanden.

Hvorfor bruker han dette som bevis for sitt guddommelige kall? Fordi profetene i en slik ordning sto i et mer eller mindre indirekte forhold til Herren. Den som ikke ville godta at Gud selv talte, fikk her et påskudd: opplæringen, grunnsetningene og formen på profetiene kunne forklares naturlig. Ånden som drev dem, lot seg riktignok ikke bortforklare, men den var ikke så lett å få øye på. Når derimot en mann sto fram uten noen slik forbindelse og likevel hadde alle profetiske gaver «i Åndens og krafts bevis», ble en naturlig forklaring langt vanskeligere – særlig når han, som Amos, etter sine ytre kår var avskåret fra all menneskelig opplæring.

Var Amos da en ulærd mann? Han eide i alle fall det vesentlige i en sann israelittisk opplæring: kunnskapen om loven, og overalt viser han at han kjente Mosebøkene inngående. Det er ikke noe rart ved det, for like til vår tid har levende gudsfrykt mange ganger brutt gjennom nesten ugjennomtrengelige skranker på denne måten. Hans ringe stand ser vi bare her og der i språkets ytre form. I alt det høyere er han et forbilde på apostlene, som var ulærde fiskere fra Galilea og likevel viser sann dannelse i høyeste grad.

En dom som ingen ventetAmos hørte til de profetene som fikk i oppdrag å varsle at paktsfolket skulle gå til grunne, før det fantes noen menneskelig grunn til å vente det. Han viser riktignok stadig til tegn på undergangen, men de tegnene er folkets synder, ikke politiske forhold. Assyrerne nevnes ikke med et ord.

Når han varsler at folket skal føres i fangenskap «langt bortenfor Damaskus» (5,27), viser det bare at han visste at dommen ikke skulle komme fra den makten som til da hadde skadet Israel. (*At syrerne skal føres bort til Kir* (1,15; *jf.* 9,7), *ble oppfylt i 2 Kong 16,9. Det var naturlig siden de opprinnelig kom derfra, men det overnaturlige ved den bestemte forutsigelsen står fast.*)

Overalt ser vi at profeten sto fram på en tid da ingen ventet fare. For Israel var morgenrøden steget opp (4,13; 5,8). Gresset skjøt opp igjen etter kongens slått (7,1), og Nordriket blomstret på ny. Men Herren truer med å la solen gå ned om middagen og gjøre det mørkt ved høylys dag (8,9).

I 6,4–6 skildres den sorgløse luksusen, og 5,18 viser at folket spottet varselet om Herrens dag. Profeten roper ve over «de trygge på Sion og de sorgløse på Samarias fjell» (6,1) og over dem som sier: «Har vi ikke vunnet makt ved vår egen styrke?» (6,13). De trodde de levde i en gullalder, da Josefs velsignelse om hornene som stanger folkene (5 Mos 33,17), gikk i oppfyllelse, og drømte ikke om at øksen allerede lå ved roten av treet.

Men vi kan ikke søke oppfyllelsen av Amos' profeti bare i det assyrerne gjorde. Det som rammer de ti stammene, er for profeten bare en del av en alminnelig hjemsøkelse. Den kommer over alle nabofolkene og over Juda også, legger templet i Jerusalem øde og støter Davids hus ned fra tronen (2,4–5; 9,1.11). Den katastrofen kom over Juda ved Babel. Profetien gjelder alt det Juda og Israel og nabofolkene skulle lide av hedningemaktene som sto fram, slik vi kunne vente ut fra den nære forbindelsen mellom Amos og Joel. Retten skal komme veltende som vann, og rettferdigheten som en alltid strømmende bekk (5,24).

Boka som en helhetOverskriften viser at vi har for oss en helhet, skrevet på én gang, med kjernen av det profeten tidligere hadde forkynt muntlig. Ordene «to år før jordskjelvet» er ikke en tidfesting innenfor Ussias og Jeroboams dager, for tiden for jordskjelvet er ikke kjent, og en slik nærmere bestemmelse ville ikke hatt noen betydning. Det viktige var at ordet kom i Jeroboams dager, da Israel hadde det bedre enn på lenge. Jordskjelvet under Ussia, som var så fryktelig at det ble husket på Sakarjas tid (Sak 14,5), var snarere grunnen til at boka ble skrevet.

I Skriftens billedspråk betyr jordskjelv store omveltninger der det øverste blir snudd nederst. Et slikt jordskjelv hadde vært grunntanken i Amos' muntlige forkynnelse. Da det naturlige jordskjelvet kom, skrev han ned det han hadde forkynt, så ordet kunne gå side om side med tegnet og tolke det.

Boka har to deler: kapittel 1–6 er rene profetier, og kapittel 7–9 er profetier knyttet til et syn. I første del varsler profeten Herrens vrede

(1,2) og går så gjennom rikene den skal utøses over: Damaskus, Filisterland, Tyrus, Edom, Ammon, Moab og Juda. Til sist når uværet Israel og blir hengende over det gjennom hele første del. Ordene «Hør dette ordet» (3,1; 4,1; 5,1) innleder ikke nye taler, men tar bare tråden opp igjen i én sammenhengende tale.

Dommen over nabofolkeneDet er ikke tilfeldige utskeielser profeten refser hos nabofolkene, som om han like gjerne kunne ha nevnt hor eller avgudsdyrkelse. Han taler hele veien om forbrytelser mot Guds rike. De veier tyngre enn alle andre, for de andre er begått mot den skjulte Gud, men disse mot den Gud som har åpenbart seg og bor midt i sitt folk. Den egentlige grunnen til at nabofolkene hatet Israel, var at Israel var Guds folk. Hvor finner vi ellers et slikt uslokkelig hat mellom to folk gjennom hundreder av år? Edom sto i et helt annet forhold til Moab enn til Israel.

Tre ting viser dette. For det første viser innledningen det: «Herren skal brøle fra Sion og la sin røst høre fra Jerusalem» (1,2). Hvis det var en alminnelig dom over hedningene, ville den høre til Gud som Elohim, verdens Skaper, Opprettholder og Hersker. Men her står gudsnavnet Herren, og dommen går ut «fra Sion» og «fra Jerusalem». En alminnelig dom kommer fra himmelen. Bare som paktens Gud troner Gud på Sion, og alt han gjør derfra, er frelse eller dom for hans rikes skyld.

For det andre viser forbrytelsene selv det. Det kan ikke være tilfeldig at alle er begått mot paktsfolket. Bare én synes å være et unntak: Moab brente Edom-kongens ben til kalk (2,1). Men Edoms konge er her med som lydkonge under Judas konger, slik 2 Kong 3 viser. Moabittene var for svake til å vise hatet mot paktsfolket åpent, og det var dette hatet som drev dem til ugjerningen mot kongen som betalte skatt til Juda. (*Det er neppe tvil om at det var hevn for det Moab led i krigen i 2 Kong 3.*)

For det tredje fører profeten oss straks inn i midten av synden mot pakten når han kommer til Juda: de forlot den levende Gud og tjente tomme løgnguder (2,4).

Hvis dette skjer med det grønne treetNå ser vi hvordan 1,1–2,5 innleder det som følger. Profetiene mot fremmede folk skal ikke her trøste Israel eller vise Guds kjærlighet og allmakt. De skal fra først av vekke dette spørsmålet hos Israel: Gjør de slik med det grønne treet,

hva skal så skje med det tørre? (Luk 23,31). Når de som bare på avstand hadde syndet mot den levende Gud, blir straffet så hardt, hvordan skal det da gå dem han åpenbarte seg så tydelig for, og som han nesten hadde tatt skikkelse iblant?

Midtpunktet i hele trusselen mot Israel er ordet: «Bare dere ville jeg kjennes ved blant alle jordens ætter. Derfor vil jeg hjemsøke dere for alle deres misgjerninger» (3,2).

Det som var det høyeste trinnet i den gamle pakt, er i den nye bare et forberedende trinn. Guds åpenbaring i Kristus står i samme forhold til åpenbaringen for Israel som den åpenbaringen sto i til det hedningene fikk se av Gud når de kom i berøring med paktsfolket. Slik blir oppfyllelsen en ny profeti for oss. Når det fikk så fryktelige følger for den gamle paktens folk å forkaste Gud i hans ringere åpenbaring, hva må det da føre til å forkaste den høyeste og fulleste åpenbaringen?

Denne tanken føres videre i Hebr 12,25 ff. Den er også kjernen i Det nye testamentes skildring av verdensdommen: Evangeliet skal først forkynnes for all skapningen, og hver og en skal dømmes etter hvordan han har stilt seg til den levende Gud.

Også Juda får varsel om undergang i innledningen. At ikke engang så store gaver som templet og Davids trone kunne holde den fortjente straffen borte, måtte gripe de ti stammene i hjertet. Er Guds rettferdighet så streng, hva har *de* da å vente?

Synene og løftet til sluttAndre del, med synene om undergangen, består av flere stykker: hvert nytt syn med sin tale er et nytt avsnitt, og kapittel 7, 8 og 9 er hvert for seg en helhet. Beretningen om Amos og presten Amasja (7,10–17) viser at synene først ble forkynt hver for seg. Men det er ikke løse stykker i tidsrekkefølge, for løftene står ved slutten av hele samlingen. Profeten skulle heller refse og true enn trøste, men til slutt kan han ikke la være å la solen bryte gjennom skyene. Uten denne slutten ville Amos mangle noe som ingen annen profet mangler, og som alene setter det andre i rett lys.

I det siste synet trer Nordriket nesten helt i bakgrunnen, og synet gjelder hele paktsfolket, slik Hosea 3 gjør. Det stemmer med jordskjelvet i overskriften, som profeten hadde opplevd i Juda, og som pekte mot en alminnelig dom. Ellers skiller andre del seg bare fra første ved billedkledningen. Trusselen er like klar og sterk i begge.

Det Amos har felles med profetene på sin tid, er den klare innsikten i at alt herlig i Israel og i Juda må gå til grunne før frelsen kommer. Hedningeverdenen skal skylle over begge rikene, templet i Jerusalem skal legges øde, Davids hus støtes fra tronen og folket føres i fangenskap. Men så skal Davids falne hytte reises opp igjen (9,11), og Guds rike skal bre seg langt ut blant hedningene (9,12). Det mest særpregede hos Amos er at frelsen går ut fra Davids ætt når den er dypest fornedret.

Amos 9

Kapitlet begynner med et syn. Herrens engel ryster templet i grunnvollen, så det styrter sammen og begraver Juda og Israel under ruinene. Uten bilde: paktsfolket har brutt pakten, og det fører undergangen over dem. Profeten vil gjøre inntrykket sterkere og bryter derfor ned alle støttene for den falske tryggheten som folket håpet å slippe unna med. Det finnes ingen redning og ingen flukt (v. 2–4), for den allmektige Gud er fienden som forfølger dem (v. 5–6). Det finnes heller ingen nåde for paktens skyld, for Israel er ikke lenger paktsfolket.

Men folket skal ikke utslettes helt. Når den syndige massen går under, skal en liten flokk av gudfryktige bli berget (v. 7–10). Etter den store sållingen kommer gjenreisningen: Davids falne hytte, Guds rike i Israel knyttet til Davids ætt, skal reises opp igjen (v. 11). Riket skal bli herlig ved at det brer seg ut over hedningene (v. 12), og det skal velsignes med Guds gaver i overflod (v. 13–15).

V. 1. Herren ved alteret

> «[1]Jeg så Herren stå ved alteret, og han sa: Slå til søylehodene, så dørtersklene skjelver! Knus dem, så de faller ned over hodet på dem alle! Den siste rest av dem vil jeg drepe med sverdet. Ingen av dem skal kunne flykte, ingen av dem komme unna.»

Det første spørsmålet er hvem Herren gir oppdraget om å ødelegge. Profeten taler dramatisk og nevner ham ikke nærmere, og da kan vi bare tenke på den som alltid fullbyrder Guds dommer over rikets fiender. Det er den samme som har fått i oppdrag å bevare og verne rikets sanne lemmer: Herrens engel.

Det var han som slo de førstefødte i Egypt, som «ødeleggeren» (2 Mos 12,23). Fra ham gikk ødeleggelsen av assyrerne ut

(2 Kong 19,35), og da Herrens vrede ble tent mot Israel etter folketellingen, var det han som fullbyrdet straffen (2 Sam 24,16). Han slår leir rundt dem som frykter Herren, men de ugudelige støter han bort som agner for vinden (Sal 34,8; 35,5).

Mannen i linklærVi har også en særlig grunn til å tenke på Herrens engel her. Esekiel 9 må leses som en utvidet utlegning av dette verset, og det er den eldste og mest pålitelige kommentaren til det. Der kommer seks tjenere for Herrens rettferdighet på hans bud, med ødeleggelsesvåpen i hånden, og midt iblant dem «en mann som var kledd i linklær og hadde skriveredskaper i beltet». De stiller seg ved kobberalteret i templet. Herrens herlighet kommer ut fra Det aller helligste til husets dørterskel. Mannen i linklær får i oppdrag å merke de trofaste, og de andre skal slå ned de ugudelige uten skånsel.

Mannen i linklær er ingen annen enn Herrens engel. Han blir betegnet på samme måte i Dan 10,5 og 12,6–7, og drakten er den jordiske yppersteprestens (3 Mos 16,4). Teodoret sier: «Den sjuendes drakt er yppersteprestens, for han var ikke en av ødeleggerne, men forløseren for dem som var verdige til å bli frelst.» Herrens engel er den himmelske mellommannen, ypperstepresten og forbederen. I Sak 1,12 går han i forbønn for paktsfolket, og Herren svarer ham «med gode og trøstefulle ord».

Men vi må ikke tenke at mannen i linklær bare har fått i oppdrag å berge de gudfryktige, som om han sto i motsetning til de seks. De seks er tvert imot underordnet ham og fullbyrder straffen bare på hans bud og med hans fullmakt. Fra ham går straffen ut like mye som frelsen, for begge har samme rot og samme mål: at Guds rike skal fremmes.

Vi kan slett ikke tenke på onde engler her. I Skriften er det alltid de gode englene som straffer de ugudelige, mens de onde englene med Guds tillatelse frister de gudfryktige. Vi trenger bare tenke på Jobs prøvelse, på Kristi fristelse og på Satans engel som slo Paulus.

(*Når Paulus overgir syndere i menigheten til Satan* (1 Kor 5,5; 1 Tim 1,20), *strider det ikke mot dette. De var lemmer av Kristi kirke og ble overgitt, ikke for å gå til grunne, men for at de skulle bli frelst. Det er som hos Job en straff som skal rense, jf.* Hebr 12,6.)

Når dette står fast, er det også klart at dommen her hører Herrens engel til. Som høvding over den himmelske hær har han alle de lavere

englene under seg, så alt de gjør, hører ham til. Tallet sju viser at mannen i linklær hører nøye sammen med de seks, og han går foran dem (Esek 9,2). Avgjørende er Esek 10,2 og 7: Han får befaling om å fylle hendene med glør fra kjerubene og strø dem ut over byen, og han tar ilden og går ut. Her blir Herrens engel uttrykkelig framstilt som den som fullbyrder Guds rettferdige dommer.

Hele dommen er overgitt til SønnenDette betyr langt mer enn at det forklarer verset. Her har vi grunnlaget i Det gamle testamente for læren i Det nye om at Faderen har overgitt hele dommen til Sønnen (Joh 5,22), og de to testamentene stemmer påfallende overens. Sammenlign stedene ovenfor med ord som Matt 13,41: «Menneskesønnen skal sende ut sine engler, og de skal sanke ut av hans rike alt som volder anstøt, og de som lever i lovløshet», og Matt 25,31: «Når Menneskesønnen kommer i sin herlighet, og alle englene med ham, da skal han sitte på sin herlighets trone.»

At Herrens engel og Kristus er den samme, ser vi også av dette: Herrens engel møter oss gjennom hele Det gamle testamente, men forsvinner plutselig i Det nye, og alt som før ble tilskrevet ham, blir tilskrevet Kristus.

AlteretDet andre spørsmålet er hva «alteret» er. Noen tenker på alteret i Betel eller et annet avgudsalter i Nordriket. Men når det bare står «alteret», kan det bare være det alteret alle ville tenke på: brennofferalteret av kobber i forgården til templet i Jerusalem. Det var dette alteret og ikke røkelsesalteret som i folkets dagligtale ble kalt «alteret», fordi det sto folket langt nærmere. På det ble alle ofrene båret fram. Parallellstedet hos Esekiel tar bort all tvil: Der er scenen templet i Jerusalem, og tjenerne for Guds rettferdighet stiller seg ved kobberalteret.

Esekiel viser også hvorfor Herren står ved alteret. Det er et synlig bilde på sannheten: «Der hvor åtselet er, der skal gribbene samles» (Matt 24,28). Alteret er stedet for overtredelsen. Der lå hele folkets usonte skyld dynget opp. I stedet skulle det ha ligget der en rik skatt av kjærlighet og tro, båret fram i offeret. Herren viser seg på stedet for overtredelsen for å bli herliggjort ved å ødelegge dem som ikke ville herliggjøre ham med sitt liv.

Det betyr ikke at profetien bare gjelder Juda. Slutten med løftet om frelse hører til hele boka. Hvis den bare gjaldt Juda, ville Israel

få dom uten nåde og trussel uten trøst – noe som ikke har sin like hos noen profet. Hele kapitlet nevner dessuten Israel: Karmel (v. 3), Israels barn (v. 7), Jakobs hus (v. 8), Israels ætt (v. 9) og «mitt folk Israel» (v. 14).

At noen har villet begrense profetien til Juda, kommer av at de har tatt billedtrekkene bokstavelig. Templet er et bilde på Guds rike, og når det styrter sammen over folket, er det et bilde på straffen som rammer dem fordi de hørte til dette riket. Det er ikke først og fremst tale om at templet bokstavelig skal ødelegges, selv om det ene ikke kan skilles fra det andre. Også for Israel var templet i Jerusalem midtpunktet som riket ble styrt fra, og på alteret der lå Israels synder like mye som Judas, for der skulle folket i begge rikene bære fram et synlig uttrykk for et gudfryktig sinn.

Bildet krever også at Juda er med, og det samme viser løftet. Det lover ikke at Davids herredømme skal gjenreises over Israel alene, men at hele det falne kongedømmet skal reises opp. Davids falne hytte svarer til det ødelagte templet. Da templet falt, falt også Davids hytte, og med den Nordriket, for Davids ætt hadde fremdeles med rette herredømmet også over det.

Alteret i Betel hadde heller ingen slik forrang i Nordriket. Dan og Be'er-Sjeba nevnes som hovedsteder for dyrkelsen (8,14), Gilgal står ved siden av Betel (4,4), og Hosea refser Efraim for at han har gjort seg mange altere til å synde med (Hos 8,11).

Fra søylehodene til dørterskleneSøylehodene og dørtersklene står mot hverandre for å si at bygningen skal rystes og ødelegges fra øverst til nederst. Når dørtersklene skjelver i Jes 6, viser det på samme måte at rystelsen når helt ned til grunnvollene. Ruinene skal falle ned i hodene på dem og knuse dem.

I sitt indre syn ser profeten hele folket samlet for Herren ved dørterskelen til templet. Herren står foran profeten som dommer på stedet for overtredelsen, ved alteret, og på hans bud blir hele mengden begravet under templets ruiner. Også det viser at det ikke kan være tale om en bokstavelig ødeleggelse av templet, for hvordan kunne et helt folk begraves under ruinene? Ordene «Jeg så» viser at vi har et billedsyn for oss, akkurat som i 7,1.4.7 og 8,1.

Til nå har Herren gitt en annen oppdraget om å ødelegge, men nå fortsetter han: «… vil jeg drepe». Også det viser at den han taler til, er

Herrens engel. Slik er det de fleste stedene der Herrens engel nevnes: Det han gjør, blir snart tilskrevet ham, snart Herren selv.

«Den siste rest» er alle som kan tenkes å slippe unna når templet styrter sammen. Dem skal Herren forfølge med sverdet. De som blir begravet under templet, er de første, og de andre er de siste. Slik svarer tanken til rystelsen fra søylehodene til dørtersklene: fra den første til den siste skal alle rammes av Guds straff. Coccejus sier: «Drapet blir desto grundigere fordi selv de som flykter, eller synes å ha flyktet, ikke er unntatt.»

Ingen flukt – og likevel en restProfeten vil stenge enhver tenkelig utvei som kjødelig trygghet kunne søke å berge seg med. Alle skal begraves under ruinene, og om noen skulle slippe unna, skal sverdet fra Guds hevn komme etter dem. Ingen skal kunne flykte, og om noen kunne det, skulle det ikke hjelpe, for Gud selv skal forfølge dem.

Men her er en annen tilsynelatende motsigelse. Profeten skildrer med største ettertrykk dommen som alminnelig og maler den ut i det enkelte i v. 2–4, for han vil ta fra hver eneste en tanken på at han kan slippe unna.

Likevel sier han i v. 8 at Jakobs hus ikke skal utslettes helt. Etter v. 9 skal alle de gudfryktige bli bevart, og etter v. 10 gjelder dommen bare synderne blant folket. Allerede i 3,12 var det lovt at en liten rest skulle berges.

Mange vil forklare dette med at v. 1–4 overdriver. Men nettopp fordi profeten sier det samme på så mange måter, vil han utelukke enhver tanke på overdrivelse og vise at ordene skal tas fullt ut.

Begrensningen ligger et annet sted. Ugudeligheten har i seg en lettsindighet som smigrer hver enkelt med håp om å slippe unna, også når en truende ulykke rammer alle. Et slikt sinn leter opp alle muligheter for redning, og fantasien gjør dem lett til sannsynligheter og virkelighet, for det som skulle vise at de er usannsynlige og uvirkelige, mangler: bevisstheten om en levende og allmektig Gud. Slik frir menneskene seg fra frykten, og samtidig fra den brysomme plikten til å slippe unna på den rette måten: ved sann omvendelse.

Denne lettsindigheten tar profeten et oppgjør med. Han viser at den redningen den drømmer om, aldri skal bli virkelighet, av den enkle grunn at de ikke har med mennesker å gjøre. Fra mennesker kunne en slippe unna med menneskelige midler, hvor mektige og

kloke de enn var. Men de har med den allmektige Gud å gjøre. Han er også allestedsnærværende og kan væpne alle sine skapninger mot dem som forakter ham, så de ikke kan flykte til noe sted der han som hersker i himmelen og på jorden, ikke har tjenere for sin hevn.

Dermed er enhver tanke på å slippe unna med *menneskelige midler* avskåret. Og de *ugudelige* mister med det enhver tanke på redning, for deres egen samvittighet sier dem at Gud ikke vil berge dem. Men den samme tanken måtte gi de gudfryktige trøst. Når ingen kan slippe unna Gud som hevner, selv om han gjemte seg i himmelen, kan heller ingen gå tapt for Gud som frelser, selv om han sto midt blant sine fiender og sverdet allerede var løftet mot ham.

Hvilken historisk straff er det så tale om? Den rekker like langt som tanken bak den: «Bare dere ville jeg kjennes ved blant alle jordens ætter. Derfor vil jeg hjemsøke dere for alle deres misgjerninger» (3,2). Ødeleggelsen ved assyrerne, ved kaldeerne og ved romerne hører i sitt vesen sammen som én helhet, og forskjellen i tid og omstendigheter er uvesentlig. Selv når en profet uttrykkelig bare har én av Guds straffedommer for øye, er det bare formen som binder profetien til den. Tanken går ikke tapt ved den ene oppfyllelsen.

V. 2. Verken dødsriket eller himmelen

> «[2]Om de bryter seg inn i dødsriket, så skal min hånd hente dem derfra. Og om de farer opp til himmelen, skal jeg styrte dem ned derfra.»

Profeten regner med noe som i virkeligheten er umulig, og slik blir det desto sterkere når han sier at selv det ikke skal hjelpe. I v. 4 går han over til det som virkelig er mulig. Himmelen og dødsriket er den faste motsetningen mellom det høyeste og det dypeste. Når ikke engang den tenkte muligheten kan gi vern, fordi Guds hånd når dit hvor ingen menneskelig makt rekker, hvor mye mindre da den virkelige! «Bryte seg inn» viser at dødsriket er tenkt omgitt av sterke murer, utilgjengelig for alt levende.

Grunnstedet er Sal 139,7–8: «Hvor skal jeg gå fra din Ånd, og hvor skal jeg flykte fra ditt åsyn? Farer jeg opp til himmelen, så er du der. Og vil jeg rede mitt leie i dødsriket, se, da er du der.» Der taler David ikke bare for seg selv, men for hele sin ætt. Salmen er en indirekte formaning til hans etterfølgere på tronen og til folket: «Blir dere ugudelige,

kan dere aldri håpe å slippe unna den Allmektiges straffende hånd.» Nå som de var blitt ugudelige, fikk Davids ord ny kraft.

V. 3. Karmels topp og havets bunn

> «[3]Om de skjuler seg på Karmels topp, skal jeg lete dem opp og hente dem derfra. Og om de gjemmer seg for mine øyne på havets bunn, skal jeg kalle ormen fram, og den skal bite dem.»

Hvorfor nevnes Karmel? Fjellet har en mengde huler med smale åpninger og svingete stier, så den som blir forfulgt, lett kan gjemme seg for menneskeøyne. Men «Karmels topp» står også i klar motsetning til «havets bunn», som høyden og dybden i verset foran. Karmels topp og havets bunn står her på jorden for himmelen og dødsriket.

Karmel er ikke svært høyt, men toppen henger ut over havet (1 Kong 18,43–44), og en høyde like ved et dyp synes større. Karmel ligger dessuten ytterst mot vest i Israel. Den som gjemmer seg der, kjenner ikke noe tryggere sted i landet, og er han ikke trygg der heller, har han bare havet igjen.

«Kalle fram» er valgt med vilje for å vise at også de ufornuftige skapningene står i den allmektige Guds tjeneste. Han trenger bare si et ord, så blir de redskaper for hans hevn.

Om profeten kjente til en farlig sjøorm, er uten betydning. I 5,19 brukes ormen i et lignende bilde på at Gud kan væpne hele naturen mot sine fiender: «Det er som når en flykter for en løve, men støter på en bjørn, og når han kommer hjem og støtter seg til veggen med hånden, blir han bitt av en orm.» Det er det stikk motsatte av forsikringen om at alle ting tjener dem til gode som elsker Gud (Rom 8,28).

Allerede i 5 Mos 32,24 trues de frafalne med «eiter av ormen som kryper i støvet», og hva det innebar, visste Israel fra ørkenvandringen: «Da sendte Herren serafslanger inn blant folket» (4 Mos 21,6). Til dette sikter Jeremia (Jer 8,17), og trolig Amos også.

V. 4–11. Ikke trygge i fangenskapet heller

> «[4]Om de blir ført i fangenskap av fiender, skal jeg befale sverdet å slå dem i hjel der. Jeg skal la mitt øye hvile på dem, til det onde og ikke til det gode.»

At de ble ført i fangenskap, kunne vekke håp om nåde, for etter tingenes vanlige gang kan den som føres bort som fange, være sikker på livet. Men for Gud gir ingenting trygghet. Calvin forklarer de siste

ordene godt: «Det er en motsetning i dette ordet, for Gud hadde lovt å være sitt folks vern. Men hyklerne tar alltid Guds løfter til seg uten omvendelse og tro, og derfor sier profeten at Guds øye skal hvile på dem, ikke for å verne dem som han pleide, men for å legge straff til straff.» Herrens folk er alltid gjenstand for hans særlige omsorg. De blir rikere velsignet, men også hardere straffet.

V. 5–6. Den allmektige er deres motstander

> «[5]Og Herren Herren, hærskarenes Gud, han rører ved jorden. Da smelter den, og da sørger alle de som bor på den. Hele jorden hever seg som Nilen og faller som elven i Egypt. [6]Han har bygd sine høye saler i himmelen og grunnfestet sin hvelving over jorden. Han kaller på havets vannmasser og øser dem ut over jorden. Herren er hans navn.»

Profeten fortsetter å skjære over alle de falske håpene lettsindigheten smigrer seg med: Hvordan kan dere tro dere skal slippe unna, når dere har den allmektige Gud til fiende? Hieronymus sier: «Profeten taler slik for å innprente dem Guds store makt, så de ikke skulle tro at han kanskje ikke ville gjøre det han hadde truet med, eller at makten hans ikke strakk til for viljen hans.» Slike skildringer av Guds allmakt mot vantro og svak tro er mange (4,13; 5,8; Jes 40,22; 45,12).

Talemåten er brå, og vi må tenke oss lagt til: «Og hvem er deres fiende?» eller: «Han er deres motstander.» Slike brå vendinger hører til det særpregede hos Amos. I 5,7–8 setter han på samme måte Israel og deres Gud side om side og lar leseren selv slutte hvordan en slik Gud vil handle mot et slikt folk.

Også de opphopede navnene – Herren, Herren, hærskarenes Gud – peker på allmakten. Den troende hoper dem opp i bønnen for å vekke sin tillit og sitt håp, slik Hiskia ber: «Herre, hærskarenes Gud, Israels Gud, du som troner over kjerubene! Du alene er Gud for alle jordens riker» (Jes 37,16). Men for de vantro blir de holdt fram for å slå ned alle deres håp.

«Han rører ved jorden. Da smelter den.» Det er tale om en oppløsning av jorden lik tilstanden før skapelsesdagene og under vannflommen. En slik oppløsning skjer også når mektige erobrerkonger hjemsøker jorden. Sannheten i disse ordene måtte Israel *først* lære ved bitter erfaring da Assurs ville hærer veltet seg ut over Vest-Asia. Sal 46,7 er et parallellsted: «Folkeslag bruste, riker ble rokket. Han lot

sin røst lyde, og jorden smeltet.» Der betyr «smelte» den oppløsende virkningen av Guds dommer, og erobrerne er redskapene for dem.

At jorden «hever seg som Nilen» og «faller som elven i Egypt», betyr ikke at den blir fri for vannet når den synker. Det er bare vekslingen som uttrykkes: Fjære avløser flo og flo fjære, og for tørt land er det en sørgelig tilstand. Oversvømmelsen er et bilde på fiender som skyller inn over landet (Sal 18,17; Jes 8,7–8; Jer 46,7–8), og jordskjelvet er bildet på store omveltninger der det høyeste blir snudd: «Jeg vil ryste himmelen og jorden. Jeg vil omstyrte kongerikers troner og gjøre til intet hedningerikenes makt» (Hag 2,21–22).

«Høye saler» betyr de øvre rom, som i Sal 104,3: «Han tømrer i vannene sine høye saler.» Av de bevegelige vannene over hvelvingen (1 Mos 1,7) bygger Gud et fast palass, skyhimmelen. Her nevnes de høye salene og hvelvingen fordi regnet strømmer ned derfra (Sal 104,13). Den dagen vannflommen kom, «brast alle kilder i det store dyp, og himmelens sluser ble åpnet» (1 Mos 7,11). Fra Guds høye saler, der det naturlige regnet en gang kom ned, skal nå trengselens regn komme.

«Han kaller på havets vannmasser og øser dem ut over jorden» står ordrett også i 5,8. Havet er det vanlige bildet på hedningeverdenen. I motsetning til vannflommen går nå den erobrende oversvømmelsen ut fra midten av hedningeverdenen, vakt av Herren, og ødelegger først det utro Israel. Hadde de vært tro mot pakten, kunne de sagt med Sal 46,2–4: «Gud er vår tilflukt og vår styrke, en hjelp i trengsler, funnet overmåte stor. Derfor frykter vi ikke om jorden vakler, om fjell skakes i havets hjerte, om dets bølger bryter og bruser, og om fjell skjelver ved dets overmot.»

V. 7. Utvelgelsen som falsk trygghet

> «[7]Så sier Herren: Dere Israels barn, er dere mer verd for meg enn etiopiernes barn? Har jeg ikke ført Israel opp fra landet Egypt og filistrene fra Kaftor og syrerne fra Kir?»

(Hengstenberg: «Er dere ikke som kusjittenes barn for meg …?») Profeten tar her bort enda en støtte for den falske tryggheten. Folket roste seg av sin utvelgelse, og de trodde at Gud dermed selv hadde bundet sine hender. Utfrielsen fra Egypt var pantet på utvelgelsen, og den så de på som en forsikring mot all ulykke – en forpliktelse for Gud

til å hjelpe dem i all nød, som han ikke kunne trekke tilbake om han så ville.

Bak denne villfarelsen lå en stor sannhet. Utvelgelsen og utfrielsen fra Egypt var virkelig det de holdt dem for. Gud hadde i sannhet bundet sine hender ved dem: han *måtte* fri folket ut og *kunne* ikke forkaste det. Utvelgelsen var et verk av fri nåde, og at han viste den i gjerning, var hans rettferdighet. Folket hadde rett til å minne ham om dette når han syntes å glemme det. Utvelgelsen var et fast anker for håpet, en rik kilde til trøst og grunnlaget for alle deres bønner.

Villfarelsen besto i at utvelgelsen ble tatt til inntekt av dem den ikke tilhørte. Den feilen gjentar seg stadig, og særlig skremmende viser den seg hos dem som tror på læren om forutbestemmelsen. Vi kan bare nevne Cromwell, som i dødsstunden brakte alle anklagene i samvittigheten til taushet med denne falske trøsten. Apostelen sier: «For omskjærelsen er nok til nytte dersom du holder loven. Men er du en lovbryter, da er din omskjærelse blitt til forhud» (Rom 2,25).

Med utfrielsen fra Egypt var det på samme måte. For dem som viste seg å være Israels barn, ga den visshet om at Gud ville vise seg som deres Gud. Men for dem som var blitt vanslektet, sank den ned blant de vanlige hendelsene. Den var noe som var helt forbi, og bar ikke i seg noe pant på at det skulle skje på ny.

Profeten hadde avslørt denne villfarelsen allerede i 5,14: «Søk det gode og ikke det onde, så dere får leve. Da skal Herren, hærskarenes Gud, være med dere, slik som dere har sagt.» Han viser dem at i paktsforholdet, der begge parter er bundet, har den som bryter pakten, ingenting å kreve og ingenting å håpe på.

«Israels barn», navnet på deres verdighet, er valgt med vilje for å gjøre motsetningen mellom skinn og virkelighet skarpere. De er blitt så vanslektet at de ikke står Gud nærmere enn kusjittene, etiopierne. «Dere er for meg» betyr: Jeg har ikke lenger noe med dere å gjøre, dere står ikke i noe annet forhold til meg.

Kusjittene står også i Jer 13,23: «Kan en etiopier skifte hud, eller en leopard sine flekker? Da kan også dere gjøre godt, dere som er vant til å gjøre ondt.»

Dette gir også nøkkelen til resten av verset. Bare for paktsfolket er utfrielsen fra Egypt et pant på nåde. Men dere er ikke lenger paktsfolket. Derfor står deres utgang fra Egypt på linje med at filistrene ble

ført fra Kaftor og syrerne fra Kir til der de nå bor. I det ser ingen et pant på Guds nåde, et vern mot all fare eller en forsikring om at de aldri igjen kan føres i fangenskap.

V. 8. Ikke helt utslettet

> «[8]Se, Herren Herrens øyne er vendt mot dette syndige riket, og jeg vil utslette det av jorden. Men jeg vil ikke helt utslette Jakobs hus, sier Herren.»

(Hengstenberg: «… mot det syndige riket …») Det gjelder *det* syndige riket, enten det heter Israel eller Juda, Egypt eller Edom. Den hellige Gud har slett ikke gitt dere et privilegium til å synde, slik dere i blindhet tror. Forskjellen mellom Israel og de andre er bare at Israel ikke går helt til grunne som de andre. For det som skiller Guds folk fra de andre folkene, er at det alltid blir igjen en hellig sæd, et utvalg, som Herren må verne og gjøre til planteskole for sitt rike. Han gjør det med den samme nødvendighet i sitt vesen som når han utrydder synderne i sitt folk.

Det syndige riket står i motsetning til det rettferdige. Slik heter det i Sal 33,12: «Salig er det folket som har Herren til sin Gud» – hvilket folk det så er. Herrens øyne er vendt mot det syndige riket, og derfor også mot Jakobs hus. Det må ødelegges som alle andre, men det kan ikke ødelegges *som* de. «Jakobs hus» er ikke her de ti stammene, men hele folket, slik også Ob 17 bruker navnet.

Første del av verset er nesten ordrett lik 5 Mos 6,15: «For en nidkjær Gud er Herren din Gud, som er midt iblant dere – for at ikke Herrens, din Guds vrede skal opptennes mot deg, og han skal utrydde deg av jorden.» Profeten sier ikke noe nytt. Han tar bare opp igjen trusselen fra den ærverdige lovgiveren. Herrens øyne betyr her hans vrede og svarer til «Herrens vrede» hos Moses.

V. 9. Sållet

> «[9]For se, jeg befaler at Israels ætt skal ristes blant alle folkeslag, likesom en rister med et såld, og ikke et korn faller til jorden.»

Sållet er ikke en vanlig sikt som bare skiller ut støvet, men en slags kasteskovl der kornet blir kraftig ristet og slik renset. Det samme bildet går igjen mange steder i Skriften (Jer 15,7; 51,2; Matt 3,12).

Folkene er det åndelige sållet, middelet til rensing. Herren bruker dem som sine redskaper til å ødelegge de ugudelige. De blir tatt bort

ved hans skjulte dommer, og til å fullbyrde dem bruker han hedningene (v. 10).

Også de gudfryktige blir kraftig ristet, men Herrens hånd holder dem oppe i det skjulte, så de ikke synker, og fristelsen skal tjene til at de vokser åndelig. Det ser vi i Luk 22,31–32, der Herren tydelig sikter til dette verset: «Simon, Simon! Se, Satan krevde å få dere i sin makt for å sikte dere som hvete. Men jeg ba for deg at din tro ikke måtte svikte.»

Kornet blir ristet. Støv og urenhet faller til jorden, og agnene fyker i været. Men det faste kornet, i motsetning til de løse agnene og støvet, faller ikke.

V. 10. Synderne som sier: Ulykken skal ikke nå oss

> «[10]For sverd skal de dø, alle syndere blant mitt folk, de som sier:
> Ulykken skal ikke nå oss eller komme over oss!»

Profeten har mildnet trusselen, men han vil ikke at de som det mildere ordet ikke gjelder, skal ta det til seg. Derfor legger han trusselen fram i hele sin strenghet én gang til før han går videre til løftet. «Synderne som sier …» er de som tok paktens løfter til seg uten å leve i pakten i sannhet. De roste seg av at de i det ytre hørte til Guds folk (3,2), og stolte på sin iver i den ytre gudstjenesten (5,21–23). Derfor trodde de at Herrens dommer ikke kunne nå dem, mens de med sine synder gjorde alt de kunne for å dra dem over seg (5,18; 6,3).

V. 11. Davids falne hytte

> «[11]På den dagen vil jeg reise opp igjen Davids falne hytte. Jeg vil
> mure igjen dens revner og reise opp det som er nedbrutt av den. Jeg
> vil bygge den opp igjen som i gamle dager,»

«På den dagen» skal forstås helt generelt om tiden etter at Guds dommer har brutt inn og fullført sitt verk på Israel. Jakob gjengir det med «Deretter» i Apg 15,16, og det treffer meningen helt. Profeten har slett ikke assyrernes innfall særlig for øye.

Den «falne» hytten betegner en vedvarende tilstand. Allerede ordet «hytte» peker på at Davids hus er sunket ned. Profeten ser Davids stolte palass forvandlet til en ringe hytte, falt sammen og full av hull overalt. Jes 11,1 sier det samme med et annet bilde: Davids hus er den avhogde stubben av Isai, som skyter et nytt skudd. Dette passer ikke på Davids hus under en konge som Ussia, og heller ikke på noen del

av tiden mens Davids kongedømme sto. At Amos forutser Judas dype fall, er hevet over tvil allerede ut fra 2,5, og gjenreisningen som skal komme *etter* dette fallet, kan umulig se bort fra det.

Parallellstedene viser det samme. Gjennom alle profetenes forutsigelser går innsikten i at Messias skal komme når Davids ætt er dypest fornedret og har mistet kongeverdigheten helt (Mika 4,8; 5,1; Jes 11,1; 53,2; Esek 17,22–24). Hele den foregående trusselen gjelder også Davids hus' fall, for når riket lider, må kongeætten lide med. Det antyder profeten selv i ordene som følger: revnene hører til de to rikene, det nedbrutte til David og byggingen til hytten, mens det er folket som skal ta Edom i eie (v. 12). Slik sier han at David, hans hytte, rikene og folket i sak er ett, og at det ene står og faller med det andre.

At de lykkelige dagene under David og Salomo kalles «gamle dager», en fjern fortid (Mika 7,14), viser at profeten ser et langt tidsrom mellom sin egen tid og det han varsler. Grunnlaget for profetien er løftet til David i 2 Sam 7, særlig v. 16: «Ditt hus og ditt kongedømme skal stå fast til evig tid for ditt åsyn, og din trone skal være grunnfestet til evig tid.»

Calvin har sett dette: «Når profeten sier 'som i gamle dager', stadfester han læren om at husets verdighet ikke alltid skulle flyte i en jevn strøm, men at det likevel alltid skulle komme en gjenreisning, så det lett kunne ses at Guds løfte til David om et evig herredømme ikke hadde vært forgjeves.»

Frelsen kommer fra Davids husDavids herredømme hadde allerede fått et hardt slag ved delingen av riket, men det skulle synke langt dypere, og folket med det. Likevel står Guds løfte fast. Dommene stenger ikke veien for hans miskunn, men baner den. Profeten sier tydelig at frelsen bare kunne komme til folket gjennom Davids ætt. Hvordan kunne han ellers ha satt Davids hytte lik de to rikene og folket?

Hvem som skal gjenreise hytten, sier han ikke nærmere. Som hos Hosea (Hos 1,11; 3,5) er hovedsaken å innprente Israel at frelsen bare kunne komme ved at de igjen ble forent med Juda og sluttet seg til Davids hus. Slik heter det i Esek 37,22: «Jeg vil gjøre dem til ett folk i landet, på Israels fjell, og én konge skal være konge for dem alle. De skal ikke mer være to folk og ikke mer dele seg i to riker.»

Når dette sto fast, kunne det ikke være tvil om personen. Det var alminnelig kjent at løftet til David til sist skulle oppfylles i Messias. Også de gamle jødene var enige om at stedet gjelder Messias. Derfor fikk han i Talmud navnet *bar nafle* («de faltes sønn»), han som skal vokse fram av Davids falne ætt.

V. 12–15. Edom og alle hedningefolkene

> «[12]slik at de får ta i eie det som er tilbake av Edom, og alle de hedningefolkene som kalles ved mitt navn, sier Herren, han som gjør dette.»

Calvin sier om dette verset: «Det sies klart at her loves det at riket skal utvides under Kristus. Det er som om profeten sa at jødene var stengt inne innenfor trange grenser selv da Davids rike blomstret mest, men at Gud under Kristus skal utvide deres område, så de skal herske vidt og bredt.» Her sikter profeten tydelig til Davids tid, som han nevnte i slutten av verset foran. Det ser vi også av at Edom nevnes. David hadde lagt edomittene under seg, men siden, da Davids hytte begynte å falle, rev de seg løs igjen.

Ikke bare de, men alle de andre hedningefolkene skal igjen legges under Davids gjenreiste hytte. Det som skjedde under David, var et forbilde på og et forspill til dette, ja, en profeti i gjerning, for begge deler hviler på samme grunn: at Gud verner sin menighet og har omsorg for sitt rike. Derfor er verbet «ta i eie» valgt med en hentydning til det som skjedde før. Verbet sier bare at de to hendelsene stemmer overens, men ikke hvor langt, eller hvor de er forskjellige. Det får vi vite av ordene som følger.

Når profeten bare taler om det som er t*ilbake* av Edom, ser han tilbake på trusselen i kapittel 1. Bare de som er blitt bevart i dommen som varsles der, skal komme under det salige herredømmet til Davids rike. Som Israel må også hedningene forberedes for Kristi rike ved knusende dommer. Dommen over Israel er bare en del av en stor dom over alle folk, slik allerede de første kapitlene viser.

«Som kalles ved mitt navn»Men når restene av hedningeverdenen legges under, blir de ikke fornedret, men tvert imot opphøyet. Det viser ordene «som kalles ved mitt navn». De tillater oss ikke å tenke på et forhold som det de beseirede folkene hadde til Israel på Davids tid. Uttrykket brukes aldri om en lav og falsk lydighet mot Herren,

men alltid om et nært og hjertelig forhold. Hedningene skal heretter regnes og behandles som innviet til Herren og som en del av hans hellige folk, slik Israel ble regnet og behandlet nå.

Om Israel heter det: «Herren skal gjøre deg til et hellig folk for seg … Og alle folk på jorden skal se at du er kalt med Herrens navn, og de skal frykte deg» (5 Mos 28,9–10). Her svarer «kalt med Herrens navn» til «et hellig folk». Og i Jer 14,9: «Du bor jo midt iblant oss, Herre, og vi er kalt ved ditt navn.»

Om templet står det i Jer 7,10–11: «dette huset som er kalt ved mitt navn». Ondskapen var så stor nettopp fordi templet virkelig var Guds hus, der Gud i sin nådige nedlatenhet virkelig var til stede, som et forbilde på at han skulle bo i Kristus (5 Mos 12,5). Og om den enkelte som Gud på en særlig måte har gjort til sin egen, sitt sendebud og bærer av sitt ord, sier Jeremia: «For jeg er kalt ved ditt navn, Herre, hærskarenes Gud!» (Jer 15,16).

Uttrykket brukes altså bare om dem som er tatt opp i stillingen som Herrens folk og barn (Hos 1,10). En gjenreisning av Davids herredømme over hedningene og ikke noe mer ville dessuten være en fattig tanke, langt under det Jakob hadde forutsagt i 1 Mos 49,10, og det David og Salomo ventet av framtiden: «Alle konger skal falle ned for ham, alle hedninger skal tjene ham» (Sal 72,11). Sluttordene «sier Herren, han som gjør dette» skal styrke troen på et løfte som synes utrolig, ved å minne om at han som lover, også er den som fører det ut i livet (jf. Jer 33,2).

Jakobs bruk av stedet (Apg 15,16–17)Da apostlene var samlet i Jerusalem, var alle enige om at hedningene skulle tas opp i Guds rike. Striden gjaldt hvordan: med eller uten omskjærelse. Det kan da synes uklart hva profetordet beviser, for det sier bare at hedningene skal tas opp.

Men Jakob gir ikke to grunner uavhengig av hverandre, først Guds vitnesbyrd i gjerning ved at han ga hedningene Den Hellige Ånd uten omskjærelse (v. 14), og så Det gamle testamentes vitnesbyrd (v. 16–17). Begge utgjør sammen én grunn. Gud, som kjenner hjertene, hadde gitt hedningene Ånden og ikke gjort forskjell på dem og Israel. Uten dette vitnesbyrdet ville profetordet ikke ha sagt noe om saken, men sammen med det får ordet sin betydning.

Simon har fortalt hvordan Gud fra først av sørget for å ta ut av hedningene et folk for sitt navn. Når det så tydelig er vist *at* de er tatt opp, og stedet i Det gamle testamente ikke nevner noen annen *måte* å bli tatt opp på, betyr det noe at Jakob tier om kravet til omskjærelse. Han siterer først v. 11, for det viser at v. 12 gjelder denne tiden: det som omvendelsen av hedningene er knyttet til, hadde allerede skjedd i Kristus, i alle fall som spiren som hadde alt det i seg som siden foldet seg ut.

Sitatet følger Septuaginta, som i stedet for «ta i eie det som er tilbake av Edom» har «for at resten av menneskene skal søke Herren». Men meningen er rett. Når Amos taler om å ta i eie, forutsetter det at hedningene søker Herren. Hvordan kan Herrens folk ha åndelig eiendom og åndelig herredømme uten at de som skal herskes over, har søkt Herren? Jf. Jes 42,4: «På hans lov venter fjerne kyster.»

At «alle hedningefolkene» følger rett etter Edom, viser at Amos bare nevner Edom som et særlig eksempel, fordi deres voldsomme hat mot paktsfolket (1,11) gjorde deres ydmyke underkastelse til et så tydelig verk av Guds allmakt og av hans kjærlighet som våker over sitt folk. Septuaginta har bare satt det allmenne, som omfatter det særlige, i stedet for det særlige.

V. 13. Guds gaver i overflod

> «[13]Se, dager kommer, sier Herren, da den som pløyer, skal nå igjen den som høster, og den som tråkker vindruer, skal nå igjen den som kaster ut sæden, og fjellene skal dryppe av most, og alle haugene skal flyte over.»

Grunntanken er: Der Herren er, der er også hans gavers fylde. Bildet i første halvdel er hentet fra 3 Mos 26,3–5: «Dersom dere vandrer i mine lover og tar vare på mine bud og holder dem, da vil jeg gi dere regn i rette tid … Tresketiden skal vare hos dere like til vinhøsten. Og vinhøsten skal vare til kornet blir sådd.» Når Herren har renset sin menighet ved sine dommer, skal også den glade velsignelsestiden komme som hans tjener Moses profeterte om.

Andre halvdel stemmer med Joel 3,23, og det er ikke tilfeldig: «Det skal skje på den dagen at fjellene skal dryppe av most, og haugene skal flyte over av melk.» Sammenligningen viser at haugene skal flyte over med elver av melk, most og honning, med en hentydning til hvordan

Mosebøkene skildrer det lovede landet: et land som flyter med melk og honning (2 Mos 3,8).

V. 14–15. Plantet i sitt land

> «[14]Og jeg vil gjøre ende på mitt folk Israels fangenskap. De skal bygge opp igjen de ødelagte byene og bo der og plante vingårder og drikke deres vin, og de skal dyrke opp hager og ete deres frukt. [15]Jeg vil plante dem i deres land, og de skal aldri mer bli rykket opp av sitt land, det som jeg har gitt dem, sier Herren din Gud.»

Fangenskapet er et bilde på elendighet, og å gjøre ende på fangenskapet er å vende den. Mer om dette står ved Joel og Hosea.

Profeten Obadja

Obadja står på rett plass i kanon og hører til den eldste tiden for skrevet profeti, Jeroboam IIs og Ussias tid. Det viser plassen hans i samlingen av de små profetene, som er ordnet etter tid. Dessuten sier han ikke nærmere enn Hosea, Joel og Amos hvem som skal føre ulykken over Juda, og han nevner heller ikke hvem som skal felle Edom. Og Jeremia har brukt profetien hans. I v. 12–14 formaner han dessuten edomittene til ikke å glede seg over Jerusalems undergang eller være med på den, og det hadde vært meningsløst om ugjerningen allerede var gjort.

At skyld og straff likevel omtales i fortid, og at Sions berg i v. 21 er forlatt, viser bare at profeten ser framtiden som om den allerede var skjedd. Ordene «den dag de går til grunne» (v. 12) passer bare på kaldeernes ødeleggelse av Juda.

En variasjon over JoelObadja knytter seg nærmest til Joel og ellers bare til Amos. Viktigere enn likhetene i enkeltheter er at profetien som helhet er en *variasjon* over Joel 3,6–26. Dommen over Juda, som Joel varsler i første del, er her forutsatt som skjedd. Det var desto lettere fordi også Joel i sin profetiske visshet taler om framtiden som om den var nåtid og fortid. Obadja skildrer bare dommen over hedningene og gjenreisningen av Israel.

Som Hosea, Joel og Amos fikk Obadja i oppdrag å varsle katastrofen fra verdensmakten før den hadde trådt fram på historiens skueplass, og det var en rik trøst for paktsfolket. Han skulle ikke kalle til omvendelse eller vise at dommen var fortjent straff, selv om også det ligger under, for ødeleggelsen av Juda og Israel kunne bare være straff for deres synd.

Han skulle vise frelsen som følger når hedningeverdenen har skylt over landet – Guds rikes seierskraft, som til sist skal vise seg – og innprente paktsfolket ordet: «Vær frimodige! Jeg har overvunnet verden» (Joh 16,33). Guds rike skal herske over alt, men i virkeligheten er det trengt opp i et hjørne, og den motsetningen skal bli enda skarpere: Guds folk skal drives ut av hjørnet også. Men døden er overgangen til livet, og den ytterste lidelse er forløperen for utfrielse og frelse. Guds folk skal ikke bare gjenreises, men få herredømmet over verden. Og når Guds folk blir opphøyet, betyr det undergang for den hedningeverdenen som står Gud imot.

Edom som eksempelAlt det Obadja hadde å si om den gudfiendtlige verden og om hvordan Israels forhold til den skulle bli, viser han med Edom som eksempel. At Edom bare er et eksempel på hedningemakten, ser vi av overgangen til alle hedningene i v. 15: «For Herrens dag er nær over alle folkene.» Og i v. 16: «For likesom dere har drukket på mitt hellige berg, skal alle folkene drikke uten opphold.» (*Det er straffens og Guds vredes beger de skal drikke*.) Når han taler om skylden, nevner han bare Edom; når han taler om straffen, tar han med alle hedningene.

Etter v. 17 skal Israel ta eiendommene til alle hedningene i eie, og sluttordet «riket hører Herren til» viser at profetien gjelder alle fiender av Guds rike.

Grunntanken er: Guds rike skal få herredømmet over hele verden etter at Guds folk har vært dypest fornedret, og den fulleste oppfyllelsen må søkes i Kristus. Edom passet godt som eksempel. Det sto Israel nærmere enn noe annet folk, men hatet det dypere og misunte det alt det hadde fått. Amos, som levde samtidig, sier om Edom: «Han forfulgte sin bror med sverd og kvalte sin barmhjertighet» (Am 1,11). Allerede i Joel 3,24 er Edom et forbilde på den gudfiendtlige hedningeverdenen.

Blikket inn i framtidenPå et lite rom samler Obadja en rekke merkelige glimt inn i framtiden. Jerusalem blir inntatt, og hele folket, både Juda og Israel, føres langt bort (v. 20–21). Israel vender tilbake, skillet mellom de to rikene opphører (v. 18; jf. Hos 1,11; Am 9,11–12), og ved «redningsmennene» blir Israel opphøyet til herredømme over verden (v. 21).

Edom blir dømt av hedningefolk (v. 1–9). Jeremia peker tydeligere ut kaldeerne som redskapene for dommen over Edom og alle nabofolkene (Jer 25; 27,2 ff.), og Mal 1,3–4 viser hvor hardt Edom ble rammet. Til sist tar Juda Edoms land i eie. En oppfyllelse kom på makkabeernes tid, men vi kan ikke stanse der. Edom er i hovedsak et forbilde på den gudfiendtlige hedningeverdenen, og den sanne oppfyllelsen kan bare søkes i Kristus.

Profetien har tre deler: Edom blir ødelagt av hedningefolk som Herren kaller sammen (v. 1–9). Grunnen er hans ondskap mot Juda (v. 10–16). Men Juda reiser seg med Josef av fornedrelsen og vinner verden (v. 17–21). Den siste delen skal vi se nærmere på.

V. 17. Det hellige Sion

> «[17]Men på Sions berg skal det være en flokk som har sluppet unna. Det skal være hellig, og Jakobs hus skal ta sine eiendommer i besittelse.»

(Hengstenberg: «… og Jakobs hus tar *deres* eiendommer i eie.») *Deres* eiendommer er alle hedningenes i v. 16. Riket skal høre Herren til, og hans folks herredømme rekker like langt som hans eget. Her står profetien allment, og i det som følger, bruker profeten den på Edom. De to første leddene er grunnlaget for det tredje (jf. Joel 3,5; 3,22). Helligheten er så å si ikke bare til forsvar, men også til angrep, og følgen av den er herredømmet over verden.

V. 18. Ild og halm

> «[18]Jakobs hus skal bli en ild og Josefs hus en flamme. Og Esaus hus skal bli til halm, og de skal sette ild på det og fortære det. Det skal ikke bli noen tilbake av Esaus hus, for Herren har talt.»

Ved siden av hele folket nevner profeten særskilt den delen som en kunne vente var utelukket: Josefs hus, de ti stammene. At det ikke blir noen tilbake av Esaus hus – og av alle som er lik ham – stemmer med Joel 3,5: «Og blant de overlevende skal de være som Herren kaller.» De Herren kaller, er etter samme vers de som påkaller Herrens navn. Men det som kjennetegner Edom, er hatet mot Guds rike, og det utelukker både at de påkaller Herren, og at Herren kaller dem. Den enkelte kan likevel gå ut av sitt folks fellesskap og inn under den frelsende nåden, slik Rahab viser.

V. 19–20. Guds folk brer seg ut

> «[19]De som bor i Sydlandet, skal ta Esaus berg i eie. De som bor i lavlandet, skal ta filistrenes land, og de skal ta Efra'ims land og Samarias land i eie, og Benjamin skal ta Gilead. [20]De bortførte av denne Israels hær skal ta kana'aneernes land helt til Sarepta. Og de bortførte fra Jerusalem, de som er i Sefarad, skal ta Sydlandets byer i eie.»

Her har vi et konkret bilde av tanken i 1 Mos 28,14: «Din ætt skal bli som støvet på jorden. Du skal utbre deg mot vest og mot øst, mot nord og mot sør. Og i deg og i din ætt skal alle jordens slekter velsignes.» Jf. Jes 54,3: «For du skal bre deg ut både til høyre og til venstre, og din ætt skal ta hedningefolk i eie.»

Sydlandet ligger sør i Juda, mot Edom, og lavlandet i vest, mot filistrene. Judas stamme, som før katastrofen bodde der, brer seg ut mot sør over Edom, mot vest over Filisterland og mot nord over det som før var de ti stammenes land, og dermed også over Benjamins land mellom Juda og Josef. Benjamin får Gilead i stedet. Slik kommer hele Kanaan til Juda og Benjamin.

Josef, som måtte gi plass for Judas utvidelse, får erstatning på hedensk område (v. 20). «Israels barn» er her de ti stammene, hele den skaren som skulle føres bort, slik profeten forutså (jf. Am 5,27). De skal ta kanaaneernes land like til Sarepta, altså Fønikia, som hørte til det lovede landet, men som Israel aldri hadde fått i eie. De bortførte fra Jerusalem i Sefarad – et navn som knapt er kjent, og som her står for det fjerneste stedet – skal ta Sydlandets byer, så skildringen vender tilbake dit den begynte.

V. 21. Riket hører Herren til

> «[21]Redningsmenn skal dra opp på Sions berg og dømme Esaus berg.
> Og riket hører Herren til.»

«Dra opp» forutsetter at utfrielsen kommer etter at folket helt er styrtet og ført bort. Under «redningsmennene» skjuler seg Frelseren i egentlig forstand (jf. Dom 3,9.15; Neh 9,27).

Men også her er alt knyttet til enkeltmennesker. Jo herligere frelse profeten ser i framtiden – at Herren og hans folk får fullt herredømme over verden – desto mindre kan vi tenke oss at han ventet den fullført av en flokk dødelige mennesker uten leder. Flertallet viser at Frelseren har forbilder foran seg, og at hodet ikke kan tenkes uten lemmer. I Jer 23,4 heter det: «Jeg vil sette hyrder over dem, og de skal røkte

dem», og straks etter taler han om Kristus, den rettferdige spiren av Davids ætt (Jer 23,5).

«Og riket hører Herren til.» Hans herredømme, som til da var skjult, skal nå åpenbares for alle, og jordens folk skal erkjenne det, enten frivillig eller av tvang. Dette riket begynte å komme med Kristus, og i ham venter det på sin fullendelse. Stedet kan ikke forstås bokstavelig om framtiden alene, for edomittene, filistrene og kanaaneerne er for lengst forsvunnet fra historien.

Profeten Jona

Noen har ment at Jona er den eldste av skriftprofetene, for etter 2 Kong 14,25 forutsa han at Jeroboam skulle vinne store seire. Men ingen kan vise at disse seirene kom tidlig i Jeroboams regjeringstid. Plassen hans blant de små profetene, som er ordnet etter tid, viser derimot at Jona skrev *etter* Hosea, Joel, Amos og Obadja. Dessuten nevner Jona Ninive på en måte som viser at assyrerne alt var blitt paktsfolkets fiender, mens de fire andre ennå ikke nevner assyrerne.

Boka begynner også med «og», og slik knytter den seg til Obadja, som står like foran (jf. Dom 1,1; 1 Sam 1,1). Hos Obadja står hedningeverdenen bare fiendtlig mot Guds folk, som gjenstand for Guds dom. Jona fikk i oppdrag å vise den andre siden av saken og slik utfylle sin forgjenger, ikke rette ham.

Hedningenes mottakelighet for frelsenTiden nærmet seg da hedningeverdenen skulle skylle inn over Guds folk. Da lå det nær for Israel å stenge seg helt ute fra den og begrense Guds miskunn til seg selv, og hedningenes undertrykkelse og hovmod ga trangsynet sterk næring. Andre profeter talte mot det med ord når de forkynte at frelsen skulle nå ut til hedningene. Jona skulle vise det med en symbolsk handling, og virkningen måtte bli desto sterkere fordi hele den lille boka handler om dette, og fordi Ninive her for første gang står i et så fredelig forhold til Guds folk.

Det er gripende å se hvordan Ånden her seirer over naturen, og seieren lyser desto klarere fordi profeten selv først lyttet til naturens stemme og ville flykte til Tarsis. Hvorfor oppdraget var så tungt for ham, sier han selv i 4,2. Han var redd for at forkynnelsen av omvendelse skulle vende Herrens dom bort fra Ninive, hovedstaden i det landet som truet Israel med undergang.

Han følte seg likevel nesten uimotståelig drevet til å utføre oppdraget, og for å skjære seg bort fra stemmen som kalte ham mot øst, ville han dra langt mot vest. Da Herren siden viste Ninive nåde, ble Jona harm og ønsket å dø. Det var ikke fordi han følte seg krenket i sin ære som profet, men fordi han misunte hedningene den miskunnen han mente var Israels forrett, og ønsket at Ninive skulle gå under som hovedstad i det riket som skulle bli tuktens ris for hans eget folk.

Jona og hans folkJona var altså drevet av den samme brennende kjærligheten til sitt folk som fikk Paulus til å ønske at han selv var forbannet bort fra Kristus for sine brødres skyld (Rom 9,3). Det var det samme sinnet som den eldste sønnen viste da den bortkomne sønnen kom hjem (Luk 15,25 ff.), og som også Peter først viste (Apg 10,14). Et jødisk ord sier at Jona var opptatt av sønnens ære, men ikke søkte Farens ære. Jona legger tydelig fram sitt gamle menneskes tanker, så Israel skulle kjenne seg selv igjen i bildet.

Men profeten framstilte ikke bare folket. Herrens røst som han hørte, var åndelig, og en slik røst kan bare høres der noe i hjertet er beslektet med den. Jona satte ikke ett skritt inn på de falske profetenes område, de som profeterte ut fra sitt eget hjerte. Sin menneskelige svakhet holdt han for seg selv, og ved siden av den sto Guds ord i uformørket klarhet og vant full seier.

En virkelig hendelse med profetisk meningBoka beretter om en symbolsk handling. Jonas sendelse til Ninive hadde et mål utover seg selv: Det vesentlige var ikke det den førte til der og da, men at den skulle bringe visse sannheter for dagen og ved hendelser forutsi det som skulle komme.

Den første sannheten er at hedningene slett ikke var så umottakelige for den høyere sannhet som den vanlige fordommen trodde. Det viste sjømennene, som til slutt bar fram offer og avla løfter til Herren, og enda tydeligere det dype inntrykket Jonas tale gjorde på folket i Ninive. Her ser vi i gjerning det Herren sier til Esekiel: «Sannelig, om jeg sendte deg til dem, skulle de høre på deg» (Esek 3,6).

Den andre sannheten er at Herren ikke bare mot Israel, men også mot hedningene er «en nådig og barmhjertig Gud, langmodig og rik på miskunn» (4,2). Disse ordene åpner utsikten mot en tid da Herren skal la sitt ord bli forkynt for hedningene og gi dem adgang til sitt rike. Hans miskunns og nådes herlighet ville vært formørket om den

for alltid var begrenset til en liten del av menneskeslekten. Ninive, som står for hedningenes mengde, kalles derfor med god grunn «den store byen» (1,2) og «en stor by for Gud» (3,3), en by Gud hadde særlig omsorg for på grunn av de mange menneskene der (4,11).

Uten denne profetiske meningen kan vi ikke forklare at boka står blant profetene og ikke blant de historiske bøkene. Marckius sier: «Boka er i stor grad historisk, men slik at det i selve historien er skjult en hemmelighet med den største profeti.» Ved sitt eksempel og ved selve hendelsen vitnet Jona om at Gud vil at alle mennesker skal bli frelst og komme til sannhets erkjennelse (1 Tim 2,4).

Også måten det fortelles på, viser dette. Fortellingen er mer stykkevis enn i de historiske bøkene. Hendelsene har virkelig skjedd, men forfatteren forteller dem som et middel til å gjøre en tanke kjent i Guds menighet, og derfor maler han ikke ut bisakene.

Dessuten hørte misjon blant hedningene ikke til profetenes kall, for de var sendt bare til Israels to hus, og etter det de selv så i sine syn, skulle hedningene omvendes i Messias' tid og ved Messias selv. Jonas sendelse skiller seg derfor bare i formen fra løftene hos de andre profetene om at frelsen skal nå hedningene: Det de sa med ord, blir her synlig i gjerning. Det egentlige målet er å gjøre en viktig sannhet kjent i Guds menighet og ta bort fordommene der. Ellers ville sendelsen nesten mangle mål, for ninivittenes omvendelse førte ikke til noe varig.

Det samme i Jesu livNår vi ser Jonas historie slik, finner vi merkelige paralleller i Jesu liv. Mens han levde i kjødet, nøyde Frelseren seg med å forutsi at frelsen siden skulle nå lenger ut. Han sier: «Jeg er ikke utsendt til andre enn de fortapte får av Israels hus!» (Matt 15,24). Når han likevel med vilje oppholder seg ved Tyrus og Sidon og hører den kanaaneiske kvinnens bønn etter først å ha prøvd hennes tro, er det en profeti i gjerning som skulle støtte hans profeti i ord om frelsen for hedningene.

Mens hans eget folk hadde forkastet frelsen og drevet Jesus i skjul, kommer den hedenske kvinnen full av tro og søker ham i hans skjul. Hun står for hedningeverdenen, og av henne skulle apostlene lære hva de kunne vente av hedningene når tiden kom til å forkynne evangeliet for dem.

På samme måte sier Herren til apostlene: «Gå ikke på veien til hedningene, og gå ikke inn i noen av samaritanernes byer» (Matt 10,5), mens han selv virket i Samaria (Joh 4). Det Kristus i stort skulle gjøre i sin herlighet, viste han i smått i sin fornedrelse. Hans virke i Samaria står i samme forhold til den senere misjonen der som de døde han vakte opp, står til den alminnelige oppstandelsen. Mer kunne han ikke gjøre da uten å krenke paktsfolkets rett.

Profeten Mika

Navnet Mika betyr «Hvem er som Herren?». Med dette navnet er profeten viet til den Gud som ingen kan måle seg med, slik Hosea var viet til Gud som hjelper og Nahum til Gud som trøster. Navnet klinger igjen ved slutten av boka: «Hvem er en Gud som du, en Gud som tar bort misgjerning …?» (7,18). Etter overskriften profeterte Mika i de dager da Jotam, Akas og Hiskia var konger i Juda (1,1). Det gir oss likevel ingen rett til å stykke opp profetiene og fordele talene på hver av de tre kongene. Samlingen er tvert imot ett hele.

Da tjenesten gikk mot slutten under Hiskia, skrev profeten ned alt som var åpenbart for ham gjennom hele hans virketid, og som hadde betydning for alle kommende tider. De mange enkeltsynene han hadde fått, ofte gjentatt, samlet han til ett stort bilde. Slik gir han oss kjernen i det han hadde talt til forskjellige tider, mens alt som var tilfeldig og bare gjaldt stedet og øyeblikket, er utelatt. Hos ingen av de mennene Gud talte gjennom, er noe av denne kjernen gått tapt. Allerede eldre utleggere så det slik, og dette synet hjelper oss mye til å forstå profeten.

Boka er én sammenhengende helhetHvis vi vil dele profetiene etter tid og omstendigheter, kan vi bare få tre taler: kap. 1–2, kap. 3–5 og kap. 6–7. Hver av dem er et avsluttet hele, der alle leddene i den profetiske talen – refsen, trusselen og løftet – kommer igjen. Hver av dem begynner også med «Hør!» (1,2; 3,1; 6,1). Det er ikke tilfeldig. Mika åpner med de samme ordene som hans eldre navnebror sluttet med da han talte til Akab: «Hør dette, alle folk!» (1 Kong 22,28). Slik viser han at han fører videre tjenesten til denne profeten som var så nidkjær for Gud, og at de to har mer felles enn navnet.

Når den eldre Mika kalte alle folk til å høre et budskap som bare gjaldt Akab, var det fordi Israel var en for liten tilhørerskare for den store avgjørelsen han hadde kunngjort. På samme måte blir himmel og jord kalt til vitner i 5 Mos 32,1 og Jes 1,2, og salmisten vil at Herrens store gjerninger skal forkynnes for hedningene, fordi Israels land er for trangt for dem.

Talene henger dessuten så tett sammen at de ikke kan rives fra hverandre uten å lemlestes. Kap. 1 og 2 hører sammen, for løftet i 2,12–13 svarer på trusselen i 1,5, og begge gjelder hele Israel. Heller ikke de tre talene står løst ved siden av hverandre. Den andre talen begynner i 3,1 med «Jeg sa», på hebraisk en form som alltid knytter en ny handling til den foregående og aldri står ved en helt ny begynnelse. Her, i overgangen fra løftet til ny refs, betyr den: Mens vi ennå er langt borte fra de lovede tidene, sier jeg i mellomtiden dette.

Når profeten i 3,1 kaller på «Jakobs høvdinger og dommere for Israels hus», bruker han de samme navnene som i løftet like før: «Jeg vil samle deg, Jakob … Jeg vil samle Israels rest» (2,12). Han vil ikke at løftet skal gi næring til falsk trygghet. Det er ikke bare Samaria, men hele Israel som skal rammes av Guds straff, og bare en rest skal samles. I 3,4 viser «da» og «på den tiden» tilbake til truslene i 2,3 ff., for i 3,1–3 er det ennå ikke talt om noen dom.

Overskriften sier altså at boka inneholder Guds ord til Mika under tre konger, mens innholdet viser at den er skrevet i ett strekk. Det lar seg bare forene hvis vi har foran oss et samlet bilde av hele Mikas profetiske tjeneste, der delene på én gang hører sammen og stammer fra forskjellige tider. Da kan vi også ta alle de historiske henvisningene i deres fulle betydning, uten å måtte skyve noen av dem til side.

Vitnesbyrdet fra Jeremia og JesajaYtre grunner styrker dette. Da Jeremia ble stilt til ansvar fordi han hadde forutsagt byens undergang, forsvarte de eldste ham med Mika 3,12: «Mika fra Moresjet profeterte i Judas konge Hiskias dager og sa til hele Judas folk: Så sier Herren, hærskarenes Gud: Sion skal pløyes som en åker …» (Jer 26,18–19).

Alle er enige om at dette viser at kap. 3–5 ble talt under Hiskia, men det må gjelde hele samlingen. Det er lite trolig at de eldste visste nøyaktig når én enkelt tale uten egen tidfesting var holdt. Langt rimeligere er det at de så boka som et hele, som profeten hadde gjentatt og

samlet under Hiskia, og at de nevnte Hiskia fordi han var den eneste av de tre kongene som hadde åndelig tyngde for dem.

Jesaja viser på sin side at profetiene i det minste delvis var talt tidligere. Jes 2,2–4 og Mika 4,1–3 er nesten ordrett like. Forklaringen er at Mika talte disse ordene allerede under Jotam, og at Jesaja kort etter satte dem i spissen for sine egne profetier, fordi de sa det han selv hadde sett i sitt indre syn. Folket kjente dem allerede, og de kunne ikke unngå å gjøre inntrykk. At det er Mika som har dem først, ser vi av at ordene hos ham står i en mye tettere sammenheng enn hos Jesaja.

Løftet i Mika 4,1–2 er nemlig satt opp mot trusselen i 3,12, ledd for ledd. Tempelberget skulle bli til «skogkledde åser», altså forlatt og øde; nå skal «fjellet der Herrens hus står», reise seg over alle fjell, og folkeslag skal strømme dit. Sion skulle «pløyes som en åker», og Jerusalem bli til ruinhauger; nå skal lov utgå fra Sion og Herrens ord fra Jerusalem. Det øde og foraktede stedet blir Herrens bolig, der han sender sine bud ut over hele jorden. For å gjøre motsetningen tydelig begynner løftet med tempelberget, som sto sist i trusselen.

Det er heller ikke tilfeldig at trusselen bare taler om «tempelberget», egentlig «husets berg», mens løftet taler om «Herrens hus». Slik taler Jesus om «huset deres» (Matt 23,38), og slik sier Herren til Moses: «Ditt folk» (2 Mos 32,7). Templet måtte holde opp med å være Herrens hus før det kunne ødelegges. Derfor forlot Herrens herlighet templet før babylonerne ødela det, slik Esekiel forteller.

Også Mika 4,5 hører med til det Jesaja hadde foran seg, som vi ser av Jes 2,5: «Jakobs hus! Kom, la oss vandre i Herrens lys!» Herrens lys er hans nåde og de velsignelsene den skal gi, og å vandre i Herrens lys er å få del i nåden. Hos Mika står samme tanke som et rent løfte: «For alle folkene vandrer hver i sin guds navn, men vi vandrer i Herrens, vår Guds navn evig og alltid.» Folkenes skjebne svarer til deres guder. Gudene er ingenting, og derfor skal folkene synke ned i intet, mens Israel skal få del i sin Guds herlighet.

Jesaja gjør dette løftet om til en formaning: Israel må ikke ved egen skyld miste fortrinnet framfor hedningene og vike bort fra lysets vei som Herren har åpnet for dem. Han gjorde det fordi han ville forberede refsen som begynner i Jes 2,6, mens Mika allerede hadde refset og derfor kunne fortsette med løftet.

Jesajas tekst passer ikke på begynnelsen av Hiskias tid. Der er folket rikt og mektig: «Landet deres ble fullt av sølv og gull, og det er ingen ende på rikdommene» (Jes 2,7). Under den ugudelige Akas var skattene fra Ussias og Jotams tid brukt opp ved krigen med syrerne og Israel, ved skatten til assyrerne og ved et vanstyre uten like, og over alt han foretok seg, hvilte Guds forbannelse. Han etterlot riket i fullt forfall.

Vi føres derfor tilbake til Jotams tid, kanskje til årene da han styrte for sin far, som ennå levde (2 Kong 15,5). Når Jesajas profeti ble talt så tidlig, må Mikas ord ha vært kjent alt da. Og når boka likevel regnes til Hiskias tid, følger det at profeten under ham på ny forkynte de åpenbaringene han hadde fått tidligere.

Innledningen i kap. 1–2 og avslutningen i kap. 6–7 har en mer allmenn trussel og et mer allment løfte, slik som de fem første kapitlene hos Jesaja. De gir oss derfor et bilde av Mikas tjeneste før de assyriske innfallene, mens hoveddelen, særlig fra 4,8, viser hvordan profetien lød i den assyriske tiden. I 4,9–10 kommer vi til Sankeribs innfall, da også Jesajas profetiske ånd viste seg rikest, og han fikk se langt inn i framtiden (Jes 39).

Innholdet i Mikas profetiOver Samaria og Jerusalem, over tistammeriket og Juda, skal det komme en dom ved fremmede fiender. Den ender med full ødeleggelse og bortføring, og for Juda med at Davidsætten mister kongedømmet helt. Samaria rammes først. Derfor står byen først i overskriften, og derfor blir dommen over den beskrevet først (1,6–7). Samaria var dessuten kilden til den fordervelsen som fløt over til Juda (1,5.13; 6,16). Der åtselet var først, skulle gribbene også samles først.

Babel blir nevnt som det første og viktigste redskapet for dommen over Juda (4,10). Assur står i 5,4–5 som den verdensmakten som rådde på profetens egen tid. Når tistammeriket skulle gå under før Juda, slik Hosea forutsa så klart (Hos 1,4–7), lå det nær å tenke på Assur som redskapet for dommen. Det Mika her bare antyder, utfolder Jesaja nærmere.

Juda blir fridd fra Babel, men kongedømmet blir ikke gjenopprettet (4,10; jf. 4,14). Så kommer en ny ulykke: Mange hedningefolk samler seg mot Jerusalem for å vanhellige byen, men med Herrens hjelp går den seirende ut av det harde angrepet (4,11–13). Deretter

følger en tredje ulykke, der Juda på ny og fullt ut blir lagt under verdensmakten (4,14).

Men fra den dypeste fornedrelse reiser Herrens menighet seg til den høyeste herlighet, når herredømmet vender tilbake til Davids gamle ætt (4,8). Fra lille Betlehem, Davids hjemby, der ætten igjen er sunket ned i et ringe liv, går en ny og herlig hersker ut. Han er født og likevel evig, og han er kledd i hele Herrens herlighet (5,1.3). Ved ham får Jakob «trofasthet» og Abraham «miskunnhet» (7,20; jf. Joh 1,17).

Ved ham blir menigheten satt midt i verden og blir det alle folk lengter etter (4,1–3). Den blir fridd fra trelldommen under verden og seirer over verden (5,4–5; 7,11–12), og den er på én gang ringe og en som folkene frykter (5,6–8). Men denne høyden når den først etter at dommen har gått foran nåden og tatt fra den alt den nå satte sitt håp til (5,9–14).

Mika 1–2

«[2]Hør, alle dere folkeslag! Gi akt, du jord med alt som er på deg! La Herren Herren være vitne mot dere, Herren fra sitt hellige tempel! [3]For se, Herren går ut fra sin bolig. Han stiger ned og farer fram over jordens høyder. [4]Fjellene smelter under ham, og dalene revner – som voks for ilden, som vann når det øses ut over et stup. [5]På grunn av Jakobs frafall skjer alt dette, for de syndene Israels hus har gjort. Men hva er Jakobs frafall? Er det ikke Samaria? Og Judas offerhauger? Er det ikke Jerusalem?»

«Folkeslag» er her ikke Israels stammer, men folkene over hele jorden. Det viser både tilknytningen til den eldre Mikas ord (1 Kong 22,28) og parallellen «du jord med alt som er på deg», som alltid fører langt ut over Israels trange grenser. Folkene er heller ikke bare vitner som Herren kaller fram mot sitt utakknemlige folk. De er selv de Herren vitner mot: «La Herren Herren være vitne mot dere.»

Vitnesbyrdet er heller ikke bare profetens refsende tale i det som følger. Det er et virkelig vitnesbyrd, som i Mal 3,5: «Jeg vil komme til dere og holde dom. Jeg skal være snar til å vitne mot trollmennene …» Herren stadfester skylden ved straffen, ved den dommen som beskrives i v. 3–4. «Herren går ut fra sin bolig» svarer til «fra sitt hellige tempel», og det viser at templet her er det himmelske.

Vi har altså foran oss en mektig gudsåpenbaring, og den gjelder ikke en delvis dom over Juda, men dommen over hele verden. Folkene blir kalt til å samle seg om dommeren og i taushet vente på hans dom. Profeten ser ham alt komme, stige ned fra sin herlige bolig i himmelen med maktens tegn foran seg som dommens forbud.

Hvordan kan profeten da gå rett over til dommen over Israel med ordene «På grunn av Jakobs frafall skjer alt dette», som om bare Israel

hadde vært nevnt? Det kan bare forklares ut fra forholdet mellom de to dommene. I sitt vesen er de én. De er bare skilt ved rom, tid og uvesentlige omstendigheter, så den allmenne dommen viser seg i hver enkelt dom over Israel. For å si at det er verdens dommer som skal dømme Israel, lar profetene ofte Herren tre fram for å dømme hele verden. I Israel, verden i det små, ble verden virkelig dømt.

Det samme ser vi i Jes 2–4. Etter at profeten med noen få kraftige strøk har skildret hvor dypt paktsfolket var sunket, og pekt på hovmodet som den dypeste roten, taler han om den siste dom over hele jorden. Da skal det komme klart for dagen at alt skapt er forgjengelig, noe som så ofte er skjult i verdens gang nå, og at Herren alene er opphøyd. Så går profeten brått over til den dommen over Juda som er et forbilde på den (Jes 3,1 ff.).

Slik er også Jerusalems ødeleggelse og den siste dom flettet sammen i vår Herres egne profetier, og i Sal 82,8 blir Herren bedt om å dømme ikke bare paktsfolket, men hele jorden.

Fra v. 5 går profeten altså over fra Guds rettferdighet i det store til hvordan den åpenbarer seg blant paktsfolket. Han nevner de to hovedstedene Samaria og Jerusalem, for derfra spredte frafallet seg over landet. Samaria nevnes først, og byens ødeleggelse ved assyrerne blir beskrevet i v. 6–7 før Jerusalems, fordi frafallet begynte i Samaria. Derfor kom straffen der også tidligere. Samtidig ville profeten trolig bli ferdig med Samaria, så han kunne vende seg helt til Juda og Jerusalem, som var hovedmålet for hans tjeneste.

V. 8–16. Profetens klage og ulykken over Juda

> «[8]Over dette vil jeg klage og hyle, jeg vil gå barbent og naken. Jeg vil oppløfte klageskrik som sjakalene og jamre meg som strutsene.
> [9]For hennes sår er ulegelige. Ulykken er kommet like til Juda, den har nådd like til mitt folks port, til Jerusalem.»

(Hengstenberg: «… jeg vil gå plyndret og naken …»)

«Over dette» betyr: over dommen over Juda, som skal kunngjøres i versene etter. Profeten taler ikke bare om sin egen sorg over folkets nød. Når han i synet ser at Guds dommer ikke stanser ved Samaria, men flommer ut over Juda og Jerusalem som en ødeleggende strøm, går han med ett helt inn i sitt lidende folk og taler som om han var det.

Vi har her en ufullstendig symbolhandling, lik den mer fullførte i Jes 20,3–4, der Jesaja går «naken og barbent» i tre år som et tegn på

fangene som skal føres bort. Det dramatiske hører med til profetiens vesen, og derfor er veien så kort fra å skildre det han ser, til å handle selv.

Ordene viser det samme. Det hebraiske ordet som NB gjengir med «barbent», betyr «plyndret», og nakenhet er aldri brukt om sørgeklær, men om krigsfanger som er avkledd. Slik står det like etter: «Dra bort i nakenhet og vanære, dere som bor i Sjafir!» (v. 11). I v. 10 lyder den skrevne teksten egentlig «jeg har veltet meg i støvet» (NB: «Velt dere i støvet»), og her går profeten også over fra å tale til folket til å tale som folket.

Andre profetiske klager må forstås på samme måte. I Jer 48,31 og Jes 16,9–11 klager profeten over Moab, og i Jes 21,3–4 over Babel. Han kan ikke ha sørget over vinrankene til et fiendtlig folk, og Babels fall, forløperen til den dagen Israel lengtet etter, kan ikke ha vært en redsel for ham. Han taler i deres navn.

I v. 9 vender profeten tilbake til rolig skildring. Han begynner med en hentydning til Davids klagesang over Saul og Jonatan: «Forkynn det ikke i Gat» (v. 10; 2 Sam 1,20). Det er desto mer talende fordi Israel også ved denne ulykken skulle miste sin konge (4,9), og Davids hus skulle få Sauls skjebne. Så nevner han stedene der fiendens hær rykker fram mot Jerusalem, og viser hvordan den sprer seg over hele landet like til sørgrensen og fører innbyggerne bort.

Han velger steder med navn som kunne knyttes til det de nå skulle lide, så hele stykket blir en kjede av ordspill. De er ikke tom lek, men har et praktisk formål: Trusselen blir knyttet til stedene, så enhver som tenkte på et av dem, måtte tenke på Guds dom.

Jerusalem nevnes først i v. 9 som midtpunktet i Judas liv, og igjen i v. 12, midt mellom fem steder før og fem etter. Tallet ti står for det fullstendige: Dommen skal ramme alt. De fem første stedene ligger nord for Jerusalem, de fem siste sør for byen, så dommen rykker fram fra nord i geografisk orden, som i Jes 10,28 ff.

Ved hvilken dom ble trusselen oppfylt? Noen har tenkt på assyrernes innfall, andre, som Hieronymus, på det babylonske fangenskapet: «Den samme synden, ja, den samme straffen for synden som skal velte Samaria, skal nå til Juda, like til portene i min by Jerusalem. For som Samaria ble veltet av assyrerne, skal Juda og Jerusalem veltes av kaldeerne.» Det siste er riktig.

At dommen over Juda står like ved dommen over Israel, taler ikke for assyrerne, for profeten ser hendelsene i synet, uten hensyn til tidsavstanden. At straffedommene over Israel og Juda henger sammen, viser bare at begge har samme årsak: Guds rettferdighet står mot paktsfolkets synd. Denne sannheten er kjernen og sjelen i de profetiske truslene, og forskjellen i tid er bare tilfeldig.

Når det heter at ulykken kom «like til» Juda og «like til» Jerusalem, er det rettet mot den forventningen at dommen skulle stanse ved Judas grense, eller i det minste spare hovedstaden. Profeten sier bare at denne forventningen er feil. At Jerusalem selv skal rammes, viser allerede v. 5, der Jerusalem er hovedsetet for fordervelsen i Juda, slik Samaria er det i Israel. Det kan ikke være slik at forføreren i Juda blir spart, mens bare de forførte blir straffet.

V. 12 sier det klart: «For ulykke er fart ned fra Herren, like til Jerusalems port.» Ordene peker tilbake på dommen over Sodoma og Gomorra, der Herren lot det regne «fra Herren, ut av himmelen» (1 Mos 19,24). Jerusalem er en ny Sodoma (Jes 1,10), som Guds dommer skal slå ned over. Dessuten taler profeten om bortføring (v. 11.16), og løftet i 2,12–13 forutsetter at hele paktsfolket er spredt, ikke bare Israel.

Ingen av delene passer på assyrernes innfall. Det profetene sier om Assyria, er tvert imot oppmuntrende. Assyrerne skal være et ris i Herrens hånd til tukt for hans folk, men folket skal aldri gis helt over til dem for å ødelegges. Herren selv skal gripe inn og gjøre deres plan om å innta Jerusalem til intet. Slik taler Jesaja overalt, og slik taler også Hosea (Hos 1,7). I talen i kap. 3–5, der Mika skildrer dommen over Juda på samme måte som her, nevner han slett ikke assyrerne, men Babel som stedet Juda skal føres bort til (4,10).

Likevel må vi her, som overalt i profetenes trusler og løfter, passe oss for å miste den bærende tanken av syne når vi knytter profetien til én bestemt hendelse. En historisk hendelse kan være særlig ment, men den kan aldri tømme profetien. Selv om det her først og fremst gjelder kaldeernes ødeleggelse, må vi ikke utelukke noen hendelse der den samme loven om gjengjeldelse viste seg, verken før, som ved syrernes og assyrernes innfall, eller senere, som ved romernes ødeleggelse. Profeten peker selv i 4,11–14 på to nye skritt i Guds dom etter kaldeernes.

Kap. 2,1–11. De stores urett og de falske profeteneEtter at profeten i store trekk har skildret den forestående dommen, refser han i kap. 2 bestemte synder. De viser hvor fordervet hele folket var, og hvilke straffer som skulle følge. Han dveler særlig ved den urett og undertrykkelse de mektige gjorde seg skyldige i, og skildringen ligner mye Jes 5,8 ff. Han avbryter den bare for å irettesette de falske profetene, som klandret ham for hans harde tale og mente at den var den barmhjertige Gud uverdig.

Profeten svarer at slik strenghet er den sanne mildhet, for den alene kan avverge straffedommen som nærmer seg. Hans Gud straffer ikke fordi han mangler tålmodighet eller miskunn; skylden ligger helt hos overtrederne, som selv trekker hans dommer ned over seg med makt. De falske profetene var medskyldige med de fordervede stormennene. De var et vern for dem mot de sanne profetene og påvirket både folket og stormennenes samvittighet, slik den ytre makten overalt søker seg en åndelig forbundsfelle.

Overgangen til løftet ligger i v. 11: «Om noen kom med tomt snakk og svik og løgn og sa: Jeg vil preke for deg om vin og om sterk drikk! – han skulle være en predikant for dette folket.» En slik profet er ikke Mika. Han kan ikke forkynne frelse uten dom, men i Herrens navn skal han forkynne frelse etter dommen.

Kap. 2,12–13. Løftet om samlingenLøftet kommer brått, så det står desto sterkere mot trusselen, slik som i 4,1. Det er kort, mye kortere og mindre utførlig enn løftene i de senere talene. Profeten vil først skremme synderne ut av deres trygghet, og derfor lar han bare et svakt glimt av håp falle over den mørke framtiden.

> «[12]Jeg vil samle deg, Jakob, samle dere så mange som dere er. Jeg vil samle Israels rest. Jeg vil føre dem sammen som sauer i en innhegning, som en hjord til sitt beite, en larmende hop av mennesker. [13]Veibryteren går foran dem. De bryter igjennom og drar fram gjennom porten og går ut av den. Deres konge drar fram foran dem, og Herren er i spissen for dem.»

(Hengstenberg: «… Jeg vil føre dem sammen som Bosras sauer …»)

Nesten alle trekkene er hentet fra utfrielsen fra Egypt. Midt i trengsel og elendighet ble Israel der stadig mer tallrikt ved Herrens velsignelse, skjult under korset (2 Mos 1,12). Da tiden for utfrielsen var kommet, åpenbarte Herren seg igjen som deres Gud, etter at han

lenge hadde skjult seg. Først ble folket samlet, så gikk Herren foran dem i skystøtten og ildstøtten (2 Mos 13,21) og førte dem ut av trellehuset.

Slik er det også her: V. 12 skildrer at folket blir mange og blir samlet, v. 13 at det blir fridd ut. I begge versene er Israels nød et opphold i trellehuset eller i et fengsel, der Herren åpner portene og bryter ned murene.

Denne tilknytningen til den første utfrielsen har Mika felles med sine samtidige Hosea og Jesaja (Hos 1,10–11; Jes 11,11 ff.: «På den tiden skal Herren enda en gang rekke ut sin hånd for å vinne tilbake resten av sitt folk»). Den dypere grunnen er at utfrielsen fra Egypt er et forbilde. Den er en profeti i gjerning om alle senere utfrielser og bærer spiren og pantet til dem i seg. Derfor må vi i skildringen skille nøye mellom tanken og bildet den er kledd i.

V. 12. Herren samler hele IsraelDen doble formen på hebraisk, «samle, ja samle», legger trykk på samlingen, som står mot bortføringen og spredningen som var varslet. Menneskelig sett, uten Guds miskunn og allmakt, syntes det umulig at dette kunne vende seg til det gode.

«Jakob» og «Israel» er hele folket, både Juda og de ti stammene, slik som i 1,5. Løftet svarer til trusselen der: Hele Israel skal gis over til ødeleggelse for sine synders skyld, og hele Israel skal frelses av Guds nåde. Mika nevner ikke delingen. Det synlige skillet, som alt nå ble oppveid av en usynlig enhet, skal forsvinne helt i den framtiden da det skal være én hjord, slik det er én hyrde.

«Israels rest» viser at løftet ikke opphever trusselen, men tvert imot bygger på at den først er gått i oppfyllelse. Guds menighet, renset ved dommene, skal samles helt. Guds miskunn har i seg selv ingen grenser. Nå er det de som miskunnen gjelder, som setter grenser for den, men da skal de grensene bli tatt bort.

«Jeg vil føre dem sammen» viser både den store hyrdens trofasthet, han som samler sin spredte hjord fra alle kanter av verden, og at hjorden vokser uventet og underfullt: «Jeg vil selv samle resten av mine får fra alle de landene jeg har drevet dem bort til … Der skal de være fruktbare og bli mange» (Jer 23,3; jf. 31,10). Bosra var en edomittisk hovedstad i Hauran, fire dagsreiser fra Damaskus, rik på buskap (jf. Jes 34,6), for der begynner den store arabiske sletten med busker og

blomstrende planter. Sammenligningen gjelder ikke samlingen, men mengden: så mange som Bosras sauer.

De siste ordene maler larmen fra en stor, tettpakket hjord, og larmen kommer fra menneskene. Bilde og sak går over i hverandre, som i Esek 34,31: «dere, min hjord … dere er mennesker».

V. 13. VeibryterenHele verset bygger på bildet av et fengsel der Guds folk er innestengt, men nå blir fridd ved Guds mektige hånd. Mange tenker på Herren selv som veibryteren. Men Herren nevnes til slutt som den som går i spissen for ferden. Ved utfrielsen fra Egypt gikk Moses som veibryter foran Israel, og i Hos 1,11, som tydelig viser til dette forbildet, tar Judas og Israels barn seg «én høvding». Veibryteren er derfor den fører og banerbærer som Gud reiser opp.

Med en slik fører begynner hver guddommelig utfrielse, og det Moses og Serubabel var i de mindre utfrielsene, var Kristus i den høyeste og siste. Også jødiske utleggere har knyttet veibryteren til ham. Kap. 5 utfolder det som her bare er antydet i store trekk, og det eneste vi kan innvende mot å tenke bare på Kristus, er at de forbilledlige veibryterne da blir utelukket. Profeten ser veibryteren i synet som en idealskikkelse, og i Kristus er den fullt virkeliggjort.

Porten de bryter gjennom, er fengselsporten, ikke fiendens byporter. De tre verbene – de bryter igjennom, drar fram gjennom porten og går ut – maler en ferd som ingen menneskemakt kan stanse. De siste ordene løfter blikket mot den øverste føreren: «For Herren går foran dere, og Israels Gud danner baktroppen» (Jes 52,12).

Ved utgangen fra Egypt gikk et synlig tegn på Guds nærvær foran hæren ved siden av Moses, veibryteren. Ved hjemkomsten fra Babel var Herrens engel synlig bare for troens øye, som da Abrahams tjener dro til Mesopotamia (1 Mos 24,7). Ved den siste og høyeste utfrielsen var veibryteren på én gang folkets konge og Gud.

Profetien har ingen begrensning i seg selv. Derfor gjelder den hele summen av utfrielse og frelse som er bestemt for paktsfolket. Den går i oppfyllelse i hver hendelse, før eller senere, så langt grunntanken – Guds miskunn mot sitt folk – viser seg i den. Minst av alt kan den begrenses til hjemkomsten fra Babel, som særlig for Israel bare var et svakt forspill. Nærmest sannheten kommer de som bare tenker på Kristus, så sant de erkjenner at hans gjerning med dette folket ikke

var slutt da førstegrøden av Israel ble omvendt mens han levde i fornedrelse.

Mika 3,1–4,8

Kap. 3. Refs over høvdingene, profetene og prestene

«[12]Men for deres skyld skal Sion pløyes som en åker, og Jerusalem
skal bli til ruinhauger, og tempelberget til skogkledde åser.»

Talen begynner med ny refs og nye trusler. I v. 1–4 gjelder den de grådige stormennene. I v. 2 er de mordere, og i v. 3 eter de mennesker, fordi de bruker til egen vinning det de har røvet av de fattige, som trengte det for å leve.

Så vender talen seg mot de falske profetene (v. 5–7). De er hyklerske, svake og egennyttige, og mot dem stiller Mika seg selv som den sanne profeten. Han får alltid ny kraft ved Herrens Ånd, og i denne kraften tjener han bare sannhet og rett og holder synden fram for det folket som de falske profetene har forført: «Men jeg, jeg er full av kraft ved Herrens Ånd og full av rett og styrke til å vitne for Jakob om hans overtredelse» (v. 8).

I v. 9–12 fortsetter han med det. Gud har kalt tre stender til å lede menigheten – fyrstene, prestene og profetene – og menighetens liv eller død avhenger av dem. Men de er blitt så utartet at de ikke bryr seg om Guds ære, bare om egen vinning. Innvendig har de falt fra Herren, men de styrker seg i sin falske trygghet med løftene Gud har gitt sitt folk. I hyklersk blindhet tar de løftene til seg selv og overser helt at de har vilkår: «Er ikke Herren midt iblant oss? Det kommer ingen ulykke over oss» (v. 11).

Men Gud skal straffe frafallet fryktelig og skremme dem ut av tryggheten. Herrens menighet, som er vanhelliget innvendig, skal bli det også utvortes. Sion skal bli en kornåker, Jerusalem, Guds by, skal

synke i grus, og tempelberget skal bli det det var før Gud tok bolig der: en skogkledd haug, ringe ved siden av fjellene omkring.

Prestene blir ikke refset fordi de levde av å undervise, men fordi de for betaling tolket loven slik det passet de grådige stormennene, og dermed hjalp dem i ondskapen like mye som de falske profetene.

«Dere som bygger Sion med blod» (v. 10) må forstås ut fra Sal 51,20, der David, som selv hadde revet ned Jerusalems murer ved sin blodskyld, ber: «bygg Jerusalems murer!» Hos Mika er ordet ironisk. I stedet for å bygge Jerusalem med rettferdighet river de byen ned med blod og urett: «For deres skyld skal Sion pløyes som en åker» (v. 12). Rettferdighet bygger opp, for den drar Guds velsignelse og vern ned over byen. Urett river ned, for den kaller Guds forbannelse ned.

Kap. 4,1–8. Herrens berg skal heves over alle fjellPaktsfolkets utroskap kan likevel ikke gjøre Guds trofasthet til intet. Derfor går profeten brått fra trussel til løfte. Calvin uttrykker forholdet slik: «Men nå må jeg komme til den lille resten. Hittil har jeg talt om Guds dom, som er nær, over kongens rådgivere, over prestene og profetene, kort sagt over hele folket, fordi de alle er onde og ugudelige, fordi forakt for Gud og fortvilet trass gjennomsyrer hele legemet. La dem da få det de alle har fortjent. Men nå samler jeg Guds barn for seg, for til dem har jeg også et budskap.»

Sions berg, som v. 1–7 handler om, skal ikke bare få sin gamle verdighet tilbake, men heves over alle jordens fjell. Guds rike, som berget står for, skal få herlighet ved en ny åpenbaring av Herren: «Herren skal være konge over dem på Sions berg» (v. 7). Det skal stråle over alle verdens riker og dra deres borgere til seg, så de strømmer til Sion for å ta imot Herrens bud (v. 1–2). Når Herren styrer fra Sion, får freden bolig blant hedningene (v. 3), og derfor blir Herrens menighet ikke lenger et bytte for verdensmakten (v. 4a).

Hvor utrolig det enn kan synes, skal dette løftet sikkert gå i oppfyllelse, for den allmektige og trofaste Gud har gitt det (v. 4b). Det er også bare rimelig at Herrens herlighet i all evighet viser seg i hans gjerning med sitt folk (v. 5). I v. 6–7 tar løftet et nytt sprang og knytter seg til v. 4a: I nådens tid skal Herren gjøre ende på all sitt folks nød.

V. 1. Herrens berg skal grunnfestes

> «[1]Men det skal skje i de siste dager, da skal fjellet der Herrens hus står, være grunnfestet på toppen av fjellene, og høyt hevet skal det være over alle høyder. Og folkeslag skal strømme opp på det.»

«Men det skal skje» vekker oppmerksomheten for den store og uventede vendingen. «I de siste dager» betyr ikke bare «i framtiden», men «ved dagenes ende», slik også Septuaginta og Targum gjengir det. Enden trenger ikke være den absolutt siste, bare enden på de hendelsene den som taler, har for øye. Profetene bruker uttrykket nesten bare om den messianske tiden, og denne bruken går tilbake til 5 Mos 4,30. De deler hele Guds rikes tid i to, begynnelsen og enden, det vil si fornedrelsens og herliggjørelsens tilstand. Skillet går ved Messias' fødsel, etter 5,2: «Derfor skal han overgi dem inntil den tid når hun som skal føde, har født.»

«Fjellet der Herrens hus står» er ikke bare Moria, men hele Sions berg, og Moria ble regnet som en del av det (Sal 76,3; 78,68). «Grunnfestet» sier mer enn at berget blir plassert der. Forandringen er ikke forbigående: Tempelberget skal være opphøyd for alltid, og ingen jordisk makt skal kunne trykke det ned. Det svarer til v. 7: «fra nå og til evig tid».

Samme ord brukes om Davids trone: «Davids trone skal stå fast for Herrens åsyn til evig tid» (1 Kong 2,45; jf. 2 Sam 7,12–13). Den beste utleggelsen gir Dan 2,44: Himmelens Gud skal opprette «et rike som i all evighet ikke skal ødelegges … selv skal det stå fast i evighet». «På toppen av fjellene» betyr at Sion rager så høyt over de andre fjellene at de bare er som en grunnmur under det.

Opphøyelsen er ikke legemlig, slik enkelte jødiske og nyere utleggere har ment, men åndelig. V. 1 og 2 svarer til hverandre. At berget heves, er grunnen til at folkene strømmer dit, og at lov utgår fra Sion, er nettopp det som gjør Sion høyt. I Skriften har tempelberget ofte en åndelig høyde, også før den messianske tiden. Derfor heter det at en «går opp» til Jerusalem, som her i v. 2.

Se særlig Sal 68,16–17: «Et Guds fjell er Basans fjell … Dere fjell med mange tinder! Hvorfor ser dere skjevt til det fjellet som Gud finner behag i å bo på? Herren skal bo der til evig tid.» Basans fjell er her et bilde på verdens riker, som er mektige ved Guds nåde. Fjell er i Skriften ofte bilde på riker (Åp 8,8; 17,9).

Da er det naturlig at ikke bare opphøyelsen, men også selve berget her først og fremst er et bilde på Guds rike i Israel, selv om tegnet og saken i begynnelsen ennå hørte sammen. Den dype sorgen som 3,12 måtte vekke, gjaldt heller ikke selve berget, men Guds rike, som berget sto for, og det er dette trøsten gjelder.

Hvordan skal så tempelberget opphøyes? Ikke ved at folkene strømmer dit, for det er følgen, ikke årsaken. Svaret gir v. 2: «Fra Sion skal lov utgå», og v. 7: «Herren skal være konge over dem på Sions berg». Opphøyelsen skjer ved at Herren åpenbarer seg herlig i sin menighet, så Sion blir midtpunktet for hele jorden. At denne åpenbaringen skal skje i Kristus, kommer først fram senere, særlig i 5,1–3. En parallell er Esek 40,2, der Sions berg også sees høyt hevet i den messianske tiden.

V. 2. Folkene drar opp til Sion

> «[2]Mange hedningefolk skal gå av sted og si: Kom, la oss gå opp til Herrens berg og til Jakobs Guds hus, så han kan lære oss sine veier, og vi ferdes på hans stier! For fra Sion skal lov utgå, og Herrens ord fra Jerusalem.»

Ordene fra «Mange hedningefolk» til «hans stier» utfolder «folkeslag skal strømme opp på det». Sak 8,20–23 bygger på dette stedet og er den beste utleggelsen av det: «Innbyggerne i den ene byen skal gå til den andre og si: La oss gå av sted for å bønnfalle Herren og for å søke ham, Herren, hærskarenes Gud!» En mektig bevegelse går gjennom hedningeverdenen og driver folkene til å søke det Sion som de før foraktet.

Det gjør ingen vesentlig forskjell om ferden skal forstås legemlig eller åndelig, om folkene strømmer til det bokstavelige Sion eller til kirken som det er et forbilde på. Det er nok at den begynte mens det bokstavelige Sion ennå var kirkens sete. Før dro bare ett folk opp til Sion for å tilbe Herren og lære hans veier (2 Mos 23,17; 5 Mos 31,10 ff.). Nå strømmer mange folk dit. I lyset av denne framtidige herligheten, som langt skal overstråle den nåværende, blir den triste mellomtiden i 3,12, da tempelberget ligger forlatt, lettere å bære.

«Hans veier» er de veiene Herren vil at menneskene skal gå, det livet som behager ham. Motsetningen er å gå sin egen vei (Jes 53,6), å leve etter sitt fordervede hjertes lyster. De siste ordene, «For fra Sion skal lov utgå», er ikke folkenes ord til hverandre, men profetens. De

sier hvorfor folkene er så ivrige etter å komme til Sion, og derfor står Sion først med ettertrykk. Sion skal da være den sanne Guds bolig, stadfestet ved herlige åpenbaringer, og derfra går hans bud ut over hele jorden.

«Lov» står uten artikkel og blir ikke straks bestemt som Guds lov. Først skal det bare sies at det foraktede og øde Sion skal være sete for lovgivningen for hele jorden, og så blir loven nærmere bestemt som Herrens ord.

Ordet betyr ikke lære eller gudsdyrkelse generelt, men lov, for folkene strømmer til Sion for å få bud for livet sitt. «Utgå» betyr heller ikke at loven skal spre seg utover verden, men at budene går ut fra Sion, der Herren har sin bolig og styrer hele jorden (Jes 11,10). Hvis loven bare spredte seg, ville folkene ikke trenge å søke den der den hører hjemme. Slik står Sion som sete for hans herredømme i skarp motsetning til «Sion skal pløyes som en åker».

V. 3. Fred blant folkene

> «[3]Han skal dømme mellom mange folkeslag og skifte rett for veldige hedningefolk helt til de fjerneste land. De skal smi sine sverd om til hakker og sine spyd til vingårdskniver. Folk skal ikke lenger løfte sverd mot hverandre og ikke mer lære å føre krig.»

Det kan overraske at vi plutselig føres over i en allmenn skildring av den messianske tiden. Sammenhengen og motsetningen til kap. 3 får oss til å vente trøst særlig for Sions datter, hvis hjerte var gjennomboret av budskapet om at tempelberget skulle bli en skogkledd haug, og at hun selv skulle gis i hedningenes makt. Men verset forbereder v. 4, som viser hva Sions datter vinner ved den freden som Sions Gud ved sin mektige virkning har skapt blant hedningene.

Subjektet er Herren. At han skal gjøre dette ved Kristus – den sanne Salomo, som Høysangen alt har vist – kan profeten etter sin plan først si senere.

I 4,1–7 viser han hvordan Sion blir herliggjort ved det Herren gjør derfra, i v. 8 ved at Davids-ætten får herredømmet tilbake, og i 5,1 ff. ved at Messias kommer. Etter 5,3 skal Messias stå og vokte sin hjord «i Herrens kraft, i Herrens, sin Guds navns høyhet», og etter 5,4 skal han selv «være fred». Av det kan vi trygt slutte at også dommen mellom folkene skal skje ved ham. Hos Jesaja møter vi Messias' person i Jes 4, som hører til samme tale som Jes 2 og utfyller den.

Herrens dom og tilrettevisning gjelder stridighetene mellom folkene, som hittil ikke kunne bilegges, fordi det manglet en motvekt mot egenkjærligheten, som avler urett. Nå er denne motvekten gitt i Guds ord, som trenger dypt inn i hjertet når hans Ånd fører det fram. «Veldige hedningefolk» er de som hittil var raskest til å gripe sverdet.

«De skal smi sine sverd om til hakker» peker tilbake på Joel 3,15, der hedningene smir plogskjærene om til sverd og vingårdsknivene til spyd mot Guds folk. Mika viser med dette at det Joel sa om hedningeverdenens sinnelag, var sant, men bare en del av sannheten.

Kort etter Kristi tid skrev Justin Martyr at de kristne, som før var fulle av krig og mord og all ondskap, hadde lært gudsfrykten av loven og evangeliet som gikk ut fra Jerusalem ved apostlene. Nå hadde de smidd sverdene om til plogskjær og dyrket gudsfrykt, rettferdighet, broderkjærlighet, tro og håp. Allerede da mente de kristne altså at profetien hadde begynt å gå i oppfyllelse.

Men profeten visste også at skildringen en tid bare ville være delvis sann, også etter at frelsen var kommet, for ikke alle vil bøye seg for Herrens dom, hvor mektig den nye kraften enn virker i folkenes liv. I 5,4–5 taler han om folk som angriper Guds folk i den messianske tiden, i 5,8 om motstandere og fiender, og i 5,14 om hedningefolk «som ikke ville høre».

Men den ufullkomne oppfyllelsen er et pant på den fullkomne, som skal komme når de som hardnakket har holdt fast på strid og hat, er tatt bort ved den siste dom. Etter profetenes ord, særlig Jes 11,6–7, skal freden en gang nå også de skapningene som ikke har fornuft, og den striden som kom over jorden ved syndefallet, skal opphøre helt.

V. 4. Israel skal bo trygt

> «[4]Men de skal sitte hver under sitt vintre og sitt fikentre, og ingen skal skremme dem. For Herrens, hærskarenes Guds munn har talt.»

Verset viser hvilken lykke den freden som går ut fra Herren til hedningene, skal bringe Israel. Det er Israel som skal sitte under sitt vintre, og verset vil slett ikke skildre en salomonisk tid for alle folk. Det viser grunnstedene: «Jeg vil gi fred i landet. Dere skal hvile i ro, og ingen skal forferde dere» (3 Mos 26,6), og «Juda og Israel bodde trygt, hver mann under sitt vintre og under sitt fikentre, fra Dan til Be'er-Sjeba, så lenge Salomo levde» (1 Kong 4,25; jf. Mika 5,4; Sak 3,10).

Det samme viser sammenhengen, der Israel var truet med stor ulykke og med at hele landet skulle legges øde. Det viser også vintreet og fikentreet, som kjennetegner Israels land. «For Herrens, hærskarenes Guds munn har talt» peker på pantet: Han som lover, står selv inne for at løftet skal gå i oppfyllelse, enda det synes utrolig.

V. 5. Å vandre i Herrens navn

> «[5]For alle folkene vandrer hver i sin guds navn, men vi vandrer i Herrens, vår Guds navn evig og alltid.»

«For» begrunner at Herren har talt dette og lovet Israel endelig trygghet og fred etter striden, når Gud fra Sion styrer hele hedningeverdenen. Hvert folks lodd svarer til dets guds vesen. Hvordan kunne det da være annerledes enn at alle andre folk blir ydmyket, fordi deres guder er avguder, mens Israel blir opphøyd og får evig frelse og lykke, fordi dets Gud er den eneste sanne Gud? Jes 45,16–17 er en parallell: «Israel blir frelst ved Herren med en evig frelse. Dere skal i all evighet ikke bli til spott og skam.»

Herrens navn er hele summen av hans herlighet, slik den er åpenbart og stadfestet i gjerning: «Herrens navn er et fast tårn, til det løper den rettferdige og blir berget» (Ordsp 18,10). Når Herrens navn skal åpenbare seg i hans gjerning med sitt folk, blir det selv den veien de går på.

Slik ber salmisten: «Led meg i din sannhet» (Sal 25,5), og helt likt er Sak 10,12: «Jeg vil gjøre dem sterke i Herren, og i hans navn skal de gå fram.» De går på hans navns vei, så navnet åpenbarer seg i det han gjør med dem. Det samme sier Jes 2,5, der Herrens lys, det vil si hans frelse, svarer til Herrens navn her.

Verset er altså ikke en formaning eller et forsett om at Juda skal tilbe Herren trofast, om så alle andre folk dyrker avguder. Det ville stå underlig midt i løftene.

Det sier heller ikke at så strålende en lodd må tilfalle Israel fordi det er trofast mot den sanne Gud. Det ville være uvanlig å bygge folkets frelse på dets egen trofasthet mot pakten i stedet for på Guds nåde og trofasthet, slik 7,18–20 gjør: «Hvem er en Gud som du, en Gud som tar bort misgjerning …?»

Refsen foran gir dessuten lite grunn til å tenke høyt om folkets trofasthet. Ordene «evig og alltid», som svarer til «fra nå og til evig tid» i

v. 7, avgjør saken. Det er et løfte: Israel skal få del i sin Guds herlighet i all evighet.

V. 6–8. Herren samler de haltende

> «[6]På den dagen, sier Herren, vil jeg samle de haltende og sanke sammen de bortdrevne og dem jeg har fart ille med. [7]Jeg vil la de haltende bli i live som en rest og gjøre de bortdrevne til et mektig folk. Og Herren skal være konge over dem på Sions berg fra nå og til evig tid.»

«På den dagen» viser ikke tilbake til «de siste dager» i v. 1, men tar opp v. 4a igjen. «Samle» betyr her å samle de spredte og føre dem hjem til det hellige land, som i 2,12 og Esek 11,17. Men det er en samling som henger sammen med full frelse, der menigheten virkelig står fram i nær enhet som et kongerike av prester. I Sef 3,19, som bygger på dette stedet, står «frelse» i stedet for «samle»: «jeg vil frelse det haltende og sanke det bortdrevne». Samlingen under Serubabel var ikke av dette slaget (Neh 9,36–37). Den var bare et forspill til den sanne samlingen.

«De haltende» og «de bortdrevne» er ikke forskjellige grupper, men hele Israel, sett fra to sider. Å halte er et bilde på maktesløshet og nød. At Herren lar dem «bli i live som en rest», står mot full utslettelse: Minskingen får en grense, og så følger en veldig vekst, «et mektig folk».

«På Sions berg» viser enda en gang motsetningen til 3,12, nå ved slutten av stykket. «Herren skal være konge» gjelder ikke Herrens stadige styre, men en ny og herlig åpenbaring av det, som om han på ny steg opp på tronen. «Fra nå» viser til profetens indre nåtid: I ånden står han i den tiden da Herren nettopp tar styret.

Calvin forklarer ordene vakkert: «Mika nevner her ikke Davids etterkommere, men Herren selv. Det er ikke fordi han vil utelukke Davids herredømme, men for å vise at Gud skulle gjøre det klart at han selv var opphavet til det, ja, at han selv hadde all makten. For selv om Gud styrte det gamle folket ved Davids hånd og ved Josjias og Hiskias hånd, sto det likevel som en skygge imellom, så Guds styre bare ble skimtet dunkelt. Profeten sier derfor at det skulle være forskjell på dette skyggeaktige styret og det nye herredømmet han åpent skulle opprette når Messias kom. Og det ble sant og fullt oppfylt i Kristi person. For selv om Kristus var Davids sanne ætt, var han samtidig

Herren selv, Gud åpenbart i kjød.» Likevel må vi huske at løftet først skal oppfylles helt i framtiden, når herlighetens rike og trone blir reist (Matt 19,28).

V. 8. Hjordens tårnHittil har profeten skildret det gjenreiste riket som Guds rike, uten å nevne den kanalen som Guds miskunn skal strømme gjennom til menigheten, den mellommannen som skal stå for Gud blant dem. Skildringen manglet derfor ennå forbindelsen med løftet til David om at hans hus skulle herske til evig tid, det løftet som David selv og andre hellige salmister og profeter så ofte priste. Etter dette løftet må enhver ny og stor nådeåpenbaring komme ved en etterkommer av denne slekten som mellommann. Det var alltid i dette huset at Guds kraft og Guds vesen skulle vise seg i sin fulleste åpenbaring. Det som manglet, kommer i v. 8.

> «[8]Du hjordens tårn, du Sions datters haug! Til deg skal det nå, ja, det skal komme det forrige herredømmet, kongedømmet over Jerusalems datter.»

Like før heter det at Herren skal være konge over dem fra nå og til evig tid. Her har vi altså løftet om at Davids hus skal få herredømmet, og at Herren skal herske ved det. Slik heter det i 5,3 om ham som Davids ætt har sitt midtpunkt i: «Han skal stå og vokte sin hjord i Herrens kraft, i Herrens, sin Guds navns høyhet.» Alle er enige om at «hjordens tårn» og «Sions datters haug» betegner Davids-ætten, men ikke om hvorfor.

Mange tenker på Migdal-Eder, «hjordens tårn», der Jakob slo opp teltet sitt (1 Mos 35,21). De mener at det lå like ved Betlehem og her står for Betlehem, og at Betlehem igjen står for Davids-ætten. Men verken 1 Mos 35 eller de gamle kildene viser at dette tårnet lå ved Betlehem, og selv om det gjorde det, ville det ikke være noen grunn til at profeten skulle kalle Betlehem slik. Enda mindre passer et tårn ved Saueporten i Jerusalem, for det kjenner ingen kilder til.

Jerusalem lå på to åser, og den høyeste og bratteste var Sion, der overbyen lå. Øverst der sto kongeborgen, «kongens øvre hus» (Neh 3,25). David bygde den ikke, men utvidet den, og den var så sikker at jebusittene mente at blinde og lamme kunne forsvare den (2 Sam 5,6–9). Høyt over borgen ragde et tårn som var et majestetisk syn: «det tårnet som springer fram fra kongens øvre hus ved fengselsgården» (Neh 3,25). Det er Davids tårn i Høys 4,4: «Din hals er

som Davids tårn, bygd til våpenhus. Tusen skjold henger på det, alle krigsmennenes skjold.»

Dette tårnet bruker Mika som bilde på Davids hus, slik Høysangen bruker det som bilde på Israels høyhet, der Davids slekt var midtpunktet og livsnerven. Tårnet var den høyeste delen av borgen, som masten på et skip, og borgen hadde i hundrevis av år vært sete for Davids-ætten og skulle fortsatt være det. Høyden var et bilde på den kongelige verdighet og makt. Byen omkring, som tårnet så ut over og rådde over, og som så opp til det med undring, var et bilde på undersåttene og deres forhold til kongen.

Profeten kaller tårnet «hjordens tårn», og hovedgrunnen ligger i v. 6–7. Som i 2,12–13 er paktsfolket en hjord som skal samles fra spredningen og vernes mot alle angrep. For ham sto tårnet for den slekten som skulle samle hjorden under Herrens ledelse, og da er det naturlig at han holder fast ved bildet og kaller det «hjordens tårn». Også i 5,3 er Messias hyrde. I Østen speidet gjeterne fra slike tårn etter rovdyr og fiendtlige flokker, og dit ble hjordene drevet når fare truet. Ussia og Jotam bygde slike tårn i ørkenen og i skogene (2 Krøn 26,10; 27,4), så profeten hadde forbildet like for øynene.

Men det er også en bigrunn. Uttrykket står ellers bare i 1 Mos 35,21, og Mika viser ofte til Mosebøkene. Når han i 5,1 henter navnet «Betlehem, Efrata» fra 1 Mos 35,19, og hjordens tårn nevnes i v. 21 i samme kapittel, er det ikke tilfeldig. Hvorfor skulle ikke Jakob og tårnet han bygde til vern for sin bokstavelige hjord, være forbilde for en åndelig hyrde og hans hjord? Bildet blir bare mer levende. Det passet desto bedre fordi grunnleggeren av kongeætten selv lenge gjette sauer før han ble valgt til hyrde for folket, og slik var et forbilde på det han skulle bli (2 Sam 5,2; Sal 78,70–72).

«Sions datters haug» er da ikke vanskelig. Sions datter er Sion selv, framstilt som en jomfru, og hennes haug er Sions berg i snevrere forstand, berget framfor alle andre. Tårnet er det særlige, haugen det allmenne. Den haugen som rager over Sions datter, får også herredømmet over Jerusalems datter. Slik blir også motsetningen til 3,12 tydelig, og sammenhengen med 4,1–7, som hele tiden taler om Sions berg.

Ordet for haug (*ofel*, עֹפֶל, «haug, høyde») ble etter hvert navnet på foten av Sion mot tempelberget, der tempeltjenerne bodde (Neh 3,26).

Jes 32,14 viser at haug og tårn hører sammen: «Haug og vakttårn er blitt til huler for evige tider.» I Jesajas trussel står de to sammen, slik som i Mikas løfte.

«Til deg skal det nå» har ettertrykk: Herredømmet når virkelig fram til målet. Ordene peker på alle hindringene som synes å gjøre det umulig, og sier at Guds allmakt skal overvinne dem.

Slik er hele skildringen ment, som Calvin sier: «Profeten vil styrke de gudfryktiges tro og håp, så de skal se fram mot den fjerne framtiden og ikke bare dvele ved ødeleggelsen som nå står for døren. De skal derimot tro at saken er i Guds hånd, han som hadde lovet at han som oppvekker de døde, også skulle gjenreise Davids rike, som var ødelagt.» Hva som skal nå fram, er ikke nevnt. Leseren får selv fylle inn alt det herlige som ord ikke kan romme.

«Det forrige herredømmet» er glanstiden under David og Salomo, men uttrykket forutsetter en tid da herredømmet er helt tatt fra Davids hus. Det var alt varslet i den første talen, der hele Juda blir ført bort, og enda tydeligere i 3,12, der Sion, sete for Davids herredømme, skal pløyes som en åker. Varselet kommer igjen i v. 9, der kongen er nevnt uttrykkelig, og mot det står løftet i 5,1 om at Davids herredømme skal gjenreises.

«Kongedømmet over Jerusalems datter» betyr at herredømmet over Jerusalem skal komme til tårnet, til Davids hus, ikke til Sions datter selv. Jerusalem står her for Guds rike. Forholdet mellom Sion med kongeborgen og byen er et bilde på det forholdet Davids hus skulle ha til Guds rike.

Mika 4,9–14

Ved slutten av kap. 3 hadde profeten varslet harde dommer, og i versene like før hadde han gitt herlige løfter. Nå forener han de to, og først i kap. 5 står løftet igjen rent og alene. Dommene blir satt midt i forkynnelsen av frelsen, så de troende ikke skal gjøre seg tomme forhåpninger, som lett slår om i enda dypere motløshet når de ikke blir oppfylt.

Men nettopp det rommet også en skjult trøst. Han som lar framtiden bli forutsagt, råder også over den, og han som sender ulykken, kan også vende den. Den største grunnen til motløshet under korset er jo tvilen på om det virkelig kommer fra Gud. Profeten gir også direkte trøst: Hver gang han taler om en ulykke, føyer han straks til at Gud skal fri dem.

Varselet om lidelsene her er et annet enn de tidligere. Det har ikke en truende, men en kjærlig tone, og i v. 11–13 tar trøsten også den største plassen. Det har derfor et annet formål. Truslene var først og fremst ment for de ugudelige, men dette varselet gjelder også de virkelig gudfryktige i paktsfolket, like mye som det rene løftet foran. Det vil styrke dem i de mange fristelsene de måtte komme i. For lidelsene rammer alltid også dem, så lenge de utvortes, og derfor også innvortes, er bundet sammen med de ugudelige.

Det var på sin plass her å kaste et blikk på de store ulykkene som skulle gå forut for Kristi komme. Like før hadde profeten talt om at det forrige herredømmet skulle gjenreises. Her viser han hvordan herredømmet går tapt – «Er det da ingen konge hos deg?» (v. 9) – og hva som skal skje mens det er borte. I 5,1 ff. viser han så hvordan det skal gjenreises.

Profeten ser i synet tre lidelser, og hver gang følger en utfrielse. Det viser både det tre ganger gjentatte «nå» (v. 9.11.14), som hver gang markerer at et nytt bilde trer fram for ham, og det ulike preget bildene har.

Ved bortføringen til Babel i v. 9–10 er det Herrens hånd alene som frir folket. Ved ulykken i v. 11–13 gir han Israel mot i krigen og seier for dets våpen, og fiendens planer om å ødelegge Sion blir gjort til intet, mens de lyktes den første gangen. I v. 14 er Sion igjen hardt trengt og blir inntatt av fiender. Etter 5,1, som henger nær sammen med dette, kommer utfrielsen da ved Messias. I ham blir løftet oppfylt om at Davids hus skal få herredømmet over Sions datter tilbake.

V. 9–10. Bortføringen til Babel

> «[9]Hvorfor skriker du nå så høyt? Er det da ingen konge hos deg, eller er din rådgiver omkommet, siden veer har grepet deg som den fødende kvinnes? [10]Vri deg og jamre deg, Sions datter, som en fødende kvinne! For nå må du dra ut av byen og bo ute på marken, og du skal komme like til Babel. Der skal du bli utfridd, der skal Herren løse deg ut av dine fienders grep.»

Profeten ser Sion sørge i bortføringens tid og taler til henne. Han flytter seg i ånden inn i tiden for fangenskapet, slik Hosea gjør det: «Hvor er da din konge, at han skulle kunne frelse deg i alle dine byer? … Jeg gir deg en konge i min vrede, og tar ham bort igjen i min harme» (Hos 13,10–11).

Hosea talte disse ordene før tistammeriket gikk under. Mika begynner i det øyeblikket Jerusalem blir inntatt av fiendene, og sier til byen at lidelsene ikke er slutt: Hun må i landflyktighet. Han ser Sion oppløst i sorg og klage og spør med medfølelse om grunnen, om det kanskje er fordi hun har mistet sin konge. Han svarer selv ja, for bare noe slikt kan forklare en slik sorg.

For å forstå denne sorgen må vi huske at det synlige overhodet sto for det usynlige og var mellommann for hans miskunn. Når kongen ble tatt bort, var det et tegn på Guds vrede, og alt håp om frelse syntes slukket. Hver konge er også en Herrens salvede, men Israels konge var det i en helt annen mening. Alle løftene for framtiden var bundet til kongedømmet, og når det gikk under, syntes alt tapt. Hvor dypt tapet ble følt da det virkelig skjedde, viser Klag 4,20: «Vår livsånde, Herrens

salvede, ble fanget i deres fallgraver. Det var om ham vi sa: I hans skygge vil vi leve blant folkene.»

Jer 8,19 viser vakkert og meningsfullt tilbake på stedet: «Er Herren da ikke i Sion? Eller er hennes konge ikke der?» Der er kongen Herren selv, og det viser at de mistet den jordiske kongen fordi de hadde tvunget den himmelske kongen til å trekke seg bort fra dem. «Rådgiveren» er først og fremst kongen selv. I Jes 9,6 er Kristus «Rådgiver» i høyeste mening – han som Davids-ætten når sin fulle bestemmelse i.

Trøsten begynner først med «Der skal du bli utfridd». Resten av verset er sørgmodig. «Vri deg og jamre deg» bruker bare den ene siden av bildet av den fødende kvinnen: smerten, ikke gleden som følger. Ordet er ikke ment som oppmuntring. Det er en formaning om å bøye seg under smerten, og slik varsler det at smerten skal nå sitt høyeste.

Calvin har fanget meningen bedre enn mange senere utleggere: «Summen er at selv om Gud etter sitt løfte skulle ta seg av folket, hadde de troende ingen grunn til å glede seg som om de skulle slippe alle trengsler. Profeten formaner dem tvert imot til å gjøre seg rede til å tåle all slags elendighet. Når de var drevet ut av sitt eget land, skulle de ikke bare flakke omkring på markene, men drives til Babel som i en grav. Men mens han slik forbereder de troende til å bære korset, føyer han til håpet om frelse: at Gud skulle fri dem og løse dem derfra ut av fiendenes hender.»

Inntaket av byen er som smertene før fødselen, men bortføringen fra det hellige land er for profeten som selve fødselssmertene. Det er å bli drevet bort fra Guds åsyn, slik Kain måtte flykte. Å «bo ute på marken» er mellomstasjonen mellom å dra ut av byen og å komme til Babel: Under åpen himmel, utsatt for alt slags vær, ble fangene samlet før de ble ført bort. «Like til» og det to ganger gjentatte «der» har ettertrykk. Uimotståelig går Guds dom fram til sitt siste mål, men like uimotståelig river Guds miskunn byttet ut av fiendenes hender, det byttet som syntes gitt dem for alltid.

Her er det babylonske fangenskapet tydelig forutsagt, ikke et assyrisk. Profeten nevner ikke Assur, men Babel, og Babel står her ikke bare som et sted, men som en fiendtlig makt, selv om den på profetens tid ennå var under Assyria.

Mika går overalt hånd i hånd med sin samtidige Jesaja. Jesaja gikk alltid imot Judas motløshet overfor Assur og sa at den stolte makten

skulle knuses ved Jerusalem. Men i Jes 39,6–7 forutsier han klart at alt i kongens hus skal føres til Babel, og at noen av kongens sønner skal bli hoffmenn hos kongen der. Det Assyria truet med forgjeves, skulle Babel og kaldeerne fullføre når folkets misgjerning var full. Assur står i 5,4–5 bare som et forbilde på de senere fiendene av Guds rike.

Assyrernes trykk på Juda var tungt, men det gikk over og innledet ingen ny tid. Det var bare et forspill. Her er det tale om at Davidsætten mister herredømmet, og det skjedde ved kaldeerne. Slike ord, der en framtidig hendelse blir forutsagt klart og tydelig halvannet hundre år før den skjer, viser at profetien ikke kan forklares som et menneskeverk.

V. 11–13. Mange folk samler seg mot Sion

> «[11]Nå har mange folkeslag samlet seg mot deg, og de sier: Måtte hun bli vanhelliget, så våre øyne kan se med lyst på Sion! [12]Men de kjenner ikke Herrens tanker og forstår ikke hans råd, at han har samlet dem som kornbånd til treskeplassen. [13]Stå opp og tresk, du Sions datter! For ditt horn vil jeg gjøre til jern, og dine klover vil jeg gjøre til kobber, og du skal knuse mange folk, og jeg vil vie deres bytte til Herren og deres gods til hele jordens herre.»

Israel, som hevdet å være den eneste sanne Guds folk, var en torn i øyet på folkene. Her brenner de etter å vise i gjerning at dette var en grunnløs påstand, og ved å ødelegge byen ta fra den en hellighet de mente bare var innbilt. For dem hører ødeleggelse og vanhelligelse uløselig sammen. Motsetningen er 7,10: «Mine fiender skal se det. Skam skal dekke dem som sier til meg: Hvor er han, Herren din Gud?» Det spørsmålet sier i grunnen det samme som «Måtte hun bli vanhelliget!»

Men ønsket om å vanhellige Jerusalem er bare den menneskelige drivkraften. Etter Skriftens syn, og særlig Mikas, har all nød for Guds folk sin grunn i synden. Sammenhengen viser at det er en tung ulykke, til tross for den lykkelige utgangen. Det ser vi særlig av 5,2, der også denne hendelsen hører med til tiden da Guds folk er overgitt. En ny form for synd fører en ny form for dom med seg, og ny verdslighet et nytt angrep fra verdensmakten.

Calvin sier treffende hvor profetien ble oppfylt i historien: «Selv om det babylonske fangenskapet tar slutt og Israel blir ført hjem igjen, skal det lovede riket ikke komme straks. Før det skjer, skal

nabofolkene samle seg mot Jerusalem for å vanhellige byen og fryde seg over synet. Det skjedde under Antiokus.»

Her skildres et stort fiendtlig angrep etter hjemkomsten fra Babel, som blir slått tilbake ved folkets egen gudsfrykt og tapperhet, og etter det følger enda en ulykke (v. 14). Da kan vi bare tenke på makkabeertiden. Sak 9,11 ff. utfolder det nærmere, og der er fiendene nevnt ved navn (Sak 9,13), slik fienden i den første ulykken her er nevnt ved navn.

Det som særlig peker på makkabeertiden, er at mange folk går sammen i hat mot Jerusalem og mot Juda som Herrens folk, og at krigen i strengeste mening gjaldt troen. Hedenskapet forsøkte å utrydde selve Herrens menighet. Slike trekk finnes ikke i noen annen ulykke mellom Mika og Kristus. På den tiden var det ikke bare Syria Juda hadde å gjøre med. Alle hedningefolkene omkring gikk sammen om et avgjørende slag mot Guds rike og ville utrydde hele Jakobs ætt (1 Makk 5,2).

At en profet fra den assyriske tiden forutsier makkabeernes seirende kamper, er ikke mer underlig enn Jes 6, der først kaldeernes og så romernes dom blir skildret i skarpe trekk, men uten navn på redskapene, eller Sak 9, der grekerne er nevnt. Det er tvert imot rimelig at den utførlige profetien om makkabeertiden hos Sakarja og Daniel er gått forut av en eldre profeti i store trekk, slik vi har den her.

Frelsen som her loves Juda, kan likevel bare være ufullkommen og ikke gå ut over det de virkelig fikk i makkabeertiden. Den hører nemlig til en tid da Juda ikke har noen konge av Davids hus. Ham har de mistet i v. 9, og de får ham først igjen i Kristus (5,1). Og Davids hus var kanalen som alle Herrens sanne og store velgjerninger mot hans folk kom gjennom.

Herrens tanker (v. 12) er at lidelsene, når de har tjent sin hensikt med Sion, skal gå over på fiendene, så de som så trygt mente å ødelegge Sion, selv blir ødelagt av Sion. Hadde de kjent hans vei, ville de ikke nære et slikt ønske og håp, for det er dem selv Herren gir over til undergang: Han har samlet dem som kornbånd til treskeplassen.

Bildet i v. 13 bygger på treskingen i Østen, der okser tråkket ut kornet (Jes 41,15). Profeten nevner både klovene, som knuser når oksen tresker, og hornene, som gjør oksen farlig også ellers. Se 1 Kong 22,11,

der den falske profeten Sidkia gjør seg horn av jern og sier: «Så sier Herren: Med disse skal du stange syrerne til du får gjort ende på dem.»

«Jeg vil vie» er helt på sin plass. Som Herren i begynnelsen samler kornbåndene på treskeplassen, viser profeten også til slutt at seieren er Guds verk. Han selv, den sanne Gud, hele jordens herre, minner sine opprørske undersåtter om deres rette forhold til ham ved å kreve tilbake en del av de godene han ga dem, slik han en gang gjorde i Egypt. Derfor står «Herren» og «hele jordens herre» i stedet for «meg»: til meg, den eneste Gud, hele jordens herre. Det som blir viet, blir tatt fra hedningene for alltid, men Guds folk får del i det han har vunnet.

Grunntanken, som her blir brukt på en bestemt hendelse, er at Herrens menighet skal seire over verden. Det så Calvin, som viser hvordan dette ordet stadig går i oppfyllelse på ny, og at den fullkomne oppfyllelsen først kommer ved Kristi gjenkomst. Men han overså at ordet her er knyttet til en bestemt hendelse der det skulle bli virkelighet.

V. 14. Israels dommer blir slått

> «[14]Nå samler du deg i skare, du beleirede datter! Voller har de kastet opp mot oss. Med staven slår de Israels dommer på kinnbenet.»

(Hengstenberg: «Nå trenger du deg sammen, du skarenes datter! …»)

Et nytt bilde trer fram for profeten. Sion, som seiret sist, står nå maktesløs og innestengt bak murene. Byen blir inntatt, og lederne for det dypt fornedrede folket blir skjendet. Ordet betyr «trenge seg sammen», og det gir en treffende motsetning. Hun kalles «skarenes datter», hun som dro ut i krigerske skarer, men nå må trenge seg sammen. Det er Sions datter fra v. 13 profeten taler til, slik han taler til henne hver gang et nytt bilde begynner med «nå». Ordspillet med «Sions datter» viser tilbake til skildringen av Sion som en tapper og seirende helt i versene foran.

Fienden blir straks nevnt i tredje person: «Voller har de kastet opp mot oss.» Det viser at hun trenger seg sammen av frykt og svakhet, fordi fienden trykker henne. Navnet «skarenes datter» antyder likevel at det krigerske sinnet lever videre midt i den avmakten hun er tvunget inn i, et svært betegnende trekk. Når profeten sier «mot oss» og ikke «mot deg», blir han revet med av sine følelser og regner seg

selv blant folket han ser lide så tungt. Som «nå» viser, står han i ånden midt iblant dem.

At Israels dommer blir skjendet, forutsetter at profeten i synet ser byen alt inntatt, for dommeren, byens sjel, kan ikke tenkes utenfor den. Denne dommeren står for alle myndighetene i paktsfolket. Han er en idealskikkelse, og profeten stiller ham opp mot herskeren over Israel i 5,1. Det er betydningsfullt at det ikke er tale om en konge, men bare om en dommer, trolig med tanke på tiden før Saul, da dommere styrte Israel. Kongedømmet, som etter v. 9 skal ødelegges av Babel, skal bare Messias gjenreise (5,1; 4,8). Han er ikke «Israels dommer», men som sin store stamfar David «hersker over Israel» (jf. 2 Sam 23,3).

Navnet Israel, folkets æresnavn, er valgt med vilje. Det viser hvor uverdig behandlingen er, og hvor langt folkets skjebne står fra det folket var kalt til. Men den motsetningen har Israel selv framkalt, ved at livet deres sto like langt fra kallet. Fordi Israel ved egen skyld har vanhelliget seg innvendig, blir det nå som rettferdig straff vanhelliget også utvortes.

Oppfyllelsen kan ikke søkes i noe annet enn romernes innfall. Ut over dem som alt er nevnt, er det den eneste av lidelsene som skildres her i store trekk, som historien kjenner. Jesaja, Mikas samtidige, varslet alt i Jes 6 at det skulle komme en ny dom over dem som vendte hjem fra fangenskapet, og at den skulle ta fra dem den nasjonale selvstendigheten. Profetene etter eksilet skildrer denne dommen svært tydelig, for de så den nærmere (Sak 5; 11; Dan 9).

Men romernes inntak av Jerusalem kom jo etter at Messias var kommet, enda frelsesløftet i 5,1 svarer på nøden i dette verset. Svaret er at profeten riktignok bare nevner høydepunktet i denne nøden, beleiringen og inntaket av byen, men han ser den i hele dens omfang og fra begynnelsen av. Når det gjelder romerne, faller begynnelsen før Kristus, for alt Pompeius la jødefolket under Romas herredømme.

Pompeius' inntak av Jerusalem tømmer likevel ikke profetien. Vi har full rett til å regne med også høydepunktet, romernes ødeleggelse av Jerusalem, med alle følgene som ennå varer. Frelsesløftet i kap. 5 gjelder nemlig ikke bare den korte tiden da Kristus kom første gang. Den tiden er bare frøkornet som treet vokste opp av, det treet som alle himmelens fugler skulle bo under. Derfor varer frelsen, like mye som

straffen, helt til den ved dagenes ende står fram i sin herlige fullendelse.

Er Kristus den eneste frelseren fra den ulykken som her skildres, må ulykken vare ved og bli tyngre for dem som forkaster ham, for bare i ham er det utfrielse fra åket. De utvalgte blir derimot fra første stund tatt opp i fellesskapet i hans rike, som strekker seg over hele verden. Men også her er beleiringen og inntaket av Sion først og fremst et bilde på Israels tunge nød og dype fornedrelse, og på at folkets selvstendighet tok slutt. Samtidig er bildet også den naturlige formen hendelsen måtte få, for Juda kunne ikke ødelegges uten at Jerusalem, midtpunktet, ble beleiret og inntatt.

Herskeren fra Betlehem (Mika 5,1)

> «[1]Men du Betlehem, Efrata, som er liten til å være blant Judas tusener! Fra deg skal det utgå for meg en som skal være hersker over Israel. Hans utgang er fra gammel tid, fra evighets dager.»

Sammenhengen med det som går foranVerset henger nøye sammen med det som står like foran. I 4,14 blir Israels dommer slått på kinnbenet med staven; her står Israels Hersker fram i sin høyeste guddommelige herlighet. Dommeren i sin dypeste fornedrelse settes opp mot Herskeren i hans opphøyelse. Uten dette verset ville trusselen i 4,14 bli stående uten trøst, og det ville stride mot måten profeten ellers går fram på i dette avsnittet, der ulykke og frelse hele tiden følger hverandre (4,9–10.11–13).

Vi ser sammenhengen også av at profeten legger så stor vekt på hvor lite Betlehem er av seg selv, og hvor stort Gud vil gjøre det. Hvorfor skulle han ellers framheve dette så sterkt? Betlehem er et forbilde på folket i den nøden som ble skildret i verset før. Når Guds allmakt løfter den lille byen så underfullt opp, er det et pant på at det samme skal skje med hele folket. Verset peker også tilbake til 4,9: «Er det da ingen konge hos deg?» Her blir det kunngjort at det skal komme en herlig Hersker over Israel fra Betlehem.

Like nær er forbindelsen med 4,8. Der taler profeten til «hjordens tårn» slik han her taler til Betlehem, og «herredømmet» der svarer til «hersker» her – på hebraisk er det samme ord. Der vender herredømmet tilbake til Davids hus; her skildres den Herlige som skal føre det tilbake når det som er sagt i 4,9–14, er kommet over paktsfolket. At Herskeren kommer fra Betlehem, passer med dette: Davids konge-

dømme skal falle, og Davids ætt skal synke ned til den ringe stillingen den hadde i Betlehem før David. Først slik kan den nå sin endelige herlighet.

Betlehem EfrataNavnet Efrata har profeten fra 1 Mos 35,19, der det står at Rakel ble begravet «på veien til Efrat, det er Betlehem» (se også 48,7). Han har alt hentydet til dette kapitlet i 4,8. Det som hendte ved Betlehem i gammel tid, ser han som et forbilde på det som skal komme, og i 5,2 stiller han den nye fødselen som skal skje der, ved siden av den som en gang skjedde like i nærheten. Begge navnene betegner derfor byen selv. Profeten bruker dem ikke for å skille den fra Betlehem i Sebulon (Jos 19,15), for da ville en snarere ventet det vanlige «Betlehem i Juda».

En kunne tenke seg at Mika, som gjerne spiller på navn (kap. 1; 7,18), ville minne om betydningen «brødhuset» og «fruktmarken»: Stedet som har navn etter timelig velsignelse, skal en gang bli velsignet og fruktbart i en høyere mening. Men de to navnene står sammen også andre steder uten at betydningen spiller noen rolle, og Skriften hentyder ikke til noe som ikke kan forstås med sikkerhet. Profeten føyer altså det gamle navnet til det vanlige – et navn som var helliget av minnet fra patriarkenes tid og av de eldste åpenbaringsskriftene. Slik gir han talen mer høytid og lar oss ane hvor store ting han har å si om Betlehem.

Derfor vender han seg også direkte til byen. At Betlehem tiltales i hankjønn, kommer av at profeten ser byen i bildet av en mann som står for den, slik Israel i loven, også i de ti bud, så ofte tiltales som én mann.

«Liten til å være blant Judas tusener»Hvor lite Betlehem var, ser en av at byen mangler i lista over Judas byer i Josvaboken. Septuaginta har lagt den til der (Jos 15), trolig ikke fordi byen hadde noen ytre betydning, men på grunn av minnene fra 1 Mos 35, fordi David var født der, og enda mer på grunn av denne profetien, som hadde vendt hele folkets øyne mot det ringe stedet. Også i Neh 11,25 ff. mangler Betlehem blant Judas byer, selv om det nevnes i Esra 2,21 og Neh 7,26. Johannes bruker om det et gresk ord som betyr landsby (Joh 7,42).

«Tusener» betyr her slekter. En slekt ble kalt et «tusen» fordi den gjerne talte omkring tusen mennesker. Derfor kalles stammehøvdingene i 4 Mos 1,16 «overhodene for Israels tusener» (se også Dom 6,15;

1 Sam 10,19). Profeten ser slektene, akkurat som byen, i bildet av personer. Tanken er at Betlehem er for lite til å utgjøre et tusen alene. Steder som var for små til det, ble regnet sammen med andre, slik det i 1 Krøn 23,11 står om to brødre at de «ikke hadde mange sønner» og derfor «bare utgjorde én familie».

Betlehem var bare en del av en slekt og hadde ingen egen plass blant slektene. Meningen er klar: Blant paktsfolkets byer står Betlehem svært lavt. Det kan knapt vise seg blant sine fornemme søstre, som ser stolt ned på det.

«Fra deg skal det utgå for meg»«Utgå» kan også brukes om å bli født eller stamme fra noen (2 Kong 20,18), men vi bør holde oss til den vide betydningen og ikke gjøre Betlehem til Messias' far; jf. Jer 30,21: «hans Hersker skal utgå av hans eget folk», og Sak 10,4. Verbet står uten uttrykt subjekt, og det er best å tenke seg «en», slik det følgende viser.

Den litt uvanlige setningsbygningen kommer av at profeten vil la selve ordene og deres plassering vise motsetningen mellom byens naturlige litenhet og den storheten Gud gir den: «Du er liten til å være blant Judas tusener – fra deg skal det utgå for meg en som skal være hersker over Israel.» Fra et sted som er for lite til å være et selvstendig lem på legemet, kommer hodet.

Av den samme motsetningen forstår vi hvorfor det på hebraisk heter «hersker i Israel», ikke «Israels Hersker». Profeten er først opptatt av selve herredømmet, ikke av hvordan det skal utøves, og slik blir også motsetningen til dommeren i 4,14, som mister sin verdighet, skarpere. Hvem denne Herskeren er, viser han tydelig i resten av verset og i det neste. Hvis ordene sto alene, og det kunne bevises at noen annen enn Messias kom fra Betlehem etter Mikas tid og ble hersker over hele Israel, kunne en være i tvil om hvem som var ment. Men noe slikt kan ikke bevises.

«For meg» gjelder Gud, ikke profeten. Det krever motsetningen mellom menneskelig litenhet og guddommelig storhet. Calvin sier om dette ordet at Gud her viser at han ikke hadde overgitt folket for godt, men ville gjenreise det etter en tid. Han kaller de troende tilbake til seg og minner dem om sitt råd, som om han sa: «Jeg har nok forkastet dere for en tid, men ikke slik at jeg ikke har medynk med dere.»

At Gud kan opphøye det som er ringe, hadde de troende sett et forbilde på i David, og profeten vil uten tvil vise dem til ham for å styrke deres tro på et løfte som syntes nesten utrolig. David var fra det lille, ringe Betlehem, den yngste blant brødrene, uten makt og uten ry. For at det skulle bli tydelig at det var Gud som valgte ham, styrte Herren det slik at hans naturlige ringhet kom klart fram da han ble utvalgt. Det var Gud som løftet ham fra å være gjeter for lam til å bli hyrde for folkeslag.

«Hans utgang er fra gammel tid, fra evighets dager»Mot Messias' menneskelige og ringe opphav setter verset til slutt hans guddommelige og høye verdighet, på samme måte som Betlehems litenhet ble satt opp mot den storheten Gud gir byen. Ordene viser motsetningen så tydelig at den har slått uhildede utleggere til alle tider. Krysostomos skriver: «Han viser både guddommen og menneskeheten. For i ordene 'hans utgang er fra begynnelsen, fra evighets dager' åpenbares det at han er til fra evighet, og i ordene 'fra deg skal utgå en hersker som skal vokte mitt folk Israel' åpenbares hans opphav etter kjødet.»

Hvordan ordene skal forstås, avhenger av ordet *motsa'ot* (מוֹצָאֹתָיו, «hans utganger»). De fleste tar det om selve handlingen å gå ut. Noen tenker da på Sønnens evige utgang fra Faderen, andre på at han gang på gang gikk ut og åpenbarte seg som Herrens engel i Det gamle testamente.

Men utgangen fra Betlehem skjer én gang, og i motsetning til den kan det bare være tale om opprinnelsen til Messias' tilværelse, ikke om en utgang som gjentas. Dessuten fører «evighets dager» utgangen tilbake til før skapelsen, så den kan ikke bare gjelde hans åpenbaringer for det skapte. Og i Det gamle testamente går Herrens engel alltid ut fra Gud bare i forhold til verden. Med Ordet i Det nye testamente er det annerledes.

Ord som er dannet slik på hebraisk, betegner i det levende språket heller ikke selve handlingen, men stedet, tiden eller måten noe skjer på, eller det som går ut. Det ser vi også der ordet ellers står. I Sal 19,7 heter det om solen: «Fra himmelens ende går den ut», det vil si at himmelens ende er stedet den går ut fra. I 4 Mos 33,2 er det «de stedene som de dro ut fra», og i Hos 6,3 er Herrens «oppgang» viss som morgenrøden – et sted og en tid, slik ordet «viss» også viser.

Betydningen «utgangssted» kreves her også av motsetningen til det som går foran. Betlehem ble nevnt som stedet Herskeren går ut fra, og mot det settes et annet og høyere utgangssted. «Fra gammel tid, fra evighets dager» må derfor forstås på samme måte som «fra deg»: Stedene han går ut fra, er de eldgamle tider, evighets dager. Det forklarer også flertallet, for det er nevnt to utgangspunkter, og uttrykket stiger: Først sies det generelt at Messias var til før han ble født i tiden i Betlehem, så settes han i motsetning til all tid og tilkjennes evigheten.

Dette kunne ikke annet enn gi Israel en stor trøst. Han som siden skulle komme synlig og fri dem ut av deres nød, var allerede til – mens nøden varte, før den kom, og gjennom hele evigheten.

Tolkningshistorien (Mika 5,1)

På Jesu tid var det ikke bare noen få lærde som mente at verset taler om Messias; det var alminnelig og enstemmig godtatt. Det ser vi av Matt 2,5: Da Herodes spurte hvor Messias skulle bli født, svarte yppersteprestene og de skriftlærde uten å nøle: «I Betlehem i Judea.» Det bekreftes av Joh 7,42: «Har ikke Skriften sagt at Messias kommer av Davids ætt og fra Betlehem, byen hvor David var?» Også de senere jødiske utleggerne holder fast ved at verset gjelder Messias, og først av dem Targum, som gjengir: «Fra deg skal Messias gå ut for meg.»

Men to ting i profetien vakte anstøt. Det første var Messias' evighet, som stred mot folkets forestillinger og bare kan forstås når en kjenner hans guddom. Targum sier derfor at hans *navn* var nevnt fra gammel tid, fra evighets dager, og senere rabbinere satte navnet på linje med loven og andre ting som skulle være skapt før verden. Slik ble hans virkelige tilværelse gjort om til en tanke hos Gud, til en beslutning om å forløse ved ham. Senere gikk de enda lenger og forstod ordene bare slik at Messias skulle stamme fra Davids gamle kongehus.

Men Messias' evige opphav er en langt bedre motsetning til hans opphav i tiden fra Betlehem enn hans avstamning fra Davids ætt. Ordene sier ingenting om ættens verdighet, bare om hvor gammel den er, og i den forstand hadde han ingen fortrinn framfor andre mennesker. Ingen tvilte på at Messias skulle ha foreldre og forfedre langt tilbake i tiden; hvilken trøst skulle det da være for folket å høre det? Hvorfor skulle profeten da stige fra «gammel tid» til «evighets dager»? Den naturlige forklaringen gir derimot en skjønn motsetning og åpner en rik trøstekilde for paktsfolket.

At Messias er evig, er bare ett trekk ved hans guddommelige natur, og det trekket som sammenhengen her førte fram. Hans guddom

antydes alt i 1 Mos 49,10 og trer tydeligere fram i de messianske salmene, men den står skarpest hos Jesaja, særlig i Jes 9,6, der hans guddommelige herlighet, som her, settes opp mot det ringe ved hans tilværelse, og der han kalles «Evig Far». Rett etter, i Mika 5,3, møter hans guddommelige verdighet oss igjen.

At «dager» står om evigheten, betyr ikke at den er begrenset. Når evigheten settes opp mot tiden, låner en tidens mål for å gjøre motsetningen tydelig, slik Gud i Dan 7,9 kalles «en gammel av dager» og det i Sal 102,28 heter: «dine år får ingen ende.» Ordsp 8,22–23 taler på lignende vis om Visdommens evige tilværelse.

Det andre anstøtet var fødselen i Betlehem, og det kom først etter Kristi fødsel. Selv da tok det lang tid før noen våget å påstå at profetien ikke nevner Betlehem som Messias' fødested. Bare de senere rabbinske utleggerne mente at Betlehem nevnes bare fordi Messias skulle stamme fra David, som var fra Betlehem. Men forklaringen ble først funnet da den gamle ikke lenger kunne godtas, og den holder ikke.

Profetene forutsa så nøye hvilken ætt Messias skulle komme fra, når han skulle komme, og hvilken del av landet som særlig skulle få glede av hans velsignelse. Da venter vi at også stedet der han skulle bli født, er nevnt. Det forutsetter også Herodes' spørsmål: Han spør bare om *hvor* det står skrevet.

Etter at Davids ætt i århundrer hadde bodd og hersket i Jerusalem, var det heller ikke Betlehems litenhet som gjorde det usannsynlig at Messias skulle komme. Det var Jerusalems fall og ødeleggelsen av kongeborgen. Derfor taler profeten i 4,8 om Sion, når han vil vise at Messias skal stamme fra Davids hus.

Ingen andre steder blir et sted der en manns forfedre bodde for flere hundre år siden, nevnt som hans eget opphav. Slik Jes 9,1 nevner landsdelen som skal løftes fra den dypeste vanære til den høyeste ære når Messias kommer, nevner Mika her stedet. Om det likevel skulle være noen tvil, tar oppfyllelsen den bort: Kristus ble virkelig født i Betlehem, og det var ingen tilfeldighet, for hans foreldre bodde ikke der.

Hos de kristneI kirken har det vært så alminnelig å forstå profetien om Kristus at en ikke trenger å nevne dem som gjorde det. Det er få som har stått imot. I oldkirken var det Theodor av Mopsuestia, som tenkte på Serubabel. I nyere tid tok Grotius opp igjen denne tanken,

og siden har de rasjonalistiske utleggerne forstått profetien om en tenkt Messias og ikke om den historiske Kristus.

Men det er tydelige kjennetegn som peker på ham: fødselen i tiden i Betlehem og hans evige opphav. Gud har selv vitnet med kjensgjerninger ved å ordne det slik at Kristus ble født i Betlehem og profetien ble oppfylt, og vi skal se at Det nye testamente forstår ordene strengt om den historiske Kristus.

Innvendingene mot dette bygger på at en misforstår Kristi kongelige embete. Det er ikke bare et bilde, men det mest virkelige av alle kongedømmer, ja, det riket som alle andre får sin tilværelse og virkelighet fra. Hans usynlige herredømme er virksomt allerede nå, men det ses bare med troens øye. Den som har erfart hans usynlige kraft i sitt eget hjerte, har i den et pant på at riket en gang skal åpenbares synlig.

Gjennom fornedrelse til herlighet – det er grunntanken i det profeten sier om paktsfolkets skjebne, og han sier det uttrykkelig om Betlehem. Det samme gjelder Hodet like mye som lemmene: Han skulle bli født da Davids kongehus var dypest fornedret (4,8), og ikke i Jerusalem, der hans kongelige forfedre bodde, men i Betlehem.

Den samme todelte feiltolkningen av de siste ordene i verset som vi fant hos jødene, finnes også hos kristne utleggere. Calvin forstod dem om en evig forutbestemmelse: Herskeren skulle ikke stå fram plutselig, men var for lenge siden bestemt av Gud. Han sier riktignok at han gjerne erkjenner at Kristi evige guddom blir bevist for oss her, men han valgte denne forklaringen fordi jødene aldri ville la seg overbevise om den andre.

Men det er urimelig at Kristi virkelige utgang fra Betlehem skulle settes opp mot en utgang som bare er tenkt, en handling mot en beslutning. Andre har forstått ordene om Davids gamle ætt. Men som vi har sett, har den forklaringen alt imot seg.

Sitatet i Matteus og Mika 5,2–14

Sitatet i Matt 2,6

Noen har ment at tolkningen av Mika i Matt 2,6 var Rådets og ikke evangelistens, og at han bare gjenga det som ble sagt. Men det motsies av hele hensikten med Matteus' fortelling om Jesu første år. Han vil ikke, som Lukas, gi leserne historiske opplysninger. Det som hendte, kunne han regne med at de kjente. Han nevner det bare så langt det tjener til å vise at profetiene i Det gamle testamente er oppfylt. Slik skal ættetavlen vise at Kristus stammer fra Abraham gjennom David, slik profetiene sier.

Alt han forteller i Matt 1,18–21, forbereder sitatet av Jesajas profeti om at Messias skal bli født av en jomfru, som følger i v. 22: «Alt dette skjedde for at det skulle oppfylles …» Allerede ordet «alt» viser at det som går foran, er fortalt med tanke på profetien. Derfor legger han så stor vekt på at Kristus ble unnfanget av en ren jomfru, og føyer til i v. 25 at Josef «levde ikke med henne før hun hadde født sin sønn», for Immanuel skulle ikke bare unnfanges, men også fødes av en jomfru.

Ordene «du skal gi ham navnet Jesus» svarer nøyaktig til «de skal gi ham navnet Immanuel», og når evangelisten forklarer dette navnet med «Med oss er Gud», er det fordi navnet Jesus – «Herren frelser» – betyr det samme for ham.

I Matt 2,13 ff. følger flukten til Egypt med henvisning til Hos 11,1: «Fra Egypt kalte jeg min sønn.» Ordet gjelder først Israel, men ikke Israel slik det var etter kjødet, bare slik det var etter sin guddommelige bestemmelse og utvelgelse, slik navnet «Guds sønn» viser. Israel var kalt til å bevare Guds sannhet midt i villfarelsen, til å forkynne Guds store gjerninger blant hedningene og til å være hans sendebud. I dette var Israel et forbilde på Messias, og han er så å si et samlet og

opphøyet Israel. Bare slik kan mange steder i Jesajas andre del forklares, og i Jes 49,3 kalles Messias uttrykkelig «Israel».

Når Gud selv har villet dette forholdet, må også Israels opphold i Egypt og Kristi opphold samme sted høre sammen. Israel gikk ikke dit av egen vilje, men på Guds befaling, og slapp slik unna undergangen som truet i landet de var bestemt for. I Egypt ble de forberedt, og så ble de ført inn i landet etter Guds løfte. Det samme forsynet som slik bevarte hans rike da det var knyttet til forbildet Israel, brukte de samme midlene nå, da håpet samlet seg om folkets kommende Hode.

Barnemordet i Betlehem (v. 16–18) fortelles med henvisning til Jer 31,15: «Rakel gråter over sine barn.» Hos Jeremia klager Israels mor over sine barn, men Herren trøster henne, og sorgen skal bli til glede. Kjernen er motsetningen mellom den fortjente straffen Israel hadde dradd over seg ved sine synder, og den ufortjente frelsen Herrens miskunn vil gi.

Slik var også Herodes, som Nebukadnesar, en tuktens stav i Herrens hånd. Hans grusomme gjerning på det stedet der Frelseren ble født, skulle minne folket om hva de hadde fortjent, og varsle den større dommen som skulle komme. Slik ble det desto klarere at det var bare av Guds miskunn at Messias ble sendt, og at det bare kom dem til gode som tok imot det som miskunn.

V. 19–20 bygger på 2 Mos 4,19: «Nå er de døde, alle de som sto deg etter livet.» Moses er, som alle Guds tjenere i den gamle pakt, et forbilde på Kristus. Han blir først ført bort fra faren til et fjernt land, og når tiden er inne til at han skal begynne sin gjerning, åpnes veien tilbake. Slik var det også med Kristus. V. 21–23 bygger på profetordet om at «han skulle kalles en nasareer» (se Jes 11). At Josef ville bosette seg i Judea, men fikk befaling om å dra til Galilea, viser at Gud ville at dette ordet skulle oppfylles.

Matteus har altså i kap. 1–2 ikke et historisk, men et lærende formål. Da må også 2,1–12 ha en grunnvoll i Det gamle testamente, og den kan bare være Mikas profeti, siden Betlehem alt i v. 1 nevnes som Kristi fødested. Rådets svar til Herodes ville være meningsløst i hans fortelling hvis han ikke selv hadde sett det som sant. Svaret står derfor i stedet for hans vanlige «for at det skulle bli oppfylt».

I samme avsnitt har Matteus også andre gammeltestamentlige steder for øye: Sal 72,10 («kongene fra Sjeba og Seba skal bære fram

skatt») og Jes 60,6 («Gull og virak skal de føre til deg, og Herrens pris skal de forkynne»). Stedene er billedlige. I Østerland er gaver et tegn på underkastelse, og tanken er at de fjerneste, rikeste og mektigste folk skal hylle Messias og vie seg selv og alt sitt til ham.

Det som her er forutsagt i et bilde, begynte å bli oppfylt da vismennene gjorde bildet synlig. Gullet, viraken og myrraen de ga den nyfødte jødenes konge, var tegn på den hyllesten de bar fram for ham, og Matteus nevner gavene nettopp fordi de står i profetien.

Hendelsen var en begynnelse på oppfyllelsen, men også et forbilde på en større oppfyllelse. Vismennene var så å si hedningenes sendebud som kom for å hilse den nyfødte Kongen, slik gjeterne, som Gud selv hadde utvalgt, var jødenes. Og stjernen de så, peker tilbake på Bileams profeti om stjernen som skal gå opp av Jakob.

Matteus' gjengivelse av ordeneNår Rådets forståelse av profetien også er evangelistens, må vi anta at han godtar sitatet også i det enkelte:

> «[6]Du Betlehem i Juda land er slett ikke den ringeste blant fyrstene i Juda. For fra deg skal gå ut en høvding som skal være hyrde for mitt folk Israel.»

«Juda land» står i stedet for Mikas «Efrata» fordi byen i 1 Sam 17,12, der den nevnes i forbindelse med David, heter «Betlehem i Juda». Avviket i begynnelsen har altså samme hensikt som avviket i slutten. At profeten kaller Betlehem liten, mens evangelisten sier det er «slett ikke den ringeste», er en tilsynelatende motsigelse som ble forklart godt alt i oldkirken. Mika ser på byens ytre kår, Matteus på Messias' fødsel, som underfullt prydet og opphøyet byen.

Calvin sier treffende om slike avvik at leseren alltid skal se hvorfor evangelistene siterer skriftsteder: De holder seg ikke engstelig til hvert enkelt ord, men nøyer seg med at Skriften aldri blir vridd til en annen mening hos dem. Når Matteus sier «fyrster» i stedet for «tusener», er det for å knytte ordet til den «høvding» som skal komme. Betlehem er lite i det ytre, men sett fra en høyere side er det alt nå ikke det minste blant Judas høvdinger, for fra det skal Judas store Høvding gå ut.

De siste ordene hos Mika, «Hans utgang er fra gammel tid …», tar Matteus ikke med, for han trengte dem ikke. Han ville vise at Messias etter profetiene skulle bli født i Betlehem. Og i stedet for «hersker

over Israel» skriver han «som skal være hyrde for mitt folk Israel». Det er hentet fra 2 Sam 5,2: «Du skal vokte mitt folk Israel, og du skal være fyrste over Israel.» Slik viser han forholdet mellom den første David, som ble født i Betlehem, og den andre David, Messias, som han var et forbilde på.

Profeti og oppfyllelseTil slutt en alminnelig merknad. Å oppfylle profetiene i Det gamle testamente er overalt et formål med det som skjer i Det nye, men aldri det eneste. Hver hendelse har sin betydning også uten profetien, og den betydningen styrer like mye profetien som historien. Kristi fødsel i Betlehem vitnet både om at profetien i Det gamle testamente var av Gud, og om at Jesus er Kristus. Men hovedformålet var å vise også i det ytre at Kristus stammet fra David. Det forstod jødene også på Jesu tid, slik tilføyelsen «byen hvor David var» viser (Joh 7,42).

Av de to stedene der Davids ætt hadde hjemme, Betlehem og Jerusalem, ble Betlehem valgt. Det skyldes for det første at byen med sin ytre litenhet var vel egnet til å vise hvor ringe Messias skulle være i begynnelsen, slik profeten selv framhever. For det andre hørte Betlehem til Davids ætt da den var ringe, mens Jerusalem hørte til den kongelige glansen. Messias skulle bli født i Davids falne hytte og være en kvist fra Isais stubb (Jes 11,1). At også profeten hadde dette for øye, synes å framgå av 3,12 og 4,8.9.14. I hvert fall så han Davids ætt som helt sunket ned når Messias kommer.

V. 2. Brødrene vender om

> «[2]Derfor skal han overgi dem inntil den tid når hun som skal føde, har født. De som blir igjen av hans brødre, skal vende tilbake sammen med Israels barn.»

(Hengstenberg: «… og resten av hans brødre skal vende om til Israels barn.»)

Fra dette verset og kapitlet ut skildrer profeten hva Messias skal gi paktsfolket. «Derfor» knytter 5,1 tett sammen med 4,9–14. Det er Guds råd først å tukte Sion for hennes synder og siden gjenreise henne ved Messias. 4,9–14 viser at overgivelsen ikke skal ta slutt *før* hans fødsel, 5,1 at den skal ta slutt *med* den. Hele denne tiden er en trengselstid, da Israel blir overgitt til verdensmakten, og i 4,14 har trengselen nådd sitt høyeste.

«Hun som skal føde», er Messias' mor, ikke Israels menighet, slik mange vil. I samme setning tales det om Israels barn i flertall («han skal overgi *dem*»), så et bilde av menigheten som en kvinne ville komme svært brått.

Messias er emnet i v. 1 og i v. 3–5; da kan ikke v. 2 plutselig gå over til en alminnelig skildring av den messianske tiden. «Hans brødre» forutsetter også at han alt er nevnt, og det er han bare hvis hun som føder, er mor til Herskeren i v. 1. Betlehem, som i gammel tid var blitt kjent ved en fødsel (1 Mos 35), skal nå æres ved en uendelig viktigere fødsel. Til dette kommer Jes 7,14, som også taler om Messias' mor.

Blant de velsignelsene Messias skal gi Herrens menighet, ser profeten først den grunnleggende, som er vilkåret for alle de andre: den forandringen han skal virke i paktsfolkets sinn. Den trengs før noe annet hvis Israel ikke mer skal overgis, for et Israel som bare er det av navn og skinn, er verdens rettmessige bytte. Messias' brødre er medlemmene av det gamle paktsfolket, hans brødre etter kjødet. De er blitt hans brødre ved at han ble født av kvinnen fra Betlehem. Det samme sies i Sal 22,23: «Jeg vil kunngjøre ditt navn for mine brødre», der brødrene er hele Israels ætt, og der det skal skje en stor vekkelse.

Å «vende om til» står om en åndelig omvendelse, slik det i Mal 4,6 heter at han skal «vende fedrenes hjerte til barna». «Israels barn» er her, som vanlig, hele paktsfolket under dets høyeste og helligste navn. Fra dette hellige samfunnet blir de ugudelige skilt ut, de som etter lovens ord skal utryddes av sitt folk. Hvor langt dette skillet var kommet på profetens tid, viser hele skildringen av fordervelsen, særlig 7,1–2. Men Frelseren skal oppheve skillet og føre de fortapte og villfarne tilbake til menighetens samfunn – en gjerning som etter Rom 11 først skal fullendes i framtiden.

V. 3. Hyrden i Herrens kraft

> «[3]Han skal stå og vokte sin hjord i Herrens kraft, i Herrens, sin Guds navns høyhet. De skal sitte i ro, for nå skal han være stor like til jordens ender.»

Her får vi høre hva Frelseren skal gjøre for det Israel som er vakt og slik gjort til ett i sitt indre. «Stå» hører til skildringen av hyrden, slik det heter i Jes 61,5: «Fremmede skal stå og gjete sauene for dere.» Hyrden står støttet til staven og ser ut over flokken. Sammenhengen

mellom «vokte» og «i Herrens kraft» kan ikke uttrykkes bedre enn Calvin gjør:

«Ordet 'vokte' viser hva Kristus skal være for sitt folk, den hjorden som er betrodd ham. Han hersker ikke i kirken som en fryktelig tyrann som holder undersåttene nede med redsel, men er en hyrde som behandler sine sauer med all den mildhet de kan ønske. Men fordi vi er omgitt av fiender på alle kanter, legger profeten til: 'i Herrens kraft'. Så mye kraft som det er i Gud, så mye vern skal det være i Kristus når kirken må forsvares mot fiendene. Av dette lærer vi at vi kan vente så mye frelse av Kristus som det er kraft i Gud.»

Den store Kongen er så nært forent med Gud at hele fylden av guddommelig kraft og høyhet tilhører ham. Slikt sies aldri om noen jordisk konge. En slik konge har riktignok styrke i Herren: «Han vil gi sin konge styrke og opphøye sin salvedes horn» (1 Sam 2,10). Men Guds hele kraft og høyhet eier han ikke. Parallellen er Jes 9,6, der Messias kalles «Veldig Gud». «Guds navn» peker på den rike fylden av gjerninger som Gud har åpenbart sitt vesens herlighet ved. Messias skal være gjenskinnet og bildet av denne herligheten, som viser seg i gjerning og ikke er virkeløs og skjult.

«De skal sitte i ro» står i motsetning til uroen og spredningen. Grunnen til at Herrens menighet nå har ro og trygghet, er at dens Hode har utvidet sitt herredømme ut over de trange grensene i Israels land til hele jorden; jf. 4,3. At «være stor» betyr virkelig herredømme, som alene kan være et pant på at de bor trygt, viser også grunnstedene Sal 2,8 og 72,8 (jf. Sak 9,10). Luk 1,32 viser til dette stedet: «Han skal være stor.» «Nå» står ikke i motsetning til en tidligere tilstand hos Messias, men til den tiden da menigheten ikke hadde en så mektig Hersker.

V. 4–5. Han er fred

> «[4]Han skal være fred. Når Assur kommer inn i vårt land, og når han trer inn i våre palasser, så reiser vi mot ham sju hyrder, ja, åtte fyrster. [5]De skal herje Assurs land med sverd og Nimrods land i dets porter. Og han skal frelse fra Assur når han kommer i vårt land, og når han trer inn over våre grenser.»

(Hengstenberg: «Og denne er fred … De skal vokte Assurs land med sverd …»)

Han som nettopp er skildret i sin herlighet, er fred. Han gir det som folket har trengt så sårt og lengtet så engstelig etter i de urolige tidene før han kom. Med tanke på dette stedet sies det i Ef 2,14: «For han er vår fred»; jf. Dom 6,24, der Gideon kaller alteret «Herren er fred». Ordene hentyder utvilsomt til Salomos navn, og Messias framstilles her som den Salomo var et forbilde på. Også i Jes 9,6 kalles han «Fredsfyrste» med tydelig hentydning til Salomo.

Alt som følger til slutten av v. 5, utfolder bare ordene «Han skal være fred». Assur, paktsfolkets farligste fiende på profetens tid, står her som forbilde på alle dets fiender. At profeten var seg det bevisst, ser vi av 4,9–10, der den første ulykken før Messias' fødsel kommer fra Babel, som forutsetter at Assyria er falt. Og etter 5,9 ff. gjør Herren sitt folk forsvarsløst i det ytre før det i Kristus blir verdens overvinner. Den åndelige kampen mot verdensmakten skildres altså i bildet av en kamp med sverd.

Når kampen er åndelig, er det ingen grunn til å ta hyrdene og fyrstene bare som et bilde, for også i Kristi rike blir Guds sak ført fram ved mennesker som han utruster med sin egen kraft. Men ordene «Han skal være fred» og «han skal frelse» viser tydelig at det i grunnen er Kristus alene som frelser. Hyrdene er bare hans redskaper, og kraften til å overvinne verden har de fra ham.

At hedningefolkene etter 4,1–3 og 7,12 av seg selv skal strømme til Guds rike, strider ikke mot dette. De to strømmene flyter sammen i profetien slik de gjør i historien: Folkenes iver etter å komme til riket kommer for en stor del av at de har erfart dets seierskraft når de har angrepet det.

I Messias' tid blir altså stillingen mellom verden og Guds folk snudd om, så Guds folk blir verdens overvinner, og enhver tanke på egen utrygghet må forsvinne. «Nimrods land» er etter 1 Mos 10,11 Assur, og «portene» er byenes og festningenes porter. Angrepet rammer selve sentrum for verdensmakten, slik støtet før alltid ble rettet mot Sion.

V. 6–14. Jakobs rest og Herrens renselse

Om resten av kapitlet nøyer vi oss med å gjengi innholdet. Herrens menighet skal i den tiden være elskelig og forfriskende som dugg (v. 6), for dugg er alltid et bilde på det (jf. Sal 110,3; 133,3; 72,6). Det

duggen fra himmelen er for gresset, skal Israel i sitt himmelske kall være for hedningeverdenen. Men samtidig skal menigheten være fryktet og uimotståelig (v. 7–8). Det skal bli til forbannelse for dem som hardnakket forakter riket, men til velsignelse for dem som bare av uvitenhet står fremmede for Guds rike.

Så tar profeten opp de siste ordene i v. 8: «Måtte alle dine fiender bli utryddet!» Før dette ordet blir oppfylt, skal Herren vise sin ødeleggende virksomhet i Israel selv. Ved sine dommer og ved ulykkene som er skildret i 4,9–14, skal han utrydde alt de nå satte sin kjødelige lit til, alt som gjorde dem sterke og mektige i det ytre. Likeså skal han utrydde all avgudsdyrkelse, og den gjorde den kaldeiske ulykken alt en voldsom ende på. Ordene her, også om hestene, tillater oss bare å tenke på en slik voldsom ende, ikke på en rent indre virkning.

I v. 13 sammenfattes de to slagene av falsk tillit enda en gang, og byene kommer, som i v. 10, bare på tale som festninger. Når veien slik er ryddet og beredt for Herren, skal han ta hevn over hedningeverdenen for sitt folks skyld (v. 14).

Mika 6–7

Til slutt gir vi et overblikk over profetens tredje og siste tale. Den innledes i 6,1–2, der fjellene gir scenen høytid, slik himmel og jord – de mest ærverdige delene av skaperverket – gjør i grunnstedene 5 Mos 32,1 og Jes 1,2. Så minner profeten folket om de velgjerningene de har lønnet med utakk (v. 3–5).

I v. 6–8 viser han hvor tomt det er å tro at de kan gjøre Herren til lags med ytre gudstjeneste, selv om den ble drevet til det ytterste. I stedet peker han på de åndelige kravene som alt loven stiller (5 Mos 10,12): Herren krever at «du skal gjøre rett og gjerne vise kjærlighet og vandre ydmykt med din Gud» (v. 8). Det er dette, og ikke de ytre offrene, Herren har behag i.

Fra 6,9 til 7,6 viser han hvor lite folket svarer til disse kravene. Sann og hjertelig gudsfrykt og rettferdighet er blitt borte blant dem, og derfor må lovens trusler gå i oppfyllelse over dem. Etter refsen og trusselen kommer frelsesbudskapet. Det gjelder den messianske tiden, men Messias' person nevnes ikke; hans glans møter oss bare i bokas hoveddel. Også her er hovedtanken at Israels stilling overfor hedningeverdenen blir helt forandret.

> «[11]Det kommer en dag da dine murer skal bygges opp igjen. Den dagen skal dine grenser flyttes langt ut.»

(Hengstenberg: «… den dagen skal loven være langt borte.»)

Ordet for «murer» brukes særlig om gjerdene rundt vingårder, og alt i Høysangen står Israel i bildet av en vingård. Muren rundt Israels vingård er vernet mot hedningeverdenen (Jes 5,5). «Loven» er etter sammenhengen den loven hedenske undertrykkere legger på Guds folk (jf. Sal 94,20).

Men det er ikke nok at Guds folk blir fri fra trelldommen under verden. Etter v. 12 skal de komme «helt fra Assur og fra byene i Egypt … fra hav til hav og fra fjell til fjell». Guds folk skal bli det folkene lengter etter, også de mektigste og mest fiendtlige; det blir magneten som drar dem til seg (jf. 4,1–2). Assur og Egypt nevnes først, som de fremste fiendene av Guds rike og de mektigste rikene på profetens tid. Deretter faller alle grenser bort; jf. 5,3: «nå skal han være stor like til jordens ender.» I full samklang med dette står Jes 19,18–25.

Før Guds folk kan få en slik herlighet, må dommen ha gjort sitt fryktelige verk (v. 13; jf. 3 Mos 26,33 og Jes 1,7). I v. 14 begynner frelsesbudskapet på ny, og v. 18–20 er den opphøyde avslutningen på hele boka. Ordene «Hvem er en Gud som du?» svarer til profetens navn i overskriften, for Mika betyr «Hvem er som Herren?». Navnet vigslet ham til den Gud som ingen kan lignes med, og profetien hans har stadfestet det. Parallellen i Det nye testamente er Rom 11,33–36.

> «[18]Hvem er en Gud som du, en Gud som tar bort misgjerning og går overtredelse forbi for dem som er tilbake av hans arv? Han holder ikke til evig tid fast ved sin vrede, for han har lyst til miskunnhet. [19]Han skal igjen forbarme seg over oss, han skal trå våre misgjerninger under føtter. Du skal kaste alle deres synder i havets dyp. [20]Du skal vise Jakob trofasthet, Abraham miskunnhet, slik du med ed lovte våre fedre i de tidligste dager.»

«Hvem er som du?» sang folket alt etter utfrielsen fra Egypt (2 Mos 15,11). Enda sterkere lyder det når profeten ser den større forløsningen som utfrielsen fra Egypt var et forbilde på. Da blir det fullt ut virkelig som 2 Mos 34,6–7 sier om Guds vesen, og som David priser Guds miskunn for i Sal 103.

Herren skal forbarme seg over oss, slik han lovte i 5 Mos 30,3. Han skal trå våre misgjerninger under føtter – de hadde gjort oss til sine treller, som en grusom tyrann, som farao i gamle dager (Sal 19,14). Og han skal kaste alle deres synder i havets dyp, slik han en gang kastet de stolte egypterne dit (2 Mos 15,5–10).

Om Ernst Wilhelm Hengstenberg

1802–1869

Ernst Wilhelm Hengstenberg (1802–1869) ble født i Fröndenberg i Westfalen. Faren var prest i den reformerte kirke. Han studerte filologi og orientalske språk i Bonn. Mens han var huslærer i Basel i midten av 1820-årene, kom han til en levende tro på Kristus. Fra 1826 underviste han ved universitetet i Berlin, og fra 1828 til sin død var han professor i Det gamle testamente der.

Hengstenberg ble en ledende skikkelse blant dem som ville føre kirken tilbake til Skriften og bekjennelsen, i en tid da rasjonalismen og bibelkritikken rådde ved universitetene. I over førti år redigerte han tidsskriftet Evangelische Kirchenzeitung, og han forsvarte uten å vike at Det gamle testamente er Guds åpenbaring og forteller virkelig historie. Han kom fra den reformerte kirke, men stilte seg etter hvert nær den lutherske bekjennelsen. Mange av elevene hans ble ledende GT-forskere, blant dem Carl Friedrich Keil, og Caspari bygde videre på arbeidet hans.

Hovedverket er «Christologie des Alten Testaments» (1829–1835, omarbeidet 1854–1857), som går gjennom de messianske løftene i Det gamle testamente fra Protevangeliet i 1 Mos 3,15 til Malaki. Han skrev også kommentarer til Salmene, Forkynneren, Esekiel, Johannesevangeliet og Åpenbaringen, og avhandlinger om Mosebøkene og Daniels bok.

Oversettelsen på Gamle stier bygger på den engelske utgaven (Edinburgh 1868) og er kraftig forkortet. Hengstenbergs forklaring av løftene og hvordan de blir oppfylt i Kristus, står. Drøftingen med

kritikerne, hebraisk grammatikk og lister over andre utleggere er strøket.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Navnet sier ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.